

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก

Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

โดย พระณขารีย์ อุปสนฺโต และคณะ

ตุลาคม 2545

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก

Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. พระณขารีย์ อุปสนฺโต	โครงการพระธรรมจาริก
2. พระมณเฑียร ธิรจิตโต	โครงการพระธรรมจาริก
3. พระปรีชา จนทโสภโณ	โครงการพระธรรมจาริก
4. พระสุวรรณ เตชวโร	โครงการพระธรรมจาริก

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการเด็กและเยาวชน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาฉบับนี้ คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้
ประสิทธิ์ประสาทวิชา ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้โอกาสได้เข้ามาเรียน
รู้งานพัฒนา สังคมความรู้ และประสบการณ์ จากการศึกษาตามโครงการงานวิจัยชุดเด็กและเยาวชน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขอขอบคุณ พระเกียรติศักดิ์ ถิทธิพิโท อาจารย์ ดร. สมคิด แก้วทิพย์ อาจารย์ ดร.
สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร คุณโกมล สนั่นก้อง คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม และทีมงาน Cy-net ที่ได้
สละเวลาในการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ในการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาว
ชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก" ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จลง นับว่าท่านเป็น "ครูผู้พัฒนา" ผู้คอย
ประคองด้วยความเชื่อมั่นและมอบความเมตตา กระตุ้นให้พยายามเอาชนะอุปสรรคและปัญหา

ขอนอบน้อมองค์พระคุณของพระพุทธศาสนาที่เมตตาหล่อเลี้ยงชีวิตของคณะผู้วิจัย
ทั้งภายในและภายนอก ขอขอบพระคุณบิดา-มารดาที่ก่อกำเนิด ขอขอบพระคุณพระสังฆาธิการทุก
รูปในโครงการพระธรรมจาริก คณะทำงานวิจัย ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่ได้แลกเปลี่ยน
ประสบการณ์และแนวคิดในระหว่างการศึกษาวิจัย และพี่น้องชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงทุกท่านที่
เข้าร่วมกระบวนการตามโครงการฯ นี้ ด้วยการให้ข้อมูล และกำลังใจเป็นอย่างดี

หากการศึกษาวิจัยนี้มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ขอยกส่วนนี้ให้
กับผู้มีพระคุณที่กล่าวมานั้น

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา เพื่อศึกษา สรุปรูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา และเพื่อพัฒนารูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ของชุมชน เป็นศึกษาจากการวิจัยเชิงพัฒนา ในรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้กระบวนการฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การทดลองฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในชุมชน การประชุมสรุปบทเรียน การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ โดยมีขอบเขตของประชากรในการศึกษา คือ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านชุมชนชาวเขา แห่งละ 2 รูป จำนวน 10 รูป วิทยากรผู้เชี่ยวชาญทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่มีประสบการณ์ผ่านการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาบนพื้นที่สูง จำนวน 30 รูป/คน ผู้นำและชาวบ้านในหมู่บ้านที่ทำการวิจัยหมู่บ้านละ 25 คน รวม 120 คน เยาวชนผู้เรียนที่เข้าศึกษาตามหลักสูตรการอบรมจริยธรรม จาก 5 หมู่บ้าน จำนวน 125 คน โดยมีหมู่บ้านหลักในการวิจัย คือ บ้านขุนแม่รวมด้าบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่, บ้านแอเอะ ด้าบลแจ่มหลวง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่, บ้านแม่แฮเหนือ ด้าบลแม่นาจร อำเภอแม่วาง, บ้านทุ่งหลวง ด้าบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่, บ้านบวักจัม ด้าบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในถิ่นห่างไกลและทุรกันดาร โดยตั้งบ้านเรือนบนที่ราบเชิงเขา ใกล้กับแหล่งน้ำ ลำธารล้อมรอบไปด้วยเทือกเขาและป่าไม้ ระบบการคมนาคมไม่สะดวก ชาวเขาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และด้านหัตถกรรม ด้านเกษตรกรรมได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จึงทำงานต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ด้านวัฒนธรรมของชาวเขามีลักษณะความเป็นอยู่ วิถีชีวิตแตกต่างกันไป มีภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชนเผ่า มีความผูกพันในระบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้กำลังถูกกลืนเลือน เนื่องจากเยาวชนได้รับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในชุมชนมากขึ้น และขาดภูมิปัญญาชุมชนเป็นผู้สืบทอด ทำให้ความสัมพันธ์ของชนชั้นในชุมชนลดน้อยลงตามลำดับ

ปัญหาของชุมชนจากพื้นที่หลักในการวิจัย พบว่ามีปัญหาลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ปัญหา ยาเสพติด อาชญากรรม สุรา ผีนและยาบ้า ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขยะ การใช้สารเคมีในการทำเกษตรอย่างไม่ถูกวิธี ปัญหาด้านทรัพยากร เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย การ

ทำลายแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือการขาดแคลนแหล่งน้ำ ส่วนปัญหาด้านวัฒนธรรมประเพณี ไม่มีผู้สืบทอดหรือสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่า ปัญหาด้านศีลธรรม ได้แก่ ปัญหาการประพฤติดีผิดทางเพศ ปัญหาด้านสังคม คือ การไม่เคารพกฎระเบียบของชุมชน ปัญหาด้านสาธารณูปโภค คือการขาดสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่นถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ซึ่งเด็กและเยาวชน ชาวบ้านที่เข้าร่วมตามโครงการฯได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อในอนาคต

ชุมชนชาวเขามีสถิติภาพในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่มีข้อจำกัดในด้านของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวเขาซึ่งอยู่ห่างไกลในถิ่นทุรกันดาร มีระบบการคมนาคมไม่สะดวก บางชุมชนมีความขัดแย้ง ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่าง ๆ ในชุมชนขาดความสามัคคี ในส่วนของเยาวชน มีศักยภาพสามารถอ่าน พูด ภาษาไทยได้ มีความสามัคคี มีความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา แต่มีข้อจำกัดคือ ในวันหยุดต้องมีภาระหน้าที่ในการช่วยผู้ปกครองทำงาน เยาวชนบางส่วนไม่กล้าแสดงออก ขาดความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนา ขาดคุณภาวะและทักษะในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ

การจัดการเรียนการสอนของผู้สอน แม้ว่าจะมีอุดมการณ์ องค์กรความรู้ แต่มีข้อจำกัดคือ ขาดทักษะและเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ ขาดอุปกรณ์วัสดุในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งเครื่องมือ สื่อสารสนเทศ ด้านเนื้อหาหลักสูตรต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้มีความเหมาะสมกับระยะเวลาในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนและบริบทชุมชน ควรเน้นเนื้อหาที่สามารถที่สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ท้นต่อสถานการณ์บ้านเมือง ด้านการจัดการประเมินผลการเรียนการสอนที่ศูนย์กลางของโครงการฯกำหนดไว้ ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ เพื่อไม่ขัดข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ ของผู้เรียน และในกรณีที่ผู้เรียนอยู่ห่างไกล ควรให้จัดการประเมินผลที่อาศรมฯที่จัดโครงการฯ

การจัดการเรียนการสอนการอบรมจริยธรรมที่เหมาะสม มีข้อสรุปดังนี้ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องให้ทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม วิเคราะห์ สังเคราะห์ ชุมชนของตนเอง เมื่อชุมชนมีความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชนของตนเองแล้ว ชุมชนต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายโดยมีพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานเปิดชั้นเรียนหลักจริยธรรมในชุมชน เพื่อนำกระบวนการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้หลักธรรมไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาของชุมชน โดยการจัดการเรียนการสอนนั้นต้องมีการนำเสนอบทเรียนที่กระชับ เข้าใจง่าย ผู้สอนต้องมีเทคนิคในการถ่ายทอดที่น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ จึงต้องมีการฝึกทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้สอนที่รับผิดชอบโครงการฯ โดยปรับเนื้อหาในบทเรียนให้เหมาะสมกับบริบท

ชุมชน ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนตลอดปี โดยมีองค์ความรู้ครบถ้วนตามเนื้อหาวิชาที่
จำเป็น โดยเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางแบบบูรณาการ

ในด้านการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนควรเวลาการประเมินผลจัดให้ไม่ตรงกับ
เวลาการเรียนภาคปกติและกิจกรรมอื่น ๆ ของผู้เรียน และทางศูนย์กลางในการจัดการศึกษานี้
ต้องร่วมมือกับองค์กรในชุมชนสนับสนุนงบประมาณในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อสาร
สนเทศต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ให้กับหมู่บ้านที่เปิดสอนอย่างเพียงพอเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

Title : Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

**Authors : Phra Nacharee Kaun-Yung ,Phra Montean Sung-Ngaen , Phra Preecha Sreepudtan ,
Phra Suwan Lha-Ju**

Abstract

The study aimed at investigating the social and cultural patterns, the hill tribe problems as well as the Sunday Buddhism lessons provided for those hill tribes. The study also aimed at developing appropriate ethical patterns applicable for those tribal folks oriented as far as social, cultural aspects and situations found in the community were concerned. This research was then conducted researching and developing; data analysis was made through workshops that involved in participation to be made with community, symposium, seminars, trying on community analyzing, lesson summarizing, group discussions and observation. The population consisted of 10 Buddhist monks who conducted religious activities in villages of tribal villages – of which 2 of them were provided for each village, 30 masters who were both monks and ordinary folks who knew Buddhism well and had provided tribal folks with ethical training sessions, 25 leaders of villages where the study was conducted, 125 tribal students representing 5 villages – of which 25 of them were from each village. Those villages were: Baan Toong Luang of Mae Win Sub-District in Mae Wang District, Baan Mae Hae Neur of Mae Na Jorn Sub-District of Mae Wang District, Baan Koon Mae Ruan of Jam Luang Sub-District in Mae Jam District, Baan Aae Or of Jam Luang Sub-District in Mae Wang District, Baan Buak Jan of Pong Yang Sub-District in Mea Rim District of Chiang Mai Province.

The results showed that the tribal folks lived in remote and barren areas over the mountains and could hardly be reached. They built their houses by the foothills near the river and surrounded by bushes and ranges of mountains. Most of them conducted agricultural practices and crafts. They were supported by both the public and private sectors; they could then conduct their activities all the year round.

They had their own cultural and way of living. They had their own dialects applicable for both verbally and graphically. Each sect had its own costumes, cultures and traditions. Their family bonds were strong. However, their cultures were gradually ignored and not carried on since their offspring turned to bring in traditions of those lowlanders in towns; their relations were then died down gradually.

Their problems were similar; narcotics, alcoholic drinks, opium and amphetamine were found. Environmental problems regarding garbage, chemical substances inappropriately applicable for agricultural practices, log cutting, slash and burn cultivation were among other things that brought them negative consequences like watershed destruction and water scarcity. Since their traditions and cultures were ignored, some local wisdom was not carried forward, adultery committing was found, social regulations and rules were not put into force, some infrastructures like roads, electricity, water supply were not provided. However, those participants who were both children and those elders realized the situations well. They even realized that these consequences would be raged on in the future.

The study also showed that the communities possessed some potentialities that were in accordance with Buddhist disciplines. But since they were in remote areas and hard to be reached. They were also not united. For youths, they could read and write Thai language well. They loved each other and were interested in participating in the program. Limitation was found among these youths; they had to help their parents work during weekends. Some of them were not confident to act out and knew nothing much about Buddhism. They also were not capable of considering media they exposed to.

As for pedagogical practices, the masters devoted themselves to the activities. Limitation was found in the areas of teaching techniques, teaching aids, IT. As for curriculums, contents had to be adjusted in order to be in accordance with time, evaluation. Flexibility should be put into consideration in order not for the repetition to occur. For those learners who were far away, the evaluation should be made at the project's shelters.

According to the appropriate ethical lessons to be conducted, some conclusions were as follows: teaching/ learning practices should be jointly put into practice by all sectors found in the community; analyzing, synthesizing their communities should be done in order for the communities themselves to acknowledge the current situations while monks also provided them ethical lessons that were applicable for the community's problem tackling. The lesson presentation should be precise, understandable; the teachers should be equipped with interesting techniques of teaching. All these techniques could be absorbed through training. The material's contents should be adjustable in order to be in accordance with the time frame each year; content valid, child-centered paradigm should be considered. The evaluation should be provided beyond the table of teaching and activities. The budget should be set aside for aids and IT; those villages would then be equipped adequately while the maximization could be guaranteed.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
บัญชีรูปภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ประโยชน์ของการวิจัย.....	8
กรอบแนวคิด.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
บทที่ 2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.....	13
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	15
กระบวนการมีส่วนร่วม.....	16
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	19
การพัฒนาชุมชนและการวิจัย.....	20
โครงการพระธรรมจาริก.....	21
โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ฯ ในโครงการพระธรรมจาริก	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
ความคิดเห็นคณะวิจัย.....	28
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	
ขอบเขตของการวิจัย.....	30
สถานที่ การดำเนินงาน และขอบเขตประชากร.....	31
แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล.....	32
วิธีดำเนินการวิจัย	33
บทที่ 4 บริบทชุมชน	
ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหา.....	42
บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	42

บ้านแอเอะ คำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	44
บ้านแม่แฮเหนือ คำบลแม่นาจร อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่	46
บ้านทุ่งหลวง คำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่	47
บ้านบวกจั่น คำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	49
สรุปบริบทโดยรวมของหมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - ในโครงการพระอาทิตย์	50
สรุปลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหา.....	54
บทที่ 5 ผลการดำเนินการ	
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	56
ผลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	59
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยพระสงฆ์และชุมชน.....	62
ทัศนคติ ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมฯ.....	68
ผลการนำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมต่อพระสงฆ์.....	87
การวิเคราะห์หลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม	88
การประเมินผลของผู้เข้ารับการอบรมตามโครงการฯ.....	136
ผลดีของการจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.....	145
อุปสรรคและปัญหาในการจัดการเรียนการสอน.....	148
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	
สรุปวิธีการเก็บข้อมูล.....	153
สรุปผลการวิจัย.....	154
การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม	158
กระบวนการที่สอดคล้องกับสถานการณ์และวัฒนธรรมชุมชน.....	161
หลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก - ที่เหมาะสม.....	163
ระเบียบ “ว่าด้วยการรับสมัครและข้อปฏิบัติในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธ - ศาสนาวันอาทิตย์”	170
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะ	
กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน.....	175
ผลกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน.....	170
ข้อเสนอแนะ.....	176

การเรียนรู้ของทีมวิจัยด้านศักยภาพและข้อจำกัด.....	178
บรรณานุกรม.....	180
ภาคผนวก	179

บัญชีรูปภาพ

ชุดรูปภาพที่	หน้า
1. แสดงการอบรมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระผู้สอนที่บ้านผาค่าน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	61
2. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	74
3. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	75
4. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	76
5. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	77
6. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านบักจั่น ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	78
7. แสดงการสัมมนา "รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ในโครงการพระธรรมจาริก"	79
8. แสดงการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอน.....	84
9. แสดงการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในพื้นที่.....	85
10. แสดงภาพการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามโครงการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.....	143
11. แสดงภาพการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามโครงการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (2).....	144
12. ตารางสรุปผลการวิเคราะห์ชุมชน ใน 5 หมู่บ้าน.....	173

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูประบบสังคมไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ทิศทางการปฏิรูประบบราชการและบริหารงานของราชการไทย รวมถึงแนวโน้มของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมสารสนเทศ เปลี่ยนจากระบบเทคโนโลยีธรรมดาเป็นเทคโนโลยีขั้นสูง ระบบเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นระบบเศรษฐกิจสากล การปกครองเปลี่ยนจากรวมศูนย์เป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและนำไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในทุกกระดับ การเปลี่ยนแปลงระบบและวิถีชีวิตดังกล่าวนับว่าเป็นสิ่งที่ควรจะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตน และในขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนระบบและวิถีชีวิตก่อให้เกิดผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องเป็นเหตุผลเชื่อมโยงกันทั้งในด้านดีและไม่ดี

สภาพปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงนับว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมและความมั่นคงของประเทศชาติ ชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยส่วนใหญ่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูงบริเวณป่าเขาในพื้นที่แนวชายแดนทางภาคเหนือและภาคตะวันตก โดยตั้งบ้านเรือนตามเผ่าพันธุ์ของตนเอง มีสภาพการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อที่แตกต่างกันไป มักตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายห่างไกลการคมนาคม มีเพียงบางส่วนที่ได้รับบริการด้านต่างๆ เช่นด้านสาธารณสุข ปลอดภัย ด้านการสงเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยยังมีหมู่บ้านชาวเขายังเป็นจำนวนมากในถิ่นทุรกันดารที่ภาครัฐยังไม่สามารถเข้าไปดำเนินการพัฒนาให้มีสาธารณสุขขั้นมูลฐานได้ ทำให้ชุมชนชาวเขาเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่ามาตรฐาน จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองไทย

เมื่อปี 2540 กรมประชาสงเคราะห์ได้รวบรวมสรุปข้อมูลของชาวเขาพบว่ามีชาวเขาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยรวม 20 จังหวัด คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก เพชรบูรณ์ เลย พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี โดยแบ่งชาวเขาออกเป็น 10 เผ่า ได้แก่ แม้ว (ม้ง) อีเก้อ (อาข่า) เย้า(เมี่ยน) กะเหรี่ยง(ปกาเกอญอ) มูเซอ (ลาหู่) ลีซอ ลัวะ ถิ่น ขมุ และมลาบรี รวมทั้งสิ้น 4,374 หมู่บ้าน 187,150 หลังคาเรือน มีประชากรชาวเขารวม 991,122 คน

ชาวเขาที่อยู่บนพื้นที่สูงของประเทศไทย เป็นชนเผ่าที่มีภาษา วัฒนธรรมและความเชื่อแตกต่างกันเป็นลักษณะเฉพาะประจำเผ่า มีโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น แต่เดิมมีการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีสูง และมีการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนด้วยระบบของชุมชนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนก็จะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ระบบเครือญาติ ระบบการเคารพนับถือผีปู่ย่าในชุมชน ระบบที่มีอยู่ดั้งเดิมในการจัดกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ระบบการคัดเลือกผู้นำ ผู้ตามและระบบการจัดการเหมืองฝายต่าง ๆ ในการทำเกษตรเลี้ยงชีพในชุมชน ซึ่งแต่ละรูปแบบล้วนแต่มีผลต่อการแก้ปัญหา การดำรงชีพและการจัดการของชุมชนเองได้อย่างชาญฉลาด ดังนั้นปัญหาสังคมของกลุ่มชาวเขาก่อนที่ทางภาครัฐจะเข้าไปพัฒนาจึงพบไม่มากนัก

จากนโยบายการดำเนินงานด้านชาวเขาบนพื้นที่สูงของภาครัฐของประเทศไทยในอดีต ได้ผลักดัน สนับสนุนให้ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อพยพมาจากประเทศจีน ลาว เวียดนาม พม่า ได้เข้ามาอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและตามแนวชายแดนซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ของประเทศไทย การเข้ามาของชาวเขาเหล่านั้น ทำให้หน่วยงานเป็นจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปดำเนินงานด้านการพัฒนาแก่ชนชาวเขาเหล่านั้น จึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายด้าน แม้จะเกิดผลดีได้รับความสะดวกสบายจากการบริการขั้นพื้นฐานมากขึ้น เช่น การตัดถนนขึ้นไปเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่างๆ การส่งเสริมให้มีเงินทุน มีหน่วยงานราชการให้การสนับสนุนในรูปแบบโครงการพัฒนา การให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน สาธารณสุขขั้นพื้นฐาน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาดังกล่าวก็ก่อให้เกิดผลกระทบกับชุมชนชาวเขาและสังคมรวมในหลาย ๆ ด้าน เช่น มีการขยายตัวกลุ่มบ้านชาวเขาอย่างรวดเร็วจึงทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา คือ ปัญหาความสมบูรณ์ของแหล่งต้นน้ำ ปัญหาการบุกรุกเขตพื้นที่ป่าสงวน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคมของชาวเขาให้เข้ากับระบบสังคมใหญ่ การขาดความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นกับบุคคลทุกระดับของสังคม ทำให้วิถีชีวิตของชนชาวเขาต้องเปลี่ยนไป ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำมาหากิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเรียบง่ายอีกต่อไป

ระบบของสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงได้ก่อตัวและสะสมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนยังเข้าไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงเหล่านั้นได้ไม่ทั่วถึง ทำให้เกิดปัญหามากมาย อาทิ ปัญหาการบริการขั้นพื้นฐานยังไม่ครอบคลุมทุกชุมชนบนพื้นที่สูง ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพบุคคล ปัญหาการจัดตั้งหมู่บ้าน ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน ปัญหาการเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำในเมือง ปัญหาพื้นที่ดิน

ทำกิน ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหายาเสพติด ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านวัฒนธรรม- ประเพณี

ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแผ่กว้างในเวลาเดียวกันกับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนนั้นมีเพิ่มมากขึ้นมา ดังจะพบได้จากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่ระบุถึงปัญหาของเด็กและเยาวชนมากขึ้น เช่น ปัญหาของเด็กและเยาวชนจำนวนมากที่เข้าสู่เครือข่าย หรือระบบโครงสร้างของระบบยาเสพติด ปัญหาเด็กกำพร้าที่เกิดจากระบบครอบครัวล้มเหลว ปัญหาโสเภณีในเด็ก ปัญหาเด็กขวเขาเร่ร่อน ปัญหาเด็กถูกละเลยเอาเปรียบด้านแรงงาน ปัญหาเด็กถูกกดขี่ทางเพศ ปัญหาจากโรคเอดส์ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก ปัญหาเด็กและเยาวชนมีความเชื่อหรือค่านิยมที่ผิด ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ลดลงแต่กลับมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นและรอเวลาที่จะส่งผลกระทบต่อระบบสังคมโดยรวมต่อไปในอนาคต

จากนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) “ข้อที่ 3 การเผยแผ่หลักธรรมสู่ประชาชนเป็นการพัฒนาจิตใจ โดยการเร่งรัดให้มีการเผยแผ่หลักธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทุกรูปแบบให้กว้างขวาง เพื่อให้สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง” และโดยภาพรวมของแผนได้เน้นการพัฒนามนุษย์นั้น พระธรรมปิฎก (2539, หน้า 1-5) ได้สรุปว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นมนุษย์ และในฐานะที่มนุษย์เป็นทรัพยากร การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์เป็นการศึกษาระยะยาวตลอดชีวิต ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ เป็นการศึกษาระยะสั้น ดังนั้นทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรต้องจัดการศึกษาทั้งสองอย่างนี้ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งสอดคล้องกันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งเน้นเรื่อง ความสมดุลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการศึกษาที่ถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนา คือการทำให้มนุษย์มองเห็นสภาพต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อมิให้เรายึดมั่นถือมั่น เป็นการสังหารเสียซึ่งสัญชาตญาณของสัตว์ เพื่อให้มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรได้คือการเสริมปัญญาให้บริสุทธิ์และถูกต้อง เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความสงบสุขให้เกิดแก่สังคม อีกทั้งยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างศีลธรรมกับวิทยาการต่างๆ อย่างแท้จริงและในขั้นสูงสุดนั้นเพื่อให้มุ่งสู่ความหลุดพ้นและอิสระ

ดังนั้นแนวทางในการปรับระบบแนวความคิดและความต้องการของบุคคลทุกระดับในสังคม เพื่อให้ตระหนักคุณค่าของธรรมชาติ ของตนเองและชุมชน ด้วยการลดความเลวร้ายเหล่านี้ลง คือทำให้มนุษย์มองเห็นภัยแห่งความยึดมั่นในตนเอง หมู่บ้าน คณะและชุมชน หันมาตระหนักให้เห็นคุณค่าของการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน การศึกษาที่พึงประสงค์สำหรับคนในยุคปัจจุบัน ควรต้องเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจให้มากกว่าการที่จะมุ่งเน้นพัฒนาในทางวัตถุ โดยร่วมลงมือทำกันอย่างจริงจังทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยส่งเสริมให้ค่านิยมความไม่ยึดมั่นเป็นค่านิยมรวมของสังคม

โครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นหน่วยงานของพระสงฆ์ระดับประเทศในการส่งพระสงฆ์เข้าพัฒนาสงเคราะห์ทางจิตใจเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาในถิ่นทุรกันดารเขตภาคเหนือ โดยเข้าไปร่วมพัฒนา ให้การสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง รวมทั้งการเปิดสอนธรรมศึกษาแก่เยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลและยังเป็นการร่วมกันแก้ปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนธรรมะ โดยชี้ให้เห็นถึงสัจธรรม ความแท้จริงที่เกิดขึ้นอันจะส่งผลถึงความสุข ความทุกข์ และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตน สังคม ศาสนา และประเทศชาติต่อไป รวมทั้งยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจใคร่ในธรรมได้เป็นปัจจัยส่งเสริมในการเผยแผ่ธรรมให้แพร่หลายยิ่งขึ้น การจัดการศึกษาจริยธรรมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะเปิดประตูแห่งความมีขอบใจ อันจะนำมาซึ่งความสุขสงบและผาสุกของสังคมโดยองค์รวมต่อไป

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการนำร่องของคณะพระภิกษุสงฆ์ที่ได้ทดลองดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2508 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา 6 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง (ปกากญอ) แม้ว(ม้ง) อีเก้อ(อาข่า) เย้า(เมี่ยน) มูเซอ (ลาหู่) และลีซอ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทยและกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย โดยในเวลานั้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับที่คาดไม่ถึง คือ ชาวเขาซึ่งปกติแต่ละเผ่าจะมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแตกต่างไปจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จะมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจนเกิดปรากฏการณ์รูปธรรมหลายอย่าง ได้แก่ การรับรู้สถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์และให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้ มีธรรมเนียมปฏิบัติเยี่ยงชาวพุทธทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ การส่งบุตรหลานเข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณร รวมทั้งความต้องการให้มีพระสงฆ์ สามเณรอยู่ในชุมชนของตนเอง

โครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปัจจุบัน ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือจำนวนกว่า 280 รูป มีสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจเรียกว่าอาศรมพระธรรมจาริกจำนวนกว่า 170 แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ 3-7 หมู่บ้าน การกิจหลักของพระธรรมจาริกนอกจากการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และการอบรมศีลธรรมให้แก่ชาวเขาแล้ว ยังมีการกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ในลักษณะการเป็น “นักพัฒนา” ด้วย เช่น การสอนหนังสือแก่ชาวเขาทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ชาวเขา การส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกและใช้พืชสมุนไพรในการบรรเทาหรือรักษาโรค การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาในชุมชน (ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน) การเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการเป็นที่ปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ในระยะหลังช่วงปี 2535 ถึงปัจจุบัน โครงการพระธรรมจาริกมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนชาวเขามากขึ้น ดังพุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพัฒนาเยาวชนของโครงการพระธรรมจาริก คือ “มุ่งเน้นพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจริยธรรมมีความเชื่อมั่น กล้านแสดงออก รักเคารพและหวงแหนในภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชนเผ่าตนเอง มีบทบาทและมีส่วนร่วมกับครอบครัว ชุมชนในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาชุมชน เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนในรุ่นต่อไป” การกิจเกี่ยวกับการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจึงได้รับการเน้นหนักเป็นพิเศษ ซึ่งแท้ที่จริงการกิจนี้ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การสอนหลักธรรมและหลักจริยธรรมศึกษาในโรงเรียน การอบรมค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชนชาวเขา (หลักสูตรอบรมระยะสั้น 3-5 วัน) รวมทั้งการสอนตามหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของโครงการพระธรรมจาริก รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก ได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา ปี พ.ศ.2543 มีอาศรมพระธรรมจาริกที่เปิดดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 35 แห่ง และโครงการพระธรรมจาริกยังได้ถือเป็นนโยบายเน้นหนักที่จะอบรมจริยธรรม คุณธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีให้แก่เยาวชนชาวเขา

ด้านการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับการเปิดสอนกับเยาวชนชาวเขาในถิ่นทุรกันดาร ประสบการณ์ต่าง ๆ และหลักสูตรที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมาส่วนใหญ่อาศัยรูปแบบการสอนจากคณะสงฆ์พื้นราบทั่วไป ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับสังคม สภาพชุมชน วัฒนธรรม สภาพความต้องการและปัญหาในชุมชนชาวเขามากนัก

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก นับเป็นการกระตุ้นเสริมจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนโดยมีพระสงฆ์ผู้นำด้านหลักจริยธรรมเป็นวิทยากรกระบวนการให้ชุมชนหันมาดูแลตนเองโดยนำภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหา หาแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกขั้นตอนตามระบอบประชาธิปไตย

ส่วนการดำเนินการนั้น เมื่อองค์ประกอบในการดำเนินการครบถ้วน ความพร้อมที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติหน้าที่ในการร่วมพัฒนาทางด้านจิตใจพี่น้องชาวเขา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน(2545) ทำให้มีฐานองค์ความรู้กับพี่น้องชาวเขา พบว่าการปฏิบัติการ อบรมสังเคราะห์ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการสังเคราะห์ทางด้านจิตใจแก่พี่น้องชาวเขา ที่จะเอื้อให้เป็นพลเมืองดีของสังคมไทยนั้นจะต้องมีหลักทางด้านศีลธรรม หรือ หลักทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักของศาสนาใดก็ได้ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอยู่เสมอ

จากประสบการณ์ในการปฏิบัติศาสนกิจแก่ชาวเขามากกว่า 10 ปีนั้นพบว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้น มีชาวเขาจำนวนมากยอมรับและใช้หลักทางศาสนา เช่น หลักธรรม หลักศาสนพิธี มาประยุกต์ใช้จนสามารถกลมกลืน เกิดการยอมรับได้ในระดับสูง ผู้ที่นำเอาหลักพุทธธรรมไปประพฤติ ปฏิบัติสามารถดำรงตนเป็นคนดีในสังคม เป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ และยังปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน จนสามารถยกระดับในทางปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมสากลของชาติไทยได้เป็นอย่างดี เช่นการไหว้ การกราบ การปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นหนทางที่จะทำให้เหล่าเยาวชน ชาวเขา มีคุณธรรม จริยธรรมในตน สามารถช่วยจรรโลงจิตใจ จนไม่ก่อปัญหาเพิ่มมากขึ้นในสังคม

การผลักดันหนุนช่วยให้เหล่าเยาวชนชาวเขามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ปัจจุบันเยาวชนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ และมีวิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมหรือวิชาที่พัฒนาด้านในของจิตใจ น้อยมากใน 1 สัปดาห์ รวมถึงมีเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในระบบของการจัดการศึกษาด้วยความจำเป็นทางครอบครัวหรือปัญหาอื่น ๆ การที่พระสงฆ์ช่วยสอนหลักธรรมทางศาสนาในวันหยุด รวมทั้งการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เวลาเพียงครึ่งวันหรือหนึ่งวันในหนึ่งสัปดาห์ นับว่าจะเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะกล่อมเกลาจิตใจของเหล่าเยาวชนของชุมชนให้ดีขึ้น มีทักษะในการดำรงชีวิต ไม่ก่อปัญหาให้เกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

การจัดให้มีการเปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระสงฆ์ นับว่าส่งผลด้านบวกให้เกิดขึ้นมากมาย อาทิ ก่อนมีการเปิดสอน พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาตนเอง ศึกษาค้นคว้าหากระบวนการวิธีการที่จะให้ชุมชนเห็นถึงผลดีและเข้ามามีส่วนร่วม

นั่นคือการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เมื่อเยาวชนเข้ามาร่วมกันศึกษาพระพุทธศาสนาแล้ว กระบวนการเรียนการสอนจะช่วยให้มีการรวมกลุ่มของเยาวชนในการสร้างสรรค์ชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการของชุมชน มีการร่วมกันศึกษาหลักธรรมทั้งทางการศึกษาและการฝึกปฏิบัติ จนเป็นผลดีแก่เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง

พระสงฆ์เองก็ต้องมีการเตรียมตัวในการสอน ใช้เวลาศึกษาทบทวนองค์ความรู้ทางด้านหลักธรรมมากขึ้น มีเวลาอยู่ที่วัดมากขึ้น (โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่พำนักเป็นที่พึ่งของชาวเขา) เมื่อการเรียนการสอนได้ผลดี ชุมชนเห็นเยาวชนมีความประพฤติดีขึ้นเอาใจใส่สังคมมากขึ้น เป็นที่ถูกต้องและถูกใจของชุมชน บ่มเป็นเรื่องปรกติ ธรรมดาที่พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง จะร่วมสนับสนุนในการทำกิจกรรมมากขึ้นเช่น การทำบุญตักบาตร การพัฒนาชุมชน ฯ

เมื่อผู้สูงอายุในสังคมเห็นพระสงฆ์และเยาวชนยอมรับให้ความสนใจในภูมิปัญญาชุมชนมากขึ้น จึงก่อให้เกิดการส่งเสริมการสืบทอด สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณีแก่เยาวชน แก่ชุมชน จนสามารถทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือสังคมนั้นๆ มากขึ้นตามหลัก “อปปริหานิยธรรม” ทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของโครงการ พระธรรมจาริก รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อองค์กรรวมของสังคมในอนาคต จึงควรมีการศึกษาและพัฒนาขั้นตอนกระบวนการจัดการศึกษา ให้มีรูปแบบและการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา ให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา
2. เพื่อศึกษาและสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม, สถานการณ์ของชุมชน

3. คำถามหลักของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ จะศึกษารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขา โดยศึกษาในด้าน

- บริบทชุมชนและสถานการณ์ปัญหาในชุมชนชาวเขา
- ทศนคติ ด้านจิตสำนึก ความตระหนักเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมของคนในชุมชน

- ความสามารถประยุกต์หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ศักยภาพและข้อจำกัดของของชุมชนในการดำเนินงานการเรียนรู้การสอนธรรม และจริยธรรมที่ผ่านมา
- รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ชาวเขาที่เหมาะสม

4. ประโยชน์ของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบและเข้าใจถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหาของชุมชนชาวเขา อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ของชุมชนต่อไป

2. ชุมชนได้เรียนรู้ ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นระบบ

3. ทำให้เกิดการขับเคลื่อนในชุมชนและสังคม ด้านทางจริยธรรม คุณธรรม วัฒนธรรม ประเพณี โดยวิธีการจัดศูนย์ศึกษาด้านจริยธรรมแก่เยาวชน ดังนี้

3.1 ชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ เด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ สนใจในวัฒนธรรม จารีต ประเพณีมากขึ้น

3.2 มีกิจกรรมการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนที่จะเชื่อมโยงไปยังเครือข่ายอื่น

3.3 การรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

3.4 กระบวนการอบรมจริยธรรมสามารถเสริมและอนุรักษ์ประเพณีของชนเผ่าที่ดึกดำบรรพ์ต่อเนื่องตลอดทั้งปี

3.5 เกิดการเคลื่อนไหวและพัฒนาทัศนคติ ด้านจิตสำนึก ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมที่ดึกดำบรรพ์แก่ชุมชนของคนในชุมชนรวมทั้งสามารถประยุกต์หลักธรรมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

4. ได้รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม สอดคล้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ของชุมชน

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ตุลาคม 2543 - กันยายน 2544

6. บทประมาณ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานกับชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร จะสามารถใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพัฒนาหลักสูตร รูปแบบ การอบรม/ปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน ชาวเขาวันหยุดให้เหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร โดยใช้กระบวนการด้านการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีกรอบแนวคิด คือ

1. การสร้างความตระหนักโดยกระบวนการ PRA (Participatory Rural Appraisal) เป็นกระบวนการกลุ่มที่มุ่งให้ผู้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้ด้วยกันและจากกันและกัน ไม่เน้นการบรรยาย หรือสอนโดยวิทยากร แต่เน้นให้ค้นพบคำตอบด้วยตนเองและของกลุ่ม โดยมีวิทยากรคอยช่วยเหลือเมื่อจำเป็น เป็นกระบวนการที่เน้นและช่วยให้กลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคม จิตวิทยาและอยู่ในสถานการณ์ที่คล้าย ๆ กัน ได้ช่วยกันประเมินสถานการณ์ของตนเอง รวมทั้งการช่วยกันคิดถึงทางออกในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

2. บทบาทวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ปฏิบัติงานอย่างในชุมชนเป็นอุปสรรค ในการดำเนินงานและเรียนรู้ร่วมกัน บทบาทของคนกลางจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดอุปสรรคดังกล่าว จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ความร่วมมือ และกระตุ้นการคิดที่เป็นระบบ ซึ่งผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ได้คือนักเรียนจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนและเตรียมตัวเป็นอย่างดี

3. การพัฒนาเยาวชนซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศไทยเป็นส่วนรวมให้เป็นผลดี ก่อให้เกิดผลต่อระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะกระจายกันไปทั่วทุกภูมิภาคมีสภาพแตกต่างกันไปตามลักษณะสังคมของแต่ละภูมิภาค เช่นสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม สภาพทางการปกครอง สภาพทางการเมือง ซึ่งเยาวชนมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน รัฐ หากมีการพัฒนาเยาวชนไปให้ไปในทางที่ถูกต้อง ปลูกฝังให้รักท้องถิ่น รัก และหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของเขาได้แล้ว เยาวชนเหล่านี้จะมีส่วนช่วยหรือเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาอย่างดี(สมิทธิ์ สระอุบล,2534)

4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักความเชื่อที่สร้างสรรค์แนวคิดพัฒนาสังคมทั่วโลกมาอย่างยาวนาน มีหลักธรรมที่เหมาะสมกับสภาพต่าง ๆ สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในการกระบวนการอบรม และพัฒนาเยาวชนมีคุณลักษณะ บุคลิกภาพ ให้มีความพร้อมทั้งทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ครอบครัว การทหาร และวิทยาศาสตร์

8. นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

1. โครงการพระธรรมจาริก หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนการสงเคราะห์ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของพระภิกษุสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกตนเองว่า “คณะพระธรรมจาริก” ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือกว่า 270 รูป กว่า 195 แห่งในปัจจุบัน(2545) เป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทยโดยอดีตปฐมประธานคณะพระธรรมจาริก คือ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณโชตมหาเถระ) วัดเบญจมบพิตร และกรมประชาสงเคราะห์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 จนถึงปัจจุบัน (2545) มีสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนกลางตั้งอยู่ที่วัดเบญจมบพิตรฯ เขตดุสิต กรุงเทพฯ สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก(สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์)ที่วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ และสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคตั้งอยู่ที่วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. อาศรมพระธรรมจาริก หมายถึง สถานที่ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาถิ่นทุรกันดาร เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ ทั้งที่พัก การปฏิบัติศาสนกิจหรืออื่นเป็นศูนย์รวมของกลุ่มบ้านชาวเขา 4-5 กลุ่มบ้าน ในด้านการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมต่าง ๆ

3. การศึกษาและสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง การทบทวน การวิเคราะห์ผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามโครงการพระธรรมจาริก การศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน รวมถึงการวิเคราะห์แนวโน้มการดำเนินงานในอนาคต

4. รูปแบบการสอนรูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม หมายถึง รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่ได้รับการพัฒนาจากการสรุปบทเรียนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ที่มีความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา วิธีการสอน และสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนชาวเขา

5. ชาวเขา (Tribal people) หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาหรือ บนพื้นที่สูงประกอบด้วยเผ่าที่สำคัญ ๆ ได้แก่ กะเหรี่ยง(ปกากญอ) แม้ว(ม้ง) เข่า(เมี่ยน) อีเก้อ(อาข่า) ลาหู่(มูเซอ) ลีซอ ซึ่งมีสภาพทางสังคม สภาพชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

6. จริยธรรม หมายถึง "ธรรมคือความประพฤติ", "ธรรมคือการดำเนินชีวิต" , หลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต, คำ "จริยธรรม" นี้ นักปราชญ์ในประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม; จริยะ หรือ จริยธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐหรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมีองค์ 8 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา เทียบ ศีลธรรม

7. อปรีหานิยธรรม หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญ ฝ่ายเดียว มี 7 อย่าง คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. พร้อมเพียงกันประชุม พร้อมเพียงกันเลิกประชุม พร้อมเพียงกันทำกิจที่พึงทำ
3. ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีบัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือปฏิบัติ

นั้น ตามวัชชีธรรม

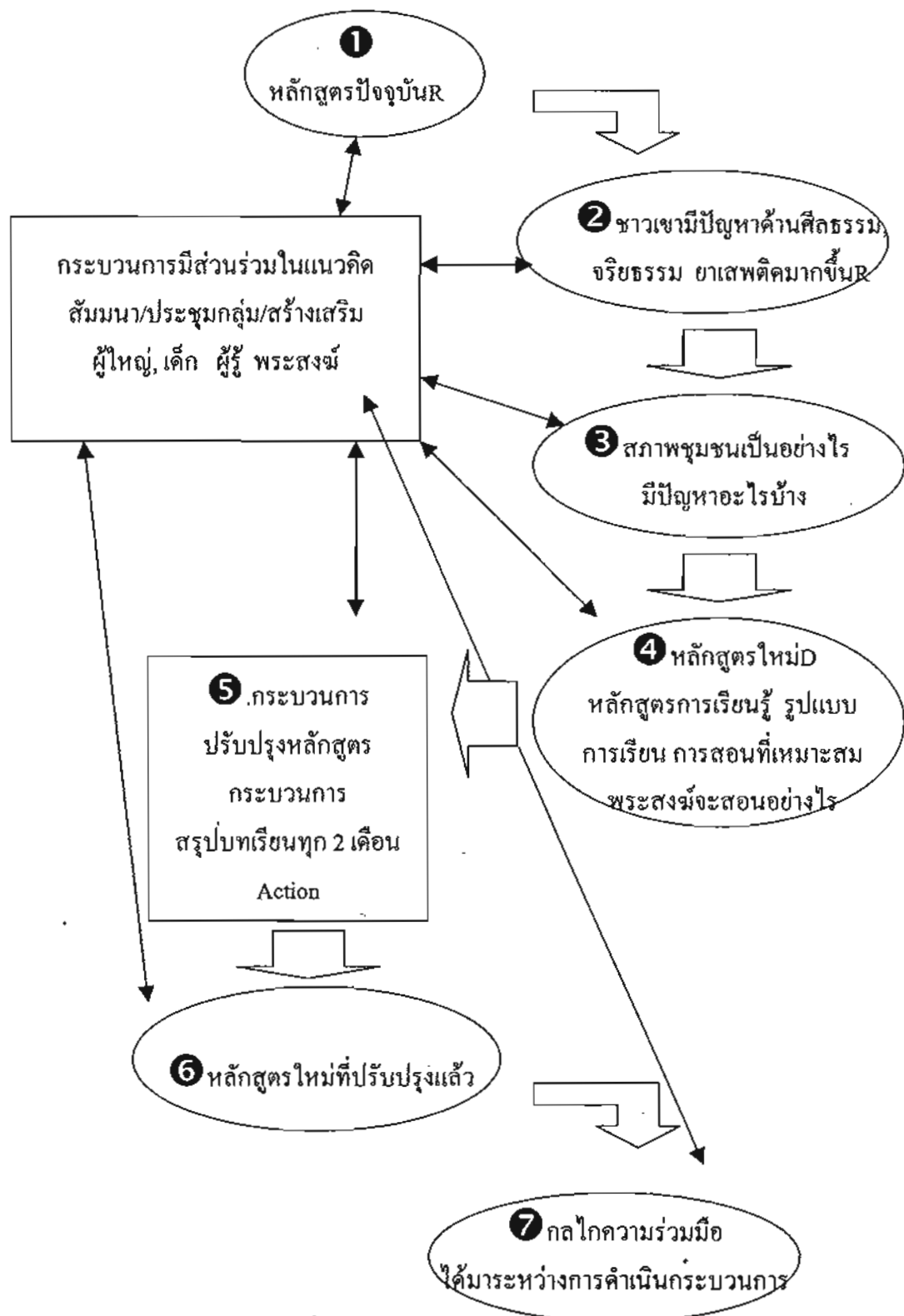
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นด้วยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

5. บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก

6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำ

ธรรมิกพลี

7. จัดให้ความอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึง บรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก

แนวคิด: พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานบนที่สูง/หุบถันคาร จะมีรูปแบบในการอบรม/ปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน ชาวเขาในวันหยุด โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพัฒนาอย่างไรให้เหมาะสม/สอดคล้องกับสังคม

บทที่ 2

วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดยพระธรรมจาริก” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งเนื้อหา ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. กระบวนการการมีส่วนร่วม
4. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
5. การพัฒนาชุมชนและการวิจัย
6. โครงการพระธรรมจาริก
7. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. ความคิดเห็นของนักวิจัยและทีมงาน

1. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมได้กำเนิดขึ้นมาจากแนวความคิดว่าการวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรในสังคมในการศึกษา เป็นสมบัติของสังคมซึ่งกระทำอย่างมีจุดมุ่งหมายในการที่จะรับใช้สังคม ซึ่งต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสังคมที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยจึงต้องเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for development) หรือการวิจัยพัฒนา Research and development (R&D) โดยที่การพัฒนาและการเป็นหุ้นส่วนจะต้องเป็นประโยชน์แก่ทุกคนในสังคม ดังนั้นทุกคนในสังคมจึงต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาในทุกขั้นตอนและอยู่ในระบบประชาธิปไตย การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยึดหลักการสำคัญ (Tandon, 1988) คือ

1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิปัญญา องค์ความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบลบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่น ที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการ ยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันอย่างแพร่ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา

2. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้านการส่งเสริม ยก ระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขา ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพมาใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะเป็นเฉย ละเอียด หรือ เขี่ยคหาญว่าเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าเช่นที่เคยปฏิบัติมา

3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจน โดยให้สามารถได้รับความรู้ ที่เกิดขึ้น ในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนถึงการ นำไปใช้อย่างเหมาะสม

4. สนใจในปรัทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วย เปิดเผยให้เห็น คำถามหรือปัญหาของชาวบ้าน เช่นการถูกกีดกันจากผืนดินทรัพยากรธรรมชาติ การต้องต่อสู้ดิ้นรน ต่อสู้จากแรงบีบบังคับจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งเป็นอีกจุดหนึ่งที่เป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้

5. ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้ชาวบ้าน และคนยากจนสามารถใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรี ในการมองสภาพการณ์และปัญหา ของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ฐานในการวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่าง ๆ สามารถ ยืนหยัดต่อต้านอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจึงสามารถหยั่งรากลึกลงไปถึงประสบการณ์ทาง สังคมอย่างเปี่ยมรูปธรรม โดยความพยายามด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะทำให้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามความต้องการที่จะแก้ปัญหา นั้น สามารถให้แนวทางกับชาวบ้านว่า อะไรคือ สิ่งที่เป็นหรือเป็นสิ่งที่เขาต้องการอย่างแท้จริง และยังสามารถชี้ให้เห็นถึงจุดบกพร่อง หรือจุดผิดพลาดในความเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับปัญหาของเขาเอง ซึ่งจะบ่งบอกถึงสถานะสังคม ที่ขัดแย้งระหว่างความต้องการ และเปิดเผยให้เห็นถึงกลไกที่ควบคุมกระบวนการอยู่ด้วย และการ วิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยังจะช่วยชี้แนะถึงกิจกรรมที่สามารถจะแทรกแซงและเปลี่ยนแปลง กระบวนการทางสังคมที่เป็นอุปสรรคขัดขวางสิ่งต่าง ๆ ได้

โดยสรุปเป้าหมายหลักของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมได้ คือ

1. ค้นหาความรู้พื้นบ้านที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. สร้างคุณภาพความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ด้านวิชาการและความรู้พื้นบ้าน
4. ขอมรับในการไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

สุภางค์ จันทวนิช(อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร , 2543, หน้า 387)กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าหมายถึงวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน)เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาทางแก้ไขปัญห โดยมีกระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ซึ่งข้อมูลจะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้าน ตลอดจนนิสัยใจคอและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการชาวบ้าน นักพัฒนา นักวิจัย มีบทบาทเท่าเทียมกันในการกำหนดปัญหาและการเลือกการปฏิบัติการใดก็ตาม ดังนั้นกระบวนการวิจัยจะเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิจัยจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย โดยเพิ่มการปฏิบัติหรือกิจกรรม รวมทั้งการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ

อมรา พงศาพิชญ์(อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร , 2543, หน้า 389)ได้ให้นิยามว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชน โดยชาวบ้านและนักวิจัยร่วมกันศึกษา ช่วยให้ข้อมูลและอยู่ในทีมวิจัยด้วย เน้นการให้ข้อมูลและความคิดชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบ Two-way Communication และการสัมภาษณ์อยู่ในลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า Dialogue (การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน) ศึกษาสภาพชุมชนร่วมกันโดยเน้นการศึกษาปัญหา และศึกษาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อช่วยแก้ปัญหา

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2531, หน้า 45-46)กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชนและพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
- 2) เน้นการสังเกตและสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง
- 3) เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถแน่ใจว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้อง

4) เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบการสื่อสารสองทาง

5) เน้นการแก้ไขปัญหโดยประชาชนมีส่วนร่วมในวิเคราะห์ปัญหาและศึกษาว่าในชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างที่จะมาใช้ในการแก้ไขปัญห

6) เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ

7) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหและสามารถทำต่อไปได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่

บัณฑูร อ่อนดำ (2529, หน้า126) กล่าวถึงบทบาทของผู้ทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นช่วงแรกของการทำงาน เป็นการพบปะปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลต่อกันนับเป็นการเปิดพรมแดนแห่งมิตรภาพ

2) การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ทั้งฝ่ายชาวบ้าน ฝ่ายนักพัฒนา และนักวิจัย เริ่มสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ให้เกิดกับฝ่ายตรงข้าม เช่น นักพัฒนาอาจสร้างโดยการฝึกอบรม การประชุม การดูงาน ส่วนทางชาวบ้านอาจจะสร้างโดยการตั้งวงนิเทศให้ชาวถือเป็นทดสอบจิตใจระหว่างกัน

3) การจำแนกบทบาทในสองขั้นตอนเบื้องต้น ต่างก็วิเคราะห์บทบาทของแต่ละฝ่ายตลอดเวลาในขั้นตอนนี้การจำแนกบทบาทจะเริ่มมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ใครมีลักษณะคุณสมบัติอย่างไรและมีความถนัดด้านใด

4) ขึ้นเห็นคุณค่า แต่ละฝ่ายเริ่มเห็นคุณค่า ความหมายของกันและกันและร่วมที่จะหาแนวทางร่วมกันต่อไป

5) ขึ้นจัดกิจกรรม แต่ละฝ่ายกำหนดกิจกรรมทำงานร่วมกันและดำเนินกิจกรรมให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน

6) ขึ้นเผยแพร่ และขยายความร่วมมือ เป็นการสรุปบทเรียนการทำงานจากในหมู่บ้านแล้วเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านข้างเคียงและก็เริ่มจากบทบาทแรกในหมู่บ้านอื่นต่อไปอีก

3. กระบวนการการมีส่วนร่วม

ถึงแม้จะมีผู้นิยมใช้คำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน กันอย่างแพร่หลายแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหรือการให้คำจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะขอยกเอาคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนของแต่ละบุคคลมากล่าวไว้

เขาวลัทธิ เชียร์เชวน์ (อ้างถึงใน รัฐจวน ทองรุต, 2528, หน้า 17) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทฤษฎีการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิต

2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523, หน้า 288) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมหมายถึงพฤติกรรมอันก่อปรคับ การร่วมและสมยอมประพฤติดตามพฤติกรรม คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมอาสาสมัคร ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายนี้ก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง

องค์การสหประชาชาติ (อ้างถึงใน รัฐจวน ทองรุต, 2528, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. กระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมายนั้น

2. ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยการร่วมประชุม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงาน ตลอดจนการให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลังกาย และกำลังทรัพย์ ให้กับกิจกรรมที่จัดขึ้น

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

Chapin (อ้างถึงใน อภรณ์พันธุ์ จันทร์สว่าง, 2522, หน้า 10) ได้ทำการศึกษาลักษณะของการมีส่วนร่วมและได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้ คือ

1. มีส่วนร่วมประชุม
2. มีส่วนร่วมบริจาค
3. มีส่วนร่วมเป็นสมาชิก
4. มีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
5. มีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ

อกิน รพีพัฒน์ (2526, หน้า 107-111) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแย่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข

2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

เจมส์ คี บีนทง (2527, หน้า 272-273) ได้แยกแยะขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์ (2526, หน้า 15) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. ร่วมคิด : สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร

2. ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา พิจารณาทางเลือก

3. ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการ และแผนกำหนดโครงการและแผนงาน

4. ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ

การมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ จะช่วยให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น (Think Right Do Right) สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ (Learning by Doing) ในการวางโครงการ หรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาในชุมชนนั้นร่วมกับนักพัฒนา

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, หน้า 143) ได้สรุปถึง กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา และการประเมินผล การพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ทันที

พันเอกนายแพทย์วิศักดิ์ นพเกษร (2540, หน้า 27) ได้อธิบายถึงหลักสำคัญ 5 ประการ ของการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation Performance) ไว้ดังนี้

1. เป็นการทำงานที่อาศัยประสบการณ์เดิมของสมาชิก
2. ทำให้เกิดประสบการณ์/การเรียนรู้ใหม่ๆ/ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง เป็นการทำงานที่เรียกว่า Active performance

3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเองและระหว่างวิทยากรกับสมาชิกกลุ่ม
4. ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความคิดที่ทุกคนมีอยู่ออกไป อย่างกว้างขวาง

5. มีการสื่อสาร โดยการพูด การเขียน เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ และสังเคราะห์ความคิด

4. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA)

กระบวนการ PRA เป็นกระบวนการที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพ ชุมชนและชี้ชัดปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง โดยเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบข้อมูล ร่วมกัน รับฟังเหตุผลของกันและกันและหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้ โดยมีผู้ดำเนินกิจกรรมหรือผู้ทำ PRA เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน บนพื้นฐานของความเคารพและความเสมอภาค การ ทำ PRA ที่ดีจะช่วยให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของตนเองซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนและการลง มือกระทำ เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง กระบวนการ PRA จึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ได้ รับข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชุมชนและความต้องการของชาวบ้านแล้วยังช่วย เสริมสร้างความสัมพันธ์และศักยภาพของชาวบ้าน สร้างสำนึกในความเป็นเจ้าของและเปิดโอกาส ให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541, หน้า 31) ได้ให้หลักการ PAR ว่าเป็นการพัฒนาและ วิจัยการพัฒนาไปพร้อมกันกันไป โดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนร่วมช่วยกันดำเนินการ หลักการนี้แสดงถึงการพยายามทำงานอย่างรอบคอบ โดยที่ระหว่างทำการพัฒนายังช่วยกันสอดส่อง ความเป็นไปได้ว่า ดำเนินการไปตรงเป้าที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางแก้ไข ปัญหาอันอย่างไบบ้าง พัฒนาไปแก้ไขปัญหาก็เกิดความรู้ในการทำงานได้

หลักการสำคัญที่สุดของการศึกษาชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม คือ การให้ชุมชนมีส่วน

ร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการศึกษา ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยใช้กลุ่มเป้าหมายแต่ละครั้งประมาณ 5-8 คน ถ้ากลุ่มเป้าหมายมีจำนวนมากเกินไปก็จะขาดการยืนยัน และตรวจสอบข้อมูลจากกันและกัน โดยที่หลักการพื้นฐานของ PRA ได้แก่ การเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้าน การให้ความสำคัญกับความรู้ที่มาจากประสบการณ์/สถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน การเน้นการระดมพลังในชุมชนเพื่อแก้ปัญหา และการสนับสนุนให้ชาวบ้านเป็นผู้กระทำและมีบทบาทหลักในการดำเนินการ

หัวใจของ PRA คือการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ชาวบ้านของชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาของตนเอง ตระหนักถึงศักยภาพของตนเองและสามารถวางแผนและดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาของตนเองได้

5. การพัฒนาชุมชนและการวิจัย

พระธรรมปิฎก (2542, หน้า 87, 104-105) กล่าวว่าสังคมไทยมีปัญหาเรื่องคุณภาพคนอย่างหนัก ด้วยคนไทยมีลักษณะ คือ 1. เป็นคนประมาท 2. ขาดความใฝ่รู้ 3. อ่อนแอไม่สู้สิ่งยาก การจะวิจัยให้ถูกทางให้ถึงขั้นที่ต้องแก้ปัญหาอารยธรรมของมนุษย์เวลานี้ การวิจัยต้องซ้อนวิจัยคือ วิจัยอิทธิพลที่เป็นเหตุปัจจัยอยู่เบื้องหลังการวิจัยนั้นอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้การวิจัยช่วยนำไปสู่อนาคตที่ดีงามของประเทศไทย เพื่อนำมนุษย์ทั้งหมดไปสู่ความดีงาม และความมีสันติสุข คนไทยมีศักยภาพที่จะช่วยแก้ปัญหาของโลกได้ แล้วพัฒนาจิตใจของนักวิจัยขึ้นมาเพื่อนำงานวิจัยไปสู่จุดหมายแห่งการเข้าถึงความจริง และหาทางทำให้มันดีขึ้นสำเร็จได้

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2541, 9-30) ได้ระบุเป้าหมายของการพัฒนา 2 ประการ คือ

1. พัฒนาคน โดยพัฒนาประชากรให้

1.1 มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวได้ รวมทั้งทำตัวเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครอง โดยวัดจากประสิทธิภาพของการปฏิบัติหน้าที่ วัดจากสุขภาพอนามัย วัดจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง

1.2 มีคุณธรรม เป็นคนดีดี พุทธิ และทำดีทั้งทางโลกและทางธรรม โดยวัดจากการกระทำ

1.3 มีความสุข มีจิตใจเยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานด้วยความสุขุม

2. พัฒนาชุมชนเข้มแข็งและมีสันติภาพ เป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ รู้จักจัดการตนเอง มีจิตวิญญาณ และสันติภาพ

6. โครงการพระธรรมจาริก

ในปี 2507 นายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ในขณะนั้น ได้ลาราชการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่จำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เมื่อได้รับการศึกษาเล่าเรียนและอบรมด้านจิตใจ ตามหลักของพระพุทธศาสนาในระยะเวลาประมาณ 3 เดือน จึงเกิดแนวคิดขึ้นได้ว่าถ้านำเอาหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คงจะเกิดประโยชน์ในการปกครอง และการพัฒนาเป็นอย่างดี เพราะคนเราจะมีความรักความสามัคคีร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องผูกพัน สมานน้ำใจให้เข้ากันได้เป็นประการสำคัญ จึงได้นำเอาเรื่องการที่จะอาราธนาพระภิกษุ ไปประจำอยู่ตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ก็ได้มีการทดลองจัดตั้งนิคมฯ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาอยู่แล้วนั้น เข้าปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณโชติ มหาเถระ)) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งพระธรรมกิตติโสภณได้พิจารณาและเห็นว่า เป็นข้อเสนอที่ดีมีประโยชน์มาก เพราะนอกจากจะอำนวยความสะดวกในการประกาศศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายแล้ว ยังจะเป็นโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้เวลาว่างจากการศึกษาเล่าเรียน (เพราะระยะเวลาที่ปฏิบัติงานเป็นสมัยปิดภาคฤดูร้อน) ออกจาริกไปปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนตลอดถึงประเทศชาติตามสมควรแก่สมณวิสัยอีกส่วนหนึ่งด้วย

อนึ่ง โดยเหตุที่พระธรรมกิตติโสภณ ได้รับมอบหมายหน้าที่จากศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย อันมีปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานกรรมการอำนวยการให้รับหน้าที่ประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ พระธรรมกิตติโสภณจึงได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ ซึ่งปัจจุบันได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร ในฐานะเป็นอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจด้วยผู้หนึ่งร่วมประสานกับนายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขาดมประชาสงเคราะห์ ได้ปรึกษาหารือกันวางหลักการ เพื่อดำเนินงานเรื่องนี้ในขั้นทดลองขึ้นแล้ว เสนอกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อพิจารณาอนุมัติหลักการ ครั้นได้รับความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้ว ที่นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ พิชณุโลกและเลย และที่หมู่บ้านแม้ว ทับเบิก หมู่บ้านแม้วป่ายาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลร่างเป็นโครงการเพื่อใช้ดำเนินงานขั้นทดลอง ในปี 2508

ต่อมานายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ (พระประสิทธิ์ ปวณฺหาโก-ปัจจุบัน) ได้นำโครงการนั้น เสนอกรมประชาสงเคราะห์เพื่อพิจารณาอนุมัติดำเนินการต่อไป กรมประชาสงเคราะห์ได้พิจารณา

แล้วอนุมัติให้ดำเนินการได้ ส่วนพระธรรมกิตติโสภณ ก็ได้นำโครงการที่ร่างนั้น เข้าสู่ที่ประชุม คณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้รับทราบอีกทางหนึ่งเช่นเดียวกัน

เนื่องด้วยเหตุที่ภิกษุสามเณรที่ออกไปปฏิบัติงานในการช่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่เป็นการปฏิบัติภารกิจประจำวันแบบจาริกสั่งสอนธรรมแก่ชาวเขา คือ โดยที่พระสงฆ์อาจจะรวมกลุ่มกันสอน หรือแยกกันไปหมู่บ้านละสองรูปตามความเหมาะสมและเพื่อให้สอดคล้องกับงานที่ตนเองออกไปปฏิบัติ จึงปรึกษาหารือ ตกลงกัน ตั้งชื่อพระภิกษุที่ออกไปปฏิบัติงานนี้ว่า “พระธรรมจาริก” ทั้งนี้เพื่อให้ต้องตามพระพุทธภาษิตที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรก ที่จะส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรด ภิกขเว จาริกัม พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกา นุกมฺ ปาย ฯ เป ฯ เทเสถ ธมฺม ” แปลความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ”

ในการจัดอาราธนาพระธรรมจาริกรุ่นแรก เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือในปี 2508 นั้น พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ได้อาราธนาพระราชคณะ พระครูสัญญาบัตรหรือพระเถระที่มีอายุพรรษาสมควรเป็นหัวหน้าพระธรรมจาริก 10 สาย ๆ ละ 1 รูป พระภิกษุผู้ชำนาญวิปัสสนาธุระ 10 รูป พระผู้ชำนาญคันถธุระเป็นเหรียญเอก 10 รูป และพระปริยัติหรือพระนักธรรม หรือพระที่เคยไปมาหาสู่คุ้นเคยหรือพูดภาษาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้อีก 20 รูป รวมทั้งหมด 50 รูป โดยจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5 รูป จัดส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวม 6 เผ่า คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ และ กะเหรี่ยง รวม 10 หมู่บ้าน ในระยะเวลา 1 เดือนครึ่ง ตามสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดภาคเหนือรวม 5 จังหวัด คือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และ เพชรบูรณ์

จากการดำเนินการทดลองมีผลทำให้ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวม 10 หมู่บ้าน ประมาณ 5,000 คน ได้รู้จักกราบไหว้พระ ทำบุญใส่บาตร และเข้าร่วมทำพิธีปฏิบัติงานเด่นเป็นพุทธามกะประมาณ 800 คน และได้ส่งบุตรหลานของตนเข้าพรรษาเป็นสามเณรรวม 10 รูป จากการทดลองครั้งนี้ พอพิสูจน์ได้ว่าพระพุทธศาสนาสามารถเข้ากันได้กับขนบธรรมเนียมประเพณีชาวเขา เพราะพระพุทธศาสนาไม่กีดกันศาสนาอื่น และไม่บังคับกีดกันการนับถือผีของชาวเขา นับได้ว่าเป็นนิมิตอันดีสำหรับพระพุทธศาสนาที่จะแผ่ขยายอำนาจประโยชน์แก่ชนกว้างใหญ่ไพศาลสืบไป

พื้นที่ปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกได้ครอบคลุมพื้นที่ในทุกจังหวัดในภาคเหนือ ได้มีการแบ่งเขตการปฏิบัติงานออกเป็นเขต ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2538 ได้ปรับปรุงรูปแบบของการแบ่งพื้นที่

ในการปฏิบัติงานออกเป็นศูนย์ เรียกว่า ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง รวมทั้งสิ้น 25 แห่ง มีอาศรมพระธรรมจาริก 176 อาศรม ต่อมาในปี พ.ศ.2539 อาศรมพระธรรมจาริกได้เพิ่มขึ้นเป็น 196 อาศรมมีพระธรรมจาริก 291 รูป นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 ที่คณะพระธรรมจาริกได้ไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาทำให้พระธรรมจาริกได้กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชาวเขา เป็นการพัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกสามารถแยกประเภทของการกิจได้ดังนี้ คือ (สำนักงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค, 2538, น.90)

ภารกิจหลัก

ภารกิจหลักของโครงการพระธรรมจาริก คือการพัฒนาด้านจิตใจ โดยใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือให้แก่ชาวเขา ซึ่งเป็นชนต่างวัฒนธรรมและมีคติความเชื่อที่แตกต่างกันไปแต่ละเผ่า ประการที่สำคัญคือชาวเขาเหล่านี้มีความสามารถในการใช้ภาษาไทยค่อนข้างดี นับว่าเป็นภารกิจยากลำบากยิ่งในการที่จะโน้มน้าวจิตใจให้หันมาฝึกฝนในพระพุทธศาสนา แต่ทว่าจากความพยายามของพระธรรมจาริก ได้ประยุกต์คติความเชื่อทางพุทธศาสนาให้มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขาได้อย่างกลมกลืน เช่น การนำเอาศาสนาพิธีเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวเขา เช่น พิธีศพ พิธีแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การเลี้ยงผีหมู่บ้าน เป็นต้น ทำให้เกิดการยอมรับพระพุทธศาสนา ทำให้พวกเขาเหล่านี้ได้หันมาฝึกฝนในพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ชาวเขาเป็นจำนวนมากได้เข้าพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ บุตรหลานของชาวเขาเป็นจำนวนมาก ได้ผ่านพิธีบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และมีจำนวนมากที่ยังครองสมณเพศอยู่ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวเขาเผ่าเดียวกันหรือชนเผ่าอื่นนับว่าเป็นกำลังที่สำคัญ หรือกำลังหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของโครงการพระธรรมจาริก

ภารกิจรอง

นอกจากภารกิจหลักในการพัฒนาจิตใจโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระธรรมจาริก ยังมีการกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ในลักษณะการเป็นนักพัฒนา นอกเหนือจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมภารกิจต่างๆ ที่พระธรรมจาริกทำอยู่

ดังนั้นภารกิจของพระธรรมจาริกจึงแตกต่างไปจากพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนของชาวไทยพื้นราบทั่วไป คือ ภารกิจหลักกับภารกิจรอง การปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับภารกิจหลักนั้นได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเที่ยวจาริกไปในชนบทน้อยใหญ่ เพื่อโปรดสัตว์ สำหรับภารกิจรองคือ งานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชา

ชน ซึ่งภารกิจทั้ง 2 ด้านนี้ เมื่อนำมารวมเป็นการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกแล้วสามารถที่จะสรุปการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทั้งที่เป็นภารกิจหลักและภารกิจรองในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

- ด้านการพัฒนาจริยธรรม
- ด้านการพัฒนาการศึกษา
- ด้านการพัฒนาอาชีพ
- ด้านการสาธารณสุข
- ด้านการพัฒนาสวัสดิการสังคม

1. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาจริยธรรม

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาจริยธรรมถือว่าเป็นภารกิจหลัก ซึ่งยึดหลักการตามพุทธคำรัสที่ว่า “จรธ ภิกขเว จาริกं พุทฺชนหิตาย พุทฺชน สุขาย โสกาณุกมฺปาย...” ซึ่งแปลได้ใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงจาริกไป (เพื่อแสดงธรรม...) เพื่อประโยชน์และความสุขแก่พุทธชนและเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...” (วิมหา. 4/32/41) และการปฏิบัติงานทางด้านการพัฒนาจริยธรรมยังเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณโดยตรง

สำหรับกิจกรรมด้านการพัฒนาจริยธรรมที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติได้แก่ การประยุกต์คติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขา การแนะนำให้ชาวเขาได้รู้จักการทำบุญตักบาตร การแนะนำและชักชวนชาวบ้านให้ไปสวดมนต์ไหว้พระที่อาศรมพระธรรมจาริก การแนะนำให้ชาวเขาเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะรวมไปถึงการชักชวนให้เข้ามาบรรพชาอุปสมบท และการแสดงธรรมทางหอกระจายข่าว

2. การปฏิบัติงานพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาการศึกษา

สำหรับกิจกรรมด้านการพัฒนาการศึกษาที่พระธรรมจาริกปฏิบัติได้แก่ การสร้างห้องสมุด การสร้างที่อ่านหนังสือในหมู่บ้าน การส่งชาวเขาเข้ารับการอบรมและดูงานภายนอกชุมชน การเปิดศูนย์เด็กเล็ก การเปิดชั้นเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในอาศรมฯ(ที่พักสงฆ์)

3. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาอาชีพ

การปฏิบัติงานด้านการพัฒนาอาชีพของชาวเขาที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องคือ การส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว การจัดหาพันธุ์พืชให้ชาวเขาปลูกเพื่อการบริโภค การแนะนำด้านการเกษตรแผนใหม่แก่ชาวเขา รวมถึงการจัดหาหนังสือวิชาการทางการเกษตรเพื่อเสริมความรู้ทางการเกษตรแก่ชาวเขา

4. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการสาธารณสุข

กิจกรรมในด้านการพัฒนาสาธารณสุขที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติได้แก่ การแจกจ่ายยาให้แก่ชาวเขาที่เจ็บป่วย การให้คำแนะนำแก่ชาวเขาในเรื่องการดูแลสุขภาพสภาพ การส่งเสริมความ

รู้การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร การจัดตั้งธนาคารยา การสร้างสถานสาธารณสุขชุมชน และการสร้างระบบประปาหมู่บ้าน

5. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาสวัสดิการสังคม

กิจกรรมที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติคือ การสร้างและซ่อมสาธารณสถานในชุมชน การนำชาวเขาพัฒนาหมู่บ้าน การเข้าร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่า การตัดถนนและการซ่อมแซมถนน การขุดและขุดลอกบ่อน้ำใช้สอยในหมู่บ้าน คลอดถึงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

นอกจากนั้นยังสรุปกิจกรรมหรือหน้าที่ของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติ ได้ดังนี้

- เป็นผู้นำด้านศาสนปฏิบัติ
- การพัฒนาอาชีพฯ ให้ร่มรื่น
- การอบรมธรรมะ และการใช้เสียงตามสาย
- จัดการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะของชาวเขา
- จัดงานและกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- การจัดอบรมมัคทายก
- อบรมธรรมะ และสอนภาษาไทยแก่ชาวเขาที่สนใจ
- สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
- บรรพชา และอุปสมบทชาวเขา
- นำเด็กชาวเขาเข้ามาเรียนต่อที่วัดศรีโสดา
- เปิดชั้นเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- จัดกิจกรรมการอบรมการเข้าค่ายคุณธรรม
- จัดการบำบัดแลพพื้นฟูผู้เสพยาเสพติดให้โทษ
- การทำรายงานประจำเดือน
- การจัดทำป้ายอาศรม ป้ายคติธรรมติดตามจุดสำคัญในชุมชน
- การทำโครงการขอความสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ
- การอบรมกัมมัฏฐาน และ ฯลฯ

7. โครงการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก

โครงการพระธรรมจาริกได้ถือกำเนิดมาโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พี่น้องชาวเขา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยเหลือสงเคราะห์พี่น้องชาวเขาในด้านต่างๆ และเพื่อความมั่นคงและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงกับชาวไทยพื้นราบ โดยใช้อาสาสมัครที่เป็นพระภิกษุ - สามเณร ซึ่งได้รับการอาราธนานิมนต์จาก กองสงเคราะห์ชาวเขา

กรมประชาสัมพันธ์ให้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกองส่งเสริมชาวเขา โดยการทำงานกับพี่น้องชาวเขาในระยะที่ผ่านมาเป็นไปค่อนข้างราบรื่นเพราะชาวเขาส่วนใหญ่ยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าเอาไว้ได้เป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปมีความเจริญมากขึ้นทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปพี่น้องชาวเขาได้มีการติดต่อพบปะกับคนพื้นราบมากขึ้น จึงเกิดการไหลบ่าทางวัฒนธรรมของคนพื้นราบรวมถึงวัฒนธรรมสมัยใหม่หลายอย่างซึ่งขัดต่อประเพณีดั้งเดิมที่ดีงามของพี่น้องชาวเขา พี่น้องชาวเขาละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของตนเอง จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น ปัญหา ยาเสพติดโดยเฉพาะ ยาบ้า ปัญหาผลกระทบจากการคิดเชื่อเฮดส์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ประเพณี โดยปัญหาต่างๆ นั้นทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ

เดิมการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับพี่น้องชาวเขาของพระธรรมจาริกจะประสบปัญหาหลายประการ รวมทั้งความห่างไกล ทุรกันดาร ด้านภาษาพูด การสื่อความหมาย และการสื่อสารกับพี่น้องชาวเขาก็เป็นปัญหาหนึ่ง เนื่องจากคนสมัยก่อนนั้นไม่นิยมที่จะเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนและสถานที่เรียนก็มีน้อย ชาวเขาในสมัยก่อนจึงอ่าน ฟัง พูด ภาษาไทยไม่ได้(โดยเฉพาะเด็ก) แต่ปัจจุบันชาวเขารุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือไทยในโรงเรียนจึงอ่าน ฟัง พูดภาษาไทยได้ตั้งแต่เด็ก จึงเป็นโอกาสดีที่พระธรรมจาริกจะได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่ที่ยังเป็นเด็กและวัยรุ่นเพื่อให้เป็นกำลังสำคัญและทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

โครงการพระธรรมจาริกจึงได้จัดทำโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีโตคา (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนชาวเขา แก่ชุมชนชาวเขา รวมทั้งยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังชักชวน เยาวชนและเด็กให้เข้าวัดเพื่อศึกษา ปฏิบัติหลักธรรม ให้ความสนใจธรรมะ เป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่เยาวชนชาวเขารุ่นใหม่ที่อยู่ในเขตบริการของพระสงฆ์ตามอาศรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่กลุ่มของเด็กและเยาวชน อันจะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระธรรมจาริกทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต
2. เพื่อเป็นการชักจูงเด็ก และเยาวชนให้มีความสนใจในเรื่องของศาสนา รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ไม่ไปมั่วสุมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรืออบายต่าง ๆ
3. เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจของเด็กและเยาวชน ให้เป็นคนดีของพ่อแม่ ของหมู่บ้าน สังคมและประเทศชาติ

4. เพื่อเป็นการสืบทอดทายาทของพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารที่ราบสูงให้มั่นคงต่อไป

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญญา จิรภัทรพิมลและคณะ(บทคัดย่อ) ได้รายงานวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการพัฒนาสังคมชาวเขา” พบว่า 1. ชาวเขาส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น อาจเป็นผลให้ชาวเขามีการตั้งถิ่นฐานถาวรในอนาคต 2. ขอมรับการรักษาพยาบาลและด้านอนามัยและระบบสุขภาพแบบใหม่มากขึ้น 3. ชาวเขาบางส่วนเริ่มพูดภาษาไทยเหนือโคและเด็กรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาในระบบส่วนใหญ่ เพราะมองเห็นความสำคัญของการศึกษาในการประกอบอาชีพ 4. ชาวเขาเคารพกฎเกณฑ์ของทางราชการและการจัดหมู่บ้าน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเหตุมาจากการพัฒนาจากหน่วยงานที่เต็มเวลาและกิจกรรมหลักที่เน้นในการดำเนินงานของโครงการที่เข้ามาพัฒนา

อังสนา ช่างแก้ว (2528, หน้า 3) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่) ผลการศึกษาพบว่า ชาวเขาส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ เช่น การบูชาวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษ หรือเชื่อว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง เป็นเพราะมีสิ่งหรืออำนาจลึกลับที่เรียกว่าผีบันดาลให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ชาวเขายังนับถือพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาด้วย

ศูนย์วิจัยชาวเขา ได้สรุปผลการชุมนุมอภิปรายปัญหาของชาวเขาที่จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้าไปในหมู่บ้านชาวเขาว่า ถึงแม้ว่าชาวเขาจะไม่เข้าใจในหลักพระพุทธศาสนามากนัก แต่ชาวเขาก็ตระหนักดีว่า คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน อิทธิพลของพุทธศาสนาซึ่งมองจากความคิดของชาวเขามีอยู่มากมาย จะเห็นได้จากการที่ชาวเขาจะเคารพยำเกรงพระพุทธรูป และรูปภาพของพระสงฆ์ ซึ่งติดอยู่ตามบ้านเรือนของเขา และพวกเขายังได้เข้าร่วมและสนับสนุนโครงการพระธรรมจาริกด้วย และในบางครั้งชาวเขายังปรึกษาพระภิกษุเกี่ยวกับเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม เช่น หาฤกษ์สำหรับปลูกบ้าน เป็นต้น (ศูนย์วิจัยชาวเขา อ้างถึงใน อังสนา ช่างแก้ว, 2528, น.3)

พระมหาประยงค์ อุปเสน (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารและการจัดการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ในเขตจังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า การที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทสูง เป็นเพราะมีปัจจัยหลายประการเกื้อหนุน โดยเฉพาะปัจจัยด้านพี่เลี้ยงเด็ก เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีลักษณะส่วนบุคคลคือ ความมั่นใจในการ

ทำงาน ประสบการณ์การฝึกอบรม และความสามารถในการระดมทุนและทรัพยากรจากภายนอก ไม่พบว่ามีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์มากนัก

พระชนวิษณุ เกื้อกูลและคณะ(2543,บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่อง “การให้การศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดการศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นการจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัยและการจัดการศึกษานอกระบบ มีการส่งเสริมการจัดการศึกษาด้วยประเพณีท้องถิ่น พบปัญหาในการจัดการศึกษา คือ ปัญหาด้านการสื่อสาร การขาดแคลนสื่อ อุปกรณ์ และงบประมาณ ผู้เรียนมักมีภาระในการหาเลี้ยงชีพ การจัดการเรียนการสอนไม่มีระบบที่ชัดเจน ไม่มีหลักสูตรเฉพาะสำหรับชาวไทยภูเขาซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาเป็นของตนเอง

9. สรุปความคิดเห็นของนักวิจัยและทีมงาน

ความไม่เท่าเทียมกันในคุณลักษณะต่างๆ ในสังคม หลายเรื่อง หลายเหตุการณ์ได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคมที่มีการพัฒนาแล้วโดยขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาคุณลักษณะด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้มีกรอบความคิด มีวิสัยทัศน์ มีหลักการคิด อยู่ร่วมกันในชุมชน สังคมอย่างสงบสุข ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าสังคมมวลรวม เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนอันมาจากผลของการพัฒนา แต่ให้เกิดผลอันมีความสุขจากการพัฒนาเป็นแนวนานกันทั้งทางการพัฒนาทางวัตถุและด้านจิตใจ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การแก้ไข และการป้องกันปัญหา การให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือการวิจัย ต่าง ๆ ทุกขั้นตอน โดยใช้หลักธรรมะหรือหลักทฤษฎีเป็นแกนกลางในการประสานเชื่อมโยง ถักทอความรู้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนขององค์ความรู้และของชุมชนที่จะมีความสุขในอนาคตต่อไป

ความสำคัญของการวิจัยและการพัฒนาครั้งนี้ สามารถก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ พัฒนาตนเองและชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาความรู้ ระหว่างชุมชน พระสงฆ์ และเยาวชน เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการที่จะวางวิถีชีวิตของชุมชนในอนาคตด้านการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ท่ามกลางกระแสไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างแดนที่เข้าสู่ภาคประชาชน ซึ่งมีการกลั่นกรองจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องน้อยมากหรือในบางกรณีก็ไม่มีเลย ทั้งในด้านกระบวนการพิจารณา วิธีคิด กระบวนการตัดสินใจที่มีข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นอย่างรอบคอบและส่งผลที่คืออย่างยาวนานแก่ชุมชน ในฐานะเป็นผู้บริโภคและเป็นหน่วยประชากรของชุมชน

การฝึกอบรมแก่เด็กและเยาวชนให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม โดยการศึกษา เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติกิจกรรม กระบวนการคิด การตัดสินใจ การฝึกปฏิบัติ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ย่อมจะนำมาถึงความสงบสุขของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่จะทำให้ เด็กและเยาวชนได้มีหลักที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจและชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในชุมชนโดยจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มที่เยาวชนได้ศึกษาหลักธรรม ไก่ลัทธิวัดและพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 9 เดือนใน 1 ปี ซึ่งจะทำให้เยาวชนที่เข้าศึกษาได้เข้าใจในหลักธรรม ชีวชาบและเกิดความรักศรัทธา เชื่อมั่นในการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักธรรมเป็นอย่างมาก สามารถประพฤติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคมได้ ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของพี่น้องชาวเขาอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว

ในส่วน of ชุมชน เมื่อมีประชากรเป็นคนดี ไม่ก่อเรื่องปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อน ทำให้การปกครอง การจัดระเบียบของสังคมแก่ประชากรในทุกระดับ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงมีแต่ความสงบสุขเกิดขึ้น เพราะคนในชุมชนสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ สามารถเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนและผู้อื่นเป็นอย่างดี

หากขาดการวิจัยหรือการพัฒนาขั้นเรียนหรือการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สภาพวัฒนธรรม ประเพณี of ชุมชน อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายดังที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น เยาวชนใช้เวลาว่างไม่เกิดประโยชน์ ไม่มีวิธีการแก้ปัญหาในทางที่ถูกที่ควรรวมถึงการไม่รู้จักรวธีการการวิเคราะห์สื่อ บางชุมชนจับกลุ่ม มั่วสุมอบายมุข ผู้ใหญ่ ผู้นำในชุมชนไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนจะส่งผลกระทบทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งในระดับครอบครัว สังคม ทั้งระยะสั้นและระยะยาวและส่งผลกระทบถึงสังคมองคร่วมในระดับประเทศอีกด้วย

บทที่ 3

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความเห็น ประสานการณกับกลุ่มเป้าหมาย ในการค้นคว้าข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การบันทึกข้อมูล การประเมินผล การรวบรวมข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนกับทีมงานผู้วิจัย เพื่อให้สามารถที่จะนำข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการพัฒนาจากการศึกษาวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปสู่การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป โดยมีขอบเขตการศึกษา สถานที่ดำเนินการวิจัย กลุ่มคนเป้าหมาย ทีมวิจัย แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพปัญหาของสังคมชุมชนชาวเขาด้านศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม

1.2 สรุปปัญหา ความสำเร็จรูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่ผ่านมา (การประเมินโครงการแบบมีส่วนร่วม)

1.3 การพัฒนา รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม แล้วนำไปปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยมีการสรุปทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์จนสามารถได้รูปแบบหรือหลักสูตรศีลธรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ของชุมชนแก่เยาวชนชาวเขา ในเรื่อง

1.3.1 การพัฒนาหลักสูตร ,วิทยากร, สื่อการอบรม,การจัดการ,การดำเนินการ

1.3.2 กลุ่มเป้าหมาย,จุดมุ่งหมาย,ระยะเวลา,เนื้อหา,วิธีการ, อื่นๆ

1.3.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของของชุมชนในการเรียนการสอน

1.3.4 การสร้างทัศนคติ การฝึกอบรมทักษะและเทคนิคการสอน

1.3.5 การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสรุปทบทวนร่วมกัน

1.3.6 สรุปรูปแบบเนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม ที่เหมาะสม

2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

เป้าหมายการวิจัยตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดยพระธรรมจาริก” ใช้พื้นที่ของชุมชนชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 แห่ง มีศูนย์กลางในการปฏิบัติงานวิจัยอยู่ที่วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ใช้เกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้านชาวเขาเข้าร่วมในโครงการ ดังนี้

- 2.1 เป็นชุมชนที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริกมาแล้ว 1 ปี
- 2.2 มีชุมชนที่ใกล้เคียงกันเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สามารถทำกิจกรรมตามโครงการวิจัยร่วมกันได้
- 2.3 พิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยจัดเป็นกลุ่มชุมชนตัวแทนวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยน รับเอาวัฒนธรรมจากสังคมโลกภายนอกมาแล้ว (2 แห่ง) และยังคงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอยู่ (2 แห่ง) รวมทั้งหมู่บ้านต่างเผ่าเพื่อเปรียบเทียบอีก 1 แห่ง
- 2.4 แบ่งกลุ่มชาวเขาเป็น 2 กลุ่มคือ เผ่ากะเหรี่ยง และเผ่าม้ง ได้ดังนี้
 - 2.4.1 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ (กะเหรี่ยง)
 - 2.4.2 บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.3 บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.4 บ้านแออะระ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.5 บ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่ (ม้ง)

นอกจากนี้ยังศึกษาชุมชนที่เปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อใช้เป็นข้อกรณีศึกษาเปรียบเทียบอีก 25 หมู่บ้าน

3. ขอบเขตประชากร(กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย)

- 3.1 ผู้วิจัยและทีมวิจัยเป็นพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติงานในโครงการพระธรรมจาริก ทำการเผยแผ่ศาสนาและพัฒนาชาวเขาในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูง
- 3.2 ผู้ร่วมดำเนินการ คือพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านชุมชนชาวเขา แห่งละ 2 รูป รวมจำนวน 10 รูป
- 3.3 วิทยากรผู้เชี่ยวชาญ และวิทยากรพระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์ด้านการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในรูปแบบต่างๆ จำนวน 5 รูป
- 3.4 ผู้นำและชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการเปิดการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขา หมู่บ้านละ 20 คน รวมจำนวนประมาณ 100 คน

3.5 เยาวชน(ผู้เรียน)ที่เข้าศึกษาตามหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจาก 5 หมู่บ้าน จำนวนประมาณ 125 คน

4. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

4.1 ประเภทข้อมูล

1. เอกสารทางวิชาการ แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ข้อมูลจากบุคคล องค์กร ได้แก่
 - 2.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ และ เยาวชน
 - 2.2 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในและนอกชุมชน
 - 2.3 ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนพื้นที่การทำงานของกลุ่มเป้าหมาย
 - 2.4 ข้อมูลจากการจัดสัมมนา การฝึกอบรม การจัดประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการทำงาน

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” จากข้อมูลที่มีอยู่เดิมและข้อมูลที่จัดเก็บจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการตามกิจกรรมต่อไปนี้

1. การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในการศึกษาเงื่อนไขปัจจัยของผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา

2. ฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PAR) ให้แก่พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา

3. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ”ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา” เพื่อให้ผู้เข้าสัมมนามีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ร่วมกันและได้ข้อสรุปที่ตรงกัน นำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

4. ประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก เพื่อทบทวน สรุปบทเรียนในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาและทราบปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน

5. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ"รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา"เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนได้และได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา

6. จัดอบรมพระธรรมจาริกที่ทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนได้เข้าใจถึงรูปแบบวิธีการสอน หลักสูตร การถ่ายทอดได้ดี

7. ประชุมสรุปบทเรียนระหว่างการทดลองสอน (ทุก 2 เดือน) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสรุปบทเรียนร่วมกันและพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนได้พัฒนารูปแบบวิธีการสอน หลักสูตร การถ่ายทอด

8. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สรุปบทเรียนที่เหมาะสมในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริกในรูปแบบวิธีการใหม่

รายละเอียดวิธีดำเนินงานวิจัยและบทสรุป

1. ประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (เป็นจุดศูนย์กลางของพระธรรมจาริก)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
2. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอน

3. เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาต่อไป

วิธีการ

1. เชิญพระสงฆ์/วิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเคยเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 10 แห่ง จำนวน 20 รูป/คน
2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน

3. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อนิยมและข้อด้อย ของสภาพชุมชนและหลักสูตรรูปแบบวิธีการสอนที่ผ่านมาของโครงการพระธรรมจาริก

4. ได้พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยโดยสมาชิกผู้สอนได้พิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่วิจัย

2. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR)

สถานที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาด่าน ต.ทากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน (ประชากรเผ่ากระเหรี่ยง การเดินทางจากวัดศรีโสดา ไปโดยรถยนต์ และทางเดินเท้าอีก 5 กิโลเมตร มีที่พักเหมาะสมกับพระสงฆ์ จำนวนประมาณ 30 รูป)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง

2. เพื่อผู้เข้ารับการอบรมนำไปใช้อย่างถูกต้อง ตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพ

1. อาราธนานิมนต์พระสงฆ์ที่จะดำเนินการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปีต่อไปจำนวน 20 รูป

2. เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญมาฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน

3. ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่คณะผู้ช่วยนักวิจัย ในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แนวคิด เทคนิคและวิธีการ ของ PRA เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ชุมชน การสนทนากลุ่ม

4. แนวทางการฝึกอบรม คือ วิทยากรที่เชี่ยวชาญอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่คณะนักวิจัยและพระสงฆ์ที่เปิดสอนในปีถัดไป

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. จัดอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 1 ครั้ง จำนวน 2 วัน

2. ผู้ช่วยนักวิจัยได้มีความเข้าใจระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

3. ผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้แนวคิด เทคนิค และวิธีการของPAR การมี

ส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

4. ผู้ช่วยนักวิจัยฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนจริงและวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของการฝึกวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้จริง
5. ผู้ช่วยนักวิจัยสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงได้

3. กิจกรรมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA)ในชุมชน (จำนวน 5 แห่ง)

สถานที่

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แอเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วีน อ.แม่ว้าง จ.เชียงใหม่
5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เนื้อหาการสัมมนา คือ ปัญหาของชุมชน วิธีการแก้ปัญหา ความต้องการในด้านหลักสูตรที่จะให้เปิดสอน
2. เพื่อผู้เข้าวิเคราะห์ชุมชนมีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ร่วมกันระหว่างชุมชนและพระธรรมจาริกผู้สอน
3. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัยเข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชน
2. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ชาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมจำนวน

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและร่วมกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ผู้รับผิดชอบ ในชุมชนแต่ละชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเผ่ากะเหรี่ยงในวัฒนธรรมดั้งเดิมและเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่ เผ่าม้ง

3. ได้ทราบจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน
4. ได้ทราบถึงบริบทชุมชนและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน
5. ความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้พระธรรมจาริกได้สอนเพิ่มเติมเป็นวิชาเนื้อหาพิเศษ

หาพิเศษ

6. ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

4. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

สถานที่ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดคอยสะเกิด อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เนื้อหา สรุปหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา

2. ได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา

วิธีการ

1. อาราณานิมนต์พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วม

สัมมนา

2. เชิญผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลและเปิดการสัมมนา

3. ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

4. ได้ข้อสรุปที่ออกมาในรูปแบบเอกสารและหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการสอนได้

ตัวชี้วัดผลการดำเนินการ

1. ได้สรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละพื้นที่

2. ได้ประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนและปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องกับ ที่-นื่อง ชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขที่แตกต่างและหลากหลายให้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

3. ได้แลกเปลี่ยนแก้กันและกัน จากที่เคยผ่านงานในชุมชนเพื่อที่จะได้แข่งขันประสบการณ์และนำไปปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านได้ต่อไป มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

4. ได้บริบทชุมชนและการได้ประเมินศักยภาพชุมชน เยาวชน ผู้สอน

5. ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เยาวชนชาวเขา

5. กิจกรรม อบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สถานที่ ห้องสมุนไพโร อาคาร ส.ว. วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย : พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการฯ จำนวน 32 รูป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอน จนสามารถนำไปใช้ได้จริง
2. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสามารถนำกระบวนการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน
3. เพื่อนำไปประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา ในการจัดรูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน โดยใช้กลไกของชุมชน

วิธีการดำเนินงาน

1. อาราชนานิมนต์พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วมสัมมนา
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องให้การฝึกอบรมเทคนิคและกระบวนการจัดการเรียนการสอน
3. ดำเนินการประเมินผล

เป็นกิจกรรมเสริมศักยภาพพระสงฆ์ในด้านเทคนิคการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น มีทักษะในการสื่อต่าง ๆ เช่น การ เล่านิทาน การใช้มือประกอบการบรรยาย การใช้รูปภาพ การใช้วีดิทัศน์ เทคนิคการใช้เครื่องฉายสไลด์ ให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจในการเรียนการสอนและไม่น่าเบื่อ เพราะเทคนิคต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียน ทำให้นักเรียนสนใจที่จะเรียนเพิ่มขึ้น ถ้าขาดเทคนิคและประสบการณ์จะทำให้นักเรียนเกิดการเบื่อต่อการเรียนการสอน โดยเชิญวิทยากรที่มี

ความสามารถในด้านการจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสอนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ ความเข้าใจ

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

1. พระผู้สอนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎี เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่จัด ทำให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอนได้รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของผู้สอนด้วย

2. พระผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบวิธีการสอนแก่เยาวชนสามารถจัดทำเป็นแผนการสอนในรูปแบบเอกสารและหลักสูตรได้

3. ได้แลกเปลี่ยนถึงข้อเด่น ข้อด้อย ปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการจัดการเรียน การสอนในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน

4. การประเมินและปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน และสอดคล้องในวิถีชีวิตของความเป็นจริงในสภาพแวดล้อมที่อยู่ สามารถนำผลการสรุปบทเรียนมาวางแผนจัดการเรียนการสอนได้และแบบทดสอบได้

6. ประชุมผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อประเมินผล

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินผลในการจัดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของโครงการพระธรรมจาริก
2. เพื่อจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผลการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของโครงการพระธรรมจาริก
3. เพื่อประเมินผลการนำหลักสูตรที่รูปแบบ –เนื้อหา ไปใช้
4. เพื่อนำผลที่ได้ประเมินและปรับปรุง กระบวนการประเมินผล

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. นักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 900 คน
2. ผู้สอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 30 รูป
3. ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประมาณ 100 คน

วิธีการ

1. จัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง , แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน , ประชุมมอบหมายงานและดำเนินการ
2. ประสานงานผู้สอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในชุมชนที่มีการเรียน และเครือข่ายทั้งหมด จำนวน 30 แห่ง ในการนำผู้เรียนเข้ามาสอบประเมินผลการเรียน ทั้งภาคข้อเขียนใน 3 วิชา คือ พุทธศาสนพิธี ธรรม ศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน (รูปแบบการนำเสนอโดยเวทีการแสดง) การแข่งขันสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ
3. การจัดประเมินผล ทั้งแบบข้อเขียน โดยการสุ่มตัวอย่างและสังเกตการสัมภาษณ์
4. เตรียม ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีการประชุม แต่งตั้งคณะกรรมการ และจัดประชุม คณะกรรมการเตรียมงาน

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

ได้มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของวัดศรีโสดาซึ่งเป็นสถานที่สอบวัดประเมินผล ในส่วนของการจัดคณะกรรมการเตรียมงานด้านต่าง ๆ ในด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานหลายเดือน มีตัวแทนแกนนำชุมชน พระผู้สอน เยาวชนที่ได้เข้าร่วมในโครงการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นการสอบวัดประเมินผลข้อเขียน การแสดงศิลปวัฒนธรรม การทัศนศึกษา

เป็นการประเมินในด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องความร่วมมือ เช่น ความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งประเมินด้านความรู้ ความเข้าใจ ผลของการจัดการเรียนการสอนด้วย ทำให้ทราบถึงผลรวมของการดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมา

7. ประชุมสรุปบทเรียนในการทดลองสอน

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดประชุมสรุปบทเรียนการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอน
3. เพื่อประเมิน ปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสามารถนำไปใช้จริง

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์เปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 30 รูป
2. ดำเนินกิจกรรม โดยการแบ่งกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค แล้วนำเสนอตามหัวข้อที่กำหนดไว้

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบ หลักการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน
3. สรุปปัญหาและอุปสรรค จุดเด่นและข้อจำกัด หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอน

8. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในชุมชน (จำนวน 5 แห่ง)

สถานที่

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจั่น ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล ความเห็นของชุมชนในแนวทางพัฒนาด้านจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ต่อไป

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ทำการวิจัย
2. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน เยาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
3. ระยะเวลา 2 วัน

ตัวชี้วัด/ผลการดำเนินการ

1. ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ในแต่ละชุมชน
3. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของชุมชน
4. ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผลเพิ่มขึ้นครบกระบวนการ

9. กิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล ความเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ต่อไป

วิธีการรายละเอียด

1. เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรึกษาและทีมวิจัย
3. ระยะเวลา 2 วัน

ตัวชี้วัด/ผลการดำเนินการ

1. ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข การประเมินผล
2. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ พระผู้สอน ทีมวิจัย ที่ปรึกษา

บทที่ 4

บริบทชุมชน

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ในขอบเขตการวิจัย

โครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” ได้ศึกษา ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านในขอบเขตการวิจัย 5 หมู่บ้านหลักในการวิจัย คือ

1. บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
3. บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
4. บ้านทุ่งหลวง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
5. บ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ได้ศึกษาสรุปผลเกี่ยวกับบริบทของลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มหมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก

1. บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนแม่รวม ตั้งมาแล้วประมาณ 500 ปี โดยครั้งแรกมีชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงอพยพอยู่ที่หมู่บ้านแม่หยอดประมาณ 300 ปี ต่อมาได้ประสบกับการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เมื่อปีพ.ศ. 2525 ชาวบ้านจำนวน 5 หลังคาเรือน จึงอพยพจากบ้านแม่หยอดมาอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่บ้านขุนแม่รวมในปัจจุบัน คำว่า “ขุนแม่รวม” หมายถึง ที่รวมของต้นน้ำหลายสายมารวมกัน ได้แก่ ขุนน้ำแอเอะ แม่โละโละ นมื่อโละ เกอะพีโละ มาโอโละ และโค่หม่อโละ

สภาพด้านภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านบ้านขุนแม่รวม ฯ ตั้งอยู่ในหุบเขาเขตป่าสงวน มีภูเขา ป่าไม้ล้อมรอบ ด้านทิศเหนือติดกับป่าไม้เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านทิศใต้ติดกับบ้านแม่ชา ด้านทิศตะวันออกติดกับบ้านโป่งสะแยง ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านขอมือดี ทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดลงและลูกรัง ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร หมู่บ้านขุนแม่รวมตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งตำบลแจ่มหลวง 27 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่ม ประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 177 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทาง 3 ชั่วโมง ไม่มีรถโดยสาร

วิ่งประจำทาง หากมีธุระสำคัญเช่นจะไปอำเภอ หรือโรงพยาบาลต้องจ้างเหมารถในหมู่บ้านไปกลับ ในอัตราค่าบริการประมาณครั้งละ 1,500 บาท

ปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมเหมือนคนไทยชาวพื้นราบมากขึ้น จะเห็นได้จากการปลูกบ้านที่มีความมั่นคงและถาวร การใช้กระเบื้องมุงหลังคา มีบ้านที่ใช้กระเบื้องมุงหลังคา จำนวน 98 หลังคาเรือน มีรูปแบบลักษณะคล้ายบ้านของคนไทยพื้นราบ และมีบ้านที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้หญ้าคามุง จำนวน 15 หลังคาเรือน มีโรงสีข้าว 4 แห่ง มีร้านค้าของในหมู่บ้าน 4 ร้าน

บ้านขุนแม่รวม มีประชากรทั้งหมด 738 คน จำนวนหลังคาเรือน 103 หลังคาเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ปลูกพืชเศรษฐกิจ และเลี้ยงสัตว์ทุกหลังเรือน เช่น หมู ไก่ วัว ควาย เพื่อเป็นอาหาร และใช้งาน บางส่วนประกอบอาชีพโดยการรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้านของคน มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ออกไปรับจ้างในเมือง

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินแต่ไม่สามารถที่จะซื้อขายได้เพราะที่ดินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะดินเป็นดินร่วน เหมาะแก่การเพาะปลูก ลักษณะป่าไม้เป็นป่าไม้หนานาพันธ์ เช่น ไม้สน และชาวบ้านมีการดูแลรักษาเขตป่าอนุรักษ์ไว้ด้วย

การคมนาคมของหมู่บ้านขุนแม่รวมมีความยากลำบากมากโดยเฉพาะฤดูฝน ถนนยังเป็นถนนทางดินเท้า และเรียบไประหว่างลำห้วยและเชิงเขา ซึ่งมีความลาดชัน ในช่วงฤดูฝนรถธรรมดาอาจจะไม่สามารถจะผ่านไปมาได้เพราะถนนเป็นโคลนตม บ้านขุนแม่รวมและบ้านแอเอะ เริ่มใช้ไฟฟ้าพลังน้ำเมื่อปี พ.ศ. 2540 ส่วนระบบประปาภูเขา ชาวบ้าน หน่วยงานทหารและพระสงฆ์ร่วมกันสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 บ้านขุนแม่รวมมีโรงเรียนขยายโอกาสถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะใช้ยาสมุนไพรและยาสามัญประจำบ้านที่มีอยู่ใช้รักษาบรรเทาอาการ หากอาการไม่ดีขึ้นจะทำการรักษาด้วยพิธีกรรมคือการเลี้ยงผีตามความเชื่อ ปัญหาที่สำคัญของการให้บริการด้านสาธารณสุขคือต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนาน เนื่องจากสถานีอนามัยอยู่ไกลและต้องเดินทางไปใช้บริการที่สถานีอนามัยบ้านปางอู้ง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการเดินเท้าหรือเหมารถรับจ้าง ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร

ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุทิน คำเลิศ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีอาศรมพระธรรมจาริกเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ มีพระสงฆ์จำนวน 2 รูป โดยนับถือผีบรรพบุรุษ 9 หลังคาเรือน นับถือศาสนาคริสต์ 1 หลังคาเรือน และมีศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีเด็กจำนวน 40 คน

วัฒนธรรมและประเพณีที่ชุมชนยังคงรักษาไว้ของหมู่บ้าน ได้แก่ ประเพณีกื๋จื้อ(มักมีก็เรียก เป็นพิธีเรียกขวัญ หรือวันขึ้นปีใหม่) ประเพณีกินข้าวใหม่ (เดือนมีนาคม) ประเพณีขึ้นปี

ใหม่ (เดือนเมษายน) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเลี้ยงผี(เมื่อเจ็บ ป่วย) ประเพณีงานศพ (โหลเอะอะ ทา หรือการร้องเพลงสวดถึงคนตาย) ลักษณะการแต่งกาย ผู้ชายจะใส่เสื้อทอสีแดง นุ่งกางเกงสีดำ หญิงสาวจะใส่เสื้อทอสีขาว หากแต่งงานแล้วจะใส่เสื้อสีดำ ใส่ผ้าถุงทอสีแดง

2. บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนบ้านแอเอะเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง(สะกอ) อาศัยอยู่บริเวณที่ลุ่มเชิงเขา ลักษณะพื้นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมรอบ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่ห่างจากตำบลแจ่มหลวง ประมาณ 25 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 180 กิโลเมตร ทิศเหนือ ติดกับบ้านห้วยเขียดแห้ง ทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยผา ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโป่งสะแยง ทิศตะวันตก ติดกับบ้านขุนแม่รวม

หมู่บ้านแอเอะ มีประชากรรวม 51 ครอบครัว 41 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมดรวม 247 คน เป็นชาย 64 คน หญิง 73 คน เด็กชาย 57 คน เด็กหญิง 51 คน ผู้สูงอายุ 19 คน เยาวชน 26 คน ผู้พิการ 2 คน ชาวบ้านตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านแอเอะ เพราะที่บริเวณแหล่งน้ำที่ชาวบ้านนำมาใช้อุปโภค บริโภค มีสัตว์จำพวกหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกิ้งก่าเรียกว่า ตัวแอเอะ (salamander) อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำเป็นจำนวนมาก

ในอดีตชาวบ้านแอเอะมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานไปมาบ่อยครั้ง คืออาศัยอยู่แห่งละ 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง สาเหตุคือย้ายตามแหล่งน้ำและย้ายตามผู้นำ(ฮีโร่-หมอดีประจำหมู่บ้าน) ต่อมาเมื่อประมาณ 120 ปี ที่ผ่านมามีชาวบ้านได้แยกออกมาจาก บ้านขุนแม่รวมและหมู่บ้านใกล้เคียง (บ้านแม่หอด บ้านห้วยเขียดแห้ง และบ้านโป่งสะแยง) มาอาศัยอยู่ลุ่มน้ำขุนแม่รวมถึงลำน้ำโป่งสะแยง ซึ่งมีน้ำไหลตลอดฤดูกาล เพราะสะดวกในการใช้น้ำสาขานี้ เพื่อการอุปโภคและบริโภค จึงได้ลงหลักปักฐานขึ้นที่นี่ โดยเริ่มจาก 5 หลังคาเรือน และเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

หมู่บ้านแอเอะมีป่าอนุรักษ์ 2 แห่ง คือป่าอนุรักษ์ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ในอดีตเคยเป็นแหล่งล่าสัตว์ เก็บของป่า และเคยเป็นที่ตั้งวัดเก่าอายุประมาณ 80 ปี มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ และป่าอนุรักษ์ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ 105 ไร่ ซึ่งเดิมเคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน หมู่บ้านแอเอะมีสายน้ำไหลที่ตลอดทั้งปีผ่าน 2 สายคือ 1. ลำน้ำบ้านขุนแม่รวม 2. ลำน้ำบ้านโป่งสะแยง ดินมีลักษณะเป็นดินร่วน เหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ยืนต้น ส่วนป่าไม้ส่วนมากจะเป็นไม้หนานาพันธ์ เช่น ไม้สน ชาวบ้านร้อยละ 76 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยปลูกข้าวร้อยละ 26 มีการประกอบอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผักเพื่อขาย และบริโภคเอง การปลูกผัก จะปลูกตามฤดูกาล ได้แก่ ถั่วแดง ข้าวโพด พริก ผักกาด ส่วนสัตว์เลี้ยง ได้แก่ วัว ควาย หมู ไก่ และ การรับจ้างจะรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้านของตน มีบางส่วนที่ออกไปรับจ้างในเมือง รายได้แต่ละครอบครัว ไม่เกิน 5,000 – 10,000 บาทต่อปี

สภาพลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้

1. ฤดูหนาว เดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 10 องศาเซลเซียส
2. ฤดูร้อน เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิประมาณ 25 องศาเซลเซียส
3. ฤดูฝน ช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ระดับน้ำฝนเฉลี่ย 900 มม ต่อปี

ปัจจุบันมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ นายพะเจกา บ้านจันทร์แจ่ม มีหมอผีพิธีกรรม คือ นายดี
กา สุขตามยอดดอย บ้านแอะเาะไม่มีสถานีนามัย เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยจะใช้ยาสมุนไพรและยา
สามัญประจำบ้านที่มีอยู่ใช้รักษาอาการ ถ้าอาการไม่ดีขึ้นจะทำพิธีกรรมคือการเลี้ยงผีใช้ในการรักษา
เช่นเดียวกับบ้านขุนแม่รวม

ด้านการศึกษาของชุมชน แบ่งออก 3 กลุ่ม คือ

1. ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 35
2. การศึกษาของเยาวชนและเด็กคิดเป็นร้อยละ 25
3. เด็กและเยาวชนรวมทั้งคนพิการขาดโอกาสเรียนหนังสือคิดเป็นร้อยละ 40

ด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน เด็กๆ จะเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านขุนแม่
รวมระยะทางห่างออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ส่วนการจัดการศึกษานอกระบบนั้นพระธรรม
จาริกจะเปิดทำการสอนให้แก่กลุ่มผู้ใหญ่ เยาวชน และเด็ก

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านแอะเาะนับถือศาสนาพุทธมีอาศรมพระธรรมจาริกเป็นจุด
ศูนย์รวมจิตใจ มีพระสงฆ์จำนวน 2 รูป โดยนับถือศาสนาพุทธและผีบรรพบุรุษ 35 หลังคาเรือน
นับถือศาสนาคริสต์ 6 หลังคาเรือน และมีการให้บริการศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในอาศรมฯด้วย

ในช่วงฤดูฝนถนนหนทางและการคมนาคมไปมานั้นลำบาก ถนนลื่นและเป็นโคลนตม
บางวันรถไม่สามารถจะผ่านไปมาได้ เมื่อปีพ.ศ. 2540 มีการใช้ระบบไฟฟ้าพลังน้ำ ส่วนระบบ
ประปาภูเขา ชาวบ้าน, ทหารและพระสงฆ์ร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532

ด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เหมือนกับหมู่บ้านขุนแม่รวม เช่น ประเพณีมัดมือ
ประเพณีขึ้นปีใหม่ (เดือนเมษายน) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเลี้ยงผี ประเพณีงานศพ การแต่งกาย
 ฯลฯ เพราะเป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านขุนแม่รวมเมื่อในอดีต

3. บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านแม่แฮเหนือ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอแม่แจ่ม ประมาณ 75 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 85 กิโลเมตร การคมนาคมสามารถเดินทางโดยรถยนต์ แต่เนื่องจากสภาพถนนเข้าหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตรเป็นถนนดินลูกรังจึงไม่สะดวกมากนักในการเดินทางช่วงฤดูฝน

อาณาเขตด้านทิศเหนือติดกับบ้านม่อนยะเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลแม่วิน ด้านทิศใต้ติดกับบ้านป่าเกี๊ยะน้อย หมู่ที่ 17 ตำบลแม่นาจร ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านแม่แฮน้อย หมู่ที่ 3 ตำบลแม่นาจร ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านห้วยหอย หมู่ที่ 17 ตำบลแม่นาจร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 12 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 75,000 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่การเกษตร ประมาณ 1,200 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 225 ไร่ พื้นที่สาธารณะ ประมาณ 38 ไร่ พื้นที่ป่าไม้และภูเขา ประมาณ 5,737 ไร่

ชุมชนนี้ตั้งขึ้นประมาณ 100 ปีมาแล้ว เป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีผู้นับถือศาสนาคริสต์บ้างเล็กน้อย ลักษณะชุมชนและวิถีชีวิตเป็นแบบชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั่วไป ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมต่างๆ ได้แก่การมัดมือทำพิธีสู่ขวัญ และพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อและศรัทธา ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือน ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเชิงเขา ลาดชัน หรือพื้นที่ราบไถ่ถอน และลำห้วย มีลักษณะดินเป็นดินร่วนเหนียว และดินร่วนปนทราย มีลำน้ำแม่แฮเหนือไหลผ่าน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ จำนวน 3 แห่ง คือ ห้วยแม่แฮ, ห้วยบน และห้วยแม่แฮน้อย มีอ่างเก็บน้ำชลประทานขนาดเล็กใช้เพื่อการเกษตร จำนวน 2 แห่ง มีประปาภูเขา จำนวน 2 แห่ง และในหมู่บ้านแยกออกเป็น 2 หย่อมบ้าน โดยยึดอาชีพทำการเกษตร 47 ครัวเรือน (ร้อยละ 60) ทำการค้าขาย 9 ครัวเรือน (ร้อยละ 12) รับจ้าง 22 ครัวเรือน (ร้อยละ 28) ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เรียกว่าตามลำดับคือ ผู้นำอาวุโส, ผู้นำทางประเพณี, ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน, ผู้มีความรู้ต่างๆ ปัจจุบันมี ประชากรทั้งหมด 365 คน จำแนกเป็นชาย 160 คน และหญิง 179 คน รวม 78 หลังคาเรือน ประชากรร้อยละ 30 จบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 15 จบระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป

มีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนดังนี้ กลุ่มสหกรณ์, กลุ่มเยาวชน, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มกองทุนปืย-ยา, กลุ่มออมทรัพย์ สถานบริการสาธารณสุขชุมชน 1 แห่ง และมีพนักงานสาธารณสุขชุมชน 1 คนและมีอาสาสมัครพระธรรมจาริก 1 แห่ง โดยมีพระสงฆ์จากโครงการพระธรรมจาริกประจำอยู่

มีโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนขยายโอกาสระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง เป็นโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน อำเภอแม่แจ่ม โดยมีครูจำนวน 21 คน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 675 คน (เป็นนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง 365 คน เผ่ากะเหรี่ยง 292 คน และคนพื้นราบ

ไทยใหญ่ 18 คน) โดยให้บริการครอบคลุม พื้นที่โครงการหลวงบ้านแม่แฮ จำนวน 14 หมู่บ้าน ปัญหาที่สำคัญของการจัดการศึกษาแก่ชุมชน คือขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนและข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การขาดแคลนอัตรากำลังครูสอน และวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน

ปัญหาที่สำคัญของการบริการสาธารณสุขต่อชุมชน คือ การขาดแคลนเวชภัณฑ์ยา และห่างไกลจากสถานอนามัย และโรงพยาบาล ชาวบ้านมีปัญหาด้านสุขภาพส่วนใหญ่เกี่ยวกับโรคระบบทางเดินหายใจ (ไข้หวัด) และระบบทางเดินปัสสาวะ (นิ่ว) เนื่องจากขาดแคลนแหล่งน้ำที่สะอาด และมีสภาพอากาศหนาวเย็นตลอดปี นอกจากนี้ยังพบปัญหาชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกันสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะไม่ถูกวิธี การจัดบ้านเรือนไม่ถูกหลักสุขาภิบาล และมีน้ำสะอาดไม่เพียงพอในการบริโภค

4. บ้านทุ่งหลวง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าว่าเดิมบ้านทุ่งหลวง บ้านห้วยอีค่างและบ้านห้วยทราย อยู่ที่บ้าน “อุบ่อโกส” ต่อมาได้เกิดโรคระบาดขึ้น ชาวบ้านจึงอพยพออกมาหาที่อยู่ใหม่ โดยครั้งแรกที่อพยพมาด้วยกันมีประมาณ 10 หลังคาเรือน ต่อมาเมื่อผู้อพยพตามมาเพิ่มมากขึ้น จึงมีการแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือบ้านห้วยอีค่างและบ้านทุ่งหลวง โดยที่ชาวบ้านใน 2 หมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน

หมู่บ้านทุ่งหลวงตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 61 หลังคาเรือน เป็นชาย 201 คน หญิง 152 คน รวม 353 คนห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 75 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือติดกับหมู่บ้านห้วยอีค่าง และหมู่บ้านห้วยข้าวลีบ
- ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านห้วยทราย
- ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านมอวาคี
- ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านห้วยตอง พื้นที่บางส่วนของบ้านทุ่งหลวงถูกกำหนดเป็นเขตอุทยานอาบขาน

แต่เดิมหมู่บ้านนี้เรียกว่าบ้านผืนหลวง มีแม่น้ำแม่เตียนไหลผ่าน ตามตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมา ชาวบ้านจึงนำเสื่อไปปูเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้เดิน เมื่อพระพุทธเจ้าเหยียบลงบนพื้นเสื่อจึงเรียกว่าเสื่อผืนหลวง ประกอบกับพื้นที่บริเวณนั้นเป็นพื้นที่กว้างขนาดใหญ่ และเป็นผืนเดียวกัน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ทุ่งหลวง” นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันหมู่บ้านทุ่งหลวงก่อตั้งหมู่บ้านมายาวนานกว่า 324 ปี

ด้านการปกครอง เดิมปกครองโดย ฮีโซ ซึ่งเป็นการนับถือและข้อปฏิบัติเฉพาะของชนเผ่ากะเหรี่ยง ฮีโซเป็นผู้นำในการก่อตั้งหมู่บ้านใหม่และเป็นผู้นำทางการประกอบพิธี ประเพณีวัฒนธรรม เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านทำผิดประเพณี ฮีโซ จะเป็นผู้ลงโทษหรือตัดสินตามกฎหมายของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่การทำผิดนั้นจะถูกปรับเป็นหมูหรือเงินตามแต่โทษที่กระทำผิด มีความแตกต่างออกไปจากคนพื้นราบ ค่อมารัฐบาลได้จัดตั้งให้มีผู้ใหญ่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการ ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันเป็นคนที่ 11 ชื่อ นายแก้ว จิแก

เนื่องจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่มจึงเหมาะแก่การทำนา มีระบบชลประทานได้จึงมีการบุกเบิกทำนาข้าวมาก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกข้าวเพื่อบริโภค ผลผลิตที่ได้จะเพียงพอกินตลอดทั้งปี มีบางครอบครัวที่เหลือจากบริโภคก็จะขายให้กับครอบครัวที่ไม่พอบริโภคในราคาต่ำและไม่หวังกำไร ส่วนอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ทำรายได้ให้กับชุมชนได้แก่ การปลูกผัก เช่น หอมญี่ปุ่น ผักสลัด การปลูกไม้ดอก เช่น ดอกยิปโซ แก้วควิโอรส เยอเมอร์รา การปลูกไม้ผลเมืองหนาวเช่น พลับ ท้อ บ๊วย สาลี่ และอาโวคาโด โดยการสนับสนุนจากโครงการหลวง

เมื่อปี พ.ศ. 2518 พระธรรมจาริกจากวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ได้ตั้งอาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวงขึ้น โดยส่งพระสงฆ์เข้ามาและมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้าน เปิดสอนหนังสือในวันอาทิตย์เพิ่มเติมจากโรงเรียนให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านยังได้ใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีต่างๆ นอกจากนั้นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านใช้วัดเป็นสถานที่ศูนย์รวมสำหรับจัดกิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านและกลุ่มเยาวชน มีความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี

ในอดีตเด็กๆจะไปเรียนหนังสือที่วัดโดยมีพระธรรมจาริกทำหน้าที่เป็นผู้สอนหนังสือแก่เด็ก ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 สำนักงานการประถมศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงขึ้นและส่งครูมาประจำ ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครู 6 คน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 96 คน มีอาจารย์พัชรินทร์ ปัญญาดี เป็นอาจารย์ใหญ่

พ.ศ. 2521 โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่ในหมู่บ้านทุ่งหลวงอย่างจริงจัง ชุมชนจึงได้เรียนรู้ระบบการผลิตจนสามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่ทำรายได้หลักให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนจากไร่หมุนเวียนหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวกันมากขึ้น หลังจากสิ้นสุดฤดูทำนาชาวบ้านก็จะปลูกพืชที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ทำให้ระบบการผลิตแบบพื้นบ้านเดิม เช่นการทำไร่หมุนเวียนหายไป

เจ้าหน้าที่โครงการหลวงได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟ พลับ ท้อ บ๊วย สาลี่ ประเภทผักได้ส่งเสริมให้ปลูกต้นหอมญี่ปุ่น ผักสลัด กะหล่ำปลีแดง หัวแครอท ทุเรียน ส่วนไม้ดอกมีประเภท ดอกเบญจมาศ สแต็คิส เยอร์เมร่า แก้วควิโอรส และดอกคานะชัน โดยมีบริษัท

เอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกถั่วแขก ดอกดาวเรือง และรับซื้อในราคาที่สูงกว่าโครงการหลวง ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้นกว่าเดิม

ปี พ.ศ. 2530 กลุ่มหนุ่มสาวได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในกลุ่ม การเข้าร่วมเป็นสมาชิก ผู้สมัครต้องมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป และยังไม่ได้แต่งงาน กลุ่มหนุ่มสาวบ้านทุ่งหลวงมีทั้งสิ้น 70 คน แต่จำนวนเกือบครึ่งหนึ่งไปเรียนหนังสือและทำงาน กิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาวได้แก่ การทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาวหมู่บ้านอื่น เช่น การแข่งกีฬา การร่วมกันพัฒนาชุมชน การเก็บขยะ การทำความสะอาดถนนหนทาง ร่วมกับกลุ่มพ่อบ้านทำแนวกันไฟฟ้า มีการประชุมกันทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน ปัจจุบันมีนายประกิจ จะโค เป็นประธานกลุ่มหนุ่มสาว

5. บ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านบวกจั่นเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง บริเวณหมู่บ้านล้อมรอบไปด้วย ป่าไม้ภูเขา และลำธาร ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวนแห่งชาติ ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอแมริมประมาณ 30 กิโลเมตร ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ บรรพบุรุษ(ผี) มีการเคารพนับถือผู้อาวุโส มีวัด(อาศรมพระธรรมจาริก)จำนวน 1 แห่ง โบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 1 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร

การปลูกบ้านเรือนมี 2 แบบคือ แบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ มีจำนวนหลังคาเรือน 90 หลังคาเรือน 103 ครอบครัว มีประชากรจำนวน 750 คน แบ่งเป็น วัยแรงงาน 211 คน วัยชรา 415 คน เป็นชาย 234 คน หญิง 306 คน เด็กชาย 190 คน เด็กหญิง 145 คน มีนายประจักษ์ อนันต์วิไล เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายสุรัชย์ อนันต์วิไล เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

เดิมหมู่บ้านแห่งนี้รวมกับบ้านดองเหาะ และแยกหมู่บ้านเมื่อปี 2500 บ้านบวกจั่นจึงก่อตั้งมาได้ประมาณ 40-50 ปี เดิมหมู่บ้านแห่งนี้มีชาวบ้านมาสร้างห้างหรือที่พักสำหรับทำไร่ บริเวณที่พักมีหนองน้ำ (ห้วย) ซึ่งมีตัวจ๊กจั่นอาศัยอยู่บริเวณหมู่บ้านจำนวนมากจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านบวกจั่น

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำอาวุโส มีการใช้ระบบเครือญาติ ระบบกลุ่มทางเศรษฐกิจและมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการช่วยเหลือผู้สูงอายุและเด็ก การตั้งระเบียบข้อบังคับภายในชุมชน หากเกิดความขัดแย้ง โดยมีบทลงโทษตามความผิด หากกระทำความผิดร้ายแรงต่อกฎหมายบ้านเมืองจะนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ

บ้านบวจันอยู่ห่างจากถนนสายสะเมิงไปอำเภอแม่อรมิ รวม 6 กิโลเมตร โดยมีถนนลูกรังและทางลัดออกจากหมู่บ้านสู่ถนนใหญ่ มีรถสองแถวโดยสารรับจ้างวิ่งผ่านระหว่างอำเภอสะเมิงผ่านอำเภอแม่อรมิไปจังหวัดเชียงใหม่วันละ 4 เที่ยว วิ่งจากหมู่บ้านไปตัวอำเภอวันละ 1 เที่ยว

ด้านการศึกษา มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติจำนวน 1 แห่ง ครูจำนวน 7 คน ปัจจุบันมีนายสามารถ สุริยโกทอง เป็นครูใหญ่ และสังกัดโรงเรียน ส.ป.ช. จำนวน 1 แห่ง ศูนย์เด็กเล็กจำนวน 1 แห่ง มีการจัดการศึกษานอกระบบ โดยชาวบ้านไปเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงทุกวันอาทิตย์ และมีศูนย์สาธารณะสุขชุมชนอยู่ในชุมชนบ้านบวจันด้วย

ชาวบ้านถือครองที่ดินทำกินโดยไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนใหญ่ทำไร่เลื่อนลอยเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สภาพดินเสื่อมลง ป่าไม้มีจำนวนลดลง ปัจจุบันเหลือป่าชุมชนเพียง 50 ไร่ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปของอาหารและยาสมุนไพรรักษาโรค แม้ว่าหมู่บ้านบวจันจะมีระบบประปาหมู่บ้าน แต่น้ำมีไม่เพียงพอตลอดปี และมีการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น โครงการหลวงและสำนักงานเกษตรอำเภอให้การสนับสนุนแต่ไม่ต่อเนื่องนัก ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อการค้า โดยใช้แรงงานครอบครัว และแรงงานภายนอก มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเพียงปีละ 10,000 บาท ต่อปี

สรุปบริบทโดยรวม

หมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก

เพื่อให้การศึกษาสภาพบริบทชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้น จึงได้ขอให้พระสงฆ์ผู้ที่เคยเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก เป็นผู้วิเคราะห์หมู่บ้านเหล่านั้น โดยแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 4 เขต ดังต่อไปนี้

1. เขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เขตพื้นที่กิ่ง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ / อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
3. เขตพื้นที่อำเภอจอมทอง / อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
4. เขตพื้นที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย / อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

โดยมีรายละเอียดข้อมูลที่แตกต่างกันออกไปทำให้ได้สาระประโยชน์ในการวิเคราะห์งานวิจัยได้เป็นอย่างมาก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

(บ้านแม่แฮเหนือ, บ้านขุนแม่รวม, บ้านแอเอะ, บ้านแม่แดดน้อย)

ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าม้ง อยู่ในพื้นที่ราบสูง ถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ มีสภาพวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม สมบูรณ์อยู่ในระดับมาก ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิม อาทิเช่น การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทอดผ้าใช้เอง การแต่งกาย การพูดภาษาของชนเผ่า การอ้อทา การทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้และแหล่งน้ำโดยวิธีของชนเผ่า การนับถือ ผีป่า ผีไร่ โดยเขาวชนบางส่วนได้ปรับตนตามสังคมสมัยใหม่ ไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของเผ่าตัวเองมากนัก

ส่วนชาวบ้านเผ่าม้งจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานตลอดปี ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านไม่สัมพันธ์เหนียวแน่นเหมือนในอดีต การแบ่งปันในระบบเครือญาติลดลง คนในหมู่บ้านขาดความสามัคคี มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น โดยเกิดจากการทำไร่ในระบบเชิงเดี่ยว (ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวเพื่อจำหน่ายโดยใช้พื้นที่มากๆ) ทำให้เกิดการตัดโค่น เผาป่า ในการขยายพื้นที่ทำกิน ซึ่งชาวเขาเผ่าม้งจะมีสภาพเศรษฐกิจดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง แต่โดยภาพรวมแล้วก็ยังไม่ได้มากนัก

ด้านเศรษฐกิจ มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนขึ้นมาหลายกลุ่มเพื่อรองรับแก้ไข ปัญหาการเกษตรและราคาพืช เช่น ธนากรข้าว กลุ่มสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะเขตอำเภอแม่แจ่มตอนล่างมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชที่จะมารับซื้อจากแฟสด ดอกไม้เมืองหนาว ดอกดาวเรือง (ที่บ้านแม่แดด มีนายทุนให้เมล็ดพันธุ์ ปลูก มีการประกันราคารับซื้อโดยนำไปทำอาหารสัตว์ส่งที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และจังหวัดลำพูน) และยังมีผลผลิตทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้แก่การปลูกพืชผักเมืองหนาว เช่น ผักสลัดแก้ว ผักกะหล่ำ (บ้านแม่แฮเหนือ) มีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู วัว ควาย เป็นอาชีพเสริม

ลักษณะความเป็นผู้นำของเขาวชนจะแตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้านเช่น เขาวชนที่บ้านหนองเต่าจะมีผู้นำที่กล้าพูดกล้าทำ มีความเข้มแข็ง แต่ที่บ้านแอเอะ ความเป็นผู้นำของเขาวชนจะมีน้อย ลงเขาวชนส่วนใหญ่กำลังเผชิญกับปัญหาสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ แต่กลุ่มเขาวชนก็พยายามแก้ไขปัญหามาโดยการจัดกิจกรรมเสริมต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน

เขาวชนสตรีเผ่าม้ง ไม่ค่อยมีบทบาทมากนักเพราะชาวเขาเผ่าม้งจะมีประเพณีที่ปิดกั้นสิทธิสตรีบางส่วนเช่น ประเพณีการซื้อผู้หญิง (เป็นค่าน้ำนม) ซึ่งฝ่ายชายจะมีกรรมสิทธิ์ ในตัวฝ่ายหญิงโดยให้หญิงไปใช้แรงงานในบ้านฝ่ายชาย และผู้ปกครองส่วนใหญ่จะให้ความรักลูกชายมากกว่าลูกสาว เช่น ลูกชายมีโอกาสได้เรียนหนังสือแต่ลูกสาวต้องทำงานหรือใช้แรงงานอย่างหนักใน

ครอบครัว และในปัจจุบันเด็กผู้หญิงมั่งในชุมชนอื่นๆ ก็มีความคิดในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไปเหมือนที่บ้านแม่แฮเหนือ

เมื่อมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยระบบการศึกษา ทำให้ค่านิยมเรื่องการกดขี่ทางเพศลดลง รวมทั้งประเพณีการซื้อตัว (ค่าน้ำนม) ต้องใช้เงินแถบซึ่งแลกเปลี่ยนเงินบาทไทย เป็นเงินถึง 20,000 – 30,000 บาท ซึ่งค่อนข้างจะหาได้ยากในปัจจุบัน

ข้อสังเกต คือ พฤติกรรมการเลือกคู่ครองของผู้หญิงมั่ง (ในปัจจุบัน) ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะพยายามหลีกเลี่ยงคู่ครองที่เป็นชายเผ่าเดียวกัน เพราะไม่อยากถูกกดขี่ทางเพศ

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ คั้งเดิมได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมที่จะเสี่ยงต่อปัญหาทางสังคมของเยาวชน คือเยาวชนชายมีความเสี่ยงมากกว่าเยาวชนหญิง เพราะตามวิถีความเชื่อเด็กหญิงจะอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ มากกว่าชาย

2. เขตพื้นที่กิ่ง อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่/อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

ชุมชนบ้านป่าเลาเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง (โปว์) มีอาชีพรับจ้าง หาของป่าขาย บางส่วนปลูกสวนลำไย และหลายครอบครัวมีอาชีพแกะสลักตุ๊กตาไม้ โดยมีการสั่งซื้อจากนายทุนภายนอกหมู่บ้าน และให้ค่าจ้างตามขนาดของตุ๊กตา คือ ขนาดปานกลาง 30 บาท ขนาดเล็ก 5-10 บาท ในแต่ละครอบครัวมีการสืบทอดการแกะสลักให้กับเยาวชนด้วย ขณะเดียวกันสภาพป่าไม้ถูกทำลายไปมากเนื่องจากการตัดไม้เพื่อเป็นวัตถุดิบในการแกะสลัก เช่น ต้นสัก ต้นจามจุรี และไม้เนื้ออ่อน ผู้หญิงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไปรับจ้างใช้แรงงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน

ชุมชนบ้านป่าเลาจังหวัดลำพูนมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมคั้งเดิมเพียงเล็กน้อยในด้านการประกอบอาชีพ การแต่งกาย ภาษาชนเผ่าใช้สื่อสารกันเฉพาะในหมู่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น กลุ่มผู้สูงอายุป่าเลายังคงให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ระบบความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมที่ค่อนข้างสูงในการใช้ กฎเกณฑ์ ประเพณีควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมแต่มีแนวโน้มจะลดน้อยลง

บ้านห้วยวังหลวง อำเภอแม่ฮอน เชียงใหม่ เป็นเผ่ากะเหรี่ยง(สะกอ) ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน โดยปลูกข้าวโพดอ่อนเป็นอาชีพเสริม เยาวชนในชุมชนมีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ปลูกไม้ทดแทน และร่วมกับพระสงฆ์จัดพิธีบวชป่า

เยาวชนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. เยาวชนที่อยู่กับผู้ปกครองเรียนหนังสือในชุมชน ในวันเสาร์ วันอาทิตย์เยาวชนบ้านห้วยวังหลวงก็จะไปรับจ้างรับจ้างทำไร่ ทำนา ส่วนเยาวชนที่บ้านป่าเลา จะหารายได้พิเศษจากการเข้าไปขงไม้ในป่ามาขายให้ผู้แกะสลักไม้ในหมู่บ้าน

2. เยาวชนที่เรียนหรือทำงานในเมือง ซึ่งรับอิทธิพลของสังคมเมืองอย่างมากจึงเสี่ยงต่อปัญหาใหญ่ๆ อาทิ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาด้านทุนการศึกษา ปัญหาเรื่องค่านิยม

3. เขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนแตะ อ.จอมทอง เป็นชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) อยู่ในถิ่นทุรกันดาร การเดินทางเข้าไปสู่หมู่บ้านค่อนข้างลำบาก ชุมชนจึงรักษาระบบความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ค่อนข้างสูง ชาวชนมีความรัก ความสามัคคีกันมาก ตั้งเกิดจากเมื่อมีงานพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำเยาวชน และกลุ่มเยาวชนจะมาร่วมแรงกันช่วยงานทั้งหมด ชาวชนมีปัญหาความขัดแย้งทะเลาะเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกลุ่มเพื่อน และปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา

ชุมชน บ้านโป่งจ๊อก อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนเผ่าลาหู่ (มุเซอแดง) มีระบบรักษา ประเพณีระบบความเชื่อเดิม ภาษาของตนเองอย่างเคร่งครัด มีปัญหาเรื่องยาเสพติดในชุมชน และปัญหาเรื่องการดูแลเด็กกำพร้าในหมู่บ้านจำนวนมากที่เกิดจากพ่อแม่ติดยา ติดคุก หรือเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ

4. เขตพื้นที่บ้านห้วยน้ำเย็น, บ้านห้วยชมภู อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านม่อนเงาะ อ.แม่แตง เป็นชุมชนเผ่าม้ง เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงเรื่อง “มังผยวาที่สุดในประเทศไทย” มีหลังคาเรือนทั้งหมด 46 หลังคาเรือน สภาพเป็นคอกสูง ปลูกพืชไม้ผลคือ ส้ม ลิ้นจี่ บัวบ พลับ สาลี่ กาแฟ และพืชไร่อื่น ๆ อาทิ ขิง ข่า ถั่ว ข้าวโพด ขยาดตลอดปี ฐานะทางเศรษฐกิจจึงค่อนข้างดี เมื่อเทียบกับอีกหลายพื้นที่ที่กล่าวมาแล้ว คือ ราว 4-6 หนึ่งบาทต่อครอบครัวต่อปี บางครอบครัวสามารถมีรายได้ปีละ 6-7 แสนบาท จากการค้าขายพืชไร่ พืชสวน

ชุมชนบ้านม่อนเงาะเป็นสังคมที่ใช้ชีวิตสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ทุกบ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าอำนวยความสะดวกครบครัน ปัญหาสำคัญคือ มีความล่อแหลมต่อปัญหายาเสพติดอย่างมาก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แต่อยู่ห่างไกลจากเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยราชการ ในชุมชนมีหน่วยงานประจำอยู่คือ โครงการหลวง, NGO (องค์กรพัฒนาเอกชน) และป่าไม้ ชุมชนรอบข้างเป็นชาวเขาเผ่าลาหู่(มุเซอ) และกะเหรี่ยง ซึ่งจะรับจ้างเป็นแรงงานในไร่ของชาวเขาเผ่าม้ง

บ้านนาวิ บ้านห้วยชมภู อ.แม่สรวย เป็นชุมชนที่มีหลายเผ่ารวมกัน ตั้งหมู่บ้านอยู่อย่างแออัด อยู่ในพื้นที่สูงมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี เพราะเป็นแหล่งปลูกชาที่มีชื่อเสียง การปลูกพืชสวน ผลไม้ ระบบสังคมเป็นครอบครัวเดี่ยว รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมั่นคงทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายโดยการทำการเกษตรแผนใหม่ มีชาวจีนเป็นผู้นำหลัก

บ้านห้วยน้ำเย็น อ.แม่สรวย เป็นชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและอีเก้อ(อาข่า) อยู่ในพื้นที่เป็นภูเขาไม่สูงนัก ตั้งหมู่บ้านอยู่ติดถนนที่ผ่านหมู่บ้านมีลำน้ำแม่สรวยไหลผ่าน มีรายได้จาก

อาชีพทำไร่ ทำนา เฉลี่ย 7-8 พันบาทต่อปีต่อครัวเรือน ในชุมชนมีระบบการนับถือผู้อาวุโสอยู่สูง กติชนชาวบ้านยังหลงเหลืออยู่ มีความผูกพันทางเครือญาติ มีปัญหาเรื่องยาเสพติด และการหลงใหลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ ปัญหาสภาพแวดล้อม (ป่าไม้คั่นน้ำถูกทำลาย) ปัญหาขาดแคลนน้ำ อุปโภค-บริโภค

บ้านแม่เลียงพัฒนา อ.เสริมงาม จ.ลำปาง ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีพื้นที่ทำกินจำกัด ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีรายได้มาจากการรับจ้างนายทุนตัดไม้ หรือทำไม้ ส่วนระบบสังคมวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนปัจจุบันขาดเอกลักษณ์ ไม่มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมของตนเอง มีปัญหายาเสพติดจากกลุ่มวัยรุ่นนำมาจากภายนอกหมู่บ้าน ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค

บ้านวังใหม่ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง เป็นชุมชนของคนพื้นเมือง และชุมชนชาวเขาเผ่าเย้าเผ่าละวะ เผ่าลื้อซอ ที่อพยพเข้ามาอยู่ได้ไม่นาน ชุมชนตั้งอยู่พื้นที่ราบติดถนนใหญ่ใกล้ทางลาดยางไปมาสะดวก สภาพเศรษฐกิจชาวบ้านทำไร่ ทำสวน แต่มีปัญหาคือการเสื่อมคุณภาพของสภาพดิน รวมทั้งปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหายาเสพติด

เยาวชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในในการศึกษาเล่าเรียน บางกลุ่มมีปัญหาเรื่องการมั่วสุมเสพยาเสพติด จับกลุ่มกันเล่นการพนัน เล่นไพ่ ตีไก่ ซึ่งชุมชนพยายามใช้บทบาทของกลุ่มสตรีแม่บ้านเข้าช่วยแก้ปัญหา ในรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเช่น การส่งเสริมด้านการกีฬา การสร้างงานหารายได้เสริม การจัดกิจกรรมเสริมความสามัคคีแก่เยาวชน การเผยแพร่ให้ความรู้เรื่องอันตรายของยาเสพติด การให้ความรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยแก่เยาวชน

สรุปสภาพบริบทชุมชน

ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีภูเขาล้อมรอบ สภาพแตกต่างกันไป โดยใช้พื้นที่ราบเชิงเขาทำการเกษตร โดยโครงการหลวง หน่วยราชการและภาคเอกชนได้ส่งเสริมการปลูกพืชหรือไม้ผลเมืองหนาว เช่น ไม้ผล ไม้ดอก ทำให้ภาคเกษตรของชุมชนชาวเขาปัจจุบันเป็นการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมากขึ้น

การเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นส่งผลถึงการบุกรุกพื้นที่ทำกิน การขยายที่ดินทำกินใหม่หรือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ป่าไม้ค่อยๆ หดไป ระบบธรรมชาติที่สมดุลกับประชากรหายไป สัตว์ป่ามีน้อยลง ในช่วงฤดูร้อนก็ร้อนมาก ขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค และทำภาคการเกษตร ส่วนในฤดูฝนหลายหมู่บ้านระบบการสัญจร เดินทางเพื่อติดต่อหรือขายสินค้าการเกษตรเป็นไปอย่างยากลำบาก การคมนาคมไม่สะดวกเป็นหลุมบ่อและโคลน ถนนคดเคี้ยวอยู่ติดกับลำห้วยหรือภูเขาชัน

ส่วนในด้านวัฒนธรรม ประเพณียังคงรักษาไว้โดยผู้อาวุโส เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย เยาวชนต้องเข้าสู่ระบบการศึกษา จึงมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป รับแบบอย่างของสังคมเมืองเข้ามา ไม่สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ขาดการสังเคราะห์หรือวิเคราะห์สื่อ จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด และผลกระทบจากโรคภัยที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในหมู่บ้าน เยาวชนไม่ให้ความสำคัญในการช่วยทำงานของครอบครัวที่มีมาแต่เดิม

ผู้วิจัยและคณะเห็นว่าประเพณีหลายอย่างที่เยาวชนไม่ยอมรับและเปลี่ยนค่านิยมไม่นำมาใช้ โดยที่เยาวชนยังไม่ได้ศึกษาถึงแก่นสาระ ประเพณีหลายอย่างจึงต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับรากฐานของชีวิตของแต่ละชุมชน เฉพาะแต่ละท้องถิ่นที่สั่งสมมายาวนาน ขอมมีความหมายแฝงเร้นหรือมีนัยที่ถูกต้องถ่องแท้มาแล้วช่อนอยู่ ภูมิปัญญาชุมชนหลายเรื่องเป็นสิ่งที่ต้องมีการรักษา จดบันทึกโดยคนในชุมชนแล้วนำเสนอจนเป็นชิ้นงานที่ศึกษาและนำมาปฏิบัติได้ สามารถชี้แจงให้เข้าใจทั้งในท้องถิ่นและระบบสากล แล้วสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติในชุมชนให้สืบทอดสู่ลูกหลานแม้ว่าระบบสังคม ระบบการจัดการศึกษา ระบบของสังคมจะปรับเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม ควรที่จะนำมาปรับประยุกต์ปรับใช้ให้เหมาะสม

บทที่ 5

ผลการดำเนินการ

การ วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for development) หรือการวิจัยพัฒนา Research and development (R&D) รูปแบบของการวิจัยจึงเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรในสังคมในการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายในการที่จะรับใช้สังคม จึงต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสังคมที่ได้รับจากการวิจัย

ดังนั้นทุกคนในสังคมจึงต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนตามระบบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญและการพหุภูมิปัญญา องค์ความรู้ของชาวบ้าน เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา ช่วยปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ในด้านการส่งเสริม ยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของชุมชน ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพมาใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะเป็นเฉย ละเอียด หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่า ให้ความรู้ที่เหมาะสมให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้น สามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนถึงการนำไปใช้อย่างเหมาะสมสนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน จะช่วยเปิดเผยให้เห็น คำถามหรือปัญหาของชาวบ้าน เป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้และให้ชาวบ้านใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรี ในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริง

โดยมีกระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังนี้

1. เตรียมชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่มีความเสมอภาคในทุกขั้นตอนจึงต้องมีการเตรียมชุมชน
2. อบรมนักวิจัยร่วมจากทุกชุมชน ในฐานะเป็นนักวิจัยท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ชุมชน บทบาทหน้าที่ การสนับสนุน นโยบาย
3. กำหนดรูปแบบการวิจัย ทีมวิจัยท้องถิ่นร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การแตกวัตถุประสงค์ที่นักวิจัยเลือกแล้ว ลงเป็นคำถามย่อย ๆ ที่จะสามารถทำวิจัยหรือแก้ปัญหาได้เป็นส่วน ๆ ต่อไป เป็นการกำหนดวิธีการที่จะรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้ข้อมูล รวมทั้งการสร้างเครื่องมือ การกำหนดรูปแบบ วิธีการ กิจกรรม วิธีถาม ฯลฯ
4. ลงมือเก็บข้อมูล ตามกระบวนการที่ได้กำหนดรูปแบบแล้ว

5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ทีมวิจัยจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์ วิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลนั้น สรุปสิ่งที่พบอย่างกว้าง ๆ พร้อมข้อเสนอแนะ

6. หาหรือผลที่ค้นพบกับชุมชน โคนเป็นการนำข้อมูลที่ได้เสนอกลับไปที่ชุมชน ให้มีโอกาสดูตรวจสอบแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนวิเคราะห์สรุปประเด็น กระตุ้นให้มีการแสดงความคิดเห็น ประเมินท่าที ความรู้สึกของชาวบ้าน

7. วางแผนชุมชน ตรวจสอบแก้ไข

8. นำแผนไปปฏิบัติ โดยการระดมทรัพยากร ทั้งบุคคลและชุมชน ตลอดจนองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ อันเกิดจากการศึกษาร่วมกันนั้น

9. ติดตามกำกับและประเมินผล โดยทีมวิจัย ผู้เชี่ยวชาญและชุมชนร่วมกัน

คณะผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้กำหนดรูปแบบในการเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติ โดยมีการปรับเปลี่ยนตามความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลาในรายละเอียดการดำเนินงาน เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้วสามารถแบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ขั้นตอน จำนวน 9 กิจกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ

1. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์
2. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) โดยพระสงฆ์และชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกฯ เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเบื้องต้นและเพื่อให้พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาร่วมกันสัมนาและพัฒนางานได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ

1. การประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก
2. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลหลักสูตร เพื่อทดลองใช้หลักสูตร หาคัดภาพและข้อจำกัดของหลักสูตร วิธีการจนได้รูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินการ มีกิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธ

ศาสนาวันอาทิตย์

3. การประชุมพระผู้สอน คณะผู้วิจัยเพื่อสรุปทเรียนในการทดลองสอน
4. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปทเรียนในชุมชน
5. กิจกรรมประชุมประเมินผลผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประจำปี
6. กิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้

เชี่ยวชาญ

โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์

การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัย พระสงฆ์ผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก มีความเข้าใจ เรียนรู้หลัก ทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง อย่างถูกต้อง ตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงจัดการฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่คณะพระสงฆ์ที่จัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 25 รูป ในสถานที่และสถานการณ์จริง และหมู่บ้านที่ทีมวิจัยคัดเลือกเพื่อเข้าไปจัดการฝึกอบรมและฝึก ปฏิบัติวิเคราะห์ชุมชนนั้นเป็นอาศรมพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนากิจของพระธรรมจาริกในเขต อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาด่าน ตำบลทากาศ โดยมีคณะวิทยากร ให้การอบรมจากสถาบันวิจัยหริพูนไชยถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

โดยคณะวิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปีการศึกษาต่อไป จำนวน 25 แห่ง เข้ารับการ อบรมเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ให้เป็น วิทยากรฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน
3. จัดอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 2 วัน จำนวน 1 ครั้ง
4. อบรมผู้ช่วยนักวิจัยได้มีความเข้าใจระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชน แบบมีส่วนร่วม ๆ ได้ศึกษาทฤษฎี แนวคิด เทคนิค และวิธีการอบรมกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยฝึกอบรมเชิงปฏิบัติเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมี ส่วนร่วมแก่พระสงฆ์ คณะผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อให้เข้าใจกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แนวคิด เทคนิคและวิธีการ ของ การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)
5. ฝึกภาคปฏิบัติแก่ผู้ช่วยนักวิจัยฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนจริงและวิเคราะห์จุด แค้นจุดค้อยของการฝึกวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ผลของการอบรม การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์

การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ทั้งทางด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เทคนิค และวิธีการ เป็นการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคณะวิทยากร คณะพระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และชาวบ้านผาค่าน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

พระสงฆ์ผู้เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก ได้เข้ารับการอบรมและฝึกปฏิบัติการจริง ในการศึกษาทฤษฎี ฝึกปฏิบัติค้นหาข้อมูล บริบทชุมชนเบื้องต้น นอกจากนั้นคณะวิทยากรผู้เชี่ยวชาญยังเสนอแนวทางวิเคราะห์โดยการนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าประยุกต์ใช้อีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการนำกระบวนการ PAR มาใช้ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมหลังการอบรมในภาคครั้งแรก คือการศึกษาเรื่องทฤษฎี ในช่วงบ่ายได้แบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็น 4 กลุ่มออกไปค้นหาข้อมูลที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ตามหัวข้อเรื่องในการเก็บข้อมูลที่ได้รับมอบหมาย แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ออกเป็นส่วนที่ต้องการ แล้วนำผลการวิเคราะห์มานำเสนอในวันถัดไป และยังเชิญชาวบ้านร่วมฝึกการวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่มแล้วให้พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมทดลองฝึกเป็นวิทยากรกระบวนการ

ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) แก่พระสงฆ์ คือทำให้พระสงฆ์มีความรู้ ความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์และได้ปฏิบัติตามกระบวนการ เทคนิค และวิธีการในการสืบค้นหาจุดเด่น จุดด้อยของแต่ละกลุ่ม ได้ทราบปัญหาความต้องการของหมู่บ้านที่แท้จริง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยมีวิทยากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการจัดการกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ซึ่งกิจกรรมนี้ ผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาอบรมและปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการฝึกในสถานที่ ที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่พระธรรมจาริกปฏิบัติงานอยู่ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนในชุมชนที่ตนเองเข้าไปอยู่ต่อไป นอกจากนั้นยังเป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการแนะแนวทางให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถนำไปใช้ต่อไปในชุมชนอีกด้วย โดยสรุปจากข้อความเห็นของผู้เข้ารับการอบรมถึงผลที่ได้จากการอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ได้พอสังเขป ดังนี้

1. การอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) เป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์ผู้สอนเป็นอย่างมาก ในด้านการเรียนรู้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้มีการกล้าแสดงออก ทำให้มีความภาคภูมิใจในความรู้ความสามารถของตน ภาคภูมิใจในขนบธรรม

นิยมประเพณีของชุมชน พระสงฆ์ผู้สอนมีความเข้าใจในชุมชนที่ออกไปปฏิบัติงานมากขึ้นในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านกายภาพของชุมชน ความต้องการของชุมชน ด้านศักยภาพของชุมชน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

2. นำไปวิเคราะห์และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในชุมชนที่ปฏิบัติงานอยู่ และเขียนเป็นหลักสูตรชุมชนสำหรับการเรียนการสอนชาวพุทธธรรมจาริกหรือการวางแผนดำเนินงานอื่น ๆ

3. ได้ประโยชน์จากการเรียนรู้วิธีการ กระบวนการ กิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เช่น พระธรรมจาริกได้รับเทคนิคการสอน เทคนิควิธีการในการถ่ายทอด วิธีการสอนมากขึ้น ได้เรียนรู้เรื่องกระบวนการวิเคราะห์หลักการถ่ายทอดวิธีการ ถ่ายทอดประสบการณ์ แก่ชุมชน และเมื่อชาวบ้านได้เข้าใจปัญหาของชุมชน เข้าใจเจตนาการทำงานของพระสงฆ์ ทำให้ชุมชนเพิ่มวิสัยทัศน์ที่กว้างและยาวไกล สามารถนำเอาความรู้มาร่วมจัดกระบวนการพัฒนาชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ ทำให้ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายมีความสุข ในโอกาสต่อไปชุมชนจะสามารถเรียนรู้ในกระบวนการทำงานที่เปี่ยมด้วยประสิทธิภาพเมื่อได้พบกัน ปัญหา ความต้องการที่แท้จริง รวมถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยชุมชนเองจนสำเร็จผล

5. พระสงฆ์และชุมชนสามารถเรียนรู้ จนเกิดความเข้าใจและยอมรับในศักยภาพของตนเอง ต่อสมาชิกซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุมีผล ตามหลักการใช้ปัญญาในแก้ปัญหา เมื่อสามารถจัดการกับทรัพยากรให้เหมาะสม สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนทุกฝ่ายมีความรักและมีความสุขกับการทำงาน

6. พระสงฆ์ผู้สอนได้นำความรู้ ประสบการณ์และรูปแบบวิธีการจัดการอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก เช่น นำชาวบ้านมาประชุมปรึกษาหารือถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน พร้อมทั้งหาวิธีการแก้ไขโดยชาวบ้านเอง

7. พระสงฆ์ผู้สอนได้รู้ปัญหาจากปากของชาวบ้านเอง พระสงฆ์ผู้สอนเป็นตัวละครต้นให้เขาคิดหาสาเหตุของปัญหา ผลกระทบ และการแก้ปัญหาของตัวเอง ชาวบ้านจะพูดคุยเรื่องของปัญหาที่เขาพบและต้องการแก้ปัญหายังจริงจัง แทนที่พระสงฆ์ผู้สอนจะไปกำหนดปัญหาเองและหาวิธีการแก้ไขเองเหมือนเดิม

8. พระสงฆ์จะได้ความรู้ประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจสังคม ความสามัคคี และยังช่วยให้การทำงานของพระสงฆ์มีความสามารถ มีพลังมากยิ่งขึ้นและเข้าใจในการทำงานของชาวบ้านและชาวบ้านจะเห็นความสำคัญ ให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์ยิ่งขึ้น แล้วยังทำให้พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมกล้าแสดงออก

ภาพที่ 1.1 แสดงการลงทะเบียนของพระสงฆ์ผู้
เข้าร่วมการอบรม

ภาพที่ 1.2 แสดงการอธิบายกระบวนการอบรมแก่
พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม

ภาพที่ 1.3 แสดงภาพคณะวิทยากรให้ความรู้
ความเข้าใจในเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วม

ภาพที่ 1.4 แสดงการวางแผนก่อนที่จะวิเคราะห์
ชุมชน

ภาพที่ 1.5 แสดงการเข้าไปหาข้อมูลในชุมชนของ
พระสงฆ์

ภาพที่ 1.6 แสดงภาพการฝึกวิเคราะห์ชุมชนของ
พระสงฆ์และชาวบ้าน

ชุดภาพที่ 1 แสดงกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่อาศรมฯพระธรรม
จาริกบ้านผาค่าน ต.ตากาศ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

แต่อย่างไรก็ตาม การอบรมใช้ระยะเวลาสั้น เพียง 2 วัน อาจมีเนื้อหาที่มากและทำความเข้าใจได้ยาก ทำให้ไม่สามารถสร้างทักษะฝึกการเก็บข้อมูลได้ทุกอย่าง มีเพียงการฝึกให้กลุ่มได้พบประสบการณ์จริงในกิจกรรมบางอย่างเท่าที่โอกาสอำนวย และ ยังไม่สามารถประเมินความรู้ ความเข้าใจเป็นรายบุคคลภายในระยะเวลาที่กำหนดได้ แต่การนำทฤษฎีและกระบวนการไปปฏิบัติจริงนั้น บางแห่งต้องปฏิบัติเพียงรูปเดียว ดังนั้นความเข้าใจต้องเป็นเรื่องใหญ่และจำเป็น แม้จะมีคู่มือแจกประกอบการอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการอบรมต้องมีวิสัยทัศน์ในการทำงานวิเคราะห์ชุมชนอีกส่วนหนึ่งด้วยจึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน และผู้เข้ารับการอบรมมีข้อเสนอแนะหลังการอบรมว่า ควรที่จะมีการอบรมชุดการวิเคราะห์ให้มากกว่านี้เพราะเวลาในการจัดอบรมโดยมีน้อยเกินไปอีกด้วย

2. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) โดยพระสงฆ์และชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์และชุมชน ได้แก่ การให้ข้อมูลและวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงหลักการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชี้แจงให้คนในชุมชนวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันความเข้าใจ เรื่องของปัญหาชุมชน สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา ความต้องการของชุมชน ความต้องการในด้านเนื้อหาหลักสูตรที่จะให้เปิดสอน การวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมจะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและพระสงฆ์ได้มีความเข้าใจในสภาพสังคม สภาพวัฒนธรรม สภาพปัญหาชุมชนร่วมกัน ได้ข้อสรุปที่ตรงกัน เพื่อนำไปเป็นแนวทางเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและการจัดการเรียนการสอนเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมในชุมชนได้ต่อไป

กระบวนการการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์และชุมชน

1. ผู้วิจัยและคณะ ได้ประสานงานและจัดประชุมกับพระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เรื่องการจัดการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยหาข้อสรุปเรื่องเนื้อหาในการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น ด้านสถานที่ที่จะจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนนั้นต้องกว้างขวางสามารถทำกิจกรรมได้เหมาะสม ไม่ร้อน มีแสงสว่างเพียงพอ การเตรียมผู้เข้าร่วมกิจกรรม เตรียมวัน-เวลา
2. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัยเข้าร่วมกิจกรรม
3. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ผู้ปกครองและเยาวชนที่สมัครเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วมกิจกรรม
4. จัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน แล้วใช้เกมส์หรือกิจกรรมแบ่งเยาวชน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละเท่าๆกัน โดยแบ่งเป็นกลุ่มเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน แล้วจึงร่วมกันวิเคราะห์ในเรื่องที่ได้

หัวข้อซึ่งกำหนดไว้ และมีการปรับคำถาม-คำตอบและกิจกรรมเพื่อให้เหมาะกับแต่ละชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ได้เสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างเต็มที่

5. เมื่อแต่ละกลุ่มร่วมกับการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแล้วเขียนบทสรุปในแต่ละเรื่องลงบนกระดาษที่เตรียมไว้ แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มนำเสนอ ระหว่างการนำเสนอ ก็ให้มีการซักถามประเด็นที่น่าสนใจ โดยมีวิทยากรกระบวนการและพระสงฆ์ที่เลี้ยงคอยแนะนำแนวทาง กระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยทีมวิจัยและวิทยากรกระบวนการ สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเองตลอดเวลา

6. จัดบันทึกในประเด็นที่สำคัญ สรุปลงบนกระดาษที่สามารถอ่านหรือเห็นได้โดยชัดเจน แล้วนำเสนอแก่ชุมชนเพื่อร่วมรับรู้และหาแนวทางให้ชุมชนนำข้อสรุปไปปฏิบัติต่อไป

แนวทางการดำเนินการ

ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชนผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ผู้รับผิดชอบ ในชุมชนแต่ละชุมชน นอกจากนั้นยังได้ทราบถึงบริบทชุมชนและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน ความต้องการที่อยากให้พระธรรมจาริกได้สอนธรรมของชุมชน และเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยเป็นชาวเขาที่มีสภาพการดำรงชีวิตยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักยังมีวิถีชีวิตในวัฒนธรรมดั้งเดิมและชาวเขาที่มีสภาพการดำรงชีวิตเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่

กิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) แก่พระสงฆ์และชุมชน รวมทั้ง
 หมด 3 กลุ่ม 5 ชุมชน ได้แก่

1. กลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ยังมีวิถีชีวิตในวัฒนธรรมดั้งเดิม
 - 1.1 บ้านแอเออะ ด.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 - 1.2 บ้านขุนแม่รวม ด.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
2. กลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่มีสภาพการดำรงชีวิตเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่
 - 2.1 บ้านแม่แฮเหนือ ด.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 - 2.2 บ้านทุ่งหลวง ด.แม่วิน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. ชุมชนที่ศึกษาเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบในการทำวิจัย (เผ่าม้ง)
 1. บ้านบวกจั่น ด.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ผลที่ได้จากการดำเนินการ

1. สถานการณ์ปัญหาในชุมชน

1.1 บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

จากการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมในชุมชน พบปัญหาหลัก ได้แก่ ปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหาด้านสังคม และปัญหาล้างแควล้อม

ด้านยาเสพติด ในชุมชนมีการเสพยาเสพติด 2 ชนิดคือ เหล้าและ ผิ่น ซึ่งมีผู้ผลิต (เหล้า)และจำหน่ายอยู่ในหมู่บ้าน โดยมีสาเหตุของการเสพยาเสพติดของเยาวชนมาจากการอยากรู้อยากลองหรือจากเพื่อนที่เสพยาชักชวน ขาดความอบอุ่นในครอบครัว มีปัญหาในการดำเนินชีวิต (ผิดหวังจากความรัก) หลงผิดคิดว่าเป็นสิ่งทันสมัย เมื่อเสพยาเสพติดแล้วทำให้มีการทะเลาะกัน มีปัญหาลักเล็กขโมยน้อย เมฆาขาดสติก่อให้เกิดอุบัติเหตุ เป็นปัญหาต่อเนื่องในการรักษาพยาบาล

ด้านวัฒนธรรม เยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจประเพณีวัฒนธรรม(ชาวเขา)ของตนโดยมีคิดว่าเป็นเรื่องล้าสมัย เช่น การสวมใส่เสื้อผ้าที่ทอเอง ไม่น่าดู มีสีสรรไม่สวยงามเหมือนเสื้อผ้าจากในเมือง โดยรับค่านิยมมาจากในเมืองหรือจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือ หรือนิตยสาร ฯ ประเด็นที่น่าสนใจคือขาดผู้สืบทอดด้านวัฒนธรรมชนเผ่าและไม่รู้จะไปเรียนวิชาเหล่านี้ที่ใดเพราะไม่มีคนสอน ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อย ๆ ลดบทบาทลง เช่น การทอเสื้อผ้าใส่เอง การจักสาน การร้องเพลงที่เรียกว่า อือทา การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า

ด้านสังคม- การปกครอง ได้แก่ การขาดระเบียบวินัยในตนเองและสังคมส่วนรวม เช่น การปล่อยสัตว์ไปทำความเสียหายให้กับผู้อื่น การลักขโมยพืชหรือผักในสวน การขาดความสามัคคีในชุมชน การแย่งที่ดินทำกิน

เด็กและเยาวชนไม่ตั้งใจเรียน ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ สนใจดูแต่โทรทัศน์ ปัญหาการทะเลาะกันในครอบครัว ปัญหาผู้นำครอบครัวติดยาเสพติด(เหล้า) เยาวชนเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ขาดความอดทน ใจร้อนเอาแต่ใจตนเอง และอยากเป็นตัวของตนเอง(เป็นอิสระจากการปกครองของพ่อ-แม่) ส่งผลทำให้เกิดผลกระทบเกิดความเดือดร้อนทั้งระดับครอบครัวและสังคม

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าปัญหาที่ชุมชนมีความตระหนักมากคือปัญหาขยะ คนในชุมชนมีความเห็นแก่ตัวมักง่าย มักทิ้งขยะไม่เป็นที่หรือไม่มีถังขยะทำให้หมู่บ้านสกปรก ปัญหาการไม่อนุรักษ์สัตว์ป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า มีแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ซึ่งส่งผลถึงการปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน การทำไร่เลื่อนลอย สภาพของดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร สภาพอากาศร้อน

ขึ้น พืชผักถูกสัตว์เลื้อย สัตว์ป่าทำลายพืชผลทางการเกษตรเสียหาย โดยมีสาเหตุจากชาวบ้านมีความเห็นแก่ตัว ปัญหาขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คิดเอาเองว่าไม่รบกวนผู้อื่น เช่นการไม่ทำคอก รั้ว หรือผูกสัตว์เลื้อย(หมู)โดยอ้างว่าไม่มีตะปูหรือขาดอุปกรณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้น จึงต้องตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่ทำกิน และชาวบ้านได้เสนอความคิดว่าผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็ก ๆ ในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากร และควรจัดเวทีประชาพิจารณ์ ในหมู่บ้านบ่อย ๆ

นอกจากปัญหาทั้ง 4 ด้านแล้ว ปัญหาเรื่องสาธารณูปโภค เช่นสภาพถนนยังเป็นถนนลูกรัง ไม่สะดวก มีความลำบากในการเดินทาง รวมทั้งในหมู่บ้านไม่มีสถานีนอนมัย และโรงพยาบาลอีกด้วย

1.2 บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ปัญหาด้านสังคม ได้แก่การขาดความสามัคคี การไม่เคารพกฎกติกาของหมู่บ้าน การขาดประชุม ปัญหาการปล่อยสัตว์เลื้อยเข้าไปสร้างความเดือดร้อนให้ครอบครัวอื่น

ปัญหาด้านยาเสพติดเป็นปัญหาที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก ทำให้เสียเงิน ไม่ทำงาน ช่วยครอบครัว ร่างกายผอมอ่อนแอทรุดโทรม เกิดความยากจนไม่มีเงินส่งลูกเรียน ทำให้เกิดโรคต่างๆ เช่นอาจทำให้เสี่ยงติดโรค เอชส์

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปัญหาขยะในหมู่บ้าน

ปัญหาด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การไม่สนใจในภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น การทอผ้า การชอเพลง การเป่าเซาควาย การแต่งกายชุดกะเหรี่ยง การใช้ภาษาพูด ภาษาเขียน การดำข้าว การใช้ควายไถนา ประเพณีเลี้ยงผี

1.3 บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านแม่แฮเหนือก็เหมือนที่อื่น ๆ คือมีปัญหาด้านวัฒนธรรม ชาวชนไม่สนใจวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น การแต่งชุดประจำเผ่า การละเล่นพื้นบ้าน การพูดภาษาเผ่า(ท้องถิ่น) การใช้ภาษาเขียน อ่านของเผ่าตนเอง การทอผ้า การร้องเพลงประจำเผ่าในประเพณีต่างๆ (การเลี้ยงผี ,การมดมือฯ)

ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่การใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง อย่างไม่ถูกวิธี เช่น ทิ้งอุปกรณ์ลงน้ำหรือการล้างภาชนะลงในแหล่งน้ำ การใช้สารกันบูด สีสผสมอาหารในอาหารที่นำมาขายในหมู่บ้าน การทิ้งขยะเช่น ถูพลาสติก ไม่เป็นที่

ด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ปัญหากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินทำกิน

ด้านยาเสพติด ชาวบ้านเชื่อว่าในหมู่บ้านใกล้เคียงมีการค้าขายยาเสพติดอยู่ ยาเสพติดจึงระบาดเข้าสู่วัยรุ่น ทำให้มีขโมยในหมู่บ้านชุกชุม และคนที่ติดยาเสพติดไม่สนใจครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว

ด้านสังคม ผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ไม่มีความสามัคคีในชุมชน ไม่เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้าน ไม่มีความรับผิดชอบ เอาแต่ใจตนเอง มักง่าย ชุมชนไม่ตระหนักถึงผลในอนาคต มีชาวบ้านว่างงานอยู่มาก ชาวผู้นำที่ตีมีประสบการณ์ พ่อแม่ ปกครองไม่เอาใจใส่ดูแลลูกหลานเท่าที่ควรจะเป็น ชาวชนไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่หรือผู้อาวุโส

ปัญหาด้านสาธารณูปโภคได้แก่ ระบบการติดต่อสื่อสาร (โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ไฟฟ้า) ระบบไฟฟ้า ระบบคมนาคม เมื่อถนนไม่ดี การขนส่งสินค้าไม่สะดวกมีทั้งฝุ่น หลุมบ่อ ปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ ไม่เพียงพอทั้งการอุปโภค บริโภค เพราะประชากรเพิ่มขึ้น ไม่มีสถานศึกษาและการสนับสนุนด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านการให้บริการสาธารณสุข ขาดแคลนทั้งเจ้าหน้าที่และเวชภัณฑ์ ยา ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การจัดจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ และการตลาด เพราะราคาผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม คือปัญหาด้านขยะ

1.4 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ปัญหาด้านยาเสพติด

พบว่าปัญหายาเสพติด คือสุรา ยาบ้า ผงขาว กัญชา และมีเยาวชนที่เริ่มสูบบุหรี่ ทำให้เกิดการลักขโมย มีของหาย โดยเฉพาะผลผลิตทางการเกษตร มีความประมาท ละเมิดสิทธิเด็กและสตรี เช่น การขู่ ทำร้ายร่างกายภรรยา บางคนเมื่อเสพยาจนหนักแล้วขายทรัพย์สิน ที่ดิน หรือเป็นโรคภัยที่รักษายาก เช่น มะเร็ง เด็กที่เสพยาไม่เคารพเชื่อฟังพ่อ-แม่

ปัญหาด้านวัฒนธรรม

พบว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมลง เช่น การทอเสื้อผ้าใส่เอง การจักสาน การร้องเพลงที่เรียกว่า อีทา ไม่มีคนสืบทอด อ่าน ภาษาของคนไม่ได้ หาผู้สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่าได้ยาก ความกตัญญูต่อบุพการีน้อยลง ทำให้พ่อแม่ถูก ไม่เข้าใจกันและกัน การไม่เคารพผู้ใหญ่ ส่วนเด็กบางกลุ่มคิดว่าวัฒนธรรมของคนล้าหลัง ไม่ทันสมัย และผู้ใหญ่บางครั้งไม่มีเหตุผล

ปัญหาด้านระเบียบ-วินัย

พบว่า ชุมชนขาดความรับผิดชอบ เอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ขาดความสามัคคี สะสมความฟุ้งเฟ้อ ขาดความขยันทำงาน มีขโมย ทำให้เกิดการแย่งสามีกัน ทั้งขยะไม่เป็นที่ เด็กเชื่อฟังผู้อื่นมากกว่าพ่อแม่ มีความขี้เกียจ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านฟัง

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

พบว่า ขยะ เป็นปัญหาหลักที่ชุมชนเห็นเป็นประเด็นสำคัญ ทำให้เกิดมลภาวะอากาศเป็นพิษ รองลงไปที่การตัดไม้ ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล น้ำแห้ง ไม่พอใช้ทั้งทางด้านการเกษตรและใช้ในครัวเรือนในช่วงฤดูร้อน ทำให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ข้าว พืชผักสวนครัวทางการเกษตรมีแมลงรบกวน การใช้สารพิษ สารเคมี สารเคมีไหลลงน้ำทำให้ปลาตาย

1.5 บ้านบวักจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด พบว่ามีการระบาดของยาบ้าในชุมชน ทำให้มีการลักขโมย เกิดการทะเลาะวิวาท เด็กๆ ขาดความอบอุ่นในครอบครัว

ด้านวัฒนธรรม การขาดคุณธรรม ผู้ชายมีเมียหลายคนหรือการลักลอบเป็นขู้ของหญิงในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคเอดส์ ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทในชุมชน

ด้านระเบียบ-วินัย ได้แก่ ชาวบ้านปล่อยสัตว์เลี้ยงไปทำลายข้าวของหรือรบกวนผู้อื่น ไม่เชื่อฟังผู้นำ เห็นแก่ตัว การลักขโมย การขาดความสามัคคี เด็กๆ สนใจดูแต่รายการโทรทัศน์ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่หรือช่วยพ่อ-แม่ทำงาน เอาแต่ใจตัวเอง ขาดผู้นำ ผู้สอน (ครู) และชาวบ้านยังเชื่อว่าผู้ตนดูร้ายเหยียดเหยียดขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดจากความมั่งง่าย เช่นการทิ้งขยะไม่เป็นที่ทำให้หมู่บ้านสกปรก ปัญหาการปลูกข้าวไม่พอกินตลอดปี เพราะข้าวตายมากหรือสัตว์ป่ามาทำลายข้าว ดินไม่ดีขาดความสมบูรณ์ อากาศร้อน ในฤดูร้อนแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค ปัญหาการตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัยและทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการแย่งที่ทำกิน-ทำไร่ ปัญหากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน ปัญหาการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร

2. ทศนคติ ด้านความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมและแนวทางแก้ไข

2.1 บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักในด้านยาเสพติด คือ ในชุมชนมีการเสพยาเสพติด คือ สุรา และ ฝิ่น ทำให้มีของหาย เกิดการทะเลาะวิวาท ทำให้บาดเจ็บ เสียทรัพย์สินหายขาด เมื่อมาแล้วเกิดอุบัติเหตุ โดยเชื่อว่าสาเหตุการเสพยาเสพติดมาจากการอยากลอง การขาดความอบอุ่นในครอบครัว

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการเลือกคบเพื่อนที่ดี ไม่คบผู้ติดยาเสพติด ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่วนพ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความใกล้ชิดลูกหลานให้มากขึ้น ให้ความรู้เรื่องยาเสพติดและทักษะการป้องกันตนเอง ไม่ลองเสพยาเสพติด ชุมชนควรตั้งกฎ ระเบียบของชุมชน เช่น การห้ามดื่มเหล้า ห้ามขายสิ่งเสพติด ในหมู่บ้าน และต้องมีการประชุมชุมชน ดักเตือน ลงโทษ ผู้เสพ ผู้ค้ายาเสพติดอย่างจริงจัง

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม คือ ชาวชนรุ่นใหม่คิดว่าประเพณีของตนล้ำสมัย ผ้าที่ทอใส่เองมีรูปแบบและสีสันไม่สวยงาม ไม่น่าดู ชาวชนไม่เอาสนใจคิดว่าวัฒนธรรมของตนล้าหลัง ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่น ค่อย ๆ หดหายไป โดยมีสาเหตุจากการขาดผู้สืบทอด

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ทุกฝ่ายหันมาเอาใจใส่ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของตน โดยจัดให้ผู้ใหญ่ที่มีความสามารถมาสอนวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การทอผ้า การจักสาน การเป่าเขาควาย ภาษาท้องถิ่น ให้แก่เยาวชนและเด็กในหมู่บ้าน รวมทั้งให้คนในหมู่บ้านหันมาใส่เสื้อผ้าหรือชุดประจำเผ่า และให้จัดเวที “ประชาพิจารณ์” ในหมู่บ้านด้วย

ด้านสังคม ระเบียบ-วินัย

ความตระหนักด้านสังคม การปล่อยสัตว์เลี้ยงโดยไม่ดูแลทำให้ผู้อื่นเสียหาย มีคนในชุมชนเสพยาเสพติดจึงมีการลักขโมยผลิตผลทางการ ทำให้เกิดความเดือดร้อน เด็กๆ ไม่ตั้งใจเรียน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ หรือครู ชาวชนเอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ไม่ช่วยทำงาน สนใจแต่ดูโทรทัศน์ การทะเลาะกันในครอบครัว พ่อบ้านกินเหล้า ขาดความสามัคคีในชุมชน การแย่งที่ทำกิน ซึ่งมีผลมาจากชาวบ้านไม่เชื่อฟังผู้นำ เมื่อเด็กดูโทรทัศน์ แล้วต้องติดตาม

แนวทางแก้ไขปัญหา ผู้ใหญ่ควรจำกัดเวลาดูโทรทัศน์ และให้กำลังใจหากเด็ก ๆ ตั้งใจเรียน หรือมีมาตรการลงโทษ ส่วนขโมยต้องจับลงโทษอย่างจริงจัง ตามกฎหมาย

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้แก่ มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน การทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปัญหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ปัญหาแย่งที่ทำกิน/ทำไร่ ปัญหาการขายผลิตผลทางการเกษตร ปัญหาการปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี พืชผักถูกสัตว์เลื้อยทำลาย มีสัตว์ทำลายข้าว คินโมคี่ โดยมีสาเหตุมาจากความไม่มีความรับผิดชอบ คิดว่าสิ่งที่ตนทำนั้นไม่รบกวนผู้อื่น เห็นแก่ตัว ไม่รู้จักพอ อ้างว่าเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงต้องการที่ทำกิน และมีเยาวชนได้เสนอความคิดว่า “ผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็กๆ”

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็น 2 ส่วน คือ 1. ขอความช่วยเหลือจากรัฐ ในเรื่องสาธารณูปโภค 2. ในส่วนของหมู่บ้านต้องจัดหาหุ้มขะหรือทำที่รองรับขยะประจำบ้านทุกบ้าน ควรมีการออกกฎระเบียบ ชาวบ้านต้องปรับปรุงตนเอง สร้างจิตสำนึกที่ดี ไม่มั่งก่ายและต้องเห็นแก่ส่วนรวม ส่วนการใช้ป่าไม้ต้องมีการแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ป่าไม้

2.2 บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านสังคม ระเบียบวินัย

ความตระหนักด้านระเบียบ-วินัย ได้แก่ ปัญหาการทิ้งขยะในหมู่บ้าน ปัญหาการไม่ดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงของตน ไม่เคารพกฎในหมู่บ้าน ขาดการประชุม แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดย ทำที่ทิ้งขยะ ประกาศแจ้งให้ชุมชนทิ้งขยะให้ถูกที่ และช่วยกันดูแลความสะอาดในหมู่บ้าน ตั้งกฎระเบียบในหมู่บ้าน ในการขาดการประชุม-แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยประกาศให้ชาวบ้านมาประชุม ตั้งกฎให้มาประชุมเดือนละครั้ง

แนวทางแก้ไขปัญหา การไม่ดูแลสัตว์เลี้ยงให้ทำคอกให้สัตว์เลี้ยง หรือนำสัตว์ไปเลี้ยงให้ไกลจากหมู่บ้าน ช่วยกันดูแลสัตว์เลี้ยงของตนให้ดี อย่าให้เข้าไปในสวนหรือพื้นที่ของคนอื่น และมีบทลงโทษโดยตั้งกฎหมู่บ้าน เช่นการปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าสวนผู้อื่นให้ปรับเป็นเงิน

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักด้านยาเสพติด คือ การเสพยาเสพติดทำให้ร่างกายอ่อนแอทรุดโทรม ทำให้เกิดโรคต่างๆ ทำให้เสียเงิน เกิดความยากจน ไม่มีเงินส่งลูกเรียน ไม่ทำงานช่วยครอบครัว ครอบครัวแตกแยก

แนวทางแก้ไขปัญหา โดยให้ผู้ใหญ่บ้านตั้งกฎระเบียบในหมู่บ้าน จัดเจ้าหน้าที่ให้การฝึกอบรม ให้ความรู้ ความเข้าใจ จัดกิจกรรมกีฬาต่อต้านยาเสพติดให้เยาวชนหันมาสนใจเล่นกีฬา

เพื่อสุขภาพ การรู้จักป้องกันตัวเอง หัวหน้าครอบครัวหากสุขภาพดีต้องพยายามเลิก เพื่อสุขภาพที่ดีและเก็บเงินไว้ส่งลูกเรียน และยังแก้ปัญหาความยากจนอีกด้วย

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม คือ การค่อยๆ สูญหายไปของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การชอเพลงหรือร้องเพลงอีต่า การเป่าเขาควาย การแต่งกายชุดเผ่ากะเหรี่ยง ภาษาพูด ภาษาเขียน การดำข้าว การใช้ควายไถนา ประเพณีเลี้ยงผี ฯ

แนวทางแก้ไขปัญหา ได้แก่การช่วยกันอนุรักษ์ อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชน ให้จัดผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีในหมู่บ้าน จัดให้มีปัญญาของหมู่บ้าน มาสอนลูกหลาน ในด้านภาษาอ่าน-เขียน การแต่งกายให้ใส่ชุดประจำเผ่า (กะเหรี่ยง) จัดเวทีชุมชน

ด้านอื่น ๆ

ความตระหนักในปัญหาด้านการศึกษา โรงเรียนขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น เก้าอี้ ไม่มีสถานีอนามัย ถนนไม่ดี ไม่มีระบบการสื่อสาร เช่น โทรศัพท์

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้ที่เกี่ยวข้องเสนอโครงการ และให้ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซมปรับปรุง โดยชุมชนทุกกลุ่มต้องช่วยเหลือตัวเอง

2.3 บ้านแม่แะเหนือ ต.แม่เงา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม การละทิ้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น การทอผ้า การละเล่น ภาษาพูด ภาษาเขียน การร้องเพลงอีต่า การแต่งชุดประจำท้องถิ่น การเลี้ยงผี การมัดมือ การละเล่นพื้นบ้าน แนวทางแก้ไขปัญหา ทุกฝ่ายในชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม โดยผู้ใหญ่ต้องทำเป็นตัวอย่าง จัดได้เวทีภาษาท้องถิ่น, ร้องเพลง จัดแข่งขันกิจกรรม พื้นบ้านที่สนับสนุนการใช้ภาษาถิ่น เช่นการเล่านิทาน หาคูหรือผู้รู้สอนภาษา การร้องเพลงอีต่า การฝึกทอผ้าตั้งแต่เด็ก รมรงค์ให้ใส่ชุดประจำเผ่า ให้มีการเผยแพร่สืบต่อกันไป

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในด้านการใช้สารเคมี, ยาฆ่าแมลง ไม่ถูกวิธี (ทิ้งลงน้ำหรือล้างภาชนะ) การใช้สารกันบูดในอาหาร

แนวทางแก้ไขปัญหา แนะนำให้ชุมชนหันมาใช้สมุนไพรในชุมชน เช่น พักทอง ขมิ้นหรือใช้พืชธรรมชาติมาขย้อมสี แทนการใช้สีผสมอาหาร หาวิทยากรมาอบรมเพิ่มเติมความรู้ในการใช้สารเคมีที่ถูกวิธี แนวทางแก้ไขปัญหาร่องขยะ และการทิ้งไม่เป็นที่ ที่เกิดขึ้น คือ ใช้ใบตอง

มาห่ออาหารแทนถุงพลาสติก ให้ทุกบ้านเตรียมถังขยะ และชุดหุ้มขยะประจำหมู่บ้าน จัดให้มีการเก็บขยะสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

แนวทางแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า โดยตัดไม้เฉพาะเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยเท่านั้น
ด้านยาเสพติด

ความตระหนักปัญหาด้านยาเสพติด ยาเสพติดเริ่มแพร่ระบาดเข้าสู่วัยรุ่น มีผู้เสพและขายยาเสพติดในชุมชนมากขึ้นและทำให้มีขโมยในหมู่บ้าน ผู้เสพยาเสพติดไม่สนใจและทะเลาะกับครอบครัว

แนวทางแก้ไขปัญหายา ชุมชนจัดให้มีสนามกีฬาและส่งเสริมกิจกรรมและการเล่นกีฬา ผู้ใหญ่บ้านขอกำลังตำรวจเข้าดูแลในหมู่บ้าน รวมทั้งการให้ชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแล ประชุมตั้งกฎหมู่บ้าน

ด้านระเบียบวินัย

ความตระหนักปัญหาด้านระเบียบวินัย เยาวชนเอาแต่ใจตนเอง ไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ หรือผู้อาวุโส แนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ให้ผู้นำชุมชนเรียกประชุมเพื่อหามาตรการที่เข้มแข็งอบรมชุมชนให้มีความรักความสามัคคี พ่อแม่ ครูอาจารย์สอนปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรักษาระเบียบวินัย

แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดความสามัคคีในชุมชน ให้ผู้นำมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากขึ้น ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม

แนวทางแก้ไขปัญหา การไม่เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้าน โดยใช้มาตรการที่เด็ดขาดกับผู้ละเมิดกฎของหมู่บ้านหรือชุมชน

แนวทางแก้ไขปัญหาการไม่เห็นแก่ส่วนรวม ความมักง่าย ไม่มีความรับผิดชอบ โดยเริ่มฝึกวินัย ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองและคนในครอบครัว

ด้านสาธารณูปโภค

มีบ้านบริวารที่ไม่มีระบบไฟฟ้า ระบบคมนาคม ถนนไม่ดี (ฝุ่น, เคนรถไม่สะดวก) แหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค ไม่เพียงพอเนื่องจากมีประชากรเพิ่มขึ้น

แนวทางแก้ไขปัญหายา โดยพึ่งพาตนเองโดยใช้ตะเกียงหรือไม้เกียะ คนในหมู่บ้านช่วยกันปรับปรุงหรือขุดถนน หาแหล่งน้ำของหมู่บ้านเพิ่มเติมจากที่มีอยู่

แนวทางแก้ไขปัญหายาโดยภาพรวมของชุมชนบ้านแม่แฮเหนือ

- จัดฝึกอบรมให้ความรู้ที่จำเป็นสอดคล้องต่อปัญหาปัจจุบันในชุมชน
- ชุมชนต้องสนับสนุนกิจกรรมป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด

- จัดสถานที่สนับสนุนด้านการกีฬา
- รัฐช่วยสนับสนุนจัดการดูแลเรื่องสิทธิทำกินในที่อยู่ที่ทำกิน
- จัดสร้างสถานบริการสาธารณสุข สถานือนามัยเพิ่มเติม
- จัดสร้างที่กักเก็บน้ำ แหล่งน้ำเพิ่มเติมในชุมชน
- ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดการจำหน่ายผลผลิตให้ได้ราคา
- สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมและอาชีพอื่นๆ ที่นอกเหนือจากระบบการเกษตร

2.4 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักด้านยาเสพติด หากมีผู้เสพยาเสพติดในหมู่บ้านจะเกิดการลักขโมยในชุมชน เช่น ขโมยผลิตผลทางการเกษตร และทรัพย์สินอื่นๆ มีการข่มขู่ ทำร้ายร่างกายภรรยา หรือคู่ครอง การละเมิดสิทธิเด็กและสตรี การไม่เคารพ เชื้อพ้องพ่อ-แม่ หรือผู้ปกครอง เมื่อเสพยาจนหนักแล้วอาจขายทรัพย์สิน ที่ดิน และอาจเป็นโรคภัยที่รักษายาก

สาเหตุ ผู้เสพยาเสพติดมีความคิดว่าเมื่อเสพยาแล้วสามารถทำงานได้ทนนานกว่าเดิม และเกิดจากการอยากลอง คิวบูเท่าไม่ถึงการณ์เช่น เพื่อนชักชวน หลงผิดคิดว่ายาเสพติดแก้ปัญหาคี้ ปัญหาการขาดความอบอุ่น ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว เช่น พ่อ-แม่ทะเลาะกัน ครอบครัวแตกแยก ขาดทักษะในการป้องกันปัญหา ไม่รู้จักทักษะในการคิด แก้ไขตนเอง

การแก้ไขปัญหาคี้ เลือกลคบเพื่อน อย่าลอง อย่าเสพยา พ่อแม่ให้ความใกล้ชิดลูกหลาน ให้ความรู้เรื่องยาเสพติด ทักษะการป้องกันตัวแก่คนในชุมชน เมื่อเยาวชนมีปัญหาคี้ต้องปรึกษาพ่อ แม่ ผู้ปกครอง หรือครู ควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หรือหากิจกรรมอื่นๆ ทำ เช่น เล่นกีฬา พัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมเพื่อความภูมิใจของตนเอง

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักเรื่องวัฒนธรรม เยาวชนไม่เอาสนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การทอเสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ การจักสาน การร้องเอื้ออา การเขียน-พูด ภาษาชนเผ่าพื้นบ้าน ขาดผู้สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า การไม่เคารพผู้ใหญ่ โดยสาเหตุคือเยาวชนคิดว่าวัฒนธรรมของตนล้าหลังไม่ทันสมัย และคิดว่าการทำตามแฟชั่นเหมือนในโทรทัศน์-หนังสือมีความทันสมัยมากกว่า

แนวทางแก้ไขปัญหาคี้ ให้ทุกฝ่ายหันมาเอาใจใส่ในวัฒนธรรม โดยให้ผู้ใหญ่ที่มีความสามารถเข้ามาฟื้นฟูและสอนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภาษา การทอผ้า การจักสาน แก่เยาวชนตั้งแต่

เด็ก ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่ปลูกเร้าให้คนในหมู่บ้านหันมาร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบวัฒนธรรมประเพณี เช่นการสวมใส่เสื้อผ้าประจำเผ่าและให้จัดเวที “ประชาพิจารณ์” ในชุมชน

ความตระหนักในด้านสังคม คนในชุมชนขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ขาดความสามัคคี ฟุ้งเฟ้อ เกียจคร้าน ทั้งขยะไม่เป็นที่ มีขโมยขูดขุม คนเริ่มผิดศีลธรรม ซึ่งทำให้มีปัญหาด้านผู้สาว เยาวชนเชื่อฟังผู้อื่นมากกว่าพ่อแม่ มีพฤติกรรมเลียนแบบ เยาวชนขาดการยับยั้งชั่งใจ ใจร้อน หรืออยากเป็นตัวของตัวเอง

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ชุมชนร่วมกันปลูกจิตสำนึกการให้ความร่วมมือ ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบของชุมชน ครอบครัวต้องปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ลูกหลานฝึกตนเองให้มีวินัย - ความเชื่อมั่นในตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่นและมีบทลงโทษในชุมชนโดยการใช้กฎจารีตของชุมชนในการดักเตือนและลงโทษ

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ขยะ เป็นปัญหาสำคัญของคนในชุมชน ซึ่งเกิดจากความมั่งง่ายทั้งขยะไม่เป็นที่ รองลงไปที่คือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาลอากาศเป็นพิษ สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ผลผลิตทางการเกษตรมีแมลงรบกวน ในช่วงฤดูร้อนแหล่งน้ำไม่พอใช้ในครัวเรือนและทางด้านการเกษตร การใช้สารพิษ เคมี ไม่ถูกวิธี เช่น การล้างภาชนะที่ใส่สารเคมีลงในแหล่งน้ำ ทำให้ปลาตาย และเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคอุปโภคแหล่งน้ำนั้นๆ

สรุปได้ว่าสาเหตุเกิดจากความเห็นแก่ตัว ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีความสมณะ และประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงต้องการที่ทำกิน โดยเยาวชนได้เสนอว่าผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็ก ๆ

แนวทางแก้ไขปัญหา ต้องให้คนในชุมชนร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า ทรัพยากรและสัตว์ป่า โดยไม่เผาป่า จัดกลุ่มทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ส่วนภายในหมู่บ้านต้องทำหลุมทิ้งขยะ และทุกครอบครัวต้องมีถังขยะ

2.5 บ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักในด้านยาเสพติด คือ มีการเสพยาเสพติด (ยาบ้า) และสุราในชุมชน โดยเชื่อว่าสาเหตุการเสพยาเสพติดมาจากการอยากลอง มีผู้นำเดิมเสพยาหรือชักชวนให้เสพยา หรือการขาดความอบอุ่นในครอบครัว ทำให้เกิดการทะเลาะกัน การลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาโรคเอดส์

ภาพที่ 2.1 ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ร่วมถ่ายรูปร่วมกัน

ภาพที่ 2.2 เยาวชนหญิงร่วมกันศึกษาและ
วิเคราะห์โดยมีพระสงฆ์คอยกระตุ้นกิจกรรม

ภาพที่ 2.3 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ร่วมของชาวบ้าน

ภาพที่ 2.4 แสดงการฟังคำอธิบายก่อนลงมือ
วิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 2.5 แสดงการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของ
กลุ่มเยาวชนชาย-หญิง

ภาพที่ 2.6 แสดงภาพการทอผ้าของเยาวชนในชุม
ชนบ้านทุ่งหลวง

ชุดภาพที่ 2 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก
บ้านทุ่งหลวง ต.แม่ว่าง อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 3.1 แสดงกิจกรรมละลายพฤติกรรมก่อน
วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 3.2 ชาวชนร่วมกันศึกษาวิธีการและ
วิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 3.3 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของชาวชน

ภาพที่ 3.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของชาวชน

ภาพที่ 3.5 แสดงการนำเสนอผลการวิเคราะห์

ภาพที่ 3.6 แสดงภาพการนำเสนอผลการวิเคราะห์
ของชาวชน

ชุดภาพที่ 3 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก
บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.1 แสดงภาพการทำนาข้าวบนภูเขาสูง
ของชุมชนบ้านขุนแม่รวม

ภาพที่ 4.2 แสดงภาพเยาวชนและชาวบ้านที่เข้า
ร่วมวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 4.3 แสดงภาพการอธิบายกิจกรรมวิเคราะห์
ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 4.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของเยาวชน

รูปที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของกลุ่มพ่อบ้าน

รูปที่ 4.6 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของกลุ่มแม่บ้าน

ชุดภาพที่ 4 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมพระธรรมจาริก
บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 5.1 แสดงภาพต้นไม้ปัญหาที่เกิดจากการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 5.2 แสดงภาพชาวบ้านกำลังทำความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 5.3 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 5.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน

ภาพที่ 5.5 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 5.6 แสดงการร่วมรับประทานอาหารของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ชุดภาพที่ 5 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก บ้านแอเอะ ด.แจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 6.1 แสดงภาพผลิตผลจากการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านบวักจัน

ภาพที่ 6.2 แสดงภาพชาวบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 6.3 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 6.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพ่อบ้าน

ภาพที่ 6.5 แสดงภาพการนำเสนอผลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนชาย

ภาพที่ 6.6 แสดงภาพพระสงฆ์กำลังเล่นิทานและทำกิจกรรมกับเด็ก ๆ

ชุดภาพที่ 6 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก บ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7.1 แสดงภาพการสัมมนา “รูปแบบการ
อบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา”

ภาพที่ 7.2 แสดงภาพการการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 7.3 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 7.4 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน

ภาพที่ 7.5 แสดงภาพการรายงานผลการสัมมนา
รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา

ภาพที่ 7.6 แสดงภาพการรายงานผลการสัมมนา
รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา

ชุดภาพที่ 7 แสดงภาพการสัมมนา “รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ในโครงการพระธรรมจาริก”

แนวทางแก้ไขปัญหาคือให้เยาวชนรู้จักการคบเพื่อน รู้จักการปฏิเสธเพื่อน ไม่รับของจากคนแปลกหน้า เมื่อมีปัญหาควรปรึกษาพ่อแม่ ผู้ปกครอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการเล่นกีฬา ตั้งประชาคมหมู่บ้านออกกฏ ดักเตือนและลงโทษผู้ติดยาเสพติด

ด้านสังคม ระเบียบ-วินัย

ความตระหนักในด้านสังคม ได้แก่ การประพฤติผิดในกาม ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ปัญหาโรคเอดส์ เด็กดูแลโทรทัศน์ ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน โดยมีสาเหตุมาจากการขาดคุณธรรม ขาดแบบอย่างที่ดีและขาดครู แนวทางแก้ไขปัญหา คือ ชาวบ้านต้องเปลี่ยนทัศนคติเป็นรักเดียวใจเดียว มีศรัทธาเมตตา และเด็กๆ ต้องตั้งใจเรียน

ความตระหนักในด้านระเบียบ-วินัย คือ มีปัญหาหลักเล็กละโมยน้อย เด็กมั่วแต่ดูโทรทัศน์ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ไม่ตั้งใจเรียน การขาดความสามัคคี เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม โดยมีสาเหตุมาจากการไม่เชื่อฟังผู้นำ หรือ พ่อแม่ ครู แนวทางแก้ไขปัญหา คือ อธิบายถึงผลเสียของความมักง่าย จำกัดเวลาดูโทรทัศน์ ต้องให้กำลังใจและมีการลงโทษจากในชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การทิ้งขยะในหมู่บ้าน การตัดไม้ทำลายป่า ขาดแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค น้ำไม่พอในหน้าแล้ง การแย่งที่ทำกิน/ทำไร่ การขายพืชผลทางการเกษตรของไม่ได้ราคา มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน พื้นที่ดินไม่เพียงพอในการทำภาคเกษตร รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย หมู่บ้านสกปรก เพราะไม่มีถังขยะ ประชากรในชุมชนมักง่ายทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ชุดหลุมรับขยะในชุมชนหรือทำที่รองรับขยะประจำบ้าน ออกกฏระเบียบ แบ่งเขตป่าอนุรักษ์ จัดสัดส่วนของป่าใช้สอยให้ชัดเจน ขอความร่วมมือจากภาครัฐ ในการออกเอกสารสำคัญ เช่น โฉนดที่ทำกิน

สรุปผลการดำเนินการ

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มพื้นที่เป้าหมายการวิจัย โดยมีพระธรรมจาริกผู้สอนและได้รับการอบรมการจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนมาแล้ว เข้าไปร่วมจัดกระบวนการ โดยการฝึกฝนพระสงฆ์สลับสับเปลี่ยนการเป็นวิทยากรกระบวนการ เป็นการเสริมเพิ่มความรู้และประสบการณ์เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้ต่อไป ก่อให้ชุมชนเกิดการถ้อยแถลงการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) และได้สรุปปัญหาของแต่ละชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เหมาะสมต่อไป

เวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ศักยภาพและปัญหาที่แตกต่างกันออกไป เด็ก เยาวชน กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน มีความกล้าคิด กล้าแสดงออกร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีความสุข ให้เกียรติซึ่งกันและกัน พบว่าปัญหาที่ชาวบ้านตระหนักคือปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรองลงมาคือเรื่องวัฒนธรรม สาธารณูปโภค(การสุขอนามัย) และ ยาเสพติด

พบว่าด้านวัฒนธรรมของทุกชุมชนเริ่มลดน้อยลง หาผู้รับผิดชอบในการสอนหรือกิจกรรมเหล่านี้ได้ยากโดยเฉพาะการดำรงเอกลักษณ์ของชนเผ่า เช่นการทอผ้า การจักสาน การร้องเพลงประจำถิ่น การเย็บปักถักร้อย การละเล่นตามประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียน

การจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดใจวิเคราะห์ตนเองและเปิดเผยต่อผู้อื่น โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ได้เกิดผลจากกิจกรรมตามมาเป็นอย่างมาก ประเมินได้จากตัวชี้วัดได้หลายกรณี เช่น กรณีของบ้านขุนแม่รวม มีการพูดถึงการปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่นหมูให้หากินโดยไม่มีการจับมัดขังไว้ในคอก ก่อความเดือดร้อนเสียหายกับพืชผักสวนครัวของผู้อื่นที่ปลูกไว้ โดยมีการอ้างว่าไม่มีตะปู ซึ่งต่อมาได้เข้าไปทำการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมครั้งที่ 2 พบว่าเกือบทุกหลังคาบ้านในชุมชนมีการสร้างคอกให้หมูอยู่ ทั้งนี้เกิดจากหมู่บ้านได้ตั้งกฎของเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นมาหลังจากการวิเคราะห์ชุมชนในครั้งที่ผ่านมา

บางชุมชนเด็กเป็นผู้ชี้ประเด็นให้เกิดความตระหนัก เช่น ผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับอนาคตของลูกหลาน เพราะตัดไม้ทำลายป่าจนเหลือน้อยลง รวมทั้งการขาดความสามัคคี ไม่เห็นแก่ส่วนรวม ไม่เสียสละเวลาให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาพัฒนา

ส่วนในด้านแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ชุมชนมีความต้องการนั้นพอสรุปจากเวทีวิเคราะห์ได้ดังนี้ ต้องการเรียนแบบให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบ่งกลุ่มทำกิจกรรม มีสื่อประกอบการเรียนให้มากขึ้น ให้เพิ่มการบ้านหรือการค้นคว้าด้วยตนเอง มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีเกมส์ประกอบ

การประยุกต์หลักธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ชีวิตประจำวัน การดำรงชีพในสังคม ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาในชุมชน รวมถึงการสอนวิชาชีพ เช่น เย็บปักถักร้อย การทำอาหาร ทำไม้กวาด ส่วนในด้านสถานที่ให้ปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาที่สอน

อุปสรรคและปัญหา คือ การวิเคราะห์ชุมชนเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน ดังนั้นการที่จะได้ข้อมูลแต่ละเรื่องที่ลึกซึ้งไปนั้นจึงยืดยาว ใช้เวลานาน และการสื่อสารด้วยภาษาพูด ความเข้าใจ

อาจไม่ตรงกัน แม้จะแก้ไขด้วยการใช้ล่ามหรือผู้ที่สามารถแปลและกระตุ้นกลุ่มได้ ก็ไม่สามารถได้จัดการวิเคราะห์ได้ครบถ้วนทุกประเด็นตามที่ได้วางแผนไว้

3. ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน

ศักยภาพชุมชน

หลายชุมชนมีปัจจัยและทรัพยากรที่ตอบสนองเป็นอย่างดี เช่น ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนมีพื้นฐานนับถือพุทธศาสนาซึ่งเอื้อในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี หลายชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว หลายชุมชนสนับสนุนอาหารกลางวันเพิ่มเติม ให้คนในชุมชนมีการเอื้อเฟื้อ เพื่อแบ่งปัน การให้ทานแก่ผู้อื่น ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันแน่นแฟ้นยิ่ง ก่อให้เกิดจริยธรรมคุณธรรมในจิตใจคนในชุมชน ทำให้ในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีขึ้น ทำให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมากนัก จึงทำให้กิจกรรมการพัฒนาของพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน

ผู้นำชุมชนให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ ให้ความนับถือพระสงฆ์ มีความคุ้นเคย ในหลายหมู่บ้านมีหน่วยงานหลักของทางราชการและเอกชนประจำอยู่ อาทิ กรมป่าไม้ โครงการหลวง, และ NGO (องค์กรพัฒนาเอกชน) และมีชมรมต่างๆ เช่น กลุ่มผู้นุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่ตั้งโดยชุมชนให้การสนับสนุน

แต่ละชุมชนยังยึดถือและใช้ กฎเกณฑ์ ตามความเชื่อท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรมควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น การแต่งกายของชนเผ่า การอนุรักษ์ป่าไม้โดยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบเครือญาติ พิธีกรรมในหมู่บ้าน แต่ก็มีแนวโน้มจะลดน้อยลง แต่เยาวชนชาวเขาก็อพยพปรับตัวไม่พูดภาษาชนเผ่าในที่ราชการ และเรียนรู้ ขอมรับวัฒนธรรมเมือง และไปศึกษาเล่าเรียน ทำงานในเมืองมากขึ้น

สรุปศักยภาพของชุมชน

ชุมชนมีสภาพความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนค่อนข้างสูง ในขณะที่วัยเด็กเยาวชนก็ค่อยๆ คลายความเชื่อถือนลง โดยมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบของความเป็นอยู่ ระบบสังคม ระบบการศึกษา การขาดแคลนแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้าน ซึ่งตัวเยาวชนเองก็ไม่ใส่ใจหรือไม่มีความตระหนักที่จะสืบทอด

แม้ว่าในหลายชุมชนจะมีการพูดถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมแต่ก็ไม่มียุทธศาสตร์ใดในชุมชนที่แก้ไขปัญหายอย่างจริงจังจนเห็นเป็นรูปธรรม

หลายชุมชนมีความความขัดแย้งเรื่องความเชื่อทางศาสนา มีความซับซ้อนของปัญหาสังคม ส่งผลต่อเยาวชนในด้านต่างๆ เช่น ความสามัคคี ปัญหายาเสพติด รวมทั้งปัญหาการจัดระบบการศึกษาของชุมชนให้เป็นแนวทางเดียวกัน

ข้อจำกัด

สภาพหมู่บ้านทุรกันดาร อยู่ห่างไกลความเจริญ ระบบคมนาคม การเดินทางค่อนข้างลำบาก บางแห่งเป็นชุมชนที่มีหลายเผ่ารวมกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างแออัด สภาพแวดล้อมธรรมชาติถูกทำลายด้วยการทำการเกษตร โดยเฉพาะปัญหาดินน้ำถูกทำลาย ขาดแคลนน้ำดื่ม

ชุมชนบางชุมชนได้ละทิ้งวัฒนธรรมที่ดีงาม เช่น การถือสันโดษ การมัคน้อยของชาวเขาได้ลดหายไปจากชุมชน มีวัฒนธรรมสมัยใหม่หลังไหลเข้าไปในหมู่บ้านโดยไม่มีการพิจารณาไตร่ตรองถึงผลที่จะได้รับในอนาคตอย่างถ่องแท้

การแบ่งพรรคพวกเป็นกลุ่มๆ ของแต่ละหมู่บ้าน บางชุมชนมีความเชื่อทางศาสนาหลายศาสนา มีการแบ่งแยกการนับถือศาสนาของผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้าน เช่น เด็กที่ครอบครัวนับถือศาสนาอื่นแต่เมื่อเด็กมาเรียนที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็ถูกตำหนิจากครูสอนศาสนาของศาสนาอื่น หรือ หมู่บ้านที่นับถือพุทธก็มีอคติกับหมู่บ้าน(เด็ก) ที่นับถือศาสนาอื่น

บางหมู่บ้านมีปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าจนเป็นอันดับต้น ๆ ของอำเภอ ส่งผลต่อเนื่องคือ ปัญหายาเสพติด(ยาบ้า)ที่เข้ามาโดยกลุ่มนายทุนทำไม้ โดยในวันเสาร์ – อาทิตย์ เยาวชนที่เรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 - 4 ก็ไปรับจ้างโดยการทำงานเป็นลูกมือในการทำไม้ของกลุ่มนายทุน ซึ่งเสี่ยงต่อปัญหาเสพติด

บางชุมชนมีการกระจายของปัญหาเสพติดอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ สภาพสังคมจึงมีความอ่อนแอต่อปัญหาเสพติดมาก การเข้าออกหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจึงเป็นไปอย่างยากลำบาก อยู่ไกลเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ชุมชนก็พยายามหาทางแก้ไขและป้องกันโดยดำเนินการร่วมกับสภาตำบล อบต. ผู้ใหญ่บ้าน นำเจ้าหน้าที่จากหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ ตำรวจ อำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากำหนด กฎหมาย กติกาในหมู่บ้านขึ้นมาควบคุม สำหรับคนที่ติดหรือเสพยาก็จับกุมและพาไปบำบัด เท่าที่จะทำได้

ผู้นำในชุมชนบางแห่งไม่ให้ความสำคัญหรือความร่วมมือในกิจกรรมกับทางอาศรมเท่าที่ควรและยากที่จะโน้มน้าวแนวคิดของผู้นำชุมชนที่ไม่ให้ความร่วมมือ บางแห่งผู้นำชุมชนไม่เข้มแข็ง ขาดภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน บางพื้นที่หากผู้นำไม่ร่วมกิจกรรมลูกบ้านก็จะไม่มาร่วมกิจกรรม จึงควรที่จะเสริมหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ผู้นำในชุมชนเสริมไปด้วย รวมถึงการสนับสนุนให้ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำทางประเพณี ให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้

ภาพที่ 8.1 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน
โดย ผ.ศ. บรรจบ วงศ์ชัย

ภาพที่ 8.2 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน
โดย อาจารย์นิยม ไชยวงศ์ ครูต้นแบบแห่งชาติ

ภาพที่ 8.3 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน

ภาพที่ 8.4 แสดงภาพการเข้ารับการอบรมเทคนิค
การสอนของพระสงฆ์

ภาพที่ 8.5 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน

ภาพที่ 8.6 แสดงภาพการอบรมโดยใช้สื่อ

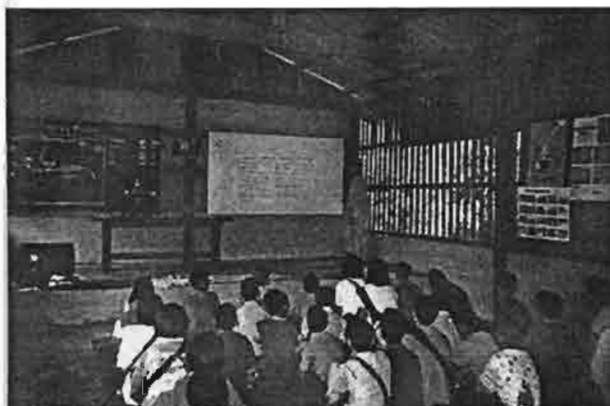
ชุดภาพที่ 8 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอนจริยธรรมแก่เยาวชน
ชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ภาพที่ 9.1 แสดงภาพพระสงฆ์กำลังสอนจริยธรรม
ในอาศรมบ้านทุ่งหลวง

ภาพที่ 9.2 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านบวกจั่น

ภาพที่ 9.3 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านบวกจั่น

ภาพที่ 9.4 แสดงภาพกิจกรรมของเยาวชนที่มา
เรียนกำลังทำอาหารกลางวัดทานร่วมกัน

ภาพที่ 9.5 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านเอะเอะ

ภาพที่ 9.6 แสดงภาพกิจกรรมการสอนจริยธรรม

ชุดภาพที่ 9 แสดงภาพพระสงฆ์ผู้เปิดสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน
อาทิตย์ในพื้นที่

ผู้นำในชุมชนบางพื้นที่ยังไม่ยอมรับความสามารถ ความคิด ของเยาวชนในชุมชนของตนเอง ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ ของการเรียนรู้พุทธศาสนาวันอาทิตย์ แต่เห็นความสำคัญ ของปัญหา ปาก – ท้อง มาก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งมีความจำเป็นต้องให้เด็กไปช่วยในไร่ข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว(พฤศจิกายน-ธันวาคม) จึงต้องหยุดสอนเพื่อให้เด็กไปช่วยพ่อ-แม่ทำงานในไร่

ชาวบ้านในหลายพื้นที่ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินจึงต้องอพยพ โยกย้ายที่ดินทำกินไปเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้เด็กต้องโยกย้ายตามผู้ปกครองทำให้เด็กไม่สามารถเข้าเรียนได้ต่อเนื่อง เด็กบางคนไปทำไร่ที่อยู่ไกลจากอาศรมฯ เป็นข้อจำกัดให้เด็กไม่สามารถเดินทางมาเรียนได้สะดวก ส่งผลต่อเนื่องกับเวลามาเรียนของเด็กได้ ซึ่งมีเป็นจำนวนน้อย

การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการขาดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนนั้น ๆ ทำให้ชาวบ้านขาดความรู้สึกรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของรัฐจึงขาดแรงบันดาลใจที่จะร่วมพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ส่งผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และขาดการร่วมกิจกรรมของโครงการฯไปด้วย

สรุปสภาพบริบทชุมชน

ชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีสภาพแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นที่มีภูเขาล้อมรอบ และใช้พื้นที่ราบและเชิงเขาทำการเกษตร ปลูกพืชเมืองหนาว เช่นไม้ดอก ไม้ผล ที่ได้รับการส่งเสริมจาก โครงการหลวง หน่วยราชการและภาคเอกชน ทำให้ภาคเกษตรของชุมชนชาวเขาปัจจุบันเป็นการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมากขึ้น

การบุกรุกพื้นที่ การขยายที่ดินเพื่อทำกินหรือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ป่าไม้หมดไป ระบบธรรมชาติหายไป สัตว์ป่ามีน้อยลง ในช่วงฤดูร้อนก็ร้อนจัดและขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค และทำภาคการเกษตร ส่วนในฤดูฝนหลายหมู่บ้านระบบการสัญจร เดินทางเพื่อติดต่อ หรือขายสินค้าการเกษตรเป็นไปอย่างยากลำบาก ทางที่สัญจรเต็มไปด้วยหลุมบ่อและโคลนตรมถนนคดเคี้ยวขนานไปกับลำห้วยหรือภูเขาชัน

ด้านวัฒนธรรม ประเพณีจะมีความเชื่อมากในกลุ่มผู้อาวุโสที่กระทำมาตลอด เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย แต่หลังจากที่ภาครัฐจัดระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ทำให้เยาวชนหลายครอบครัวที่ต้องเข้าไปเรียนหนังสือต่างหมู่บ้าน การดำเนินชีวิตจึงเปลี่ยนไป การออกไปเรียนนั้นได้กลับมาพร้อมกับค่านิยมแบบสังคมเมือง ซึ่งนำมาซึ่งปัญหาในหลายรูปแบบ เช่นปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคภัยที่ไม่เคยมีมาก่อนในหมู่บ้าน เยาวชนค่อย ๆ ละทิ้งหลักวัฒนธรรม ไม่เห็นความสำคัญ ระบบการศึกษายังทำให้การประกอบอาชีพในชุมชนเปลี่ยนไป เยาวชนแม้จะช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพในวันหยุดก็เห็นว่าเป็นเรื่องลำบากหากทำการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมเคยทำมา

4. ผลการนำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ไปใช้ในชุมชน ของพระสงฆ์

4.1 ผลของการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมต่อพระสงฆ์ที่เปิดสอน

พระสงฆ์ที่เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจสงเคราะห์ชาวเขาบนพื้นที่สูงถิ่นทุรกันดาร และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนได้เข้าใจและตระหนักว่ายังมีความต้องการในการจัดกิจกรรมด้านจริยธรรม-คุณธรรม และมีหลายชุมชนที่ยังไม่เข้าใจตามหลักศาสนา หลักการดำเนินชีวิตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พระสงฆ์ผู้สอนได้เข้าใจถึงการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชน ได้เพิ่มศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน ได้ศึกษาถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเข้าไปปฏิบัติงาน รวมถึงการได้ทำหน้าที่ร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพเต็มศักยภาพ พระสงฆ์ที่เปิดสอนยังเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการวิเคราะห์ชุมชนและยังเป็นการหาแนวทางการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชุมชนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรม สภาพชุมชน

นอกจากนั้นพระสงฆ์ผู้สอนยังได้รับการยอมรับ เกิดศรัทธา ความไว้วางใจจากชุมชนมากขึ้น เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ใช้ประสบการณ์สอนที่ได้เรียนมาทำประโยชน์แก่สังคม

4.2 ชุมชนได้รับประโยชน์จากการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

การอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อชุมชนที่พระสงฆ์ที่เบ็ดเสร็จศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามโครงการฯ ดังนี้

1. เมื่อนำเอากระบวนการฯ ไปใช้ในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถมองวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนเองเป็นอย่างมาก แนวทางในการแก้ไขปัญหของคนในชุมชนเองเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนรู้จักจุดดี จุดด้อย และแนวทางแก้ปัญหของชุมชน

2. ทำให้ชาวบ้าน เด็กและเยาวชนมีความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้น มีส่วนร่วมในการระดมความคิดที่หลากหลาย เพื่อทราบสภาพปัญหาของชุมชนว่ามีปัญหาและสาเหตุใดบ้างที่ต้องการแก้ไข และได้แนวทางในการแก้ไขปัญห โดยอาศัยภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชน

3. การทำงานภายใต้กระบวนการ PRA ทำให้ทุกฝ่ายมองเห็นปัญหาและสามารถใช้ทรัพยากรในชุมชนของตนมาช่วยกันแก้ไขปัญหได้อย่างสำเร็จ ชาวบ้านมีความสนใจปัญหามากขึ้นเป็นผลจากการวิเคราะห์ชุมชน ได้ส่งผลดีต่อชุมชนทำให้ชาวบ้านมองเห็นปัญหาและสิ่งที่ตัวเองต้องการ มีความเข้าใจอันดีต่อกันและกิจกรรมการทำงานร่วมกัน เกิดการยอมรับและบรรลุผลสำเร็จในงานมากกว่าที่เคยทำมา รู้ตนเอง รู้เขา รู้ปัญหา รู้วิธีแก้ปัญห รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาทำให้การทำงานในชุมชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. การวิเคราะห์หลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม

5.1 หลักการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระสงฆ์

โครงการพระธรรมจาริกดำเนินกิจกรรมมากมายในการพัฒนาชาวเขานบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดารมากกว่า 35 ปี ซึ่งเป็นการช่วยรัฐบาลพัฒนาชาวเขาให้มีความสุขทั้งทางด้านจิตใจและด้านการสงเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ ส่งผลทำให้ชาวเขายอมรับและส่งลูกบุตรเข้าบรรพชาอุปสมบทปีละกว่า 200 คน ซึ่งในระยะต่อมาพบว่าการพัฒนาด้านจิตเจ้านั้นต้องทำทุกระดับอายุ เดิมโครงการพระธรรมจาริกจะให้การสงเคราะห์แก่ชาวเขาทั่วไปโดยเน้นที่ผู้บวช แต่ช่วงหลังจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริกมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนมากขึ้น โดยเริ่มจากการส่งเสริมให้มีการเปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ตามหมู่บ้านชาวเขาที่มีอาศรมฯพระธรรมจาริกตั้งอยู่

ต่อมาในปี 2539-2540 จึงเริ่มเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้การอบรมเด็กและเยาวชน หลังการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา 3 ปี มีพระสงฆ์สนใจเปิดสอนมากขึ้น ชุมชนให้การสนับสนุน เกิดผลดีในด้านการส่งเสริมให้สังคมมีความสงบสุข แต่หลักสูตรยังไม่มี ความชัดเจน ตามแต่ว่าพระสงฆ์จะนำเอาของที่ไหนมาเปิดสอน ไม่มีความชัดเจนและไม่มีหลักสูตรที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา จึงต้องมีการปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่ออบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา

5.2 กระบวนการวิเคราะห์หลักสูตรการสอน

กระบวนการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกฯ มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ การจัดประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก และ การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” โดยมีรายละเอียดและผลของการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกดังนี้

5.2.1 จัดประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา และให้ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเบื้องต้นเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนเรื่องศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรม

ธรรมของชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน โดยนิมนต์พระสงฆ์และคณะวิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเคยเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 20 รูป/คน เข้าร่วมประชุมสรุปบทเรียน

ส่วนในด้านกิจกรรม มีการจัดประชุมสัมมนา การสนทนาเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ในด้านการดำเนินงาน จัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน ร่วมกันประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขาในด้านต่าง ๆ เช่นรูปแบบหลักสูตร ตัวชี้วัดความสำเร็จ ขอบนิยามและข้อค้อย ของการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ของสภาพชุมชนและหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนที่ผ่านมาของ โครงการพระธรรมจาริกและยังเป็นการกำหนดพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยฯ โดยสมาชิกผู้สอนได้ พิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่ที่ควรวิจัย

5.2.2 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

เมื่อได้จัดการอบรมเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระสงฆ์ที่ได้เปิดทำการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แล้วได้ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนในชุมชนที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน คณะผู้วิจัยได้จัดการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ขึ้นที่ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดคอยสะเกิด อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ โดยต้องการให้พระสงฆ์ผู้เข้าสัมมนาได้ศึกษาด้านการจัดอาคารสถานที่ การจัดการเรียนการสอนด้วย

การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาร่วมกันสัมมนาและพัฒนาจนได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา โดยมีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องวิทยากรกระบวนการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นการฝึกการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมไปด้วย

โดยต้องการผลจากข้อสรุปให้ออกมาในรูปแบบเอกสารและแนวทางหลักสูตรที่สามารถนำออกไปจัดทำเป็นหลักสูตรการสอนเบื้องต้นต่อไป

กระบวนการการดำเนินการ

1. สรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละพื้นที่ โดยแบ่งเป็นเขตตามพื้นที่

2. ประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนและปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องเยาวชนชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่าง ความหลากหลาย
3. แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก่กัน นำไปปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านได้ต่อไป มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง
4. ทราบบริบทชุมชนโดยกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
5. ค้นหาศักยภาพชุมชน เยาวชน ผู้สอน
6. ทราบแนวทางการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เยาวชนชาวเขา

5.3 ผลการวิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม

5.3.1 ด้านศักยภาพ และข้อจำกัด

ศักยภาพผู้สอน

พระสงฆ์ผู้สอนมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งเป็นหลักของความดีงาม และการพัฒนา การสงเคราะห์ พระสงฆ์สามารถผลักดันให้เกิดการส่งเสริมศักยภาพแก่เยาวชน หรือชุมชน เช่น จัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระสงฆ์ผู้สอนสามารถประยุกต์สื่อหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาดึงดูดเด็กเช่นการทำศาสนา พิธีนอกสถานที่ การจัดทัศนศึกษา นอกสถานที่ การบริการการใช้งานคอมพิวเตอร์ การบริการด้านข้อมูลอื่น ๆ ข้อมูลความรู้ด้านพุทธศาสนา ให้เด็กได้ศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป

พระสงฆ์ผู้สอนใช้การเรียนการสอนแบบ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (CHILD CENTER) และยังสามารถใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรมากมาย เช่น พิธีการทำบุญวันสำคัญทางพุทธศาสนา การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยพิธีการบวชป่า การปลูกไม้ทดแทนในวันสำคัญ และพิธีกรรมกรอนุรักษ์ป่าของท้องถิ่น

หมู่บ้านที่ระบบไฟฟ้าเข้าถึงสามารถใช้สื่อ คือ โทรทัศน์ หรือเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ

ข้อจำกัดของผู้สอน

พระสงฆ์ผู้สอนต้องปฏิบัติเฉพาะในบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำได้เท่านั้น ในบางกิจกรรมก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับสถานภาพและข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์

พระผู้สอน ส่วนใหญ่ขาดทักษะประสบการณ์ด้านการพัฒนากิจกรรมร่วมกับชุมชนทำให้ไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ เรื่องการวางแผนการทำงาน กระบวนการอย่างเป็นระบบ

พระผู้สอนขาดทักษะและเทคนิคในการจัดการเรียนสอนแก่เด็ก เช่น ทักษะในการบรรยายเนื้อหาหลักสูตรให้เกิดแรงจูงใจแก่เด็ก ทำให้เด็กได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความเข้าใจในการเรียนได้ไม่หลากหลาย ซึ่งเด็กแต่ละคนมีความสนใจแตกต่างกันออกไป จึงต้องอาศัยการสังเกต ไหวพริบ ปฏิภาณของพระผู้สอนในการทำเทคนิคเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสม

พระผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ประสานงานหรือขอความร่วมมือในการใช้สื่อร่วมกันโรงเรียนหรือชุมชน

พระผู้สอนหลายแห่งยึดต้นแบบของหลักสูตรมากเกินไปในด้านต่าง ๆ เช่น การจัด การสอบวัดประเมินผล ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการสอนด้วยตนเอง

ศักยภาพเยาวชน

เยาวชนในปัจจุบันส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถ อ่าน เขียนภาษาไทยได้ สนใจการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น เยาวชนมีศักยภาพและความสามารถที่จะร่วมแสดงบทบาท แสดงความคิดเห็น ในการกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ในสในชุมชน และสามารถเป็นตัวเชื่อมประสานความสามัคคีของชุมชน ผู้นำเยาวชนมีความเป็นผู้นำ สามารถแสดงศักยภาพตามหน้าที่ได้เป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มเยาวชนร่วมแรงช่วยงานกันด้วยความสามัคคี เวลาว่าง หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

ข้อจำกัดของเยาวชน

เยาวชนบางหมู่บ้านไม่เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่น ไม่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมานานของชุมชน ขาดความใฝ่รู้ใฝ่เรียน แม้ผู้อาวุโสหรือภูมิปัญญาในชุมชนพร้อมที่จะถ่ายทอดให้ความรู้ แต่เยาวชนไม่สนใจจะยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่คิดว่าดีละทันสมัยกว่าจากภายนอกมากกว่า

เด็กและเยาวชนจะแบ่งพรรคพวกและเด็กจะคิดพรรคพวก มักจะสนิทสนมเฉพาะกลุ่มของตนเองใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อน ๆ มากกว่าที่จะเชื่อ พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีความขัดแย้งทะเลาะเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกลุ่มเพื่อนหรือจับกลุ่มกันทำพฤติกรรมในทางที่ไม่ดี เช่น ดิฉยา เทียวเตร

เด็กและเยาวชนมักจะไม่กล้าแสดงออก ผู้ที่กล้าแสดงออกก็จะเป็นคนเดิม ๆ

เด็กและเยาวชนไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านพุทธศาสนา เข้าใจว่ามาเรียนพุทธศาสนาเฉพาะในห้องเรียนรอรับการบรรยายจากผู้สอน ไม่ได้เข้าใจถึงการนำไปประยุกต์ใช้

เด็กมีความแตกต่างกันระหว่างวัย วุฒิภาวะ เด็กมีความสามารถต่างระดับและหลากหลาย กลุ่มอายุเด็กไม่เท่ากันมีทั้งเด็กเล็ก, เด็กโต การมารวมของเด็กในห้องจะเป็นลักษณะที่ว่าพอ

เด็กโต (มัธยม) มาเรียน เด็กเล็ก (ประถม) ก็มาเรียน การมาเข้าเรียนไม่สม่ำเสมอ ไม่สามารถมาได้อย่างพร้อมเพรียง เด็กจึงมาเรียนไม่ครบเวลาที่กำหนดไว้และไม่ตรงเวลา เด็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-5 บางคนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ก็เป็นข้อจำกัด เด็กและเยาวชนมีความหลากหลายในพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา

เยาวชนที่เรียนการศึกษานอกโรงเรียนอยู่แล้วต้องพบปะกับกลุ่มในวันเสาร์ – อาทิตย์ หรือวันหยุด บางคนจะติดตามดูรายการโทรทัศน์หรือ วิดีทัศน์ ที่บ้านของตนเอง เยาวชนต้องช่วยผู้ปกครองทำไร่นา บางพื้นที่ก็ใช้แรงงานตลอดปี บางส่วนก็ไปรับจ้างทำงานหรือหารายได้พิเศษ เด็กที่เข้ามาเรียนในเมืองก็ไม่สามารถกลับบ้านได้ทุกอาทิตย์ จึงไม่สามารถจัดการเรียนการสอนในวันเดียวกันได้

เยาวชนส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้วิจารณญาณตัดสินใจด้านสื่อ สังคม วัฒนธรรมของสังคม ที่ชี้นำตัวในการดำเนินชีวิต เยาวชนชาย จึงมีพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่าเยาวชนหญิง เพราะโดยวิถีความเชื่อ เด็กหญิงจะเชื่อฟังพ่อแม่มากกว่า

ศักยภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนสามารถประยุกต์ได้ตามความเหมาะสม เช่น การเรียนการสอนพุทธประวัติ อาจแบ่งให้เด็กไปค้นคว้าในห้องสมุด ศึกษาจากเทป แล้วสรุปนำกลับมาอภิปรายในห้องเรียนร่วมกัน

กิจกรรมกระบวนการเรียนการสอนสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม หรือเหตุการณ์ปัจจุบันของชุมชนนั้น ๆ เช่น สามารถปรับเวลาสอนให้เหมาะสมกับเด็ก เป็นสอนวันศุกร์ตอนบ่ายและวันเสาร์แทนวันอาทิตย์

เน้นให้เด็กเรียนรู้จักชุมชนของเขาด้วยให้คิดค้นปัญหาของตนเองของชุมชนด้วยตัวเอง

สามารถใช้สื่อที่มีอยู่ เป็นตัวชักจูงให้เด็กมาเรียนด้วย เช่น ตอนเช้าสอนด้วย แผ่นภาพ ตอนบ่ายเปิด วิดีทัศน์ ให้ดู

ข้อจำกัดเนื้อหาหลักสูตร

เนื้อหาหลักสูตรที่จัดให้นั้นยังไม่เหมาะสมกับท้องถิ่นแต่พระผู้สอนต้องสอนตามกรอบของเนื้อหาหลักสูตรที่ถูกกำหนดไว้จากโครงการฯ

หลักสูตร ไม่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนในชุมชนเท่าที่ควร เช่น เวลาไม่น้อยแต่กิจกรรมมีมาก ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับฐานะทางด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองเด็กในชุมชนไม่ดี เด็กต้องใช้เวลาว่างไปกับการช่วย พ่อ – แม่ ทำงานหาเงิน เด็กจึงมีเวลาเรียนไม่ต่อเนื่อง

เครื่องมือการวัดประเมินผลการเรียนอาจยังไม่ดีพอ โดยเฉพาะการประเมินเด็กหากเราใช้เครื่องมือไม่เหมาะสมมาวัดด้านจริยธรรม คุณธรรมโดยใช้ข้อมูลที่เป็นตัวข้อสอบก็จะได้ผลการ

ประเมินไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร หรืออาจผิดพลาดได้ และตัวข้อสอบปรนัย ทำให้เด็ก ๆ เกิดความกลัวไม่กล้า เข้ามาเรียน

วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอ การผลิตสื่อหรือตำราเรียนไม่ทัน
สรุปด้านศักยภาพ และข้อจำกัด การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ฯ

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการที่ส่งพระภิกษุสงฆ์ไปพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นทุรกันดาร ได้ทดลองเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ในปี 2542 จำนวน 17 แห่ง ใน 5 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน สุโขทัย น่าน ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงการพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นพบศักยภาพและข้อจำกัด คือ

หลักสูตร ยังไม่มีเนื้อหาหลักสูตรที่ชัดเจน ขาดสื่อ อุปกรณ์การศึกษา มีเนื้อหาบทเรียนบางบทไม่เหมาะสมกับท้องถิ่น

พระสงฆ์ผู้สอน ขาดเทคนิคในการถ่ายทอด เทคนิคการใช้แรงจูงใจ ไม่มีการอบรมครูผู้สอน ขาดสื่อ และไม่เป็นไปตามแนวทางเดียวกัน

ผู้เรียน มีความแตกต่างกัน อายุ เผ่าพันธุ์ ภาษาพูด ความต้องการ การออกกลางคัน บางแห่งมีผู้เรียนมาก ความจำเป็นในการประกอบอาชีพ งบประมาณไม่เพียงพอ

สถานที่ ในการจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผลสิ้นสุดกิจกรรม ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ มีห้องพักห้องอาบน้ำ ห้องสุขา และอาหาร ไม่เพียงพอต่อผู้เข้าร่วมและควรมีการแจ้งล่วงหน้าในการนำนักเรียนเข้าวัดประเมินผล กิจกรรม

ผู้ปกครอง ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมและไม่เข้าใจการดำเนินการกำหนดหลักสูตร หรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ศักยภาพและข้อจำกัดของการจัดการเรียนการสอนฯ

ศักยภาพ พระสงฆ์ที่เข้าไปสอนมีความเสียสละ ชุมชนมีความเชื่อในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสูง , เยาวชนมีศักยภาพความเชื่อมั่นในคนสูง ความเป็นผู้นำ, พื้นที่ส่วนใหญ่สื่อสามารถใช้เทคโนโลยี เช่นเครื่องฉายวีดิทัศน์ วีซีดี โทรทัศน์ได้ หลายชุมชน ผู้นำชุมชนยังมีการรักษาศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อดั้งเดิม มีระบบการแบ่งปันระหว่างเครือญาติ

ข้อจำกัด พระสงฆ์ขาดทักษะและเทคนิคในการจัดการเรียนการสอน เยาวชนในหลายหมู่บ้านขาดโอกาสทางการศึกษา เสพยาเสพติด หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถใช้สื่อ เทคโนโลยี เช่น โทรทัศน์หรือวีดิทัศน์ ชุมชนบางแห่งขาดความสามัคคี บางทีมีความขัดแย้งเรื่องความเชื่อทางศาสนา และความซับซ้อนของปัญหาในปัจจุบัน

แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโดยสรุป ควรให้มีวิชาหลักในการจัดเรียนการสอน คือ พุทธประวัติ ธรรม ศาสนพิธี และหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.3.2 สรุปสาระหลักสูตรใหม่หลังการปรับปรุง

เมื่อได้จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ทีมวิจัยได้สรุปกระบวนการ ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางเดียวกัน ดังนี้

1. ให้มีการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. ให้จัดหลักสูตรให้เหมาะสมและทดลองใช้ โดยให้พระผู้สอนส่งแบบการสอนตามเนื้อที่ตกลงร่วมกัน ตามแผนการสอนที่ดำเนินการสอนจริงรวมทั้งผลที่ดำเนินการ

ข้อเสนอแนะในการใช้และปรับปรุงหลักสูตร

1. ให้มีการประเมินผลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดโครงการ
2. ให้สรุปผลการสัมมนาและจัดพิมพ์เนื้อหาหลักสูตรออกเป็นรูปเล่ม

ผลสรุปการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร

ส่วนเนื้อหาหลักสูตรได้สรุปผลโดยแยกวิเคราะห์ ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร ตามรายวิชา จากคู่มือการสอนเดิม และจากผลการวิเคราะห์ชุมชนที่ผ่านมาประกอบ แบ่งเนื้อหาได้คือ

1. พุทธประวัติ
2. ธรรมะ
3. ศาสนพิธี
4. วิชาเลือก

ซึ่งแต่ละวิชาจะประกอบไปด้วยจำนวน 12 หน่วย และในทุกหน่วยการเรียนควรมีแบบทดสอบท้ายบทด้วยเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้มีแนวทางในการประเมินผลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

พุทธประวัติ

บทที่ 1 “พระพุทธศาสนา” ของเดิมไม่มีแผนที่ ทำให้นึกภาพไม่ออก ควรเพิ่มแผนที่ชมภูทวีปให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นและยังเป็นการยืนยันว่ามีสถานแห่งนี้อยู่ในโลกส่วนใด

บทที่ 2 ชมภูทวีป ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด

บทที่ 3 “กำเนิดเจ้าชายสิทธัตถะ” ให้เพิ่มแผนผังชาติภูมิกำเนิดของพระพุทธเจ้าและเพื่อเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นฐานการเรียนรู้ในบทต่อไป ควรเพิ่มบทสรุปและสาระสำคัญท้ายบท

บทที่ 4 “ชีวิตในวัยเยาว์” ควรจะมีรูปภาพประกอบเพื่อเป็นจุดสนใจให้เด็กสนใจเรียนมากขึ้น

บทที่ 5 “การอภิเษกสมรสและการบรรพชา” ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด
 บทที่ 6 “แสวงหาโมกขธรรม” ควรอธิบายความหมายของคำว่า “โมกขธรรม”
 “สมาบัติ 8” ให้ชัดเจน

บทที่ 7-8 การตรัสรู้และปฐมเทศนา ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด
 บทที่ 9 “การประกาศพระพุทธศาสนา” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 10 “เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 11 “เสด็จดับขันธปรินิพพาน” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 12 “อัครสาวก” เพิ่มประวัติของอัครสาวก
 หมายเหตุ คำศัพท์ในวิชานี้มีคำศัพท์ที่ยากสำหรับเด็กในระดับประถม ควรมีการอธิบายขยายความประกอบ ให้ชัดเจนหรือปรับภาษาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่นคำว่า “สมาบัติ 8” “โมกขธรรม” เพื่อผู้เรียนจะได้เข้าใจและสามารถศึกษาในระดับสูงต่อไป

ธรรมะ

พิจารณาแต่ละบทเห็นว่าควรเรียงลำดับเนื้อหาหลักสูตรตามความยาก ความง่าย จากข้อธรรมที่น้อยไปหาข้อธรรมที่มาก ได้ร่วมกันพิจารณาจัดปรับเนื้อหาหลักสูตรคู่มือการสอนวิชานี้จากเดิมเล็กน้อยดังนี้

- บทที่ 1 เรื่อง พระรัตนตรัย 3
 บทที่ 2 เรื่อง ธรรมมีอุปการะมาก 2 (สติ-สัมปชัญญะ การมีสติรู้ตัวเสมอ)
 บทที่ 3 เรื่อง ธรรมคุ้มครองโลก 2 (hiri-โอตตปปะ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป)
 บทที่ 4 เรื่อง ธรรมอันทำให้งาม 2 (ขันติ-โสรจจะ ความอดทน-ความงาม)
 บทที่ 5 เรื่อง บุคคลหาได้ยาก 2 (ความกตัญญู ต่อบุพการี)
 บทที่ 6 เรื่อง โอวาทปาฏิโมกข์ 3 (การเว้นทำชั่ว ทำความดีและทำจิตใจให้สงบสุข)
 บทที่ 7 เรื่อง ฆราวาสธรรม 4 (หลักการครองเรือน)
 บทที่ 8 เรื่อง อิทธิบาท 4 (ทางแห่งความสำเร็จในชีวิต)
 บทที่ 9 เรื่อง สังคหวัตถุ 4 (เครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่น)
 บทที่ 10 เรื่อง เบญจศีล 5 (เจตนางค 5 อย่าง)
 บทที่ 11 เรื่อง เบญจธรรม 5 (ธรรมส่งเสริมเจตนางค 5 อย่าง)
 บทที่ 12 เรื่อง อباขมุข 6 (หนทางแห่งความเลื่อม)
 บทที่ 13 เรื่อง ทิศ 6 (หน้าที่ที่บุคคลควรจะปฏิบัติต่อกัน)
 บทที่ 14 เรื่อง สัมปรัตรธรรม 7 (หลักธรรมของคนดี)

บทที่ 15 การพัฒนาจิต เจริญปัญญา (การฝึกจิตใจ ให้สงบ)

ศาสนพิธี

ขณะที่เข้าร่วมสัมนาเห็นว่าหลักสูตรต้นแบบที่ใช้มีความเหมาะสม สมบูรณ์คืออยู่แล้ว แต่ทั้งนี้ต้องเพิ่มเนื้อหาและสื่อในการสอนแล้วแต่สภาพเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ เช่น ควรมีการมัดมือให้เยาวชนลูกศิษย์ ประกอบเป็นพิธีกรรมขณะสอน

- บทที่ 1 เรื่อง ศาสนพิธี
- บทที่ 2 เรื่อง กุศลพิธี
- บทที่ 3 เรื่อง บุญพิธี
- บทที่ 4 เรื่อง ทานพิธี
- บทที่ 5 เรื่อง ปกิณกะ
- บทที่ 6 เรื่อง ประเพณีและวัฒนธรรมชาวพุทธ
- บทที่ 7 เรื่อง การทำบุญทางพระพุทธศาสนา
- บทที่ 8 เรื่อง มารยาทชาวพุทธ
- บทที่ 9 เรื่อง การดักบาตร
- บทที่ 10 เรื่อง การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่
- บทที่ 11 เรื่อง การเป็นศิษย์ที่ดีของครู-อาจารย์
- บทที่ 12 เรื่อง การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน
- บทที่ 13 เรื่อง การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย
- บทที่ 14 เรื่อง การเป็นสาวกที่ดีของศาสนา

วิชาเลือกเสรี

ควรเพิ่มกระบวนการสอนวิชาเลือกเสรี (วิชาทั่วไป) ให้เป็นไปตามตามความเหมาะสม และสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน และควรเป็นการนำเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเสริมเป็นกิจกรรมในการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาตามที่ชุมชนได้วิเคราะห์ไว้ใน เช่น

1. การทอดผ้าของแต่ละท้องถิ่น
2. การจัดสอนวัฒนธรรมประจำเผ่า ตัวอย่างเช่น ขับลำนำ อือทา รำดาบกะเหรี่ยง การเล่นเต๋น (ซึ่งของชาวปกาเกอญอ) แคนของม้ง ฟ้อนรำดาบ รำเซิง ฟ้อนรำ
3. สอนภาษาเขียน ภาษาพูดภาษาท้องถิ่น
4. การอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ
5. การอบรมวิชาชีพเชิงการเกษตรแบบยั่งยืน การจัดสวน การเลี้ยงปลา

6. ความรู้เรื่องสมุนไพรใกล้ตัวที่หาได้ในชุมชน

7. ส่งเสริมการเล่นกีฬาที่สนับสนุนเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

5.4 การผนวกเอาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและศักยภาพชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรทำให้หลักสูตรมีศักยภาพและยืดหยุ่นตามเงื่อนไขของแต่ละชุมชน

คณะผู้วิจัยและพระสงฆ์ผู้สอนได้จัดเนื้อหาหลักสูตรให้มีความเชื่อมโยงกัน โดยใช้หลักธรรมแก้ปัญหาในชุมชน ที่เกิดขึ้นในชุมชนตามที่ได้วิเคราะห์ชุมชนมา เช่น ในชุมชนมีปัญหาเรื่องยาเสพติด มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เช่น ในวิชาพุทธประวัติ บทที่ 4 ชีวิตในวัยเยาว์ ถึงการเป็นคณิศต้องเรียนเก่งมีจิตใจโอบอ้อมอารีเหมือนเจ้าชายสิทธัตถะ วิชาธรรม บทที่ 2 บทที่ 5 บทที่ 12 ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว โดยเฉพาะได้เปิดกว้างให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีเป็นวิชาเลือกเสรี แต่หากในชุมชนไม่มีปัญหาเรื่องวัฒนธรรมก็ปรับเปลี่ยนเป็นเนื้อหาอื่นตามความต้องการของชุมชนต่อไป

5.5 การสอนหลักสูตรพุทธศาสนาวินัยที่ปรับปรุงแล้ว

5.5.1 หลักการ

เมื่อได้บทสรุปแล้วจึงนำมาร่างปรับปรุงเป็นเนื้อหาการเรียนการสอน โดยให้ทดลองสอน เพื่อเป็นการทดลองใช้เนื้อหา โดยยังไม่มีหลักสูตรที่เด่นชัดแต่ให้พระสงฆ์ผู้สอนประยุกต์ใช้แล้วสรุปกิจกรรมมาวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้ง ซึ่งก่อนที่จะเปิดการเรียนการสอนได้จัดอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัย ปรับข้อมูลหลักสูตรฉบับทดลองให้ตรงกันแล้วจึงเปิดสอนต่อไป โดยคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจดบัญชีของในเรื่องการวางแผนการสอน และผลการสอนพระสงฆ์ผู้สอนในแต่ละหน่วยมาปรับปรุง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกิจกรรมระหว่างการจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ให้เป็นระยะเวลา 9 เดือน

5.5.2 กระบวนการ

5.5.2.1 กิจกรรม อบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัย

การจัดอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัยเป็นโครงการเสริมศักยภาพพระสงฆ์ในด้านเทคนิคการจัดการเรียน การสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น มีทักษะในการสื่อสารต่าง ๆ เช่น การ เล่านิทาน การใช้มือประกอบการบรรยาย การใช้รูปภาพ การใช้วีดิทัศน์ เทคนิคการ

ใช้เครื่องฉายสไลด์ ให้เป็นที่น่าสนใจในการเรียนการสอนและไม่น่าเบื่อ เพราะเทคนิคการสอนเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งทำให้นักเรียนสนใจเรียน ถ้าขาดเทคนิคและประสบการณ์จะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเบื่อต่อการเรียนการสอน โดยการเชิญวิทยากรที่มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสอนแก่พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการฯ

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอน จนสามารถนำไปใช้ได้จริงและเพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสามารถนำกระบวนการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน รวมทั้งยังเป็นการนำไปประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา ในการจัดรูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน โดยใช้กลไกของชุมชน

ผลการดำเนินการ

พระผู้สอนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎี เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่จัด ทำให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอนได้ดีรวมถึงการปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของผู้สอนด้วย

พระผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบวิธีการสอนแก่เยาวชนสามารถจัดทำเป็นแผนการสอนในรูปแบบเอกสารและหลักสูตรได้

ได้แลกเปลี่ยนถึงข้อเด่น ข้อด้อย ปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการจัดการเรียน การสอนในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละแผนที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน

การประเมินและปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ในแต่ละแผนที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน และสอดคล้องในวิถีชีวิตของความเป็นจริงในสภาพแวดล้อมที่อยู่ สามารถนำผลการสรุปบทเรียนมาวางแผนจัดการเรียนการสอนได้และแบบทดสอบได้

5.5.2.4 ประชุมพระผู้สอน คณะผู้วิจัยเพื่อสรุปบทเรียนในการทดลองสอน

สถานที่ วัดศรีโสดา ค.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดประชุมสรุปบทเรียนการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตร

และรูปแบบวิธีการสอน

3. เพื่อประเมิน ปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และสามารถนำไปใช้จริง

รายละเอียด

1. เชิญพระสงฆ์เปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 30 รูป/คน
2. ดำเนินกิจกรรม โดยการแบ่งกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค แล้วนำเสนอตามหัวข้อที่กำหนดไว้

ผลการดำเนินการ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบ หลักการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน
3. สรุปปัญหาและอุปสรรค ข้อยกเว้นและข้อด้อย หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอน

สรุป

การประชุมให้ได้แผนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ปรับปรุงเพื่อใช้เป็นแบบในการสอนต่อไป และได้แลกเปลี่ยนและสรุปประเด็นผลการเปิดชั้นเรียนต่อครู เด็ก ชุมชน อุปสรรค ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ

5.5.2.5. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในชุมชน

สถานที่

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
 อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
 อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล ความเห็นของชุมชนในแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

รายละเอียด

1. เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัย
2. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน เยาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
3. ระยะเวลา 2 วัน

ผลการดำเนินการ

1. ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ในชุมชนแต่ละชุมชน
3. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของชุมชน
4. ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผลเพิ่มขึ้นครบกระบวนการ

สรุป

ชาวบ้านในหลายชุมชนสนับสนุนในการมาเรียนของเด็กและเยาวชนเพราะเห็นว่าเยาวชนมีความอ่อนน้อม เคารพผู้ใหญ่ เข้าใจในศาสนพิธีเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามชุมชนได้ร่วมแก้ไขปัญหาคือเคยเข้าร่วมวิเคราะห์ในชุมชนหลายๆ อย่าง และยังเห็นว่าเด็กและเยาวชนต้องช่วยผู้ปกครองทำงานที่สำคัญ เช่น เกษตร ไร่ และควรมีการชี้แจงประชาสัมพันธ์แก่ชุมชนเป็นระยะ ๆ ชุมชนให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์และเข้าใจเด็กมากขึ้น ปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการวิเคราะห์ชุมชนที่ทราบนั้นได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง

5.5.3 ผลการสอนในแต่ละหมู่บ้าน

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์

เป้าหมายที่คาดหวัง

- ด้านปริมาณ เด็กและเยาวชนชาวเขา จำนวน 50 คน
- ด้านคุณภาพ เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนประพฤติให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

1. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพลเมืองที่ดีของชุมชนและประเทศชาติ
3. เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการแก้ไขปัญหา
4. เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าใจและสามารถปฏิบัติในการศาสนาพิธีที่ถูกต้อง

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

สถานที่ จัดการเรียนการสอนทั้งในอาคารเรียนและนอกอาคารเรียน มีได้ร่วมนับเป็นต้น
 ช่วงเวลา จัดการเรียนการสอนเฉพาะในวันอาทิตย์ โดยจะเริ่มตั้งแต่ เวลา 08.00น. ถึง 09.00เป็นรายวิชา ธรรมะ เวลา 09.00 น. ถึง เวลา 10.10 เป็นวิชาพุทธประวัติ พัก 20 นาที เวลา 10.30 น.ถึงเวลา 11.00 น.เป็นวิชาศาสนพิธี เวลา 12.00 น. พักรับประทานอาหาร ในภาคบ่ายเป็นการพัฒนาอาศรมฯ หมู่บ้าน รวมระยะเวลาในการดำเนินโครงการฯ ทั้งสิ้น 9 เดือน

งบประมาณ เพียงพอต่อการจัดกิจกรรม โดยแบ่งเป็นค่าอาหารกลางวัน ค่าขนม ค่าตอบแทนครูสอน ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าเดินทางไปสอบ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. จัดเตรียมใบสมัครเข้าเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในระเบียบใบสมัครแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 เป็นประวัติผู้เรียน คิดรูป 1 นิ้ว 1 รูปเพื่อทำทะเบียน

ส่วนที่ 2 เป็นคำรับรองของผู้ปกครอง

2. จัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอน

เนื่องจากการจัดทำโครงการครั้งนี้ ใช้สถานที่บนวัดเป็นสถานที่เรียนที่สอน จึงต้องมีการเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะในศูนย์ไม่พร้อมในหลายสิ่ง เช่นกระดาน ชอล์ก โต๊ะ เก้าอี้ ต้องจัดเตรียมใหม่ใช้เวลาจัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็น 1 สัปดาห์

3. เตรียมหลักสูตร

การจัดเตรียมค่อนข้างที่จะยากเพราะระยะแรกที่จัดทำโครงการหลัก-สูตรไม่พร้อมไม่มีรูปแบบเฉพาะ ต้องให้ผู้จัดทำโครงการเป็นผู้เลือกสรรหาหลักสูตรมาใช้ก่อน โดยจะมีกรอบความคิด หรือหลักสูตรหลัก ๆ คือ มีหลักสูตรวิชาพุทธประวัติ หลักสูตรธรรม และหลักสูตรศาสนาปฏิบัติ ส่วนที่เสริมเป็นวัฒนธรรมเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น

4. จัดเตรียมทำแผนการสอน

การสอนในแต่ละคาบวิชา ต้องทำแผนการสอนประจำวิชา ประจำเนื้อหา และมีระยะเวลาดำเนินการสอนกำหนดไว้ ต้องเตรียมอุปกรณ์การสอน สื่อการเรียนการสอน และกำหนดกิจกรรมตามระยะตามแผนการสอนนั้น ๆ

5. จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน

เพื่อความเหมาะสมและต้องสะดวกต่อการค้นคว้า สื่อการเรียนการสอนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจถึงเนื้อหาได้รวดเร็ว การจัดเตรียมสื่อครูผู้สอนต้องใช้สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ให้คุ้มค่าที่สุดและจะสามารถจะหาอะไรมาทดแทนสื่อที่ยังไม่มี

6. การเตรียมเสนอโครงการรับการสนับสนุนงบประมาณ

ในขณะที่กระทำการสอนอยู่ในแต่ละสัปดาห์ หากดูจากการปฏิบัติการสอนต้องใช้งบประมาณเพิ่ม ผู้จัดทำโครงการต้องจัดเตรียมหางบสนับสนุนงบประมาณจากส่วนอื่น ๆ เพื่อใช้ในการสนับสนุนโครงการ

7. เตรียมกิจกรรมการแสดง (กิจกรรมนันทนาการ)

ทุกแห่งที่ทำการสอนในโครงการต้องจัดเตรียมเพื่อแสดงกิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน ผ่อนคลายความตึงเครียด เริ่มจากการประชุมชุมชน เยาวชน (กลุ่มเป้าหมาย) ถึงการจัดการแสดง จะต้องใช้การแสดงชุดอะไร ใช้คนแสดงกี่คน การแต่งกาย เป็นต้น

สรุปได้ ดังนี้

- ออกสำรวจรายชื่อนักเรียนที่มีความประสงค์อยากจะเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- จัดทำโครงการเสนอโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค
- นัดหมายการรายงานตัวของเด็กที่เข้าสมัครเรียน
- จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน
- จัดสถานที่เปิดการเรียนการสอน
- จัดการเรียนการสอน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ผู้สอนจะต้องศึกษาแนวการสอนที่รวบรวมให้อยู่กลุ่มเดียว ผู้สอนบอกตั้งแต่ขึ้นมามีวัดควรทำอย่างไร และการอยู่ในวัดทำอย่างไร ส่วนทางผู้บริหาร โครงการฯ จัดข้อมูลหลักในการสอนแต่ละบทเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกัน และนำเนื้อหาที่จะสอนมาวิเคราะห์ในการใช้รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต การบรรยาย การอภิปราย ฯลฯ โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่จะสอน รูปแบบการสอนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนใหญ่มาจากคู่มือเพราะให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้จากในหลักสูตร ถ้า

เด็กบ่อยก็จะให้การแสดงออก ตามความเหมาะสม

การสรุปบทเรียนจะพิจารณาจากเนื้อหาและรูปแบบที่ใช้จัดกิจกรรมในการสอน บางครั้งจะให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายหาเหตุผลตามความสำคัญ เช่น ความสามัคคี การอยู่ร่วมกันในสังคมจะอย่างไร ให้ช่วยกันอภิปรายในกลุ่ม การมาเรียนได้ประโยชน์อย่างไร ให้เด็กมาอภิปรายแต่ละกลุ่มหรือช่วยกันสรุป

เครื่องมือและวิธีการนำมาใช้

เครื่องมือและวิธีการนำมาใช้ในลักษณะการบูรณาการของเครื่องมือที่มีอยู่ทั้งหมด เพราะในแต่ละส่วนมีจุดดี จุดด้อยแตกต่างกันไป ต้องรู้จักใช้เครื่องมือ หากจุดดีของเครื่องมือแต่ละอย่างออกมา แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เช่น

1. ตัวบุคคล การจะนำสิ่งที่สื่อออกมาใช้เราต้องรู้จักบุคคลที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น บุคคลนี้เป็นผู้มีความรู้มาก สอนเก่ง สอนสนุก พูดน้อย ปฏิบัติดี อย่างนี้เป็นเอกลักษณ์ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

2. เอกสาร หนังสือ หลักสูตร จัดว่าที่สำคัญมาก เพราะการจะไปสู่สิ่งที่มุ่งหวังได้ต้องมีจุดประสงค์ของหลักสูตร เป็นการหยิบเอาสาระสำคัญของเครื่องมือดังกล่าว จากแหล่งความรู้ทำเป็นกรอบความคิด นำเข้าสู่ความคิดรวบยอด ควรมีการทดสอบประเมินผลหลังจบเนื้อหานั้น ๆ อาจมีแบบฝึกหัดให้นักเรียนได้ทดสอบความรู้ตลอดทุกวิชา และมีสื่อในการจัดการเรียนการสอน เช่น

1. รูปภาพพุทธประวัติ
2. รูปวันสำคัญต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา
3. จัดโต๊ะหมู่บูชา

เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

เนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นเนื้อหาที่เสริมความรู้เดิมของผู้เรียน ให้มีความเข้าใจเพิ่มขึ้น และเพิ่มประสบการณ์ในทางด้านฝึกทักษะ และเกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติของตนเองยิ่งขึ้น ดังนี้

1. เนื้อหาในด้านการให้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์

ได้แก่ พุทธประวัติ ธรรม (หลักธรรมที่สำคัญ ๆ) ศาสนพิธี

2. เนื้อหาจากสภาพการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม จากความหลากหลายทางชนเผ่า และศาสนาในพื้นที่ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมใน

วันสำคัญต่าง ๆ ที่คนต่างศาสนาไม่ต้องการพัฒนาตามสถานที่สาธารณะประโยชน์ ก่อให้เกิดปัญหาในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การกำหนดเวลาในการพัฒนาไม่เป็นไปโดยพร้อมเพรียงในการนี้ได้ร่วมกันเสนอทางเลือกหลายทางด้วยกันเป็นต้นว่า กำหนดวันพัฒนาวันให้เป็นวันเดียวกัน สำหรับสถานที่ทางศาสนาต่างฝ่ายต่างพัฒนาตนเอง ในส่วนที่เป็นกลาง ๆ เช่น ถนน กำแพง แหล่งน้ำ ก็ต้องช่วยกันทุกฝ่าย หรือเวียนไปเรื่อย ๆ ในแต่ละครั้ง

สำหรับส่วนของความรู้ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมาจากประสบการณ์เดิมของผู้สอนที่ได้ศึกษา ค้นคว้า อีกส่วนหนึ่งมาจากทางโครงการฯ จัดอบรมให้กับครูสอนเป็นระยะ ๆ ตลอดโครงการฯ เริ่มต้น ถึงวันสิ้นสุด

บทสรุปของแผนงาน

แผนงานและการะความรับผิดชอบ

1. ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ทำหน้าที่ผู้สอนและจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพุทธประวัติ ธรรมะ ศาสนปฏิบัติ วิชาเลือก

4. ปรับปรุงและสร้างมาตรฐานการทำงานให้สอดคล้องกับนโยบายของโครงการ

5. อำนวยความสะดวกให้แก่นักเรียน ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมแกนนำชาวพุทธงานชุมนุมเครือข่ายชาวพุทธ ร่วมพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และรับการทดสอบความรู้ รายงานความก้าวหน้า และรายงานสรุปผลการดำเนินงานทุกขั้นตอน

วิธีการจัดการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและนำไปปฏิบัติได้ บิดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน เน้นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้เป็นสื่อได้มาจากผู้สอนหาเองเป็นส่วนมากและได้จากทางโครงการ ฯ เป็นบางส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ วีดิทัศน์ และแผ่นภาพ

ผู้สอนยังมีประสบการณ์ไม่มากพอจึงทำให้ขาดวิธีการสอนที่ดึงดูดใจผู้เรียน และขาดความรู้ในการใช้สื่อ และภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของเด็กๆ

ความเหมาะสมของขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเนื้อหาบทเรียน

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม มีความเหมาะสมเนื่องจากได้เตรียมการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรม และได้ทำแผนการสอนไว้เรียบร้อยแล้ว ทำให้เมื่อดำเนินกิจกรรมแล้ว ไม่หยุดชะงักสามารถดำเนินกิจกรรมไปตามขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ ข้อเสนอต่อการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

ก็ควรจะนำไปสู่ภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี

ความเหมาะสมของเนื้อหา เน้นเนื้อหาการเรียนการสอนในแต่ละวิชาครอบคลุมเหมาะสมดี แต่อาจจะให้ดีกว่านี้ควรแบ่งระดับการเรียนการสอนระหว่างเด็กประถมกับเด็กมัธยมออกจากกัน

ปัญหาและอุปสรรค

มีอุปสรรคพอสมควรในด้านหลักสูตร และการดำเนินการ โดยเฉพาะหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารทางด้านภาษาไทยน้อย ทำให้การสื่อความหมายเป็นไปอย่างยากลำบาก ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตร ไม่เห็นความสำคัญของการส่งบุตรหลานมาเรียนเพราะผู้ปกครองบางท่านเข้าใจว่าการเรียนนั้นเป็นประโยชน์น้อยกว่าการทำงาน

นอกจากนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคดังต่อไปนี้

1. ปัญหาทางด้าน ภาษา นักเรียนของศูนย์ทั้งหมดเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง นักเรียนโดยส่วนมากยังมีความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยน้อย นักเรียนบางคนยังเขียนหนังสือไม่ถูกต้อง อ่านหนังสือไม่ออกทำให้นักเรียนที่มีความรู้ความสามารถเขียนหนังสือได้เร็ว ต้องมาคอย นักเรียนที่เขียนช้าทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างช้า

2. ปัญหาทางการขาดสื่อ อุปกรณ์ ที่ช่วยเสริมในบทเรียนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะสื่อทางด้านรูปภาพ ม้วนวีดิทัศน์ เทปธรรมะ หรือเกี่ยวกับเทพพุทธประวัติ กิจกรรมรูปภาพ เหล่านี้เป็นปัญหาต่อการเรียนการสอน เพราะสื่อที่ใช้โดยส่วนมากจะใช้ได้ขอบเขตที่จำกัด ไม่ครอบคลุมเนื้อหาทำให้การเรียนเกิดประสิทธิผลไม่เต็มที่

3. เวลาการเรียนการสอน ผู้สอนมีเวลาสอนไม่ค่อยเต็มที่เพราะ มีบุคลากรน้อย บางครั้งก็หยุดเรียนเป็นเวลานานจนเกิดไปทำให้เด็กนักเรียนลืมบทเรียนที่เรียนอีก ทั้งเปิดการเรียนเฉพาะวันอาทิตย์ทำให้ต้องจำกัดเวลาเรียนเพราะอาทิตย์สอนแค่ หนึ่งเรื่อง ต่อรายวิชาทำให้การเรียนการสอนไปได้ช้า

4. ปัญหาเด็กนักเรียน การมาเรียนของเด็กนักเรียนไม่สม่ำเสมอ เด็กนักเรียนบางคนมาเรียนแค่สองอาทิตย์ เมื่อไม่สนุกก็ไม่มาเลย และผู้เรียนมีหลายวัย มีทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น ทำให้เด็กอายุน้อยไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีแต่ผู้ใหญ่แสดงบทบาทมากกว่า ทำให้การเรียนไม่เสมอภาคกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่.

5. ผู้ปกครอง ปัญหาอีกอย่างคือผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการเรียนของลูกหลานน้อย บางคนพอถึงวันอาทิตย์ ก็ให้ลูกไปช่วยทำงานไม่ให้เรียน เพราะคิดว่าการเรียนมีประโยชน์

น้อยและคิดว่าเรียนไปแล้วก็ไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์อะไร และผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้ลูกตัวเองเรียน

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิมที่ตั้งไว้

แผนงานที่จัดตั้งไว้แต่แรกมีปรับเปลี่ยนบ้างเมื่อวันอาทิตย์ตรงกับวันพระแต่มีการจัดการเรียนการสอนขดเขย ส่วนแผนงานต่อไปจะเปิดสอนระดับประถมและมัธยมเป็นสัดส่วน

บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรม ความประทับใจที่เกิดขึ้น

บรรยากาศในสถานที่เรียนเป็นกันเองผู้เรียนมีความประทับใจเมื่อมาเรียนพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ ให้ความร่มรื่นตลอดเวลาเรียน ห้องเรียนกว้างขวาง อากาศถ่ายเทได้สะดวก (บ้านขุนแม่รวม) อาศรมพระธรรมจาริกได้เปิดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ทางสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกมอบให้จนจบหลักสูตรมีจำนวน 50 คน สอบที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 48 คน จากผลการสอบของนักเรียนพุทธได้คะแนนอยู่ในขั้นที่น่าพอใจ ถือได้ว่าเด็กมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในขั้นที่น่าพอใจของผู้สอนมาก นักเรียนมีความประพฤติที่ดีขึ้นกว่าเดิม

บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

การเรียน การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้ข้อสรุปผลเป็นที่น่าพอใจดังนี้

1. ด้านตัวนักเรียน จากการสอนที่ผ่านมาสังเกตได้ว่า ตัวนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กับพระสงฆ์เป็นอย่างดี ไม่กลัวพระ พอเจอพระสงฆ์รู้จักการทำความเคารพ รู้จักการกราบ การไหว้พูดจาที่เหมาะสม ตลอดจนรู้จักภาระที่จะต้องปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ รู้จักการเสียสละแรงกาย เพื่อช่วยงานของส่วนรวม มีความสามัคคี รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

2. ด้านคุณธรรม นักเรียนมีคุณธรรมดีขึ้น เป็นลำดับ จากเมื่อก่อนเคยลักขโมย แต่พอมาเรียนแล้วนักเรียนไม่ลักขโมย รู้จักการแบ่งปันสิ่งของให้แก่เพื่อน รู้จักการเสียสละแรงกายเพื่อช่วยงานส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ พอเก็บสิ่งของได้ก็ประกาศหาเจ้าของ

3. ด้านความรู้ สังเกตได้ว่านักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมรู้จักการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม การไหว้พระ และรู้หลักการปฏิบัติตนในทางศาสนาเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี

4. ด้านจริยธรรม นักเรียนรู้จักการปฏิบัติตนที่ดงามเหมาะสมไม่ไปลักขโมย ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่ก่อปัญหาในเรื่องที่เสียหาย มีความรักในเผ่าพันธุ์ของตนเอง และได้ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของเผ่ากะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี สังเกตจากนักเรียนใส่ชุดประจำเผ่าเวลามาเรียน

5. การแก้ไขปัญหานักเรียนที่เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไปแล้วรู้จักวิธีแก้ปัญหได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือเมื่อเด็กมีปัญหาอะไรแล้ว ถ้าแก้ไขไม่ได้เด็กจะมาหาพระหรือถามพ่อ แม่ ครูบาอาจารย์ จากที่กล่าวมาถือได้ว่าเด็กรู้จักหลักในการแก้ไขปัญหานักเรียน รู้จักถามผู้มีประสบการณ์มากกว่า

6. มีความเสียสละ สังเกตได้ว่าในคอนเียน พอเลิกเรียนนักเรียนจะพากันมาทำความสะอาดบริเวณอาศรมฯ ช่วยกันปลูกไม้ดอกไม้ประดับบริเวณอาศรมฯ ช่วยกันพัฒนาในบริเวณหมู่บ้านและจัดซื้อสิ่งของถวายอาศรมฯ พร้อมทั้งบริจาคให้หมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลมาจากเด็กมีความเสียสละรู้จักการช่วยเหลือผู้อื่น

7. รู้จักพืชสมุนไพร ในการเรียนการสอนทางศูนย์ ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญ ทางสมุนไพรของหมู่บ้าน มาให้ความรู้อยู่เสมอ ทำให้เด็กได้รู้จักการใช้สมุนไพรเบื้องต้นได้ สามารถรู้จักด้วยยาบางชนิด ได้รู้จักวิธีการรักษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้พอสมควร

8. รู้จักการทอผ้าไว้ใช้เอง ในเบื้องต้นทางศูนย์ได้ทำการสอนพิเศษ เกี่ยวกับการทอผ้าไว้ใช้เองในหมู่บ้าน โดยเด็กที่มาเรียนส่วนมากก็มาทอผ้าเป็นอยู่แล้ว แต่ไม่รู้จักการทอผ้าใช้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือทอใส่อย่างเดียว ไม่รู้จักประยุกต์ ทำแบบอื่น ทางศูนย์ได้ทำการสอนขึ้น โดยให้กลุ่มสอนกันเอง ทำให้เด็กกลุ่มนี้เองได้เรียนรู้จากรุ่นพี่ไปด้วย

9. บุพพุทรมีความประพฤติดีขึ้น

10. บุพพุทรมานำเอาวิชาที่เรียนมา เป็นความรู้ในการเรียนในโรงเรียน

11. บุพพุทรช่วยเหลืองานทางอาศรมและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เพื่อนได้

ข้อเสนอแนะ

จัดทำหลักสูตรให้สมบูรณ์เป็นของสำนักงาน โดยใช้ผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตร และจัดให้มีการทดสอบประเมินผลกันขึ้นในอาศรมฯ หรือสถานที่ใกล้เคียง โดยมีเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมาควบคุมดูแล

2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

เพื่อให้ชุมชนมีความรักสามัคคีกันและทำให้เด็กในหมู่บ้านมีความรู้ กล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าทำ และมีคุณธรรมในตนเอง มีความเมตตาต่อผู้อื่น

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ กรรมการหมู่บ้านหรือผู้นำหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้านบ้านขุนแม่รวม บ้านห้วยเขียดแห้ง ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านปากกล้วย กรรมการ อ.บ.ค. กลุ่มศรัทธาบ้านแอเอะ บ้านขุนแม่รวม บ้านห้วยเขียดแห้ง บทบาทหรือตำแหน่งในชุมชนก็เป็น

จำนวนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมแต่ละครั้งก็ 100 กว่าคน บางครั้งก็มากกว่า 200 คน (ในกรณีจัดการวิเคราะห์ชุมชนโดยมีส่วนร่วม)

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม ได้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้คือ

1. ระยะก่อนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน

ในระยะนี้ผู้ดำเนินกิจกรรมได้ประสานงานปรึกษาหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการอาศรมพระธรรมจาริก และผู้ปกครองนักเรียนในกลุ่มคนที่เข้ารับ

การอบรมเพื่อประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเสร็จจึงได้เสนอโครงการเพื่อขอเปิดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภายในอาศรมไปยังสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

2. ระยะระหว่างดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน

ทำการสอนทุก ๆ วันอาทิตย์ เวลา 08.00 น. – 12.00 น. โดยก่อนทำการสอนผู้สอนจะต้องเตรียมแผนการสอนเนื้อหา และสื่ออุปกรณ์การสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีขั้นตอน ดังนี้

1. ทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตา
2. ทักทายปราศรัยผู้เรียนด้วยความเป็นกันเอง
3. ทบทวนเนื้อหาจากสัปดาห์ที่แล้ว ก่อนนั้นอาจมีเกมเสริม
4. ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมในเนื้อหาที่เตรียมไว้
5. ทบทวนความรู้ความเข้าใจซ้ำ
6. สรุปบทเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มและจัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนเลือกสถานที่เรียน เลือกสมาชิกในกลุ่มเอง และเลือกหัวข้อย่อยที่จะเรียนเอง โดยจะใช้วิธีการระดมความคิด จากความคิดย่อย ๆ สู่ความคิดหลักเป็นส่วนใหญ่

การสรุปบทเรียนจะให้ผู้เรียนได้สรุปสิ่งที่ได้จากการทำกิจกรรมในวันนั้นๆ ว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งชอบรูปแบบการสอนแบบใด อยากให้มีการแก้ไขจุดบกพร่องที่ใดบ้าง และควรให้มีการ

จัดกิจกรรมการสอนในรูปแบบใดบ้าง โดยให้ผู้เรียนเขียนลงในกระดาษเล็ก ๆ หรือถามตอบปากเปล่า

ก่อนที่จะมีการเรียนการสอน จะต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนทุกครั้ง โดยการกำหนดแผนการสอนในแต่ละครั้ง มีการกำหนดเนื้อหา กิจกรรม ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ถ้าเป็นชั่วโมงบรรยายก็เตรียมเนื้อหาที่จะพูดหรือสื่อการเรียนต่าง ๆ เช่น คู่มือครู รูปภาพ วิทช์ วิดีทัศน์ เป็นต้น ถ้าเป็นการเล่นเกมก็จะเตรียมอุปกรณ์หลาย ๆ อย่าง ที่เกี่ยวข้อง บางเกมก็มีการบอกกฎกติกาและวิธีการเล่น แต่บางเกมก็ไม่บอกกติกา การเล่นจะให้นักเรียนเล่นไปก่อน โดยไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังเล่นเกมอยู่นั้นอยู่ พอเล่นจนเพลินก็จะบอกให้รู้ตัวว่ากำลังเกมอะไรได้อะไร เพื่ออะไร

การจัดกิจกรรมและการสรุปบทเรียนหลังจากจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ก็จะทำให้ผู้สอนพบปัญหาอุปสรรคและข้อบกพร่องในกิจกรรมที่นำ ว่ามีอะไรบ้าง เราจะต้องปรับปรุงและแก้ไขอย่างไรในกิจกรรมครั้งต่อไป เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้ในการสอนชาวพุทธธรรมจาริก มีหลายหลายรูปแบบ เช่น วิธีการสอนแบบแก้ปัญหา (วิธีสอนตามวิธีการวิทยาศาสตร์) มีขั้นตอนดังนี้

1. ปัญหา
2. ตั้งสมมุติฐาน
3. ทดลองทำ
4. วิเคราะห์ผลการทดลอง

เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

เนื้อหาที่ใช้สอนนำมาจากหลักสูตรการเรียนการสอนของโครงการฯ โดยจัดหาสื่อการเรียนการสอนหาเอง และมีการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การเล่นเกมส์ การจัดการแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การร้องเพลงธรรมะ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนเกี่ยวกับเรื่องมารยาทไทย การแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำเผ่า

เนื้อหา บทเรียน ที่ได้จากการศึกษาสถานภาพ บริบท สถานการณ์ บางบทให้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลความรู้เองอยู่ในห้องสมุด ให้ศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ แก้ปัญหาพูดคุยกันในเรื่องของงานที่ได้รับมอบหมาย

ข้อมูลเนื้อหาได้รวบรวมจากแหล่งความรู้อื่นมาเพื่อเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย และมีการให้กลุ่มเป้าหมายหาแหล่งความรู้อื่น ๆ มาเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีกิจกรรมให้ทดสอบ ทำแบบฝึกหัด ปฏิบัติจริง และมีเกมธรรมะเสริม

ปรับเปลี่ยนแล้วเป็นอย่างไร

เป็นไปตามความคาดหวัง เพราะมีคนมาสนใจกิจกรรมนี้มาก ชุมชนได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความรักสามัคคีกันในหมู่คณะ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการเสริมสร้างชุมชนอีกแนวทางหนึ่ง ที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง เพราะได้มีการเปลี่ยนแปลงกำหนดการ ปัจจัยหลักที่กำหนดไปไม่ตรงกับที่คนจะมาร่วมงานได้ เพราะมีงานหรือภารกิจมาก

ทำให้เด็กมีความคิดจินตนาการตามวิธีการ เช่น แสดงรูปภาพให้ดู ก็จะเป็นไปตามการดำเนินการต่อกลุ่มคน ทำให้กลุ่มคนมีความสนใจ ช่วงระยะเวลาที่ดีเป็นไปตามความคาดหวัง

ปัญหาและอุปสรรค

การจัดกิจกรรมมีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1. ลำบากในการมาเรียนในช่วงฤดูฝน
2. เด็กนักเรียนอยากเรียนแต่พ่อแม่ให้มาทำงานมากกว่า
3. ขาดสื่อการสอน
4. อาหาร ไม่เพียงพอต่อเด็กนักเรียน(มีเด็กมากกว่างบประมาณที่ตั้งไว้)
5. เด็กนักเรียนไม่ค่อยสบาย

ความเหมาะสมของขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเนื้อหาบทเรียน

เนื้อหาและบทเรียนที่นำมาสอนมีความเหมาะสม ทำให้เด็กมีความสนใจ ซึ่งก็เป็นไปตามความคาดหวัง แต่บางครั้งขึ้นอยู่กับที่เด็กนักเรียนเองบ้างและครูผู้สอนเองบ้าง บางหัวข้อเด็กไม่เข้าใจเมื่ออธิบายเสร็จแล้วเพราะเด็กฟังภาษาไทยไม่ค่อยจะได้จะต้องอธิบายทั้งภาษาไทยและภาษาประจำเผ่า การจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ควรจัดในช่วงเวลาที่เหมาะสม ปรับเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือใหม่ปรับเปลี่ยนและเพิ่มเนื้อหาและบทเรียนให้มากและเหมาะสมกับกิจกรรม

ความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ความสนใจในการมีส่วนร่วม ผลจากความเด่นของวิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ ทำให้เกิดความสนใจผู้เข้าร่วมมีความสนใจ การแบ่งงานให้ทำก่อให้เกิดการทำงานกันเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม เช่น มีภาพประกอบให้เห็นทำให้เกิดความสนใจเนื้อหาอาจจะเป็นการตั้งชื่อเรื่องให้มีความสนใจ

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ ในการจัดกิจกรรม

สถานที่ช่วงเวลา งบประมาณในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมเพราะว่า ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกัน ที่ไม่เหมาะสมเป็นช่วงระยะเวลาสอนไม่พอเพียง ในบางกิจกรรม

ถ้าจะดำเนินกิจกรรมในปีต่อไป ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้พร้อมมากกว่านี้

กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มคนที่เข้าร่วมทั้งหมดเป็นเยาวชนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สาเหตุที่กลุ่มที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของเยาวชน เด็กพุทธธรรมจาริก รวมไปถึงกลุ่มพ่อแม่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มคนที่คาดหวังไว้แต่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมเพราะติดธุระไม่สามารถจะมาร่วมได้ ถ้าทำให้กลุ่มคนเข้าร่วม ต้องมีการแจ้งประชาสัมพันธ์ไว้ก่อนล่วงหน้าเพราะจะได้ทราบกันให้ทั่วถึง การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิมที่ตั้งไว้

แผนงานที่คาดหวังและแผนงานที่เปลี่ยนไปบางอย่างแผนก็เป็นไปตามความคาดหวัง บางอย่างก็มีความเปลี่ยนแปลงไปไม่เป็นไปตามความคาดหวัง ที่ปรับเปลี่ยนเพราะไม่ว่างมีงานอื่นเข้ามาแทนจึงต้องปรับเปลี่ยนแผนงานไปไปทำอีกวันหนึ่ง

(บ้านแอะเฮะ) มีการประชุมประจำหมู่บ้านในแต่ละเดือนเพื่อเป็นการปรึกษาหารือกันในแต่ละเดือน นั้นมีปัญหาอะไรบ้างที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนและสังคมแล้วมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว เกิดพลวัตการขับเคลื่อนของกลุ่มคน ซึ่งสามารถชี้ได้ชัดเจนและมีความต่อเนื่อง เกิดการรวมกลุ่มเกิดเครือข่ายในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรม ความประทับใจที่เกิดขึ้น

ความประทับใจที่เกิดขึ้นมีแต่ความสนุกไม่มีความเครียด มีเสียงหัวเราะ มีความเบิกบาน มีแต่รอยยิ้ม สะท้อนของผู้เข้าร่วมเป็นพลังสามัคคีของความเป็นพุทธและศรัทธาต่างๆ ที่มีอำนาจมากและทำให้ทีมงานวิจัยมีความพึงพอใจ

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำในทักษะต่าง ๆ

การพัฒนาศักยภาพผู้นำในทักษะต่าง ๆ หรือการฝึกฝนของผู้นำ คือ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาทำให้เกิดการพัฒนาผู้นำในการจัดกิจกรรมทำให้เกิดการพัฒนาของผู้นำในหลาย ๆ ด้าน ด้วยกัน เช่น ทำให้เกิดความสามารถ ก่อให้เกิดการฝึกงานภายในตัวเอง มีความรับ

ผิดชอบ มีความกล้าขึ้นรู้จักงาน ได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มชุมชนมากขึ้นมีงานอะไรต่าง ๆ ก็จะมานิมนต์พระเณรก่อนเสมอ

ความร่วมมือ และความขัดแย้งในการร่วมกิจกรรม

ในความร่วมมือของภาคี มีความร่วมมือได้ดีมาก ตั้งแต่เข้าจนมีคไม่ว่ากลุ่มเยาวชนกลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน เป็นความร่วมมือของคณะบุคคลในหมู่บ้านของภาคี ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานในอนาคต สำหรับงานในประเด็นที่กำลังทำกิจกรรมและงานพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งก็จะเป็นการยกระดับผู้นำชาวบ้านสู่วิทยากรกระบวนการรู้ของท้องถิ่นในอนาคตต่อไป

การปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้มีผลกระทบและมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่อไปทำให้แผนไม่เป็นไปตามที่ได้ตั้งใจเอาไว้ จะต้องตั้งต้นใหม่ในการจัดทำแผนใหม่ต่อไปด้วย

ปรับเปลี่ยนระบบการเรียนการสอน ปรับเปลี่ยนระยะเวลา จากวันอาทิตย์มาเป็นวันอื่น โดยจัดการเรียนพิเศษในตอนเย็น เหตุที่จะต้องปรับเปลี่ยนเพราะจะต้องดูสถานการณ์ หรือปัจจัยอื่น ๆ เช่น ช่วงระยะเวลา ความไม่พร้อม ความคาดหวัง

ปรับเปลี่ยนแล้วบางอย่างเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ ความร่วมมือกันได้ดีมากไม่มีความขัดแย้ง สรุประหว่างการดำเนินกิจกรรม เป็นไปตามความคาดหวังและการทำงานก็มีความสามัคคีกันได้ดีมาก ในส่วนของความขัดแย้งนั้นมีบ้างเล็กน้อยบางครั้งแค่นั้นไม่เสมอไป

ปัญหาอุปสรรค

1. ยังขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สื่อการศึกษาต่างๆ หนังสือประกอบการศึกษายังมีน้อย รวมไปถึงสมุดอุปกรณ์ การเขียนยังไม่ครบ เช่น ดินสอเป็นต้น
2. เด็กนักเรียนบางคนยังฟังภาษาไทยไม่ค่อยจะรู้เรื่องเท่าไร จะต้องอธิบายสองรอบจึงจะเข้าใจ
3. ยังขาดห้องเรียนที่มั่นคง บางครั้งก็เรียนที่ศาลา บางครั้งก็เรียนที่ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์เด็กเล็ก จะต้องเคลื่อนย้ายไปทุกครั้งเมื่อถึงเวลาสอนนักเรียน
4. ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ในการนั่งเรียน เป็นอุปสรรคในการนั่งเรียนต้องนั่งบนพื้น นั่งเขียนหนังสือ นั่งอ่านบนพื้น เมื่อครูผู้สอนให้เขียนให้อ่าน
5. เด็กนักเรียนบางคนยังเขียน อ่านภาษาไทยได้ไม่คล่องเท่าที่ควรจะเป็น

ข้อเสนอแนะ

ควรที่จะเพิ่มงบประมาณให้ในการเตรียมสื่อ อุปกรณ์การเรียนห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้

3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์ประสงค์ในการเรียนการสอน (วิชาพุทธประวัติ ,ธรรมะ ,ศาสนาปฏิบัติ)

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา
2. เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต
3. เพื่อให้พระธรรมจาริกมีความสนิทสนมกับเด็กและเยาวชนในชุมชน
4. เพื่อเผยแพร่ธรรมไปยังเยาวชนคนรุ่นใหม่ทำให้ธรรมะอยู่คู่ชุมชนบนพื้นที่สูง

อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการร่วมงานชุมชนชาวพุทธ

1. เพื่อวัดผลประเมินความรู้และมวลประสบการณ์ของผู้เรียน
2. เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้เห็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่และหลากหลาย
3. เพื่อให้ให้นักเรียนกล้าแสดงออกในทางที่เหมาะสมและสร้างสรรค์
4. เพื่อให้คนในชุมชนและผู้ปกครองของนักเรียนได้เห็นความสนใจเอาใจใส่ของ

โครงการพระธรรมจาริกที่มีต่อเด็กและเยาวชน และผู้ปกครอง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

บุคคล กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรม บุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. พระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ
2. ผู้สมัครเข้าเรียนยุวพุทธศาสนาวินาศิษฐ์ 32 คน
3. ผู้ปกครองเด็กนักเรียน
4. สำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณในการจัดกิจกรรม

สถานที่สอนใช้ศาลาบำเพ็ญบุญ โดยใช้กระดานดำไม่มีโต๊ะ เก้าอี้ โดยให้ผู้เรียนนั่งที่พื้นหรือใช้ชั้นล่างของศาลาบำเพ็ญบุญ ซึ่งได้ติดกระดานดำไว้ เพื่อใช้เขียนอธิบายข้อความที่สำคัญในระหว่างทำการเรียนการสอน

ช่วงเวลาเปิดทำการเรียนการสอน คือ วันศุกร์ ระหว่างเวลา 9.30 น. – 12.00 น. และวันเสาร์เวลา 09.00 น. – 11.00 น. รวมระยะเวลาประมาณ 8 เดือน

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จากคณะศรัทธาญาติโยมมาร่วมสทบ ทบ มีรายละเอียดดังนี้

1. ค่าตอบแทนครูผู้สอน

2. คำนำนักเรียนไปร่วมงานชุมนุมชาวพุทธ
3. ค่าอาหาร / ขนระหว่างเรียน
4. ค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน

สถานที่ มีความเหมาะสมดี เพราะอยู่ใกล้กับชุมชน ห้องเรียนมีขนาดใหญ่ อากาศถ่ายเทสะดวก แต่ยังคงขาดโต๊ะเก้าอี้ที่นักเรียน เพื่อความสะดวกในการจดบันทึกของผู้เรียน

ช่วงเวลา มีความเหมาะสมดี เพราะเกิดจากข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เวลาเรียน (2 ชั่วโมงครึ่ง/สัปดาห์) ในการดำเนินการเรียนการสอนครั้งต่อไปควรทำข้อตกลงร่วมกันในเรื่องช่วงเวลาก่อนทุกครั้ง

งบประมาณ ในส่วนของจำนวนนั้นมีความเหมาะสมและพอเพียงสำหรับการดำเนินการ แต่การเบิกจ่ายนั้นมีความยุ่งยากและมีรายละเอียดมาก ควรที่จะปรับปรุงการเบิกจ่ายให้มีความรวดเร็ว คล่องตัว

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. การประชาสัมพันธ์ พระธรรมจาริกจะขออนุญาตชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายจากครูที่โรงเรียนโดยแจ้งหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน และชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละกิจกรรม ผู้สอนจะประเมินความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนว่ามีจำนวนเท่าใด เช่น ถ้ามีผู้สนใจเรียนมากกว่า 20 คน จะมีการเปิดศูนย์ฯ ถ้าไม่ถึงก็จะไม่เปิด

2. การรับสมัครนักเรียน หลังจากที่ได้ประชาสัมพันธ์ไปแล้วก็เปิดรับสมัครนักเรียนที่มีความสนใจ โดยการแจกใบสมัครให้นักเรียนไปกรอกมา แล้วให้นักเรียนนำมาสมัคร ผู้สอนจะให้นักเรียนมารับใบสมัครด้วยตนเองเพราะจะดูความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียนด้วย

3. จัดทำทะเบียนนักเรียน โดยการให้นักเรียนที่สมัครไว้มาถ่ายรูป เพื่อทำทำเนียบนักเรียนและติดในใบสมัคร

4. ดำเนินการเรียนการสอน ในทุกวันเสาร์ เพราะมีนักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นๆ มาร่วมเรียนด้วยในวันอาทิตย์พวกเขาจะเข้าโบสถ์ทำพิธีทางศาสนา ซึ่งผู้สอนเห็นว่าควรมุ่งเอาประโยชน์จากการเรียนการสอนมากกว่าการแบ่งแยกศาสนา สอนในเวลา 9.30 น. เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่จะดูละครโทรทัศน์ ซึ่งจะจบเวลา 9.30 น. เพื่อต้องการความพร้อมในการเรียนและละครโทรทัศน์บางเรื่องก็เป็นสื่อสอนธรรมะได้ด้วย ดูการตรงต่อเวลาของผู้เรียน และดูความสนใจในการมาเรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด

เนื้อหาวิชาที่เรียนมี 3 วิชา คือ พุทธประวัติ ธรรมะ และศาสนปฏิบัติ จะซักถามความเข้าใจในระหว่างเรียนในชั่วโมงและท้ายชั่วโมงจะมีการสรุปในเรื่องที่เรียนไปในแต่ละครั้ง

5. การสอบวัดผลและร่วมงานชุมนุมชาวพุทธที่วัดศรีโสดา มีการวัดความรู้ในวิชา พุทธประวัติ วิชาธรรมะ และวิชาศาสนปฏิบัติ โดยการทำข้อสอบของส่วนกลางและดูคะแนนเป็น ร้อยละ ถ้าถึงร้อยละ 50 ก็ถือว่าผ่านเกณฑ์ และยังมีการทำกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น การสวด สรรกัญญะ การแสดงความสามารถบนเวที การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ ก็จะดูความสนใจ ความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละอย่าง

เครื่องมือและวิธีการนำมาใช้

การประชาสัมพันธ์ ในช่วงที่นักเรียนกำลังประกอบพิธีเคารพธงชาติหน้าเสาธง เพราะเป็นเวลาที่นักเรียนรวมกันอย่างพร้อมเพรียง จะง่ายต่อการทำความเข้าใจและบรรยากาศน่า เชื่อถือ

การรับสมัคร จะรับตามความสมัครใจ เพราะจะได้นักเรียนที่สนใจจริงมาเรียน เวลาเรียน ใช้วันเสาร์เพราะมีนักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นมาเรียนด้วย ซึ่งในวันอาทิตย์ ต้องไปเข้าโบสถ์ทำพิธีทางศาสนา ทางผู้สอนมิได้ยึดติดในความแตกต่างของศาสนา แต่มุ่งเอา ประโยชน์จากการเรียนการสอนมากกว่า เวลาเรียนใช้ช่วงเวลา 9.30 น. ถึง 12.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่ทางผู้เรียนและผู้สอนได้กำหนดขึ้นร่วมกัน การกำหนดวันเวลาที่เรียนร่วมกัน จะทำให้เกิดความ พร้อมของทุกฝ่าย

วิธีการสอน จะมีความหลากหลายโดยการเอาเนื้อหาวิชาเป็นตัวตั้งและมีจุดประสงค์ เป็นองค์ประกอบเพื่อพิจารณาด้วย ว่าเนื้อหานี้สมควรที่จะใช้วิธีการสอนแบบใด และจะให้ผู้ เรียนมีประสบการณ์อย่างไร เช่น การใช้บัตรคำจะเหมาะกับเนื้อหาที่ต้องการให้จำ การระดม ความคิดจะใช้ในเนื้อเรื่องที่ต้องการความคิดที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ยาก ต้องการให้เกิดการทำงาน ร่วมกัน ใช้นิทานประกอบการสอนให้ผู้เรียนได้สรุปข้อคิด เล่นเกมที่ต้องเคลื่อนไหวทำให้การ เรียนสนุกสนานไม่น่าเบื่อ และสรุปประสบการณ์ที่ได้ พร้อมทั้งนำเข้าสู่บทเรียน สรุปแล้ววิธีการ สอนต้องมีความหลากหลายจึงจะน่าสนใจ

ขั้นตอนการสอน เริ่มด้วยการสวดมนต์เพื่อเตรียมความพร้อมและฝึกนักเรียนให้สวด มนต์ได้ ขานชื่อแต่ละคนเพื่อแสดงถึงความสนใจที่มีต่อผู้เรียน นำเข้าสู่บทเรียนด้วยการเล่นเกม หรือเล่าเรื่องเพื่อสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานน่าสนใจ ลงสู่เนื้อหาที่ได้เรียนไปว่ามีอะไรบ้าง โดยการช่วยกันสรุป

การให้งาน จะมอบหมายงานตามโอกาสเวลาที่เหมาะสม เช่น ในวันแม่แห่งชาติก็จะ ให้นักเรียน วาดรูปเกี่ยวกับพระคุณของแม่ หรือจะตอบแทนบุญคุณของท่านอย่างไร โดยสื่อออก มาด้วยภาพ และให้เขียนเรียงความ พร้อมทั้งมีการประกวดและมอบรางวัลเพื่อเป็นแรงเสริมให้ผู้ เรียนมีความกระตือรือร้น

เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

1. เนื้อหาในการเสริมความรู้ ประสบการณ์

การให้ความรู้ มีหลายรูปแบบ ในการสอนหรือเรียนก็จะเสริมความรู้จากความรู้นอกวิชา เช่น เล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เสริมปัญญา เป็นนิทานชาดกหรือหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนา เรื่องการเกิด การตาย เป็นต้น การให้ประสบการณ์แก่นักเรียนครูผู้สอนจะต้องมีประสบการณ์มาก่อน หรือให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ที่พบเห็น เล่าความคาดหวังในอนาคต

2. เนื้อหาจากการศึกษาสถานภาพ บริบท สถานการณ์ปัญหา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปลงให้เห็นประเด็นและสาระสำคัญร่วมกัน เนื้อหานำมาจากคู่มือ นอกจากนั้นจะเอาเนื้อหาจากหลาย ๆ เล่ม เช่น หนังสือ พุทธประวัติ ศาสนพิธี ธรรมะต่าง ๆ มาประกอบการเรียน การเรียนการสอนไม่ยากเท่าไร แต่ครูผู้สอนมีประสบการณ์ไม่มาก จึงอาจทำให้มีปัญหา เช่น นักเรียนบางคนไม่เข้าใจในหนังสือคู่มือ การแลกเปลี่ยนพูดคุยกับนักเรียนสำคัญมาก ครูผู้สอนจะต้องมีการแลกเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา การหาทางออกเช่น ในการเรียนหนังสือจะต้องให้มีการถามตอบเป็นกลุ่ม เมื่อเสร็จกิจกรรม ครูผู้สอนและนักเรียนได้สรุปร่วมกัน เพื่อร่วมกันอธิบายประเด็นและสาระสำคัญให้เข้าใจ ร่วมกัน ได้แก่ ให้ทดสอบทำข้อสอบ ให้ทำงานเป็นกลุ่ม ให้เล่าการประสูติของพระพุทธเจ้า ให้อธิบายหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าบางข้อ ให้แสดงการจัดโต๊ะหมู่ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ให้สรุปเป็นกลุ่ม จากนั้นให้ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันสรุป

สิ่งที่นำไปตามความคาดหวังคือ

1. ชุมชนเห็นความสำคัญ และความตั้งใจของพระธรรมจาริก เพราะเป็นการทำประโยชน์ให้กับบุตรหลานของเขา เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และพระธรรมจาริกมีความตั้งใจจริง ทำงานเพื่องาน มิได้ทำงานเพื่อเงิน หรือเพื่อหาชื่อเสียงและผลงานทางวิชาการ

2. นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น กิริยามารยาทดีขึ้น และช่วยงานที่พระธรรมจาริกทำอยู่แล้วและมอบหมายให้ทำ เช่น การทำความสะอาดบริเวณอาศรมฯ ที่เกิดขึ้นนี้ขึ้นได้เพราะเกิดจากความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ในฐานะศิษย์กับอาจารย์และได้รับความรู้จากการเรียนการสอน

ความเหมาะสมและจุดบกพร่องในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

การเตรียมการนับว่าประสบสำเร็จพอควร เริ่มจากการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการนักเรียนให้ความสนใจเป็นอย่างดี และผู้สอนได้จัดเตรียมสื่อการสอน และอุปกรณ์การเรียนการสอนไว้อย่างพร้อมเพียง

การดำเนินการเรียนการสอนยังมีส่วนบกพร่องอยู่มากเนื่องจากผู้เรียนมีความเฉื่อยชาในการเรียนและผู้สอนบางครั้งติดภาระอื่นจึงไม่สามารถสอนได้อย่างเต็มที่

การสรุปบทเรียน ยังมีส่วนบกพร่องอยู่มากเนื่องจากผู้สอนยังขาดประสบการณ์ในด้านนี้และผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงออก

ความเหมาะสมของขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น สิ่งแรกที่ต้องทำคือการประชาสัมพันธ์โครงงานและสอบถามความต้องการของชุมชนก่อนว่า ชุมชนมีความต้องการหรือไม่มากนักเพียงใด เมื่อทราบความต้องการของชุมชนแล้วจึงรับสมัครนักเรียนตามความสมัครใจ และมีเกณฑ์การรับสมัครด้วย เช่น อายุ ความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ เพื่อให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แล้วจึงเตรียมสื่อการสอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น และจัดห้องเรียนให้เหมาะสม ในการดำเนินการสอนต้องใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ไม่ซ้ำซากเพื่อไม่ให้เบื่อ เรียนอย่างสนุก ครูสอนต้องฝึกเทคนิคการสอน ประสบการณ์ในการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง การประเมินผลต้องทำอยู่ตลอดเวลา เพื่อนำไปปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น และต้องทำให้ผู้เรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเอง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้มีการตื่นตัวอยู่เสมอ

วิธีการ-เครื่องมือ มีความเหมาะสมอย่างไร

เหมาะสมดีเพราะพระธรรมจาริกที่เปิดสอนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการทำงาน กลุ่มที่เหมาะสมที่สุดคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ที่สามารถจะหาเวลาว่างให้กับพระธรรมจาริกได้ เป็นการเรียนที่ประกอบกับหลักสูตรที่เขารเรียนอยู่ในโรงเรียนไปด้วย จึงเหมาะกับเยาวชนเป็นอย่างมากเพราะเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้เข้าร่วมกับกลุ่มเพื่อนได้เป็นอย่างดี

ไม่เหมาะสมก็คือ ยังขาดหนังสือประกอบการเรียนเรียนหรือคู่มือให้ผู้เรียน ควรเป็นรูปเล่มที่มาตรฐาน โดยแจกเป็นเล่ม ที่ผ่านมาแจกคู่มือเป็นชิ้น ทำให้ผู้สอนต้องเสียเวลาและยุ่งยาก

ความไม่ต่อเนื่องของหลักสูตรทำเป็นปัญหาพอสมควรอาจจะมาจากการต้องรีบทำกำลังเก็บข้อมูลประกอบกันไปด้วย การจัดหลักสูตรเป็นไปอย่างขลุกขลักพอสมควร

การขาดประสบการณ์ในการใช้สื่อ การผลิตสื่อและขาดประสบการณ์ในการสอนก็เป็นปัญหามากสำหรับครูผู้สอน ทำให้การจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนซ้ำซาก

ความเหมาะสมของขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเนื้อหาบทเรียน

เนื้อหาหลักสูตรโดยรวมมีความเหมาะสมดี เพราะเป็นความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ควรเพิ่มเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และควรเน้นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตโดย

ตรงมากกว่า เนื้อหาที่เป็นทฤษฎีทางพุทธศาสนา เช่น เรื่องสังสัพยัตติ ความซื่อสัตย์ สำนึกต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เนื้อหาโดยรวมก็ค่อนข้างดี แต่รู้สึกว่าจะแข็งไป นักเรียนจบหลักสูตรแล้วอาจสามารถอธิบายหลักการ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่ไม่สามารถสรุปได้ว่าเขาจะมีคุณธรรม จริยธรรม หรือมีศีล สามารถทำหน้าที่ของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์

ปัญหาและอุปสรรค

ผู้สอนไม่มีเวลาสอนอย่างเต็มที่ ควรมีครูสอนประจำศูนย์อย่างน้อย 2 รูป

ผู้สอนขาดทักษะในการถ่ายทอดเนื้อหาให้น่าสนใจ เกิดจากการไม่มีประสบการณ์ในการสอนและเนื้อหาที่เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก ทำให้สนุกได้ยาก ควรฝึกประสบการณ์ครูสอนอย่างต่อเนื่องเน้นลงไปที่เทคนิคการสอน กระบวนการคิดวางแผนการสอน

นักเรียนขาดเรียน เนื่องจากต้องช่วยงานพ่อแม่ บางคนเบื่อเนื้อหาเพราะเคยเรียนมาแล้ว หรือขาดทักษะในการเขียน การอ่าน กลัวเวลาครูถามจะตอบไม่ได้ และเขียนไม่ทันเพื่อน ควรรับเฉพาะนักเรียนที่มีความรู้พื้นฐานพอสมควร ผู้ปกครองสนับสนุน และมีความตั้งใจจริง

นักเรียนไม่กล้าแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นการพูดแสดงความคิดเห็น การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม การทำตามคำสั่งครู เพราะเนื่องจากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของกระเหรี่ยง มีการจำกัดการแสดงออกของผู้น้อย และกลัวความขัดแย้ง จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก อาจแก้ไขโดยการค่อย ๆ ฝึกให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมตามความสนใจ เขาพอมีทักษะพื้นฐานอยู่บ้าง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร

การรายงานผลการสอนมีมากไป โดยสมควรให้มีอยู่แต่ควรปรับให้น้อยลง

ความร่วมมือและความขัดแย้งในการร่วมกิจกรรม

การจัดกิจกรรมที่เป็นกลุ่ม ทำพร้อมกันทั้ง เด็กนักเรียนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ถ้าให้ออกมาแสดงความสามารถเพียงคนเดียว เด็กนักเรียนจะไม่ให้ความร่วมมือและไม่กล้าที่จะแสดงออก

ในด้านความขัดแย้ง เด็กนักเรียนมีความขัดแย้งกันบ้างในเรื่องของความไม่เข้าใจกันในการสื่อสารระหว่างเผ่า เพราะนักเรียนที่มาเรียนมีด้วยกันทั้งหมด 3 เผ่าด้วยกัน จะต้องใช้ความพยายามในการอธิบายและใช้กิจกรรมร่วม ให้เขามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เล่น จากนั้นค่อย ๆ สรุปให้ข้อคิดหลังจากการเล่น

ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านได้มองเห็นความสำคัญกิจกรรม และช่วยในการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของกิจกรรมนี้ ทาง

ผู้ปกครองก็เห็นว่าเป็นโครงการที่ดีมากทำให้บุตรหลานได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และได้รับความรู้ และยังมีครูอาจารย์ที่สอนอยู่ในโรงเรียนประจำให้การสนับสนุนโดยการให้เวลาพบปะนักเรียนและชี้แนะเพิ่มเติมในเรื่องที่ครูสอนไปชี้แจงกับนักเรียน

โดยสรุป การดำเนินกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการสอบวัดผลประเมินผลนักเรียน ก็เป็นไปด้วยดี ผู้เรียนเกิดความประทับใจ ผู้ปกครองเห็นควรให้จัดขึ้นอีก ครูผู้สอนเป็นที่ยอมรับของชุมชน

กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มคนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นเด็กนักเรียนและเยาวชนหมู่บ้าน เพื่อได้รู้ถึงหลักธรรม ให้ได้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขต่อไป

กลุ่มคนพวกที่คาดหวังที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมเพราะยังไม่รู้ความเป็นมาของการเรียนที่อาศรมฯ ไม่เคยมีการสอนมาก่อนจึงทำให้ทำงานลำบาก เด็กเยาวชนยังไม่เข้าใจความที่จะมาเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปีที่ผ่านมาจึงรู้และเข้าใจพระธรรมจาริก กลุ่มเยาวชนที่รู้จักก็จะอธิบายและเล่าถึงประโยชน์หรือความสำคัญของการเรียนและยังได้มาสอบประเมินความรู้ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ด้วย ทำให้เด็กและเยาวชนดีใจเป็นอย่างมาก

หากจะทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม ต้องทำความเข้าใจและป้อนไปจึงมีเด็กมากขึ้นอย่างแน่นอน

แผนงานต่อเนื่อง บทบาทหน้าที่และข้อตกลงร่วมกัน

แผนงานตามที่คาดหวังปรับเปลี่ยนไปพอสมควร เพราะการเรียนการสอนตอนที่เริ่มเปิดจัดการสอนเปิดไม่ถูกเวลาเท่าไร ค่อยมาได้ปรับการสอนเป็นวันอาทิตย์เวลาประมาณ 09.00 น. ถึง 12.00 น. ค่อนข้างบางครั้งก็มาพัฒนาวัด ทำให้ช่วงใหม่ ๆ ผู้เรียนและผู้สอนต่างก็มีความกระตือรือร้นในการทำหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ ผู้เรียนส่วนใหญ่ตั้งใจเรียน

แผนงานที่ปรับเปลี่ยน เพราะ

1. ครูผู้สอนไม่อยู่อาศรมฯ ต้องขึ้นมาเรียนหนังสือ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเรียนได้
2. บางครั้งผู้เรียนจะเบื่อหน่ายจากการฟังบรรยาย

บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรม ความประทับใจที่เกิดขึ้น

การเรียนรู้ผ่านเกมส์ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนการสอน การมอบหมายงานโดยการวาดภาพ ผู้เรียนจะมีความสุข เกิดความกระตือรือร้นที่

จะสื่อความหมายโดยภาพ วัยเด็กเป็นวัยที่มีจินตนาการกว้างไกล และบางคนที่ไม่มีทักษะในการเขียนก็จะชอบแสดงออกโดยการวาดภาพได้ดี

การเดินทางไปร่วมงานชุมนุมชาวพุทธ ผู้เรียนและผู้ปกครองได้รับความสนุกสนาน และได้พบเห็นสิ่งใหม่ๆ จากการเข้าร่วมงาน ได้พบเห็นคนที่หลากหลายภาษา วัฒนธรรม เห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ยิ่งใหญ่นี้ จึงเกิดความรู้สึกประทับใจ

ต้องบอกความดีความชอบให้กับผู้รับผิดชอบโครงการโดยตรงจากสำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริก เป็นผู้ที่มีใจกว้าง และเข้าใจในการทำงานของพระธรรมจาริก และเข้าใจในหลักในการบริหารแนวใหม่ที่รับฟังทุก ๆ ความคิดเห็นจากผู้เปิดทำการสอน

ปฏิบัติการทางสังคมและการสร้างจิตสำนึกส่วนรวม

คนในชุมชนมองเห็นความสำคัญ และเห็นประโยชน์ของกิจกรรม ส่วนใหญ่อยากให้อัดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุน และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่อยากให้อัดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเดินทางไปร่วมงานชุมนุมชาวพุทธ

ในการปฏิบัติการทางสังคมก็ชุมชนที่นั้นจะมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีไม่ว่างานอะไร ผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ที่มีหน้าที่ก็มีความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำในทักษะต่าง ๆ

การมีโครงการพุทธศาสนาวินาศาสนาวันอาทิตย์ ทำให้โครงการพระธรรมจาริกมีงานที่ออกมารูปธรรมมากขึ้น ในชุมชนเองก็มีความพอใจมากที่บุตรหลานที่ได้มาเรียน ร่วมกิจกรรมอย่างสนุกสนาน ทำให้เชื่อมไปสู่การทำงานกับชุมชนด้านอื่นๆง่ายขึ้น พระธรรมจาริกก็มีกำลังใจที่มีเด็กและเยาวชนได้มาร่วมกิจกรรม ทำให้คาดหวังว่าจะมีการจัดกิจกรรมนี้ต่อไป

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิมที่ตั้งไว้

การเปลี่ยนเนื้อหา เพื่อให้เหมาะสมกับช่วงเวลาปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับของเนื้อหาที่วางไว้ เช่น ในช่วงวันแม่แห่งชาติ และวันมาฆบูชา ก็ปรับเป็นเรียนเกี่ยวกับพระคุณของแม่ การปฏิบัติต่อแม่ และมีการมอบหมายงานในวันมาฆบูชาโดยเฉพาะ โดยการพูดถึงความสำคัญของวันมาฆบูชา รวมถึงสิ่งที่นักเรียนควรปฏิบัติในวันมาฆบูชา

การปรับเปลี่ยนช่วงเวลาเรียน จากเดิมที่กำหนดว่าจะทำการเรียนการสอนในวันอาทิตย์ แต่เนื่องจากมีเด็กที่นับถือศาสนาอื่นมาเรียนด้วย จึงเปลี่ยนเป็นเรียนในวันเสาร์เพื่อเปิดโอกาสให้กับเด็กที่มีความสนใจ ไม่ยึดติดหรือปิดกั้นในเรื่องความแตกต่างของศาสนา โดยมุ่งเอาประโยชน์จากการศึกษามากกว่า และเวลาเรียนก็มีการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนว่าจะใช้ช่วงเวลาใด

เช่น จัดสอนในเวลาที่เราสะดวกที่ผู้เรียนชอบจนเสียก่อน บางครั้งเปลี่ยนเป็นเรียนในตอนเย็น เพราะทำให้เด็กและเยาวชนได้มาทำกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ในภาคค่ำไปด้วย

ห้องเรียน ในฤดูหนาวจะเปลี่ยนจากการศึกษาในห้องเรียนไปเรียนที่กลางแจ้งเพื่อให้เกิดความอบอุ่น และบางเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชน ก็พานักเรียนไปทำความสะอาดในชุมชนและเรียนรู้ที่ลำห้วย เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของน้ำ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย

ปรับเปลี่ยนแล้ว ไปตามที่คาดหวังหรือไม่อย่างไร

เป็นไปตามที่คาดหวังเพราะเด็กชอบและไม่เคยได้เรียนมาก่อน ทำให้พระธรรมจาริกมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านไปด้วย

ปัญหาและอุปสรรค

1. ผู้เรียนออกกลางคันเพราะมีภาระกิจทางบ้าน และบางคนบ้านอยู่ไกลจากอาศรมฯ
2. ขาดสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และครูสอนไม่มีความรู้เรื่องการผลิตสื่อ
3. ผู้สอนขาดเทคนิคและวิธีการถ่ายทอด ทำให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ
4. หลักสูตรและเนื้อหาที่ใช้สอนไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตของผู้เรียน
5. ห้องเรียนไม่มีเก้าอี้และโต๊ะสำหรับนักเรียน
6. จำนวนครูสอนไม่เพียงพอ เพราะบางศูนย์การศึกษาฯ มีพระธรรมจาริกอยู่รูปเดียว ช่วงที่ลงไปเรียนหนังสือหรือไปทำธุระข้างนอก ก็ไม่มีใครมาสอนต่อ
7. งบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินการ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น

ข้อเสนอแนะ

1. การเปิดชั้นเรียนต้องให้ผู้ปกครองของเด็ก และครู เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุน
2. ครูผู้สอนต้องฝึกประสบการณ์เกี่ยวกับการสอนให้ชำนาญ
3. ก่อนดำเนินการสอนในแต่ละครั้งต้องเตรียมตัวครูผู้สอนและอุปกรณ์ให้พร้อม
4. กระบวนการสอนต้องให้เด็กมีส่วนร่วม มีความหลากหลายและน่าสนใจ
5. มีการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนที่แปลกใหม่ ทันสมัย

4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง รู้จักการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ตลอดจนเกิดความรักศรัทธาอย่างแท้จริง จนสามารถสืบอายุของพระพุทธศาสนาต่อไป

เพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจของนักเรียน เรียนรู้วัฒนธรรมของชนเผ่าต่างชนเผ่า เผยแพร่วัฒนธรรมของชนเผ่า และเห็นความสำคัญร่วมรักษานูรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมให้ดำรงสืบไป

สำหรับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่เป็นการทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต เป้าหมายส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมก็คือ การปลูกฝังค่านิยม หลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งทั้งหมดนี้ก็จะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคต

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

สถานที่ที่ได้ใช้จัดกิจกรรมในอาศรม มีความเหมาะสมในการจัดกิจกรรม โดยใช้ศาลาเอนกประสงค์ที่สามารถบังแดด บังฝนได้ และมีสนามที่กว้างขวางในการที่จะจัดกิจกรรมได้อย่างสะดวกสบาย เพียงแต่ขังขาดอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ในปัจจุบันการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเด็กนักเรียนจะนั่งกับพื้นทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยง่าย ผู้เรียนขาดสมาธิในการเรียน

ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่เหมาะสมเพราะเป็นฤดูฝน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรทำให้ผู้เรียนต้องไปช่วยผู้ปกครองเพาะปลูก และเวลาฝนตกผู้เรียนบางส่วนที่มีบ้านอยู่ไกล ก็เกียจที่จะเดินทางมาเรียน

งบประมาณในการจัดกิจกรรมดำเนินการที่ได้รับมาเพียงพอที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมได้ แต่อาจจะขาดแคลนอุปกรณ์ เครื่องมือ ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนมากขึ้น

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ในชุมชนหมู่บ้านทุ่งหลวงประชาชนได้มองเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มจัดกิจกรรม มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อจัดการปัญหา หรือลดปัญหาให้ทุเลาเบาบางลง เพื่อลดปัญหาความแตกแยก เช่น ให้เยาวชนหนุ่มสาวในหมู่บ้านได้ร่วมกันจัดกิจกรรมพบปะพูดคุยกันสร้างความคุ้นเคยซึ่งกัน มีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มที่ตั้งขึ้นอย่างชัดเจนตามแผนบริหารองค์กรอื่น ๆ ทั่วไป กิจกรรมที่กลุ่มหนุ่มสาวจัดขึ้น เช่น การบริจาคเงินร่วมกันเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนของกลุ่มเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจ

กรรม การจัดซื้ออุปกรณ์ที่มีความจำเป็นเพื่อการใช้ในกลุ่มในการดำเนินกิจกรรม หรือให้องค์กรกลุ่มคน บุคคลในพื้นที่ที่มีความประสงค์จำเป็นที่จะต้องใช้อุปกรณ์ ดังกล่าว เป็นการช่วยเหลือสังคมจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์ขึ้นในชุมชน และยังมีการจัดกิจกรรมกลุ่มอีกหลาย กลุ่ม เช่น กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

กิจกรรมแบ่งเป็น 2 กิจกรรมหลัก คือ

กิจกรรมภายในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

- กิจกรรมการเรียนการสอนทั่วไป รูปแบบคำเนินการเช่น การบรรยาย การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ

- กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น เก็บขยะ ปลูกดอกไม้ในอาศรมฯ

กิจกรรมภายนอกศูนย์ฯ

- การเข้าร่วมกิจกรรมทดสอบวัดความรู้ แสดงวัฒนธรรมของชนเผ่าที่วัดศรีโสดาจังหวัดเชียงใหม่

- ทักษะศึกษาสถานที่แหล่งสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ในชุมชน

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณในการจัดกิจกรรม

ในการจัดกิจกรรมการเรียนส่วนมากใช้อาศรมพระธรรมจาริกเป็นสถานปฏิบัติการ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นันทนาการ สนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัย ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

มีการแบ่งชั้นเรียนเป็น 2 ห้องระหว่างประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นักเรียนชั้นประถมศึกษาจะเรียนในช่วงกลางวันตลอดทั้งวันในวันอาทิตย์ (แต่ในระยะ 2-3 เดือนก่อนสอบเพิ่มเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวันปกติ จันทร์ถึงศุกร์อีก 2 ชั่วโมง คือเวลา 16.00 - 18.00 น. ตามความต้องการของผู้เรียน) ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงเวลากลางคืนของวันหยุด เสาร์-อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 19.30 - 22.30 น. โดยประมาณ (โดยเน้นความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ) รวมระยะเวลาในการดำเนินโครงการฯ ทั้งสิ้นประมาณ 9 เดือน

กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

การดำเนินโครงการฯ มีผู้เกี่ยวข้องและเข้าร่วมกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. คณะกรรมการบริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา ผู้สนับสนุนและที่ปรึกษาโครงการ หน.ฝ่ายฝึกอบรม
2. ทีมวิจัย ผู้บริหารงาน ผู้จัดประสบการณ์
3. พระสังฆาธิการในเขต ค.แม่วิน ที่ปรึกษา และสนับสนุนสื่อการสอน
4. พระธรรมจาริกประจำอาศรม, ครูสอน
5. นักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง และ เยาวชนบ้านทุ่งหลวง จำนวน 34 คน
6. ผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะครูบ้านทุ่งหลวง ตลอดทั้งชาวบ้านบ้านทุ่งหลวงจำนวน 75 ครอบครัว ผู้ปกครองนักเรียน

เครื่องมือและวิธีการนำมาใช้

การดำเนินการมีกิจกรรมตามลำดับขั้นตอนแต่ละกิจกรรมดังนี้

1. สืบหาข้อมูล ความต้องการและความเป็นไปได้ จำนวนเยาวชนที่จะเรียน
2. เสนอโครงการเพื่อขออนุมัติโครงการ
3. จัดทำหลักสูตรแกนกลางร่วมกันระหว่างคณะทำงานฯ ผู้บริหารโครงการ และชุมชนโดยกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วม
4. จัดประชุมอบรมครูผู้สอนทุก 2 เดือนเพื่อเสริมศักยภาพด้านเทคนิคทักษะประสบการณ์การสอนและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน
5. ขอสนับสนุนสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติมจากวัดต่าง ๆ ของคณะพระสังฆาธิการในเขตอำเภอ
6. เตรียมความพร้อมนักเรียน สถานที่และอุปกรณ์การสอนแล้วดำเนินการเรียนการสอน เตรียมหลักสูตรแกนกลางที่รับมาจากโครงการฯ
7. กิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้เรียน 30 นาทีก่อนเลิกเรียนเช่น เกมส์และการละเล่นต่าง ๆ
8. ศิลปะเพื่อนำเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประจำเผ่า
9. รายงานการดำเนินการต่อผู้บริหารโครงการทุก ๆ 2 เดือน และแจ้งผลการดำเนินการต่อผู้ปกครองนักเรียน สมาชิกในชุมชนทุก ๆ วันพระ
10. ประชุมนักเรียนยุวพุทธพระธรรมจาริกและผู้ปกครองเพื่อทำความเข้าใจในการปฏิบัติการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการฯ ร่วมกันทุก ๆ 3 เดือน

11. นำนักเรียนยุวพุทธเข้าสอบวัดผลที่วัดศรีโสดา และร่วมกิจกรรมนันทนาการ โดยการแสดงศิลปะเพื่อนรำประจำเผ่ากะเหรี่ยง
12. สรุปรบทเรียนร่วมกันระหว่างพระผู้สอน นักเรียนและผู้ปกครอง
13. รายงานสรุปผลการดำเนินกิจกรรมและบทเรียนจากการดำเนินการ

วิธีการ-เครื่องมือ

เครื่องเสียง ม้วนเทปพุทธประวัติ เป็นม้วนเทปพุทธประวัติแปลและเรียบเรียงโดย ท่านพุทธทาสภิกขุ จำนวนทั้งหมด ม้วน วิธีการนำมาใช้

1. ปิดให้ผู้เรียนฟังเรื่องพุทธประวัติ สัปดาห์ละ 10 นาที แล้วให้ผู้เรียนจด และจำเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ไว้
2. สอบถามถึงเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนฟังไป
3. สอนและผู้เรียนสรุปเป็นข้อ ๆ ลงกระดานแล้วจดลงสมุด เพื่อกันการลืม

ภาพพุทธประวัติและภาพวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ประกอบคำอธิบาย เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญในทางพุทธศาสนาและวันสำคัญต่างๆ ในทางพุทธศาสนา เช่นวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

ม้วนวีดิทัศน์ เรื่อง “พุทธประวัติ” ฉบับการ์ตูน ใช้สำหรับฉายให้ผู้เรียนได้ดูในตอนท้ายหลักสูตรของกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการทบทวนความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน เป็นวีดิทัศน์ ที่มีความยาวประมาณ 90 นาที ผู้ดูจะต้องมีพื้นฐานหรือความรู้ทางพุทธประวัติมาพอสมควร จึงจะดูได้รู้เรื่อง จึงเหมาะสำหรับฉายให้ผู้เรียนได้ดูในตอนท้ายของการเรียนการสอน (ในช่วงทบทวน)

การเรียนการสอนแบบระดมความคิด เป็นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างเต็มที่ โดยผู้สอนจะเป็นผู้ช่วยกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นออกมา

เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

1 เนื้อหาในการเสริมความรู้ประสบการณ์

ได้กำหนดเนื้อหาหลักในการจัดการศึกษาจากการศึกษาปัญหา วิเคราะห์ชุมชนและ จัดหลักสูตรจากการมีส่วนร่วมของชุมชน อาศรมพระธรรมจาริก ผู้บริหารโครงการยุวพุทธ ผู้ปกครองและนักเรียนยุวพุทธ ได้แก่ เนื้อหาอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง พุทธประวัติ ศาสนพิธี และวัชารธรรมะ รวมทั้งการสวดมนต์ไหว้พระ กล่าวคำอาราธนาต่าง ๆ และการสวดทำนองสรภัญญะ

เนื้อหาหรือ เรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่า ชุมชน วิชาการต่าง ๆ ที่บูรณาการไปสู่ เช่น ภาษาไทย สังคม เป็นต้น และสถานการณ์ปัจจุบันรวมถึง การศึกษานอกสถานที่ และกิจกรรมนันทนาการ

2. เนื้อหาจากการเรียนรู้ในแง่ของการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์และการแก้ปัญหา ของชุมชนและสังคมในเรื่องต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการค้นหาศักยภาพของ ทรัพยากรชุมชน ตลอดจนแนวทางการบริหารจัดการกับทรัพยากรนั้น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (ทุน ตลอดจนทั้งทรัพยากรบุคคล)

การสร้างจิตสำนึกส่วนรวมสังคม

ตลอดระยะเวลาในการดำเนินโครงการนี้ทำให้มีการเกิดการเรียนรู้ร่วมกันทางสังคม ขึ้นในชุมชนระหว่างพระธรรมจาริกและชุมชน จนมีความรู้ ความเข้าใจอันดีต่อกัน อันส่งผลให้มีการจัดทำกิจกรรมอื่นร่วมกันอีกหลายกิจกรรม หลายโครงการ ระหว่างชุมชน โรงเรียนและ อาศรมพระธรรมจาริก ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันเป็นหนึ่งอันเดียวกันต่อกัน จนสามารถให้ความ ร่วมมือกันปฏิบัติงาน หรือดำเนินกิจกรรมอื่นให้ประสบผลสำเร็จลงด้วยดีอีกหลายโครงการ

แผนงานต่อเนื่อง บทบาทหน้าที่และข้อตกลงร่วมกัน

ด้านบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ปกครองสรุปได้ดังนี้

1. ถ่ายทอดภูมิความรู้ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของชนเผ่า ปลุกจิตสำนึกใน ความหวงแหน สืบทอดและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของคนแก่นักเรียนยุวพุทธธรรมจาริก
2. ประสานงาน ประชาสัมพันธ์โครงการแก่นักเรียนยุวพุทธ พระธรรมจาริก และโรงเรียน

3. เป็นที่ปรึกษาโครงการ และผู้ร่วมปฏิบัติงานในแต่ละกิจกรรม

บทบาทของนักเรียนยุวพุทธพอสรุปได้ คือ

1. ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้
2. ชักนำผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนให้เข้ามาร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ใน อาศรมพระธรรมจาริก

3. ประสานงานระหว่างอาศรมพระธรรมจาริกและโรงเรียน

4. เป็นแกนนำการจัดการพัฒนาอาศรม และชุมชน

บทบาทของพระธรรมจาริกประจำอาศรม

1. ดำเนินการเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. ประสานงานโครงการ และดูแลในสวัสดิการทุกด้านแก่ผู้เรียน

3. จัดหาสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน
4. จัดซื้อและอาหารกลางวัน ของว่างเพื่อเลี้ยงดูนักเรียน
5. เตรียมสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ
6. เข้ารับการฝึกอบรม ทักษะและเทคนิคการสอน วางแผนการสอน
7. ศึกษาหลักสูตร เนื้อหาวิชา และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
8. ฝึกการแสดงศิลปวัฒนธรรมแก่นักเรียน (กิจกรรมนันทนาการ)
9. นำนักเรียนยุวพุทธธรรมจาริกเข้ารับการสอบวัดผลที่วัดศรีโสดา
10. สรุปผลการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด เสนอผู้บริหาร

สรุปผลของการจัดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

จากผลการดำเนินกิจกรรมที่ประเมินหลังจากจบหลักสูตร ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ มีความรู้ชัดเจนขึ้นในเรื่องของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยสังเกตได้จากการปฏิบัติตัวทั่ว ๆ ไปต่อพระสงฆ์ และการสอบที่มีผลคะแนนอยู่ในระดับสูง ของผู้ที่ผ่านการประเมินผล เนื่องมาจากผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดศรัทธาจึงปฏิบัติตาม และมีบางส่วนที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินกิจกรรมในปีต่อไป ควรกำหนดหลักสูตร ระยะเวลาให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ ในแต่ละพื้นที่ ระยะเวลาในการนำเด็กมาร่วมกิจกรรมควรเป็นช่วงใกล้ปิดเทอม ปัญหาที่เจอจากการนำเด็กมาร่วมกิจกรรมที่วัดศรีโสดา คือ สถานที่รับประทานอาหารไม่เพียงพอ

ความเหมาะสมและจุดบกพร่องในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

มีความเหมาะสมเพราะเป็นผู้กำหนดการเรียนการสอนเองและมีนักเรียนไม่มากสามารถควบคุมได้ การดำเนินการเป็นขั้นตอนตามที่กำหนดแต่สำหรับการจัดคิวหรือขั้นตอนต่าง ๆ ในการสอบปลายปีการศึกษาไม่เหมาะสมมากนัก เช่น การจัดคิวการแสดงควรที่จะให้หมู่บ้านที่มีการแสดงเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำเผ่าขึ้นก่อน และไม่ควรเกิน 2 ชุดต่อหมู่บ้าน ถ้าเป็นเด็กเล็กให้แสดงก่อน และต้องเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำเผ่าเท่านั้น

เครื่องมือและรูปแบบวิธีการที่ใช้ในการจัดกิจกรรมอยู่ในปัจจุบันไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัยในการจัดกิจกรรม แต่ก็มีความหมายเพราะเป็นเครื่องมือที่หาได้ในท้องถิ่น ราคาไม่แพง

รูปแบบวิธีการในการจัดกิจกรรมนั้น ผู้สอนก็ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเนื้อหา เวลา สถานที่ ไม่จำกัดอยู่เพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยตลอด ซึ่งก็เป็นผลดี ต่อการจัดการดำเนินการทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น ในการเรียน ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้

เนื้อหาที่นำมาสอนใช้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมในพื้นที่ปัจจุบัน เช่น การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัญหาสังคมในปัจจุบันมาสอน เช่น อปายมุข 6 สังฆวัตร 4 อิทธิบาท 4 ฯลฯ หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาปฏิบัติได้ในสังคมทุกยุคทุกสมัย

ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความสนใจต่อกิจกรรมใหม่ๆ เครื่องมือที่แปลกใหม่ ทันสมัย การเล่นเกมส์ ที่ทางผู้สอนนำเสนอ ซึ่งความสนใจของผู้เรียนก็เป็นไปตามวัย ผู้สอนควรต้องมีจิตวิทยาในการจัดกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน โดยส่วนมากแล้วผู้เรียนจะให้ความร่วมมือในกิจกรรมการเรียนการสอนต่างๆ เป็นอย่างดี

ผู้เรียนจะสนใจกับเนื้อหาวิชา หรือประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องของความเชื่อเป็นพิเศษ เช่น เรื่องเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ผลกรรม ทั้งหมดนี้ไม่มีการกำหนดไว้ในเนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอน แต่อย่างใด

ความร่วมมือและความขัดแย้งในการร่วมกิจกรรม

ผู้ปกครองเห็นด้วยกับการเรียนการสอนและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งผู้เรียนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนความร่วมมือที่ได้รับจากกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ต่อการดำเนินกิจกรรม ได้แก่การอนุญาตให้บุตรหลานเข้ามาเรียนในโครงการ การอนุญาตให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางศูนย์ และทางสำนักงานจัดทำขึ้น ช่วยประชาสัมพันธ์บอกกล่าวการดำเนินกิจกรรมของโครงการ

ผลตามความคาดหวังต่อกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียน และเยาวชน เพราะตระหนักและเห็นคุณค่าความสำคัญของศาสนา และมีเวลาที่เอื้อให้เข้าร่วมกิจกรรมได้

กลุ่มที่คาดหวังแต่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม เพราะไม่มีเวลา ต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ หาอาหาร-รายได้ สำหรับเลี้ยงครอบครัว ซึ่งมีฐานะยากจน ถ้าจะให้คนกลุ่มนี้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้สอนต้องคำนึงถึงสภาพความพร้อมของผู้เรียน ต้องยืดหยุ่นเวลาในการจัดกระบวนการเรียนการสอน หรืออาจแบ่งกลุ่มสอนเป็น 2 ช่วงเวลา หรือ จัดเนื้อหาหลักสูตรวิชาเลือก ที่ให้ผู้เรียนสามารถใช้เป็นอาชีพเสริมได้

ความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปตามคาดหมาย มีการเข้าร่วมกิจกรรม มีการมาเที่ยววัด ให้ความเคารพและผูกพันกับพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น ทำให้พระธรรมจาริกที่ขึ้นไปปฏิบัติงานมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความผูกพัน รักท้องถิ่น และกลุ่มนักเรียน ทำงานเข้ากับกลุ่มเยาวชนได้ดีกว่าเดิม เป็นการเริ่มต้นที่น่าพอใจและก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ เพราะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิมที่ตั้งไว้

กิจกรรมเนื้อหาที่กำหนดไว้ในรายละเอียดของโครงการแต่ไม่ได้นำมาปฏิบัติ มีการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยน ขกเลิกไปบ้าง เพื่อให้มีความเหมาะสม สะดวกในการปฏิบัติดำเนินการ ส่วนใหญ่จะเป็นการลดกิจกรรม เพื่อความเหมาะสมกับผู้เรียน ระยะเวลา ผู้สอน และการดำเนินกิจกรรม เช่น จากเดิมที่เคยกำหนดไว้ว่า ให้ผู้เรียนเลือกเรียนวิชาเสริมอีก 1 วิชา จากที่ได้กำหนดไว้ คือ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ วิชาภาษาไทย วัฒนธรรมของชนเผ่า เพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์พิเศษให้กับผู้เรียนแต่ก็ถูกยกเลิกไปจากแผนเดิม เพื่อความเหมาะสมและให้มีเวลาเพียงพอในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ตามแผนที่กำหนดไว้ เนื้อหาบางเรื่องผู้สอนไม่มีความรู้ หรือขาดวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ประกอบในการดำเนินการ เช่น วัฒนธรรมต่างๆ ของชนเผ่า จึงต้องลดกิจกรรมลง

ข้อเสนอแนะ

1. พระธรรมจาริกต้องสำรวจความต้องการ ความเป็นไปได้ก่อนจัดทำแผนงบประมาณหรือทำโครงการในด้านความต้องการและความพร้อมของชุมชน
2. มีพระธรรมจาริกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ
3. ครูสอนต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรมเทคนิคการสอนมาก่อน มีความรู้ในเรื่องการจัดการการศึกษา, วิจัย และพัฒนาชุมชน
4. ต้องมีความร่วมมือกันอย่างจริงจังจากทุกฝ่าย ทุกหน่วยงาน
5. ครูสอนต้องจัดหาสื่อที่ทันสมัย กระตุ้นความสนใจนักเรียนได้ มีคุณภาพและสมบูรณ์เพียงพอ
6. ควรมีการเสริมขวัญกำลังใจให้กับผู้ดำเนินกิจกรรมให้พอควร
7. มีความยืดหยุ่นในทุกๆ กิจกรรมและทุกขั้นตอนในกระบวนการทำโครงการ
8. พระธรรมจาริกและครูสอนต้องมีความคุ้นเคยกับนักเรียนและชุมชนเป็นอย่างดี เข้าใจได้ลึกซึ้งในวิถีประเพณีชนเผ่าที่ตนเข้าไปดำเนินงาน

บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

ในการดำเนินโครงการเปิดศูนย์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์บ้านทุ่งหลวง โดยพระธรรมจาริก ประจำอาศรมฯ ตลอดระยะเวลา 9 เดือน ทำให้เยาวชนที่เข้าศึกษาเรียนรู้ได้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ตลอดทั้งได้รับประสบการณ์ตรงจากการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกิดการนำเอาทักษะประสบการณ์จากกระบวนการ PRA และวิชาการอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากพระพุทธศาสนาอันเป็นผลสืบเนื่องจากการจัดการศึกษาแบบบูรณาการของผู้สอนไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ขึ้นได้

ผู้ปกครอง ชาวบ้าน นักเรียนชาวพุทธธรรมจาริก และพระธรรมจาริก ตลอดจนโรงเรียนได้มีกิจกรรมร่วมกันบ่อยครั้งขึ้นจนเกิดมีความเข้าใจอันดีและให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีและสม่ำเสมอตลอดมา มีความคุ้นเคยกันมากขึ้น ก่อเกิดความสัมพันธ์ในศาสนามากยิ่งขึ้น

5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

เครื่องมือและวิธีการนำมาใช้

เครื่องมือ สื่อ วัสดุ เทปบันทึกเสียง อุปกรณ์การเรียนการสอน อาทิ แผ่นภาพพุทธประวัติ และอื่น ๆ หนังสือพิมพ์ เทปบันทึกเสียง ภาพยนตร์ วีดิทัศน์ ใบความรู้ ใบงาน สมุดบันทึก แผนภูมิ แผนผัง แบบฝึกหัด แบบทดสอบ บทบาทสมมติ เกมส์ กิจกรรมเคลื่อนไหว หนังสือวิทยากรพิเศษ เครื่องขยายเสียง ฯลฯ

วิธีการที่นำมาใช้

วิธีการที่นำมาใช้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเลือกปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาที่สอน จากวิธีการสอน รูปแบบการสอน หรือกระบวนการสอนที่รู้จัก และนิยมใช้กันมากใน

เนื้อหา-หลักสูตร

1. เนื้อหาในการเสริมการเรียนรู้ประสบการณ์
 - เนื้อหาหลักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งพุทธประวัติธรรมและศาสนพิธี รวมทั้งการทำนองสรภัญญะ
 - ส่วนเนื้อหาเสริมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งการศึกษานองสถานที่

2. เนื้อหาจากสถานภาพ บริบท สถานการณ์ ปัญหา การแลกเปลี่ยนพูดคุย การหาข้อสรุปหรือการหาทางออกร่วมกัน

การเรียนการสอนได้หยิบยกปัญหาชุมชนหรือสถานการณ์ของบ้านเมืองขึ้นมาเป็นหัวเรื่องในการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการใฝ่รู้เป็นอย่างมากในการแลกเปลี่ยนพูดคุย แต่บางครั้งก็จำกัดในระดับความรู้ของผู้ที่ป้อนข้อมูลและจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเนื่องจากยังด้อยประสบการณ์ ซึ่งบางครั้งยากในทางปฏิบัติ

บทสรุปของแผนงานต่อเนื่อง

การทำงานสอนตลอดระยะเวลาเก้าเดือนถือว่าเป็นเวลาที่ค่อนข้างนาน แต่ก็คุ้มค่าเมื่อเทียบกับผลสะท้อนกลับมา เพราะทำให้พระธรรมจาริกได้อุ่อาศัยอยู่มากขึ้นมีความผูกพันกับโครงการและชาวบ้านมากกว่าเดิมโดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นนักเรียน และทำให้พระธรรมจาริกมีความกระตือรือร้นในการทำงานเพราะเป็นงานที่พระธรรมจาริกประจำอาศรมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังตั้งแต่การวางแผน การเก็บข้อมูลร่างหลักสูตร การกำหนดกฎเกณฑ์ในการเรียนการสอนรวมทั้งมีส่วนร่วมในการออกข้อสอบ และยังรวมถึงการติดตามประเมินผล ถือว่าตัวพระธรรมจาริกเป็นบุคคลแรกที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการมีโครงการพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ตัวเยาวชนที่ได้รับการปลูกฝังให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ผู้ปกครองและโรงเรียนก็ได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการเพราะทำให้ลูกหลานเป็นคนที่มีคุณภาพและไม่เกื้อเงินในการเข้าหาพระสงฆ์

แผนงานต่อเนื่องต่อไป ควรเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทุกอาศรมฯ โดยมีงบประมาณที่แน่นอนและเพียงพอต่อการดำเนินงาน

มีหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพชีวิตของผู้เรียนเป็นบรรทัดฐานของตนเอง

ควรมีสื่อการเรียนการสอนในแต่ละวิชา

ควรมีผู้บริหารงานที่รู้และเข้าใจหลักการทำงานของครูสอน (พระธรรมจาริก)

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

สถานที่ช่วงเวลาเหมาะสมและมีงบประมาณที่เพียงพอ แต่ควรเพิ่มงบประมาณด้านหนังสือ อุปกรณ์การเรียนเพิ่มขึ้นอีกจะเหมาะสม ส่วนกลุ่มคนผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งจะมีความสนใจอย่างมาก รู้สึกดีใจมากที่ได้เรียน เพราะไม่เคยมีการจัดการเรียนอย่างนี้ เด็กเยาวชนได้มาเข้าวัดมากขึ้น ทำให้พระผู้สอนมีกำลังใจทำงานมากยิ่งขึ้น และขั้นตอนการดำเนินงานมีความเหมาะสมใช้ได้ อุปสรรคปัญหาต่าง ๆ บางครั้งเกิดจากครูผู้สอนเอง

ความเหมาะสมของเนื้อหา

มีความเหมาะสมกับผู้เรียนพอสมควร เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมะและเป็นประโยชน์ที่เด็กและเยาวชนเข้าใจง่าย ทำให้ผู้เรียนนำมาประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างมาก

เนื้อหาที่ได้จากชุมชนจะเป็นเนื้อหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจริง ๆ ชุมชนที่มีปัญหาเรื่องยาเสพติดก็จะมีกรหิบบกปัญหาเสพติดขึ้นมาเป็นเนื้อหาในการกำหนดบทเรียน แล้วก็มีกรหาทางออกกันโดยอาศัยธรรมเป็นเครื่องมือที่เข้าไปแก้ไข การใช้สถานการณ์ในชุมชนเป็นบทเรียนทำให้ผู้เรียนได้รับทราบถึงปัญหาในหมู่บ้านของเขาเองด้วย และนอกจากนั้นก็ยังรับรู้วิธีการปัญหาแบบสันติวิธีโดยการใช้ธรรมของพุทธศาสนาเป็นตัวช่วย

จากกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้ดำเนินกิจกรรมจะเน้นการสอนแบบกลุ่ม คือการระดมความคิด ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีประธานและเลขา โดยสลับกันไปทุกๆ ชั่วโมง และการแสดงความคิดเห็น จะเน้นให้ทุกคนเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น โดยยึดหลักประชาธิปไตย ความเห็นที่ได้ในแต่ละความเห็นจะต้องผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกในกลุ่มก่อนเสมอๆ

ความคาดหวังต่อการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายอย่างเป็นไปตามเป้าหมาย ลงตัวตามวัตถุประสงค์ เช่น จำนวนเด็กที่มาเรียน การชักนำเยาวชนในวัยเรียนให้เห็นความสำคัญของวัด รู้จักหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานของพุทธศาสนา

เกิดการร่วมกลุ่มของเยาวชนที่มาเรียนในกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นสาธารณะประโยชน์

ขั้นตอนการเตรียมการ

- เตรียมครูผู้สอน โดยกรอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาวันอาทิตย์จากสำนักเรียนต่าง ๆ และกรเข้าอบรมครูผู้สอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่สำนักงานบริหารฯ โครงการพระธรรมจาริกจัดขึ้น

- เตรียมสถานที่ ปรับแต่งสถานที่อาศรมให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่กรเรียนการสอนและสามารถส่งเสริมกรเรียนรู้ของผู้เรียนโดยกรจัดหาหรือจัดทำสื่อที่สามารถเสริมกรเรียนรู้วิชาต่าง ๆ มาประดับตกแต่ง

- เตรียมผู้เรียน ออกพบปะและเชิญผู้เรียนประชุมเพื่อแนะแนวกรศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์และสอบถามผู้ที่มีความสนใจและประสงค์ที่จะเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

- เตรียมชุมชน โดยกรประชาสัมพันธ์โครงการที่จะดำเนินการให้ชุมชนได้รับทราบ โดยเฉพาะผู้ปกครองของผู้สนใจที่จะเรียนและเข้าไปประสานงานกับโรงเรียนเรื่องเป้าหมายที่อาศรมจะจัดการเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น

กิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนได้รับความสนใจจากผู้เรียนเป็นอย่างมาก ในช่วงต้นของการเปิดทำการเรียนการสอน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปผู้เรียนต้องทยอยหายหน้าไปพร้อมกับการเวลาเช่นกัน สาเหตุหนึ่งเกิดจากความเบื่อของผู้เรียน ความไม่ต่อเนื่องของผู้สอน และจากสถานศึกษา ถ้าจะให้ได้รับความสนใจจากผู้เรียนอย่างต่อเนื่องควรมีกิจกรรมอื่นที่เป็นตัวผูกมัดให้ผู้เรียนต้องรับผิดชอบ และมาเรียนหนังสือควบคู่กันไปด้วย

กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มคนที่เข้าร่วมทั้งหมดเป็นเยาวชนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยต้องการที่จะเรียนรู้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ

กลุ่มที่คาดหวังไว้ไม่เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่กลุ่มผู้ปกครองและผู้นำชุมชนบางส่วน สาเหตุคาดว่ามาจากการประชาสัมพันธ์และการประสานงานไม่ดี และคิดว่าเป็นเรื่องของพระธรรมจาริกกับเด็ก ผู้ปกครองหรือคนในชุมชนจึงเฝ้าดูอยู่ห่าง ๆ และเยาวชนอีกส่วนมากที่ต้องการให้เข้าร่วมแต่ไม่มาเพราะกระแสของสื่อ สิ่งชั่วร้ายทางโทรทัศน์ ผู้ปกครองส่วนหนึ่งต้องการที่จะใช้แรงงานเยาวชนลูกหลานในวันหยุด และการถูกกีดกันจากบุคลากรในสถานศึกษา

ถ้าจะให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมร่วม ต้องร่วมมือกับสถานศึกษาจัดเป็นหลักสูตรที่ทุกคนจะต้องเรียน เหมือนหนึ่งในวิชาบังคับ แต่ไม่ต้องการวัดผลจากสถานศึกษา

เทคนิค วิธีการสอนของครูผู้สอน ต้องมีความเป็นมืออาชีพพอสมควร มีการตั้งใจและเข้าใจผู้เรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และต้องมีเวลาให้อย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิมที่ตั้งไว้

แผนงานตามที่คาดหวังและแผนที่ปรับเปลี่ยนไปพอสมควร เช่น การเรียนการสอนในตอนเปิดการเรียนการสอนใหม่ๆ จะมีการเรียนการสอนเป็นประจำอาทิตย์ละสองวัน และผู้เรียนกับผู้สอน ต่างก็มีความกระตือรือร้นในการทำหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ แต่เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ เข้าผู้เรียนก็เบื่อกว่าที่จะเรียน ประกอบกับบุคลากรในสถานศึกษาก็คอยที่จะกีดกันไม่ให้มาเรียนมาเรียนตามปกติ ทำให้การเรียนการสอนไม่สำคัญผลตามที่วางไว้เท่าไร และผู้เรียนบางส่วนก็ศึกษานอกพื้นที่วันหยุดไม่ค่อยกลับบ้านทำให้มาเรียนไม่สม่ำเสมอ

บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

1. หลักสูตร ความไม่สมบูรณ์ของหลักสูตรพุทธศาสนวันอาทิตย์ทำให้ผู้เปิดสอนมีปัญหาพอสมควรเพราะทางผู้รับผิดชอบก็ไม่สามารถที่จะให้คำตอบที่แน่นอนได้ว่าหลักสูตรจะเป็น

รูปร่างสมบูรณ์พร้อมเมื่อใด ทำให้ผู้สอนพะวงกับเนื้อหาที่สอนไปกลัวว่าจะไม่ตรงกับหลักสูตร ส่วนกลางที่ทางสำนักงานเป็นผู้กำหนด

2. ครูผู้สอน ที่อ่อนด้อยประสบการณ์ในการสอนทำให้ผู้เรียนไม่มีความ กระตือรือร้นที่จะเรียนเท่าไรเพราะการเรียนการสอนไม่สนุก ประกอบกับเนื้อหาที่เป็นหลักธรรมแม้จะเป็นธรรมเบื้องต้นแต่ก็เป็นเนื้อหาที่หนักเมื่อเทียบกับการสอนวิชาอื่น

3. นักเรียน ที่ยังเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ความสนใจที่รับรู้หรือความสนใจในการเรียนรู้มีน้อย เมื่อประกอบกับการขาดประสบการณ์ในการสอนของผู้สอนก็เลยเป็นสองแรงบวกให้ความสนใจของนักเรียนค่อย ๆ จางไป และระยะเวลาที่เปิดสอนเป็นระยะยาวผู้เรียนก็เกิดความเบื่อหน่ายที่จะมาเรียนเป็นประจำ

4. ผู้ปกครอง เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กนักเรียนมาเรียนด้วยกันน้อย เพราะผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ประกอบกับผู้ปกครองต้องการที่จะใช้แรงงานลูกหลานในการทำงานมากกว่าที่จะให้เรียนหนังสือ

5. สถานศึกษา มีส่วนสำคัญมากกว่าเด็กจะมาเรียนประจำหรือไม่มา เพราะถ้าบุคลากรในสถานศึกษาไม่เห็นความสำคัญไม่สนใจทำงานลำบาก และบางครั้งบุคลากรในสถานศึกษายังคอยกีดกันที่จะให้นักเรียนมาเรียนที่อาศรม ธรรมชาติของเด็กนักเรียนย่อมต้องเชื่อครูมากกว่าผู้ปกครอง และยังมีการลงโทษนักเรียนที่ฝ่าฝืนด้วยแล้วทำให้นักเรียนขาดที่จะเดินหน้ามาอาศรม

6. ชุมชนยังมีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตัวเองค่อนข้างน้อยมาก ส่วนใหญ่มองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องมีคนคอยแก้ไข เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรือจะต้องมีหน่วยงานของรัฐมาคอยแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

1. บุคลากรในสถานศึกษา กีดกัน และไม่ค่อยเห็นด้วยที่เด็กมาเรียนที่อาศรม
2. ผู้สอนหลักไม่ค่อยอยู่อาศรมทำให้ผู้เรียนไม่ทราบว่าจะมีการเรียนหรือไม่
3. ผู้เรียนเบื่อที่จะมาเรียนเพราะมีการสอนสนุกผู้ดูแลโทรทัศน์ไม่ได้
4. ปรับเปลี่ยนเวลาการเรียนการสอนจากเดิมที่กำหนดไว้สองวันต่อครั้ง คือ ทุกวันศุกร์ และวันเสาร์ของทุกวันอาทิตย์ มาเป็นวันเสาร์วันเดียว สาเหตุเพราะไม่ได้รับความสะดวกจากบุคลากรในสถานศึกษา

ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาครูสอน ได้แก่ การขาดประสบการณ์ ขาดเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงการไม่ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในบางอาทิตย์

ปัญหาด้านผู้เรียน เด็กต้องทำงานช่วยผู้ปกครอง ไม่มีเวลาในบางอาทิตย์ และเด็กสนใจเรียนเฉพาะตอนแรกมาก มาเรียนไม่สม่ำเสมอ

ปัญหาด้านหลักสูตร คือการขาดคู่มือ ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน และขาดแบบเรียนการประกอบหลักสูตร

5.5.4 ผลดำเนินการประเมินผลจากแบบการสอบถามกับผู้เข้าเรียน

5.5.4.1. จัดประเมินผลผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประจำปี

เพื่อประเมินผลการนำหลักสูตรที่รูปแบบ –เนื้อหา ไปใช้และนำผลที่ได้ประเมินและปรับปรุง กระบวนการประเมินผลการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของโครงการพระธรรมจาริก โดยจัดที่ส่วนกลาง ที่วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. นักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 900 คน
2. ผู้สอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 30 รูป
3. ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประมาณ 100 คน

รายละเอียด

1. จัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง , แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน , ประชุมมอบหมายงานและดำเนินการ
2. ประสานงานผู้สอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในชุมชนที่มีการเรียน และเครือข่ายทั้งหมด จำนวน 30 แห่ง ในการนำผู้เรียนเข้ามาสอบประเมินผลการเรียน ทั้งภาคข้อเขียนใน 3 วิชา คือ พุทธศาสนพิธี ธรรม ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (รูปแบบการนำเสนอโดยเวทีการแสดง) การแข่งขันสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ
3. การจัดประเมินผล ทั้งแบบข้อเขียน โดยการสุ่มตัวอย่างและสังเกตการสัมภาษณ์
4. เตรียม ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการประชุม แต่งตั้งคณะกรรมการ และจัดประชุม คณะกรรมการเตรียมงาน

ผลการดำเนินการ

ได้มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของวัดศรีโสดาซึ่งเป็นสถานที่สอบวัดประเมินผล ในส่วนของการจัดคณะกรรมการเตรียมงานด้านต่าง ๆ ในด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษารั้วนี้ ซึ่งต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานหลายเดือน มีตัวแทนแกนนำชุมชน พระผู้สอน เยาวชนที่ได้เข้าร่วมในโครงการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นการสอบวัดประเมินผลข้อเขียน การแสดงศิลปวัฒนธรรม การทัศนศึกษา

สรุป

เป็นการประเมินในด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องความร่วมมือ เช่น ความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งประเมินด้านความรู้ ความเข้าใจ ผลของการจัดการเรียนการสอนด้วย ทำให้ทราบถึงผลรวมของการดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมา

การประเมินผลของผู้ที่เข้ารับการอบรมตามโครงการพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ผลจากการประเมินผลของผู้ที่เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เมื่อจัดประเมินผลประจำปี พบว่า

1. เพศ

เพศของผู้ที่เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็น 54.6 เปอร์เซ็นต์ และเพศชาย 45.4 เปอร์เซ็นต์

2. ระดับการศึกษา

ส่วนใหญ่อำนาจกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา 59 เปอร์เซ็นต์ และระดับประถมศึกษา 41 เปอร์เซ็นต์

3. เชื้อชาติ(เผ่า)

เชื้อชาติของผู้ที่เข้ารับการอบรมอันดับ 1 คือ เผ่ากระเหรี่ยง จำนวน 38.4 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา ได้แก่ เผ่ามั่ว 15 เปอร์เซ็นต์, เผ่าถิ่น 6.5 เปอร์เซ็นต์, เผ่าเย้า 6.2 เปอร์เซ็นต์, คนไทยพื้นราบ 4.2 เปอร์เซ็นต์, เผ่าลัวะ 1.1 เปอร์เซ็นต์ และอื่นๆ 23.4 เปอร์เซ็นต์

4. จังหวัด

ผู้ที่เข้ารับการอบรม อาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้ อันดับที่ 1 คือ จังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็น 37.7 เปอร์เซ็นต์ ลำดับรองลงมา ได้แก่ จังหวัดน่าน 16.8 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดเชียงราย 12.9 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดแม่ฮ่องสอน 10.3 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดลำปาง 7 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดตาก 3.9 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดพะเยา 3.9 เปอร์เซ็นต์, จังหวัดสุโขทัย 1.7 เปอร์เซ็นต์

ความเห็นเกี่ยวกับการอบรม ตามหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

1. ความเห็นก่อนเข้าอบรม

1.1 คิดว่าเป็นสิ่งที่ดีและน่าสนใจ ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก 78.6 เปอร์เซ็นต์

รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง 17.2 เปอร์เซ็นต์, เห็นด้วยน้อย 1.1 เปอร์เซ็นต์ และมีผู้ที่ไม่แสดงความคิดเห็น 3.1 เปอร์เซ็นต์

1.2 ทำให้สามารถพัฒนาตนเองและสังคมโดยรวมได้ ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก 65 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง 31 เปอร์เซ็นต์, เห็นด้วยน้อย 2 เปอร์เซ็นต์ และมีผู้ที่ไม่แสดงความคิดเห็น 2 เปอร์เซ็นต์

2. ความเห็นต่อประเด็นต่างๆ

2.1 เด็กและเยาวชนเป็นพลังของแผ่นดินในการสร้างชาติ ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก 64.1 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง 29.2 เปอร์เซ็นต์

2.2 หลักธรรม คือ ทนทางปัญญาที่เราควรตั้งสม ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก จำนวน 59.4 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 31.5 เปอร์เซ็นต์

2.3 การศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก จำนวน 51.8 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 38.6 เปอร์เซ็นต์

3. ความเห็นต่อปัญหาที่พบในชุมชน

3.1 ปัญหาด้านศีลธรรม, จริยธรรม ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 55.8 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 20.8 เปอร์เซ็นต์

3.2 ปัญหาด้านวัฒนธรรมประเพณี ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 46.9 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยน้อย จำนวน 28.1 เปอร์เซ็นต์

3.3 ปัญหาด้านยาเสพติด ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก 42.6 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยน้อย 32.1 เปอร์เซ็นต์, เห็นด้วยในระดับปานกลาง 23.7 เปอร์เซ็นต์

3.4 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 45.5 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 27.5 เปอร์เซ็นต์

3.5 ปัญหาด้านกฎหมาย(ระเบียบสังคม) ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 43.3 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 27 เปอร์เซ็นต์

3.6 ปัญหาด้านสาธารณสุข ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 53.6 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 22.1 เปอร์เซ็นต์

3.7 ปัญหาด้านอื่นๆ ที่ระบุ ได้แก่ - การคมนาคม, ไฟฟ้า, ขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำ, การศึกษา, ขาดความสามัคคีในชุมชน ทะเลาะวิวาทกัน พ่อแม่ทะเลาะกัน, ปัญหาขยะ, ปัญหาด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน และปัญหาเรื่องโรคเอดส์

4. ความเห็นด้านการจัดการเรียนการสอน

4.1 พระผู้สอนสอนสม่ำเสมอ ครบเวลา ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก จำนวน 48.2 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 38.6 เปอร์เซ็นต์

4.2 พระผู้สอนให้การบ้าน ทดสอบ วัดผลเป็นประจำ ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 54.7 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 27.7 เปอร์เซ็นต์

4.3 พระผู้สอนมีกิจกรรมการเรียนการสอนหลากหลายแบบ ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 53.3 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 33.7 เปอร์เซ็นต์

4.4 พระผู้สอนสอนสนุก น่าสนใจเสมอ ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก จำนวน 48.9 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 39.1 เปอร์เซ็นต์

4.5 พระผู้สอนให้ความสนใจเอาใจใส่เพียงใด ส่วนใหญ่เห็นว่าเอาใจใส่มาก จำนวน 55.1 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เอาใจใส่ในระดับปานกลาง จำนวน 35.5 เปอร์เซ็นต์

4.6 พระผู้สอนคอยให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ เพียงใด ส่วนใหญ่คิดว่าให้คำแนะนำมาก จำนวน 49.1 เปอร์เซ็นต์ ปานกลาง จำนวน 41.1 เปอร์เซ็นต์

5. ความเห็นด้านสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน

5.1 มีสื่อประกอบการสอนเพียงพอ ส่วนใหญ่คิดว่ามีเพียงพอในระดับปานกลาง จำนวน 49.1 เปอร์เซ็นต์ มีเพียงพอมาก จำนวน 23 เปอร์เซ็นต์

5.2 มีสื่อวีดิทัศน์, โทรทัศน์, เทปบรรยายเพียงพอ ส่วนใหญ่คิดว่ามีน้อย จำนวน 41.1 เปอร์เซ็นต์ ปานกลาง จำนวน 40 เปอร์เซ็นต์ มาก จำนวน 14.5 เปอร์เซ็นต์

5.3 มีหนังสือ, รูปประกอบ เพียงพอ ส่วนใหญ่คิดว่ามีเพียงพอในระดับปานกลาง จำนวน 44.2 เปอร์เซ็นต์ มีน้อยจำนวน 27 เปอร์เซ็นต์, มาก จำนวน 25 เปอร์เซ็นต์

5.4 สถานที่เรียนมีความเหมาะสม น่าเรียน ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 45.1 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 39.7 เปอร์เซ็นต์

6. ความเห็นด้านเนื้อหา/บทเรียน

6.1 เข้าใจง่าย ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 56.5 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมากจำนวน 29.2 เปอร์เซ็นต์

6.2 เหมาะสมกับผู้เรียนและชุมชน ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 44 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เห็นด้วยมาก จำนวน 41.5 เปอร์เซ็นต์

7. ความเห็นด้านความรู้ ความเข้าใจของผู้เรียน

7.1 เข้าใจเรื่องประวัติของพระพุทธเจ้า ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 60.5 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก 23.7 เปอร์เซ็นต์

7.2 เข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 62.7 เห็นด้วยมาก จำนวน 18.5 เปอร์เซ็นต์

7.3 เข้าใจเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 58 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 19.9 เปอร์เซ็นต์

7.4 เข้าใจเรื่องศิลปวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 46 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก 35.5 เปอร์เซ็นต์

7.5 เข้าเรียนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 45.1 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก 32.6 เปอร์เซ็นต์, เห็นด้วย 12.3 เปอร์เซ็นต์

7.6 ท่านรู้จักกระบวนการคิดวิเคราะห์บทพจนตัวเอง ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 58.5 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 16.7 เปอร์เซ็นต์

7.7 ท่านรู้จักกระบวนการคิดวิเคราะห์บทพจนสังคม เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 52.5 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยน้อย จำนวน 19.6 เปอร์เซ็นต์, เห็นด้วยมาก 18.5 เปอร์เซ็นต์

8. ความเห็นเกี่ยวกับผู้ปกครอง

8.1 .1 มีความเข้าใจและสนใจในประเพณีและพระพุทธศาสนามากขึ้น (เข้าวัดทำบุญมากกว่าเดิม) เห็นด้วยมาก จำนวน 43.1 เปอร์เซ็นต์ ปานกลาง จำนวน 39.1 เปอร์เซ็นต์

8.2 ผู้ปกครองสนับสนุนส่งเสริมให้ท่านมาเรียนพระพุทธศาสนามากขึ้น ส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก จำนวน 57.8 เปอร์เซ็นต์ ปานกลาง 27.7 เปอร์เซ็นต์

9. ความเห็นด้านผลของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

9.1 เด็กและเยาวชนมีการทำงานและร่วมกิจกรรมกลุ่มมากขึ้น เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 46.4 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 40.2 เปอร์เซ็นต์

9.2 เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เห็นด้วยเป็นอย่างมาก 40.6 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 40.2 เปอร์เซ็นต์

9.3 เด็กและเยาวชนได้เข้าวัดประกอบคุณงามความดีมากขึ้น เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 44.6 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 36.8 เปอร์เซ็นต์

9.4 ผู้ปกครอง พ่อบ้าน แม่บ้าน คนในสังคมได้เข้าวัดประกอบคุณงามความดีมากขึ้น เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 44 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 37.3 เปอร์เซ็นต์

9.5 บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานอื่น มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เห็นด้วยในระดับ

ปานกลาง จำนวน 45.3 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 35.7 เปอร์เซ็นต์

9.6 การจัดการเรียนการสอนช่วยแก้ปัญหาในชุมชนทางตรง ส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับปานกลาง 49.8 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 30.1 เปอร์เซ็นต์

9.7 การจัดการเรียนการสอนช่วยแก้ปัญหาในชุมชนทางอ้อม เห็นด้วยในระดับปานกลาง จำนวน 50.9 เปอร์เซ็นต์ เห็นด้วยมาก จำนวน 23.2 เปอร์เซ็นต์

10. ผลที่ได้รับจากการเข้าอบรม ปัญหาที่พบ ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นต่าง ๆ

ผลดี

1. การเข้าเรียนร่วมกันทั้งในชั้นเรียน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ได้รู้จักความสามัคคี เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน กล้าแสดงออกซักและเรียนรู้วัฒนธรรมจากเพื่อนต่างถิ่น ต่างภาษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้เพื่อนมาก

2. ทำให้รู้จักตัวเอง มีความรู้ความเข้าใจและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนามากขึ้นกว่าเดิม เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3. สามารถนำเอาความรู้ที่ได้รับนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง

4. ธรรมะสอนให้เรามีจิตใจสงบสุข ทำสิ่งที่ดี ไม่โกหกผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริต มีมารยาท ไม่รังแกสัตว์ การได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาทำให้เรามีความภาคภูมิใจมาก

5. การมาเรียนพระพุทธศาสนา ได้เรียนรู้จักกระบวนการคิดวิเคราะห์ทบทวนสังคัม รู้หลักธรรมในการพัฒนาชีวิต รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคัม รู้จักบำเพ็ญคุณโทษ ได้ความรู้ในการดำเนินพิธีทางศาสนา

6. การเรียนธรรมะช่วยให้คนในชุมชนทำความดี มีความสามัคคีมากขึ้น สามารถนำเอาธรรมที่ศึกษามาปรับปรุงตนเองและชุมชน ทำให้ชุมชนพัฒนาคน พัฒนาสังคมต่อไปได้

7. ทำให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่รู้จักหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณี ช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนาดีขึ้นและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

8. ให้ข้อคิดและเข้าใจง่าย

9. ช่วยให้เยาวชนที่ติดยาเสพติดไม่กลับไปเสพยาอีก

ปัญหา

1. ห้องสอบไม่ค่อยสะดวก อยากให้มีโต๊ะเก้าอี้ไว้ใช้เวลาสอบ

2. สื่อในการเรียนการสอนมีน้อย เช่น หนังสือ รูปภาพประกอบ วีดิทัศน์

3. อุปกรณ์การเรียนไม่เพียงพอ เช่น สมุด ดินสอ ปากกา

4. ที่พักในการมาสอบวัดความรู้ที่วัดศรีโสภณมีน้อย ไม่เพียงพอ

5. ห้องน้ำห้องส้วม ถึงขยะไม่เพียงพอหรือน้อยมาก เวลาซื้อขนมกินแล้วหาที่ทิ้งยาก
6. เครื่องกระจายเสียงภายในวัดได้ยินไม่ทั่วถึง
7. น้ำดื่มและน้ำใช้ไม่เพียงพอ อากาศร้อนมาก
8. อาหารไม่เพียงพอ เดินไปรับอาหารช้า รับประทานข้าวไม่อิ่ม
9. ข้อเสนอประเมินผลอ่านเข้าใจยาก

11. ข้อเสนอแนะ

1. ควรเพิ่มงบประมาณค่าพาหนะเดินทางนำเยาวชนมาสอบวัดผล
2. อยากให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการนี้ไปให้ทั่วทุกภาค เพราะยังมีชาวเขาอีกมากที่ไม่ทราบข่าว
3. อยากให้มีวิธีการสอนที่น่าตื่นตาตื่นใจผ่านสื่อต่าง ๆ ให้มากขึ้น เสริมบรรยากาศในการเรียนการสอน มีกิจกรรมมาก ๆ แล้วเอาหลักสูตรมาสอดแทรกเข้าไป เพื่อที่จะไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย
4. ขยายเวลาในการอบรมให้นานกว่านี้ มีการสอนเนื้อหาและอธิบายให้ละเอียด มีการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ และมีการสอนและจัดแสดงภาคปฏิบัติมากกว่านี้
5. อยากให้มีการสอนธรรมะ สวดมนต์เป็นภาษาประจำเผ่า เพลงที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีการจัดร้องเพลงหมู่บ้านละ 1 เพลง เพื่อจะได้กล้าแสดงออกและร้องเพลงเป็นทุกคน
6. เพิ่มครูสอนมาก ๆ ให้ครูผู้สอนเข้มแข็ง สอนให้เร็วขึ้น และมีการสอบประเมินผลในวิชาต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม มีการขยาย ปรับปรุงห้องเรียน อาคารเรียน สถานที่เรียนเพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน
7. ให้สอนในเรื่องที่ควรรู้แต่ยังไม่รู้ และนำสิ่งใหม่ ๆ มาสอน เช่นเรื่องวัฒนธรรมไทย
8. มีข้อกำหนดนักเรียนมาเรียนให้ครบทุกวัน และมีเด็กมาเรียนให้มากกว่านี้
9. หาวิธีที่ทำให้ผู้เรียนทำความเข้าใจกันให้ทั่วถึง
10. ควรจะดำเนินการสอนต่อไป เพราะเป็นประโยชน์กับผู้เรียนมาก

12. ความคิดเห็นอื่น ๆ

1. อยากให้มีการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แบบนี้ทุกปี เพื่อศาสนิกชนจะได้มีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนามากขึ้น และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และอยากให้ช่วยเหลือผู้ที่ยากจน ผู้ที่ไม่ได้เรียน คนพิการด้วย
2. ผู้ปกครองควรสนับสนุนโครงการศาสนาวันอาทิตย์มากขึ้น นักเรียนให้ความร่วมมือมาเรียนทุก ๆ อาทิตย์ที่เปิดการเรียนการสอนปกติ มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและช่วยกันแก้ไข

ปัญหาให้ดีขึ้น

3. ให้ทุกคนร่วมมือกันทำอะไรดี ๆ ช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ ช่วยกันด้านยาเสพติด ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญ

4. เด็กและเยาวชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้น

5. อยากให้มีการสอนธรรมะอีก เรียนแล้วสนุก สอนให้รักชาติ ผลของการจัดการเรียนการสอนดีขึ้น

6. คนในชุมชนช่วยกันทำบุญ รู้จักการไปวัด มีความสามัคคี มีน้ำใจให้กันมากกว่านี้

7. ให้โครงการนี้ช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหายาจนในชุมชน ปัญหาไม่มีงานทำ มีไรสวนแต่ไม่รู้จะทำอย่างไร ควรจัดให้มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้คำแนะนำในการทำการเกษตรและการส่งเสริมอาชีพ

6. ชุมชนยังไม่เข้าใจหลักธรรมทางศาสนาพอ ไม่มีห้องเรียน และมีอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ

ภาพที่ 10.1 แสดงภาพพระสงฆ์กำลังเตรียมการจัดงานพุทธเพื่อประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรม

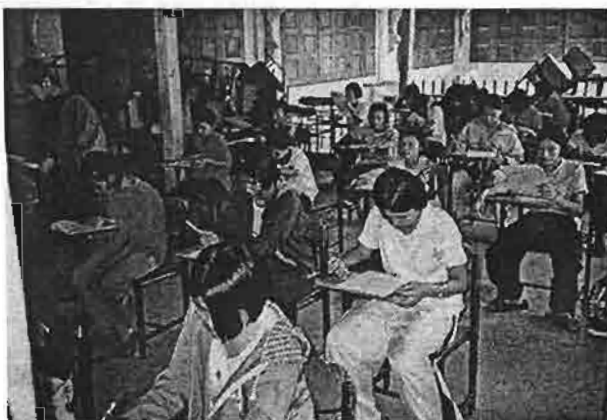
ภาพที่ 10.2 แสดงภาพการเตรียมเวทีแสดงศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านที่วัดศรีโตดา เชียงใหม่

ภาพที่ 10.3 แสดงภาพการลงทะเบียนเข้ารับการประเมินผลของชาวบ้าน

ภาพที่ 10.4 แสดงภาพกิจกรรมการชักซ้อมพิธีเปิดของชาวบ้าน จำนวน 1,200 คน

ภาพที่ 10.5 แสดงภาพการประเมินผลสอบข้อเขียน วิชาพุทธประวัติ, ธรรม, ศาสนพิธี

ภาพที่ 10.6 แสดงภาพชาวบ้านกำลังรับประทานอาหารกลางวันจากพี่เลี้ยง ที่วัดศรีโตดา

ชุดภาพที่ 10 แสดงภาพการประเมินผล โครงการจริยธรรมแก่ชาวบ้านชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ภาพที่ 11.1 แสดงภาพเยาวชนเข้าประเมินผลการเรียนการสอน

ภาพที่ 11.2 แสดงภาพการแสดงศิลปวัฒนธรรมของเยาวชนที่วัดศรีโสดา เชียงใหม่

ภาพที่ 11.3 แสดงภาพการแสดงศิลปวัฒนธรรมของเยาวชนที่วัดศรีโสดา เชียงใหม่

ภาพที่ 11.4 แสดงภาพการแสดงศิลปวัฒนธรรมของเยาวชนที่วัดศรีโสดา เชียงใหม่

ภาพที่ 11.5 แสดงภาพการเข้ารับรางวัลจากประธานฝ่ายสงฆ์

ภาพที่ 11.6 แสดงภาพเยาวชนถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกด้วยความสนุกสนาน

ชุดภาพที่ 11 แสดงภาพการประเมินผล โครงการจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์(2)

ผลดีของการจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

เมื่อได้ข้อสรุปออกมาทั้งหมดแล้วคณะผู้วิจัยได้เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ครูผู้สอนร่วมสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปผล โดยได้ผลการสัมมนาออกมาเพื่อจัดทำเป็นรูปแบบการอบรมที่มาตรฐานต่อไป โดย “การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียน โดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ” ได้ผลดังนี้

กระบวนการสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้

รายละเอียด

1. เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรึกษาและทีมวิจัย
3. ระยะเวลา 2 วัน

ผลการดำเนินการ

1. ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข การประเมินผลในชุมชน
3. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ พระผู้สอน

ทีมวิจัย ที่ปรึกษา

สรุป

ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเห็นว่าแนวทางในการดำเนินการควรได้มีการปรับปรุงตามผลที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข เพื่อทดลองใช้และควรปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้ตรงกับสภาพ ความต้องการชุมชนให้มากยิ่งขึ้นต่อไป

ผลดีของการจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ต่อพระสงฆ์และศาสนสถาน

1. พระสงฆ์ได้ใช้ความรู้ความสามารถให้การเผยแผ่ได้อย่างดียิ่ง
2. พระสงฆ์ได้กลุ่มเยาวชนมาช่วยพัฒนาอาศรมฯ รวมทั้งได้เผยแผ่ความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มเด็ก ๆ ด้วย

3. ชาวบ้านได้ทำงานกับชุมชนและอาจจะนำไปใช้สอนแก่ลูกหลานของเขา
4. เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองเข้ามาช่วยเหลืองานพัฒนาอาศรมฯ ร่วมกันการพัฒนาวัดให้เป็นที่ร่มรื่นแก่ผู้ไปพบเห็น เป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลแก่เยาวชนและชุมชนมากขึ้น
5. เด็กและเยาวชนรู้จักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เช่น การเคารพอบน้อม หลักคุณธรรม ทำให้เด็กมีความเข้าใจพุทธศาสนาและรักวัดมากขึ้น
6. เด็ก-เยาวชนเข้าอาศรมมากขึ้น และมีความคุ้นเคยกับพระธรรมจาริกกว่าเดิม
7. พระสงฆ์ได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ จากชาวบ้าน และชาวบ้านเข้าวัดมากขึ้นกว่าเดิม พระสงฆ์มีคุณค่าและประโยชน์ในสายตาศาสนิกชน
9. ทำให้อาศรมเป็นศูนย์รวมของเด็ก ๆ เข้ามารู้ มาเข้าใจ มาศึกษา ฝึกปฏิบัติตามหลักศาสนามากขึ้น
10. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมศูนย์ศึกษาวันอาทิตย์ เพื่อเป็นแนวทางแก่ชุมชน เด็กและเยาวชนรุ่นต่อไป

ต่อชุมชน

1. ชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามากขึ้น เด็ก เยาวชนในชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น
2. ชุมชนได้มีส่วนร่วมและส่งเสริมในการจัดการเรียนการสอน เช่น ให้เด็กมาเรียน และเด็กได้ร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนพัฒนาภายในหมู่บ้าน
3. ชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทางอาศรมฯ จัดขึ้น
4. สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนและยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่คนในชุมชน
5. ชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความร่วมมือ ได้เกิดความเข้าใจในบทบาทของพระและชุมชนมีสื่อกลางในการ ปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยผ่านเด็ก ๆ เกิดการเรียนรู้จนมีความเข้าใจและเลื่อมใสในพุทธศาสนามากขึ้น
6. ช่วยพัฒนาบุคลากรของชุมชนให้มีศักยภาพ คุณธรรม ห่วงไกลยาเสพติด
7. บางชุมชนเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในวัด และช่วยเหลืองานอาศรมฯ เป็นอย่างดี ชุมชนมีความรู้สึกดีต่อนักเรียนที่มาเรียน เพราะต้องการให้นักเรียนที่รู้ประเพณี พิธีกรรม มาก ๆ

ต่อผู้เรียน

1. ผู้เรียนเข้าใจในพุทธประวัติและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. ได้พัฒนาทักษะความรู้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้ตนเองมีคุณธรรมขึ้น
3. ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการในชีวิตทางพุทธศาสนา สามารถเข้าใจหลักธรรมและใช้ธรรมะในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้อย่างถูกต้อง
4. ได้ฝึกตนเองให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยใฝ่ในการเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา และพัฒนาจิตใจ พร้อมกับวิทยาการสาขาอื่น ที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของตน
5. ผู้เรียนมีความรู้ มีความประพฤติดี พุทธศาสนิกชนชื่นชม กล้าแสดงออกมากขึ้นกว่าเดิม
6. ทำให้ผู้เรียนเข้าใจพระธรรมจาริกดีขึ้น เข้าใจประเพณีชาวพุทธและเป็นพลังสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไป

ต่อผู้สอน

ผู้สอนได้เพิ่มทักษะพัฒนาฝึกประสบการณ์ ทำให้ผู้สอนเข้าใจได้ดีกว่าเดิมและแสดงความสามารถนำความรู้หลักธรรมทางศาสนาออกเผยแพร่ได้หลากหลายมากขึ้น

อื่นๆ

1. มีประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้ชุมชนมีทายาทที่มีคุณความดี สามารถดำรงตนให้ดีขึ้น
2. พระและเยาวชนเป็นที่พึ่งของชุมชนเกิดความสนิทสนม เด็กและเยาวชนได้เข้าใจในหลักธรรม ผู้ปกครองหรือศรัทธาญาติโยมเห็นความสำคัญและช่วยเหลืองานพระธรรมจาริกมากขึ้น เช่น การช่วยเหลือด้านงบประมาณการทำอาหาร ทำให้เขาเหล่านั้นยอมเสียสละเวลาเพื่อพระพุทธศาสนาได้
3. ชุมชนได้ร่วมกันปลูกฝังเมล็ดพันธุ์ความดีงามแก่เยาวชนเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์สังคมในอนาคตอย่างเหมาะสมเป็นเหตุให้สังคมปกติสุขมากขึ้น โดยพระสงฆ์สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับศรัทธาเลื่อมใสมากขึ้น
4. โครงการพระธรรมจาริกได้แสดงศักยภาพอีกด้านหนึ่งให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของมหาชนมากขึ้น และภายในโครงการเองก็มีการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร

อุปสรรคและปัญหาในการจัดการเรียนการสอน

ผู้สอน

1. พระผู้สอนส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์และเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาก่อน ควรต้องได้รับการอบรมเพื่อเพิ่มเติม
2. พระสงฆ์หลายรูปมีความรักในการทำงานด้านนี้และอยากพัฒนาตนเอง แต่สำคัญไม่มีคนช่วยต้องดำเนินการรับผิดชอบทั้งหมด จึงเหนื่อยมาก
3. สามเดือนแรกผู้สอนอาจขาดประสบการณ์สอนเวลาสอนพูดผิดพูดถูกบ้าง หลังจากนั้นทำให้มีความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น มีอุปสรรคหรือปัญหาก็จะแก้ไขได้บ้าง
4. ขาดบุคลากรช่วยสอน เพราะแต่ละแห่งมีพระสงฆ์ผู้สอนเพียงรูปเดียว
5. สื่อและอุปกรณ์การจัดการเรียนการสอนยังไม่พร้อม

ผู้เรียน

1. ระยะแรกไม่เข้าใจ ต่อมาก็สามารถปรับปรุงดีขึ้น ได้รับความรู้หลักธรรม และจริยธรรม
2. ผู้เรียนมีหลายวัย การรับความรู้และมีความเข้าใจในการเรียนการสอนแตกต่างกันนักเรียนโตขึ้นแก่ผู้เรียนตัวเล็กกว่า และมาเรียนไม่สม่ำเสมอ
3. ไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นในการเรียน สอนไปแล้วพฤติกรรมเหมือนเดิม และบางส่วนไม่สนใจในการเรียนเท่าที่ควร เอาแต่ใจตนเอง ไม่มีเหตุผลและไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร นักเรียนบางคนมีจุดประสงค์อย่างอื่นในการเข้ามาเรียน
5. ช่วงแรก ๆ นักเรียนมาเรียนกันมากถึงพระสงฆ์ผู้สอนจะไม่มีเทคนิคการสอนหรือมุขตลกก็ตาม แต่หลังจากนั้นเริ่มลดน้อยลง อาจเพราะเกิดความเบื่อหน่ายและมึนมาก
6. ผู้เรียนไม่มีพื้นฐานเกี่ยวกับวิชาที่เรียน เช่น การไม่เข้าใจในการเรียนเรื่องธรรมะศึกษาเพราะไม่เคยมีการเรียนการสอนเลย และไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ว่าพระธรรมจาริกมาสอนเพื่ออะไร

ผู้ปกครอง

1. ไม่เข้าใจและไม่ยอมให้เด็กมาเรียนในระยะแรก เพราะต้องให้เด็กไปช่วยทำงานในไร่ ต่อมาก็เข้าใจพอสมควรเมื่อเห็นพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น
2. ผู้ปกครองไม่อยากจะให้มาเรียน เพราะเป็นการเสียเวลาการช่วยทำงานของเยาวชน โดยเฉพาะช่วงหลัง ๆ

3. ไม่ค่อยเห็นความสำคัญในเรื่องนี้เท่าที่ควร เพราะขาดความเข้าใจในหน้าที่และบทบาทของพระธรรมจาริกจึงไม่สนับสนุนหรือช่วยกระตุ้นบุคลากรของตนให้มาเรียนอย่างสม่ำเสมอ

4. ผู้ปกครองนักเรียนชาวพุทธอยากให้ลูกเรียน แต่ลูกหลานไม่เข้าใจ เพราะเพิ่งเปิดสอนปีแรกจึงอาจทำให้ทำงานลำบาก

ชุมชน

1. แม้ชุมชนไม่เข้าใจในระยะแรก ให้ความสนใจมีส่วนร่วมน้อย บางส่วนยังไม่เข้าใจและไม่ไว้วางใจกับผู้ดำเนินการเรียนการสอน ต่อมาสามารถปรับปรุงไปในทางที่ดีขึ้น

2. ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษานอกเหนือเวลาเรียนในชั้นเรียน

3. คนในชุมชนขาดความร่วมมือเพราะคิดว่าเป็นการพาเด็กไปมั่วสุม และไม่ได้ช่วยพ่อแม่ทำงาน มั่วแต่ไปเรียนหนังสือทุกวัน

4. มีกิจกรรมอื่นในชุมชนตรงกันบ่อย ๆ ทำให้ต้องยืดหยุ่นเวลาเข้าเรียน เป็นสาเหตุให้ผู้เรียนมาไม่ครบ นานเข้าก็ขี้เกียจมาเรียน

อุปกรณ์

1. ขาดสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอนเป็นอย่างมากในระยะแรก

2. ขาดการพัฒนาสื่ออุปกรณ์ธรรมชาติมาใช้ และขาดเทคนิคการถ่ายทอด

3. สื่อยังไม่มีหลากหลายและทันสมัย ไม่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

4. สื่อที่หาได้ในชุมชนไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ในการจัดกิจกรรม

สถานที่จัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนส่วนใหญ่จะจัดที่ศาลาบำเพ็ญบุญของอาศรมฯจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละพื้นที่ โดยสรุปได้ดังนี้

1. ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมที่ใช้เวลานาน และไม่สะดวกในการจัดการเรียนการสอน ทำให้ต้องเปลี่ยนสถานที่สอนจากในอาศรมและได้ร่มไม้

2. เหมาะสมกับผู้เรียนเพียงบางส่วนเนื่องจากผู้เรียนมีวัยแตกต่างกัน

3. อาคารที่ใช้จัดการเรียนการสอนไม่ได้มาตรฐาน ไม่มีความพร้อมที่จะเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนเพราะไม่สามารถติดตั้งอุปกรณ์และดำเนินกิจกรรมบางอย่างได้

หลักสูตร

1. ระยะแรกไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน ระยะต่อมาได้มีการร่วมกันจัดทำหลักสูตรขึ้น ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แม้จะยังไม่สมบูรณ์แบบ

2. ควรจัดทำเอกสารคู่มือการจัดการเรียนการสอนให้ด้วย เพื่อป้องกันการสูญหาย และสอนได้อย่างต่อเนื่อง การได้รับเอกสารในการสอนครั้งละชุด บางครั้งได้ไม่ครบทำให้ไม่ทัน ต่อการศึกษาและเตรียมตัว ไม่สามารถทำการสอนได้อย่างเต็มที่และดีที่สุด

3. เหมาะสมกับผู้เรียนในบางส่วนเนื่องจากผู้เรียนมีวัยแตกต่างกันจึงไม่เหมาะกับ วัยในบางเรื่อง และยังขาดความสมบูรณ์อยู่มาก ต้องอาศัยหลักสูตรจากที่อื่น

4. หลักสูตรที่ทางโครงการฯ ให้มาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร พระผู้สอนต้องนำหนังสือ มาประกอบการเรียนการสอนหลายเล่มด้วยกัน

5. ได้หลักสูตรมาจากโครงการมาเพียงมีชุดเดียว และหลักสูตรทำได้ดีมาก อยากให้ แจกให้แก่เด็กทุกคนด้วย

การประเมินผล

1. ในระยะแรกไม่สามารถประเมินผลเพราะไม่มีหลักสูตร เมื่อมีหลักสูตรแล้วก็ สามารถทำการประเมินผลได้ดีพอสมควร

2. ทำให้เด็กสามารถประเมินผลตนเอง และเป็นการประเมินจากชุมชนด้วย

3. ส่วนใหญ่ผู้เรียนยังขาดความรู้ด้านหลักธรรมศาสนาอีกมาก และความรู้ไม่เท่าทัน สถานการณ์ ปัจจุบัน การประเมินผลควรต้องวัดความประพฤติปฏิบัติ

4. ยังไม่รู้วัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแน่ชัด จึงไม่สามารถสรุปหรือประเมิน ผลได้อย่างถูกต้องชัดเจน

5. ควรมีการประเมินผลจากสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วน กลาง

6. นักเรียนบางส่วนกลัวการวัดผล-ประเมินผล และคิดว่ายุ่งยาก มีขั้นตอนหลาย ส่วน ใช้เวลาในการวัดประเมินผลที่จัดในช่วงเดือนเมษายนยังไม่เหมาะสม เพราะนักเรียนยุ่งกับการ เรียนในภาคบังคับและการหาสถานที่เรียนต่อ

7. การประเมินผลควรใช้การวัดความประพฤติของผู้สอน และผู้เรียนร่วมกัน เห็น ความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมไปในทางใด ทางพระผู้สอนครูผู้สอนคอยดูแล้วการแสดงออก ของเด็กและเยาวชนมีความรับผิดชอบมากแค่ไหน

การบริหารโครงการ

1. การดำเนินงานจัดเป็นระบบดี และดีขึ้นตามลำดับแต่ขาดแรงเสริมทางบวกอยู่

2. จัดงบประมาณไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมบางอย่างบางแห่ง ควรสนับสนุน งบประมาณให้เหมาะสม

3. การบริหารโครงการดีมาก มีความเหมาะสม มีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน เพราะมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือทุกเดือน แต่บางครั้งเนื้อหาจะกว้างมาก

อื่น ๆ

1. เด็กบางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมสอบตอนวัดผลปลายภาคเพราะกิจกรรมการสอบตรงกับการบวชภาคฤดูร้อน

2. ควรสนับสนุนงบประมาณดำเนินการด้านสื่อการสอน เช่น การอบรม การประดิษฐ์สื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาโดยโครงการพระธรรมจาริก เพื่อพัฒนาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขา ในด้าน

1. บริบทชุมชน ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหาในชุมชนชาวเขา
2. ทักษะด้านจิตสำนึก ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมของคนในชุมชน
3. ความสามารถประยุกต์หลักธรรมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชน
4. ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการดำเนินงานการเรียนการสอนธรรม และจริยธรรมที่ผ่านมา

5. รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ชาวเขาที่เหมาะสม

การดำเนินงานวิจัยใช้พื้นที่ของชุมชนชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 แห่ง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้านชาวเขาที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริกมาแล้ว 1 ปี มีชุมชนที่ใกล้เคียงกันเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ และพิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยมีตัวแทนชุมชนที่รับเอาวัฒนธรรมจากสังคมโลกภายนอกมาแล้ว (2 แห่ง) ชุมชนที่ยังคงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอยู่ (2 แห่ง) และชุมชนชาวเขาเผ่าม้งอีก 1 แห่ง ดังนี้

1. บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
2. บ้านแอเอาะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
3. บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
4. บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ (กะเหรี่ยง)
5. บ้านบวกจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (ม้ง)

และยังศึกษาชุมชนที่เปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาเปรียบเทียบกับเพิ่มเติมอีก 25 หมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมเปิดการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 25 หมู่บ้าน เยาวชน ชาวบ้านและผู้นำชาวบ้านใน 5 หมู่บ้านเป้าหมาย

สรุปกิจกรรมและวิธีการเก็บข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล เอกสารวิชาการ แนวความคิด ทฤษฎี งานวิจัย และข้อมูลจากบุคคล องค์กร พระสงฆ์ เยาวชน บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนพื้นที่การทำงานของกรรุ่มเป้าหมาย ข้อมูลจากการจัดสัมมนา การฝึกอบรม การจัดประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการทำงาน นำมาเป็นข้อมูลในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้

กระบวนการเก็บข้อมูล

แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน รวม 9 กิจกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มี 2 กิจกรรมย่อย คือ

1. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์
2. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) โดยพระสงฆ์และชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกฯ มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ

1. การประชุมสรุปบทเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก
2. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลหลัก มีกิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

3. การประชุมพระผู้สอน คณะผู้วิจัยเพื่อสรุปบทเรียนในการทดลองสอน
4. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในชุมชน
5. กิจกรรมประชุมประเมินผลผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประจำปี
6. กิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ”

โดยใช้การเก็บข้อมูลจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การจดบันทึก การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม

หมู่บ้านชาวเขาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงในแต่ละชุมชนจะมีลักษณะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของท้องถิ่นที่มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ผู้อาวุโสชนเผ่าในชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามวิถีความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่ในระดับสูง เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ แต่เยาวชนรุ่นใหม่ ๆ จะยอมรับค่านิยมแบบใหม่มากกว่าประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่วนระบบการปกครองในชุมชน ปกครองโดยผู้ที่แต่งตั้งโดยภาครัฐ(ผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำด้านการประกอบพิธี ในชุมชนมีองค์กรด้านต่าง ๆ อยู่ในชุมชนทั้งที่จัดตั้งโดยภาครัฐ เช่น โรงเรียน และภาคชุมชน เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มออมทรัพย์

การตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าในปัจจุบันมีรูปแบบที่ถาวร ไม่โยกย้ายถิ่นฐานเหมือนเดิมเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงมีการบุกรุกพื้นที่ป่าธรรมชาติมากขึ้นเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำกินหรือนำไปสร้างอาคารบ้านเรือน ปลูกป่าไม้ ปลูกพืชเชิงเดี่ยวสภาพลง ในฤดูร้อนแหล่งน้ำธรรมชาติขาดแห้งลง ชุมชนขาดแคลนน้ำซึ่งมีไม่เพียงพอในการอุปโภคและบริโภค แต่หลายหมู่บ้านก็มีการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้สำหรับจัดเป็นป่าชุมชนสำหรับหาอาหารหรือของป่า

ทุกชุมชนจะประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ ทำนา ทำไร่ หรือเลี้ยงสัตว์ ซึ่งปัจจุบันได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของภาครัฐ และโครงการหลวง ด้านอาชีพทางการเกษตร เช่น การปลูกพืช ผัก ผลไม้ ไม้ดอกเมืองหนาว ทำให้มีรายได้จากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น

หมู่บ้านที่ระบบสาธารณูปโภคยังเข้าไปไม่ถึงได้แก่ บ้านขุนแม่รวม บ้านแอเอะ หมู่บ้านบวจัน บ้านทุ่งหลวง ถนนเข้าสู่หมู่บ้านจึงเป็นเพียงทางลำลองหรือถนนดินลูกรัง เลอะเลียบเชิงเขาลาดชันหรือลำธาร มีความยากลำบากในการสัญจรไปมาโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน เพราะถนนจะเป็นหลุมบ่อหรือโคลนตรม หมู่บ้านที่เริ่มพัฒนา เช่น บ้านแม่แฮเหนือ มีระบบสาธารณูปโภค เช่นระบบไฟฟ้า ถนนลาดยาง อยู่บ้าง

ด้านการรักษาพยาบาล ในหมู่บ้านที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ผู้ที่เจ็บไข้ต้องใช้เวลาเดินทางไปบ้านและด้านพิธีกรรม ความเชื่อ ในการบรรเทาอาการและรักษา แต่หากเจ็บป่วยหนักต้องเช่าเหมารถเดินทางไปสถานอนามัยที่หมู่บ้านอื่นห่างออกไป

เยาวชนส่วนใหญ่เข้าเรียนหนังสือตามระบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาลจึงอ่านและเขียนหนังสือไทยได้เป็นอย่างดี ทำให้ฐานความคิด การดำเนินชีวิตปรับเปลี่ยนไป การอบรมและพัฒนาในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งต้องให้ศึกษาหลักธรรมด้วย

ตนเอง ตามเหตุตามผลมากกว่าความเชื่อทางพิธีกรรม แต่อย่างไรก็ตามการถ่ายโอน องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา กลับเป็นไปอย่างยากลำบาก ขาดผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เชี่ยวชาญ เด็กและเยาวชนหรือรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญ จึงไม่สืบทอด เยาวชนมักใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนในการดูโทรทัศน์ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่และผู้ปกครองเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ แต่เด็กและเยาวชนก็จะช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพในวันหยุดเรียนหรือหารายได้พิเศษ อื่น ๆ เช่นรับจ้างทำนา ทำไร่ ตัดไม้

เด็กและเยาวชนมีความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมส่วนรวมเป็นยอด่างดี แต่เยาวชนบางส่วนเมื่อได้เข้าไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานในตัวเมือง เมื่อกลับมาเริ่มไม่ยอมรับสภาพประเพณี วัฒนธรรมเดิม และเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้เป็นผู้นำตามค่านิยมแบบใหม่ที่รับมาจากสังคมเมือง

6.1.2 สถานการณ์ปัญหาในชุมชน

ปัญหาด้านยาเสพติด เป็นปัญหาที่สำคัญมากที่สุด พบว่า สุราเป็นปัญหาของทุกหมู่บ้าน รองลงมาคือ ผิ่น ส่วนยาบ้าเป็นปัญหาที่เริ่มแพร่หลายเข้าไประบาดในกลุ่มเยาวชนทุกชุมชน ทำให้เกิดการลักขโมย ผลิตผลพืชไร่ เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง เกิดอุบัติเหตุ เป็นอันตรายต่อร่างกาย การสูญเสียทรัพย์สิน ไม่มีเงินส่งเสียบุตรหลานเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้นต่อไป

ปัญหาด้านวัฒนธรรม เป็นปัญหาของชุมชนที่เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจถึงแก่นของประเพณี และไม่สนใจวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของตน โดยคิดว่าไม่ทันสมัย เนื่องจากอิทธิพลของสื่อต่างๆ ทางโทรทัศน์ หนังสือ วารสาร และการเข้ามาเรียนในเมืองของกลุ่มเยาวชนเอง ที่ได้รับสื่อต่างๆ เหล่านี้ การได้เปลี่ยนแปลงสิ่งที่พัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปตามรูปแบบสังคมในปัจจุบันนับว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่เยาวชนเมื่อได้รับสื่อต่างๆ ยังขาดการวิเคราะห์ ขาดพิจารณาสื่อ รวมทั้งการขาดผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม ในชุมชนเองแม้มีแนวคิดที่จะร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดในชุมชนทำกันอย่างจริงจัง ในด้านการสืบทอดหรือสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมค่อยๆ ลดบทบาทและสูญหายไป

ปัญหาด้านสังคมของชาวบ้านพบว่า หลายหมู่บ้านมีปัญหาเรื่องขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่สนใจกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม ไม่ใส่ใจในบทบาทหรือหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ขาดความสามัคคี ปัญหาการผิดศีลธรรม ในเรื่องเพศ เริ่มมีให้เห็นในชุมชน ขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา การแย่งชิงที่ดินเพื่อทำกิน หรือเพื่อทำที่อยู่อาศัย การทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว ผู้ปกครองไม่เอาใจใส่ลูกหลาน เด็กและเยาวชนไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครองทำงาน เอาแต่ใจตนเอง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกชุมชนพูดถึงได้แก่การไม่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การเผาป่าไม้ การทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ไม่เพียงพอในการอุปโภคบริโภคในช่วงฤดูร้อน ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม รวมถึงปัญหาด้านมลพิษที่สำคัญ คือ ปัญหาการทิ้งขยะและการไม่ทิ้งขยะในหมู่บ้าน การใช้สารเคมีด้านการเกษตรที่ไม่ถูกวิธี

นอกจากนั้นยังมีปัญหาในเรื่องขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจากรัฐบาล ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ โทรศัพท์ ไปรษณีย์ และการขาดเอกสารสิทธิในการครอบครองที่ทำกิน การจำหน่ายพืชการเกษตรไม่ได้ราคา

6.1.3 กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับความตระหนักปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

การอบรมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระสงฆ์ผู้สอนและการจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชน นอกจากจะทำให้พระสงฆ์ผู้สอนได้มีฐานข้อมูลจากการค้นพบสภาพลักษณะทางสังคม สภาพวัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหาแล้วยังใช้กระบวนการต่าง ๆ ให้ชุมชนได้วิเคราะห์ชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนพบปัญหา สาเหตุ พบความตระหนักของชุมชนและแนวทางแก้ไข โดยชุมชนเอง ซึ่งคณะผู้วิจัย พระสงฆ์ผู้สอน และชุมชนจะได้นำมาสรุป ประมวลหาหลักการที่จะนำไปให้เยาวชนได้ศึกษา โดยนำไปเป็นหัวข้อธรรมในเนื้อหาบทเรียนต่อไป ซึ่งความตระหนักและแนวทางแก้ไขปัญหา สรุปได้ดังนี้

ด้านยาเสพติดชุมชนความตระหนักว่ายาเสพติดแพร่ระบาดเข้าสู่เยาวชนในทุกหมู่บ้าน เพราะคนขาดศีลธรรม การเสพยาเสพติดทำให้เกิดปัญหาด้านอื่นๆ ตามมา เช่นทำให้เกิดการลักขโมย เกิดอุบัติเหตุ ปัญหาทางครอบครัว การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ปัญหาความยากจน ปัญหาร่างกายทรุดโทรม การไม่มีเงินส่งลูกเรียน ชุมชนให้แนวทางแก้ไขโดยการเลือกคบเพื่อน การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่นการเล่นกีฬา ศึกษาหลักธรรม ชุมชนร่วมกันตั้งกฎ กติกาเกี่ยวกับยาเสพติดขึ้นเพื่อปฏิบัติในชุมชน การจัดการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องโทษและอันตรายของยาเสพติด ให้ความใกล้ชิดกับบุตรหลาน และเมื่อเยาวชนมีปัญหาเกิดขึ้นควรปรึกษาผู้ใหญ่ เช่น ครู พ่อ-แม่หรือผู้ปกครอง

ด้านประเพณี วัฒนธรรม พบว่าประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อยๆ สูญหายหลายอย่าง เช่น การไม่เคารพนับถือผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ มีจิตสำนึกด้านความกตัญญูต่อบุพการีน้อยลง เยาวชนไม่มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่น ด้วยเห็นว่าล้ำสมัยและขาดผู้สืบทอดที่เชี่ยวชาญเช่น การจักสาน การทอผ้า การแต่งกาย ภาษาพูด ภาษาเขียน การประกอบประเพณีพื้นบ้านต่างๆ ของชุมชน ซึ่งส่งผลถึงการสืบทอดฟื้นฟูอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนชุมชนได้ให้แนวทางแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ผู้มีภูมิปัญญาในชุมชน เข้ามามีส่วนรวม เอาใจใส่ กิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน เช่น จัดเวทีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยให้ผู้ใหญ่ทำเป็นต้นแบบ

ด้านสังคมพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ขาดความรับผิดชอบ ขาดความสามัคคี ไม่เห็นแก่ส่วนรวม มักง่าย มีคู่ครองหลายคนหรือการผิดศีลธรรมทางเพศ เช่น มีเมียหลายคน หรือการคบชู้ ทำให้เกิดปัญหาด้านมาอย่างมากมาย โดยผู้ใหญ่มิฉะนั้นถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อไป ชุมชนได้ให้แนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น คือ ผู้ปกครองต้องสนใจปลูกฝังคุณธรรมให้แก่บุตรหลาน ร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้รู้จักการเคารพสิทธิของผู้อื่น ชี้ให้ชุมชนเห็นถึงผลดี ผลเสีย ชุมชนร่วมกันตั้งกฎขึ้นและให้ทุกคนปฏิบัติตามกฎที่ตั้งขึ้นอย่างเคร่งครัด

ด้านสิ่งแวดล้อม พบปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นที่ และปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า เป็นปัญหาสำคัญของหลายชุมชน ทำให้เกิดการขาดแคลนแหล่งน้ำในการบริโภคและอุปโภค เกิดโรคระบาดในนาข้าว ซึ่งปัญหาหลายอย่างเกิดจากความมักง่ายของคนในชุมชน ชุมชนได้ให้แนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น คือให้ชุมชนร่วมกันออกกฎระเบียบ และแบ่งพื้นที่ป่าไม้ในชุมชนให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์

6.1.4 สรุปบทเรียนโครงการรูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาโดยพระธรรมจาริก

กระบวนการจัดการอบรมต่าง ๆ เกิดประโยชน์แก่พระผู้สอนเป็นอย่างมากในด้านการวิเคราะห์ชุมชน เทคนิคและวิธีการเก็บข้อมูล เรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการแสดงออกซึ่งศักยภาพของตนเอง ได้ศึกษาระบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน เทคนิคการจัดการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานได้จริงในการวิเคราะห์ปัญหา การตั้งเคราะห์ปัญหา การแก้ไขปัญหามิในชุมชน โดยการจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

เมื่อพระสงฆ์ได้นำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในชุมชน ทำให้ได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากชุมชนมากขึ้น เกิดการกระตุ้นหรือเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนสนใจปัญหา ร่วมกันค้นหาจุดอ่อน จุดแข็ง ของชุมชน มองเห็นปัญหา ช่วยกันหาแนวทางแก้ไขและป้องกันปัญหามาสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพในหลายๆ เรื่อง โดยเฉพาะปัญหาที่ใช้ความร่วมมือและระยะเวลาแก้ไขสั้น ๆ อาทิเช่น การปล่อยสัตว์เลี้ยง ก็มีกรทำคอก ไม่ให้รบกวนผู้อื่น จึงควรจะมีการจัดการอบรมระยะสั้นในลักษณะการเสริมความรู้เฉพาะด้านต่าง ๆ แก่พระธรรมจาริกให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

พบว่า เมื่อทุกฝ่ายในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้กระบวนการเติมเต็มในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น(องค์ความรู้เดิม) และผสมผสานกับหลักธรรมทางศาสนา(องค์ความรู้ใหม่) คัดเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีงามมาใช้แก้ปัญหามุมชนโดยคนในชุมชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ซึ่งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์คือคนในชุมชนนั่นเอง ซึ่งประโยชน์ที่ได้นั้นครอบคลุมทั้งระบบของชุมชนและเชื่อมโยงกระจายไปยังชุมชน หรือเครือข่ายอื่น ต่อไป

6.2 การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาในโครงการพระธรรมจาริก

ศักยภาพและข้อจำกัดของหลักสูตร

ศักยภาพชุมชน ชุมชนที่เปิดเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ส่วนใหญ่มีความพร้อมเป็นอย่างมากได้แก่ การนับถือพุทธศาสนา การมีขนบธรรมเนียม กฎระเบียบ ประเพณีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา เมื่อชุมชนได้ร่วมวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม ได้มองเห็นถึงปัญหาในอีกหลากหลายมุมมองจากสมาชิกในชุมชนด้วยเหตุและผล ชุมชนจึงต้องการที่จะแก้ปัญหามุมชนเบื้องต้นโดยการจัดการเรียนการสอนในเรื่องของหลักศีลธรรมจากพระสงฆ์ในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นอกเหนือไปจากที่ได้รับที่โรงเรียน มีองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนกิจกรรมงานของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งสรุปได้ว่าบริบทชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่เอื้อต่อการเปิดชั้นเรียนฯเป็นอย่างมาก

ข้อจำกัดของชุมชน ส่วนใหญ่ชุมชนที่เปิดชั้นเรียนตามโครงการนั้นจะอยู่ห่างไกล ความเจริญ ในถิ่นทุรกันดาร มีภาษาเฉพาะที่ใช้ในชุมชน ปัญหาด้านผู้นำชุมชนไม่สนใจพัฒนาชุมชน การแบ่งพรรคแบ่งกลุ่มของคนในชุมชน ปัญหาด้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ปัญหาในการประกอบอาชีพ ปัญหาเรื่องการระบาคของยาเสพติด

ศักยภาพเยาวชนชาวเขาชนชาวเขาในปัจจุบันพูด อ่านและเขียน ภาษาไทยมากขึ้น มีความเชื่อมั่น ความสามัคคี ในกลุ่มของคนค่อนข้างสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

ข้อจำกัดคือ เยาวชนบางส่วนไม่สนใจที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน เยาวชนส่วนใหญ่มักไม่กล้าแสดงออก ในแต่ละชุมชนมีผู้เรียนที่มีวัยและวุฒิภาวะที่แตกต่างกัน เยาวชนหลายคนต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา หรืออื่นๆ

ศักยภาพผู้สอนพระธรรมจาริกผู้สอน ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ มีความมานะ และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการฯ เพียงพอ สามารถใช้กิจกรรมตามประเพณี ศาสนพิธีหรืออื่นๆ เป็นกิจกรรมเสริมได้มากมายและอย่างหลากหลาย แต่ข้อจำกัดคือพระผู้สอนส่วนใหญ่ขาดทักษะและประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งขาดแนวคิดในการประยุกต์

ทรัพยากร วัสดุหรือสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนมาเสริมเป็นอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน และยังมีอีกหลายท่านที่ยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน หลายรูปที่ติดภาระกิจไม่สามารถสอนได้ครบตามเวลาที่กำหนดไว้

ศักยภาพหลักสูตรหรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอนซึ่งได้เปิดไว้กว้าง ๆ สามารถประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมของสภาพสังคม วัฒนธรรม ของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาหลักสูตรมีจำนวนหน่วยมากเกินไป ไม่สามารถสอนให้ทันเวลาการสอนปลายภาคเรียนที่กำหนดและมีหลายหน่วยที่ไม่เหมาะสมในการใช้จัดการเรียนการสอนในท้องถิ่นนั้น ๆ รวมถึงระบบการจัดการ ประเมินผล เรื่องระยะเวลาที่ตรงกับเวลาการหาที่เรียนต่อของเยาวชนและระยะทางที่เดินทางมาวัดผลประเมินผลของผู้เรียนซึ่งอยู่ห่างไกล

6.2.2 ผลการปฏิบัติการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักสูตรที่มีการวิเคราะห์ปรับเปลี่ยนแล้วโดยชุมชนและคณะผู้วิจัย

การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนจากผู้เรียน

พบว่าผู้เข้าเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 54.6 เปอร์เซ็นต์ เพศชาย 45.4 เปอร์เซ็นต์ อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา 59 เปอร์เซ็นต์ ประถมศึกษา 41 เปอร์เซ็นต์ โดยเป็นเผ่ากระเหรี่ยงและเผ่าม้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่านมากตามลำดับ

เยาวชนเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ดี สามารถพัฒนาเยาวชนและส่วนรวมได้ เป็นอย่างดี ปัญหาที่พบมากในชุมชนได้แก่ ปัญหาด้านศีลธรรม และปัญหาด้านยาเสพติด

ในการจัดการเรียนการสอน เห็นว่าผู้สอนให้ความสนใจ เอาใจใส่ ให้คำแนะนำดีมาก เข้าสอนตรงเวลา มีการประเมินผล โดยให้การบ้าน การทดสอบ การสอนมีกิจกรรมหลากหลาย ความเหมาะสมของเนื้อหา รวมถึงสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง

ผู้ปกครองให้ความสนใจด้านวัฒนธรรมประเพณีและสนับสนุนให้เยาวชนมาเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่อาศรมฯเพิ่มมากขึ้น

ผลของการจัดเรียนการสอน ได้ทำให้เด็กและเยาวชนมีการทำงานกลุ่มในสถานศึกษา และในการพัฒนาชุมชนในระดับปานกลาง วัด ชุมชน โรงเรียน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ผลดีในการอบรมคือได้การศึกษา แลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม ประสพการณ์ ได้เพื่อนใหม่ กล้าแสดงออกรู้จักการปรับตัว หลักธรรมสอนให้จิตใจสงบสุข นำประสบการณ์ที่ดีมาปรับปรุงตนเองและชุมชนให้พัฒนาต่อไปได้ดียิ่งขึ้นรวมทั้งสามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

การจัดการเรียนการสอนมีปัญหาเรื่องสื่อและอุปกรณ์ ไม่เพียงพอเช่น สมุด ดินสอ และควรให้มีกิจกรรมที่สนุกสนาน มีการอธิบายรายละเอียดเนื้อหาบทเรียนเพิ่มขึ้น

สรุปกิจกรรมการดำเนินการตามหลักสูตรที่ปรับปรุงพัฒนาทดลองใช้

1. ความคาดหวังและวัตถุประสงค์

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ เด็กและเยาวชนชาวไทยภูเขานในเขตพื้นที่การดำเนินงานแห่งละไม่น้อยกว่า 25 คน

คุณภาพ เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประพติดี มีคุณธรรม อยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กและเยาวชน มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม สามารถนำไปประพติปฏิบัติจนสามารถแก้ปัญหาในชีวิตได้
2. เพื่อเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน
3. เพื่อสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

ใช้สถานที่จัดการเรียนการสอนในบริเวณอาศรมฯหรือในหมู่บ้านโดยให้จัดการเรียนการสอนในวันหยุดได้แก่ วันเสาร์ วันอาทิตย์หรือตามแต่มีการตกลงวันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนรวมระยะเวลาในการดำเนินงาน 9 เดือน

ได้เงินรับสนับสนุนงบประมาณด้านค่าครูสอน ค่าอุปกรณ์การสอน ค่าอาหารกลางวัน ค่าเดินทางไปร่วมกิจกรรมที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. ระดับคณะกรรมการบริหารโครงการพระธรรมจาริก
2. ระดับชุมชน
 - คณะกรรมการหมู่บ้าน
 - ผู้ปกครอง(พ่อบ้าน,แม่บ้าน)
 - เด็กและเยาวชน
 - หน่วยภาครัฐและเอกชน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. จัดเวทีประชุมและดำเนินการวิเคราะห์ชุมชนในชุมชน
2. รับสมัคร จัดทำทะเบียน

3. เตรียมหลักสูตร เตรียมแผนการสอน เตรียมอุปกรณ์
4. เตรียมกิจกรรม
5. จัดสถานที่สอน
6. ดำเนินการเรียนการสอน
7. ประเมินผล

เครื่องมือและวิธีการสอน

ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง(child center)

เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

จัดเนื้อหาออกเป็นประวัติพระพุทธเจ้า หลักธรรมะ หลักศาสนพิธี โดยสอดแทรกคุณธรรม ความสามัคคี การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และการเสริมประสบการณ์ชีวิต

ในการเปิดชั้นเรียนพุทธศาสนาวินัยหลายหมู่บ้านควรมีการจัดโครงการต่อเนื่อง เช่น การฝึกวิชาชีพ โครงการเลี้ยงไก่ การส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชุมชนเริ่มต้นตัวในการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนมากยิ่งขึ้น

6.3 กระบวนการที่สอดคล้องกับสถานการณ์และวัฒนธรรมของชุมชน

6.3.1 ผลดีในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวินัย

การจัดการเรียนการสอนทำให้พระสงฆ์ได้เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย กว้างขวางยิ่งขึ้น ได้ฝึกประสบการณ์ทั้งด้านการเรียนรู้และถ่ายทอด ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนที่มีความสงบสุขตามหลักธรรมในอนาคต วัดหรืออาศรมเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาหรือแหล่งรวมวิชาความรู้ของชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การศึกษาหลักธรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อย่างแท้จริง

การจัดกิจกรรมตามโครงการนี้ทำให้พระสงฆ์เกิดความกระตือรือร้นในการอยู่ประจำที่อาศรมฯและจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนมากขึ้น เด็กและเยาวชนในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงได้ร่วมกันทำกิจกรรมซึ่งเป็นการชักจูงชาวบ้านหรือคนในชุมชนให้ได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์และพระพุทธศาสนามากขึ้น ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลต่อเนื่องให้คนในชุมชนได้แก่เยาวชนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมให้เป็นคนดี

ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จนเข้าใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนสามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองและครอบครัวเป็นแบบอย่างที่ดีงามได้

6.2.2 สรุปปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน

ผู้เรียนออกกลางคันเพราะต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน โดยเฉพาะในฤดูเก็บข้าว นักเรียนบางส่วนบ้านอยู่ไกลมาเรียนไม่ได้ช่วงในฤดูฝน ผู้เรียนมีความแตกต่างในด้านอายุ มีวัยที่แตกต่างกัน มาเข้าชั้นเรียนไม่สม่ำเสมอ มีความสนใจในระยะสั้น ผู้เรียนเบื่อและไม่อยากเรียนเมื่อการจัดการเรียนการสอนไม่สนุก

ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนขาดเทคนิค การบริหารงานและเวลาให้ต่ำ พันธุ์กัน ขาดวิธีการถ่ายทอด ไม่มีความรู้เรื่องการผลิตสื่อเสริมบทเรียน เนื้อหาหลักสูตรไม่ชัดเจน ขอบประมาณในบางกิจกรรมไม่เพียงพอ เช่น ค่าอาหารระหว่างเดินทางมาสอบ หรือมีผู้เรียนมากเกินไปเกินกว่าขอบประมาณที่ได้รับผู้สอนมีเพียงรูปเดียวในแต่ละแห่ง และยังขาดทักษะ ประสิทธิภาพ ด้านเทคนิคการจัดการกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งการขาดอุปกรณ์ และสื่อในการเรียนการสอน

ผู้ปกครองในหลายชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญในการศึกษาหลักสูตรมคอ. ซึ่งเป็น การเสียเวลาในการช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ

ด้านหลักสูตรยังอยู่ในระหว่างการทบทองวางแผนการจัดการเรียนการสอน จึงมี เอกสารไม่สมบูรณ์ ขาดความต่อเนื่อง จึงทำให้การวางแผนการสอนได้ไม่ต่อเนื่อง จึงใช้หลักสูตร เนื้อหาจากแหล่งอื่น ๆ

ด้านเนื้อหาหลักสูตรฉบับที่ร่างโดยโครงการวิพระธรรมจาริกมีมากเกินไปไม่สามารถ สอนได้หมดตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ จึงควรลดจำนวนเนื้อหา (บทเรียนให้สั้นลง) ให้เหมาะสม กับระยะเวลาที่เปิดการเรียนการสอนจริง

การประเมินผลเป็นการประเมินผลทั้งระบบ โดยเด็ก พระสงฆ์และชุมชน ทั้งภายนอกและภายใน ส่วนการประเมินผล ในการนำเด็กและเยาวชนลงมาสอบ ควรจัดระยะเวลาการ ดำเนินกิจกรรมให้ไม่ตรงกับระยะเวลาที่เยาวชนติดภาระกิจ เช่น การสอบปลายปี การหาที่เรียน ใหม่ การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน

ด้านสถานที่จัดการเรียนการสอนยังไม่มีความพร้อม ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ และได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานที่ในอาศรมฯ ให้เป็นที่เรียน

6.2.3 บทเรียนจากการดำเนินการ

ชุมชนมีมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อพระสงฆ์ มองเห็นความตั้งใจและได้ร่วมมือกับพระธรรม จาริกในการที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้ชุมชนมีความสุขในอนาคต เด็กและเยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในศึกษาเรียนรู้และเมื่อผ่านการเรียนรู้แล้วเด็กมีความประพฤติดีขึ้นมาก

เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ชาวชนที่เข้ารับการเรียนรู้มีพฤติกรรม ความประพฤติ มารยาท ระเบียบวินัยที่ดีขึ้นเป็นสามารถแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้ มีความเข้าใจในหลักวิชาพุทธประวัติ ธรรมะ ศาสนพิธีมากขึ้น โดยดูจากการปฏิบัติตน และผลจากการสอบประจำปี ของชาวชน

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งจากสภาพของการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งชาวชนเผ่าต่าง ๆ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร การเดินทางเข้าออกในหมู่บ้านเป็นไปอย่างยากลำบาก การขนอุปกรณสิ่งของ ทั้งด้านการเรียน อุปกรณ์การจัดอาหารกลางวัน การดำเนินกิจกรรมต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะตั้งไว้เพียงความมีอุดมการณ์ของพระสงฆ์อย่างเดียวยังคงไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน พระสงฆ์และหน่วยงานที่สนับสนุนทั้งทางภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขของชุมชนและประเทศไทยโดยรวมต่อไป

หลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริกที่เหมาะสม

เพื่อให้การดำเนินการอบรมจริยธรรมแก่ชาวชนชาวเขาบรรลุเป้าหมายมากที่สุด และเป็นหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่ชาวชนชาวเขาเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม, สถานการณ์ของชุมชน จึงเสนอหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ชาวชนชาวเขาแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และกระบวนการใช้หลักสูตร ดังนี้

หลักการ

การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียน การสอนจะเน้นไปที่พฤติกรรมเป็นหลัก เป็นการสอนความประพฤติ เกี่ยวเนื่องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

กิจกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยสนับสนุนเนื้อหาสาระของหลักสูตร ให้ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้วอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน ก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวชนชาวเขาบนพื้นที่สูง ต้องอาศัยรูปแบบและวิธีการสอนผสมผสานที่หลากหลาย ต้องเป็นการจัดการศึกษาต้องเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนทุกรูปแบบและเหมาะสมกับสภาพชุมชนในเขตภูเขาโดยยึดชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community-Based Education)

การจัดการศึกษาต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อชุมชนของตนเอง โดยพระสงฆ์จะดำเนินการอย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการหมู่บ้านหรือกลุ่มผู้นำของหมู่บ้าน บทบาทของพระสงฆ์จะต้องเอื้อต่อการพัฒนานอกจากบทบาทหลักคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะต้องมีบทบาททรงด้านการให้บริการด้านการสงเคราะห์อื่น ๆ เช่น ด้านโภชนาการ ด้านอนามัย สาธารณสุขพื้นฐาน ด้านการอาชีพ ด้านการพัฒนาชุมชน

การจัดการศึกษาต้องยึดหยุ่นไปตามสภาพชุมชน ผสมผสานวัฒนธรรมของชาวเขากับสังคมไทย มิใช่เป็นการทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเขาโดยหลักสูตรต้องเปิดไว้ให้ชุมชนได้มีส่วนกำหนดว่าผู้เรียนต้องการจะเรียนรู้อะไร และเป็นการให้การศึกษาทุกรูปแบบไม่เพียงแต่เฉพาะในชั้นเรียน การศึกษาเพื่อ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบถึงประวัติและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา
2. เพื่อให้มีความเข้าใจและมีความเห็น ความประพฤติดูถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
3. เพื่อเสริมความรู้ และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม

รูปแบบและการดำเนินงาน

1) ด้านวิชาการ

ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์บนพื้นที่สูงในโครงการพระธรรมจาริกเป็นแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาของชุมชนในอนาคตต่อไป โดยใช้อาศรมฯพระธรรมจาริกเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้กิจกรรม

1. สถานที่จัดกิจกรรม ใช้ศาลาบำเพ็ญบุญหรือปรับปรุงสถานที่ที่มีอยู่ในอาศรมพระธรรมจาริก ให้ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น เป็นห้องเรียน เป็นห้องสมุด เป็นแหล่งแสดงนิทรรศการชุมชน โดยการสนับสนุนจากชุมชน

2. หน้าที่และภาระกิจของศูนย์ฯ นอกจากให้บริการการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แล้วยังเป็นที่พบปะของชาวบ้าน ชาวชน ตลอดจนเป็นที่บริการและให้คำแนะนำด้านอื่น ๆ แก่ชุมชน

3. พระสงฆ์เทศน์และคณะกรรมการ 1 ชุด ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานการดำเนินงานและแนะนำการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้สอนแต่ละหมู่บ้าน คือทำหน้าที่ทั้งด้านบริหาร การประสานงานและหลักการของโครงการ

4. พระสงฆ์ผู้สอนประจำอาศรมฯ อย่างน้อยแห่งละ 1 รูป ตามความเหมาะสม

5. ระบบทำงานเป็นกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะต้องมีการประชุมวางแผนและประเมินผลการทำงานของพระสงฆ์ในกลุ่มทุกๆเดือน โดยให้ได้มีโอกาสปรึกษาหารือกันพร้อมทั้งแลกเปลี่ยนแนวคิดและวิธีดำเนินการของแต่ละอาศรมฯเพื่อเป็นการเสริมศักยภาพการทำงานโดยคณะพระสงฆ์ผู้สอนเอง อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

6. พระสงฆ์นิเทศน์และคณะกรรมการ จัดให้มีการอบรมเทคนิคการเรียนการสอน หรือกิจกรรมสำคัญ ร่วมทั้งจัดการประชุมวางแผนและประเมินผล แก่พระสงฆ์ผู้สอน เพื่อปรึกษาหารือกันพร้อมทั้งแลกเปลี่ยนแนวคิดและวิธีดำเนินการของแต่ละอาศรมฯ เพื่อเป็นการเสริมศักยภาพการทำงาน อย่างน้อยภาคการศึกษาละ 3 ครั้ง

2) หลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์บนพื้นที่สูงในโครงการพระธรรมจาริก เป็นหลักสูตรที่ดัดแปลง ปรับปรุง แก้ไข มาจากหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดเบญจมบพิตร และหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย ปี 2541 เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาที่กระทรวงศึกษาจัดสอนในโรงเรียนปรกติและเหมาะสมกับวัย สภาพชีวิต สังคม รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเขาให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชุมชน และให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

หลักการทั่วไป

1. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้

ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพแห่งชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ชุมชนมีโอกาสที่จะเสนอแนวทางในการจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการได้

หลักการเฉพาะ

1. เป็นการศึกษาที่เน้นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม
2. เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น
3. เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถปรับให้เหมาะสมกับสภาพและ

ความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

4. เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า รู้จักรักษาและพัฒนาค่านิยม และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ผสมผสานกลมกลืนกับสังคมไทย

5. เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาทักษะ ความสามารถของผู้เรียนทั้งในด้านบุคคล และกลุ่มบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนและกลุ่มนำความรู้ ความคิดและทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ไปพัฒนา และปรับปรุงตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น

จุดมุ่งหมาย

1. คุณสมบัติที่ต้องการเน้น

- 1.1 มีความเสถียร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว
- 1.2 มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ
- 1.3 ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัดและอดทน
- 1.4 รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจักษ์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
- 1.5 มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
- 1.6 รู้จักทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตามที่ดี
2. ความรู้พื้นฐานและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต
 - 2.1 มีความรู้เกี่ยวกับประวัติของพุทธศาสนา
 - 2.2 มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาสามารถนำ

มาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

- 2.3 มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในด้านศาสนพิธี
- 2.4 มีความรู้และทักษะในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
3. ชีวิตที่สงบสุข
 - 3.1 เข้าใจและศรัทธาในศาสนาและนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน
 - 3.2 รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ
 - 3.3 มีความริเริ่มที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น
 - 3.4 มีอิสระในความคิด และรู้จักยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล
 - 3.5 รู้จักแก้ปัญหาโดยสันติวิธี
4. สมาชิกที่ดีของชุมชน
 - 4.1 เชื่อมมั่นในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 - 4.2 รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและของชาติ
 - 4.3 ตำนึกในหน้าที่และสิทธิของตน
 - 4.4 รู้ความสำคัญของครอบครัว สังคม และท้องถิ่นของตน
 - 4.5 รู้คุณค่าในความเป็นไทย และภูมิใจที่เกิดในแผ่นดินคนไทย

ข. จุดมุ่งหมายเฉพาะ

1. ให้สามารถมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาพอที่จะสื่อความหมายและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้
2. ให้มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางการสภาพสังคม และสามารถเลือกวิถีทางที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ในขณะนี้ได้เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์

3. ให้มีความรู้ความเข้าใจความจำเป็นของหลักธรรม และศาสนา และสนใจหาความรู้เพิ่มขึ้น
4. ให้มีความรักและสำนึกในถิ่นที่อยู่ ปรับปรุงชุมชนของตนให้เจริญก้าวหน้า
5. ให้มีความสำนึกที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์ และรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะ ป่าไม้ ดิน น้ำ และสัตว์ป่า
6. ให้เห็นคุณค่า รู้จักอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ
7. ให้เห็นความจำเป็นในการที่จะร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานราชการและเอกชน ปรับปรุง ชีวิตหรือชุมชนของตนเอง
8. ให้ตระหนักถึงภัยยาเสพติด รวมทั้งอบายมุขด้านอื่น ๆ

โครงสร้างและเนื้อหา

หลักสูตรนี้จัดวางโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม ตามรายละเอียดดังนี้
 กลุ่มทักษะ เป็นความรู้พื้นฐานที่จะเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วยวิชาพุทธประวัติ และวิชาธรรม กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม เป็นมূলประสบการณ์และความรู้จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ ได้แก่ วิชาศาสนพิธี และวิชาเลือกเสรี ซึ่งจัดให้ศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่น

เนื้อหา

การจัดเนื้อหา ได้จัดตามการสภาพปัญหา โดยนำหลักธรรมเข้ามาศึกษา เปรียบเทียบตามสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม สภาพวัฒนธรรม ประเพณี จนสามารถแก้ไขให้สาเหตุแห่งปัญหาหมดสิ้นลงไปได้

หน่วยต่าง ๆ ได้ถูกกำหนดขึ้นจากการวิเคราะห์ชุมชน การสัมมนาของพระสงฆ์ผู้ดำเนินการ ผู้เชี่ยวชาญ นักการศึกษา ชาวเขา เขวชนชาวเขา ผู้สอน ผู้นำชุมชนชาวเขา ได้คัดเลือก ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข ทดลองใช้

1. เนื้อหาของกลุ่มทักษะ

1.1 วิชาพุทธศาสนา ได้เรียงตามลำดับตามประวัติของพระพุทธเจ้า จำนวน

12 หน่วยโดยสอดคล้องหลักธรรมและคำถามท้ายบท

สาระของเนื้อหา

มีพุทธประวัติ สาวกประวัติ ศาสนประวัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญของศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้เรียนจะได้นำแบบอย่างในแนวทางที่ดี และให้ผู้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตน และสังคม

1.2 วิชาธรรม เน้นจากหัวข้อธรรมที่ง่ายไปหายาก จำนวน 15 หน่วย เน้น
การฝึกการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา ในชีวิตประจำวัน

บทที่	1	บุพการีและกตัญญูกตเวที
บทที่	2	ธรรมอันทำให้งาม
บทที่	3	ธรรมมีอุปการะมากแก่ชีวิต
บทที่	4	ธรรมคุ้มครองโลก
บทที่	5	พระรัตนตรัย
บทที่	6	โอวาทของพระพุทธเจ้า
บทที่	7	ฉราวาสธรรม
บทที่	8	สังคหวัตถุ
บทที่	9	อิทธิบาท ทางแห่งความสำเร็จ
บทที่	10	เบญจศีล
บทที่	11	เบญจธรรม
บทที่	12	ทศ ๖
บทที่	13	อบายมุข ๖
บทที่	14	สัปปริสธรรม
บทที่	15	การพัฒนาจิต เจริญปัญญา

2. เนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม

2.1.1 สาระของเนื้อหา ประกอบด้วย

ศาสนพิธี วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนอันดีงามในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชน และในฐานะเป็นคนไทยซึ่งเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง เช่นการกราบ การไหว้ การลูกการนั่งที่ถูกต้องกับบุคคล สถานที่ กาลเทศะ การอาราธนาศีล การเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ในงานมงคล หรืออวมงคล เป็นต้น

หลักเกณฑ์การไปใช้

ก. การนำหลักสูตรไปใช้

1. กลุ่มนักเรียนซึ่งมีทั้งเด็กและเยาวชนจะใช้หลักสูตรเดียวกัน เพราะสภาพชีวิตและสภาพสังคมของชุมชนเป็นกิจการร่วมกันในการจัดให้เรียนร่วมกันหรือแยกกันนั้น ให้คำนึงถึงวุฒิภาวะประสบการณ์ ความสามารถในการรับรู้ระดับความสนใจ ทักษะ และความชำนาญที่ต่างกัน

2. การใช้หลักสูตรมี 2 ลักษณะกล่าวคือ

- 2.1 สำหรับผู้ที่ได้รับการเรียนเพื่อให้ได้วุฒินับจากโครงการพระธรรมจาริกวัดศรีโตคา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต้องเรียนจนจบหลักสูตรเป็นระยะเวลา 9 เดือน
- 2.2 สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนเพื่อให้ได้ความรู้ตามความจำเป็นและความสนใจจะเลือกเรียนเรื่องใดเท่าใดก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องวัดผลตามระเบียบการวัดผลประเมินที่ระบุไว้ในหลักสูตรนี้

ข. การจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. หน่วยที่จัดการเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องจัดในห้องเรียนเท่านั้นอาจจัดที่บ้านผู้เรียนหรือสถานที่อื่นๆซึ่งผู้เรียนมีกิจการในชีวิตประจำวันได้
2. กิจกรรมการเรียนการสอนเด็กและผู้ใหญ่ อาจร่วมกิจกรรมอันเดียวกันได้หรือแยกกลุ่มได้ตามสภาพเนื้อหาและสถานการณ์
3. กิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้มุ่งใช้แหล่งวิทยากรท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

ค. เวลาเรียน

1. ความหมายของ"เวลาเรียน"
 - 1.1 เวลาที่เรียนหรือร่วมกิจกรรมกับพระผู้สอน
 - 1.2 เวลาที่เรียนหรือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตัวเองตามที่พระผู้สอนมอบหมาย
2. กำหนดเวลาเรียน(ตลอดหลักสูตร) ผู้เรียนต้องมีเวลาไม่น้อยกว่า80%ของเวลาเรียนทั้งหมด
3. อัตราส่วนการเรียน
 - 3.1 กลุ่ม 1 ทักษะใช้เวลาเรียนร้อยละ 35 ของเวลาเรียนตลอดหลักสูตร
 - 3.2 กลุ่ม 2 สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และสังคมใช้เวลาเรียนร้อยละ 65 ของเวลาเรียนตลอดหลักสูตร โดยแบ่งเป็น
 - 3.2.1 หน่วยที่กำหนดไว้แล้วในหลักสูตร ร้อยละ 80
 - 3.2.2 หน่วยที่พระผู้สอน ผู้เรียน ชุมชนกำหนดเพิ่มเติมร้อยละ 20

ง. การวัดผลประเมินผล และการติดตามผล

การวัดผลประเมินผล ตลอดจนการติดตามผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและเพื่อการตัดสินใจผู้เรียนจบหลักสูตรให้เป็นหน้าที่ของพระผู้สอน โดยร่วมกับพระนิเทศก์ พระเจ้าหน้าที่ผู้

อำนวยการของโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา รวมทั้งชาวบ้านในท้องถิ่นที่เปิดการสอนตามสมควรทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบของโครงการพระธรรมจาริก ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก

จ. การพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร

ในการปรับปรุงหลักสูตรนี้ ในด้านเนื้อหา การเรียนการสอน เวลาเรียน การวัดผลและการประเมินผล ให้มีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรได้โดยมุ่งให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่นกลุ่มเป้าหมาย และเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในท้องถิ่น อันได้แก่พระผู้สอน ผู้เรียน และชุมชน

ระเบียบ “ว่าด้วยการรับสมัครและข้อปฏิบัติในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”

เพื่อให้การดำเนินการมีขั้นตอนที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้จึงเสนอแนะระเบียบในการกำหนดบทบาทเพื่อให้การรับสมัครและข้อระเบียบในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเรียบร้อยสนองต่อความต้องการของพระธรรมจาริก จึงออกระเบียบ การรับสมัครและข้อปฏิบัติในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

1. คุณสมบัติของเยาวชนที่สมัครเรียน

กุลบุตรชาวเขา ที่สมัครเรียนต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1.1 รับสมัครทั้งเพศชาย,หญิง

1.2 มีเอกสารแสดงตน เช่น สูจิบัตร,ทะเบียนบ้าน

1.3 สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมตามวันเวลาที่ทางอาศรมพระธรรมจาริก

กำหนด

1.4 มีความประพฤติเรียบร้อย สามารถรับการอบรมสั่งสอนได้

1.5 ต้องมีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ รับ

รองความประพฤติ

2. การเตรียมการและรับสมัคร ปฏิบัติดังนี้

2.1 ให้พระธรรมจาริกสำรวจเยาวชนข้อมูล ในพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจที่รับผิดชอบ

ในเดือนมีนาคม

2.2 ให้พระธรรมจาริกรับสมัครผู้เรียนใหม่และรายงานผู้เรียนเก่า ภายในเดือน

เมษายน

2.3 ส่งโครงการฯ(ใบปะหน้าพร้อมโครงการฯ ตารางการปฏิบัติงานทั้งปีและ

ข้อมูลค่าใช้จ่ายทั้งปี) ภายในเดือนพฤษภาคม

2.4 ส่งระเบียบประวัติผู้สอน, ผู้ช่วยสอน ระเบียบประวัติเด็กผู้เรียน อย่างน้อย
แห่งละ 25 คน พร้อมเอกสารประกอบ ตามจริง ที่ ฝ่ายแผนงานและโครงการ ภายในเดือน
พฤษภาคม

2.5 แต่งตั้งครูสอนและเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงาน

2.6 ประชุมกรรมการ ครูผู้สอนและเจ้าหน้าที่

2.7 ครูผู้สอนเตรียมการ เรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ และที่ทำการสำนักงาน
- หลักสูตร คำรา วัสดุ อุปกรณ์ และกิจกรรม
- บัญชีเรียกชื่อ ทะเบียน และบัตรประจำตัวนักเรียน
- บัญชีลงเวลาทำการสอน ทะเบียน
- บัญชีแสดงรายการรับ รายการจ่ายเงิน
- ค่าใช้จ่าย แหล่งงบประมาณ
- ทะเบียนวัสดุภัณฑ์ สมุดเยี่ยม และอื่น ๆ

2.8 ดำเนินการปฐมนิเทศนักเรียนในวันเปิดเทอม

2.9 เวลาทำการ อาจเปิดสอนในภาคเช้า หรือภาคบ่าย หรือทั้งในภาคเช้าและ
ภาคบ่าย ตามที่เห็นสมควร วันละ 4 ชั่วโมง เปิดสอนเฉพาะวันอาทิตย์หรือในวันหยุดราชการเท่า
นั้น (ต้องเปิดสอนจริง ตามเวลาที่แจ้ง สามารถตรวจสอบได้) ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือน
มีนาคม ปีถัดไป

2.10 ระหว่างภาคการศึกษา อาจจัดกิจกรรมพิเศษที่เหมาะสม เช่น จัดอบรมเขว
ชนเข้าค่ายคุณธรรม หรือเข้าค่ายปฏิบัติธรรม

2.11 สนับสนุนการส่งผู้เรียนเข้าสอบในสนามหลวงอันเป็นสนามสอบที่คณะ
สงฆ์จัดขึ้น เมื่อสอบได้แล้วจะได้รับใบประกาศนียบัตรของกรมศาสนา เป็นนักธรรมศึกษาชั้นตรี,
โท,เอก,ตามลำดับ

2.12 จัดสอบปลายปีการศึกษาตามสถานที่ที่กำหนดในจังหวัดนั้นๆ แล้วคัดเอา
เฉพาะผู้ที่มีผลการเรียนดี ตามระเบียบที่สำนักงานโครงการพระธรรมจาริกกำหนดไว้ เป็นตัวแทน
เข้าร่วมงาน “ชุมนุมยุวพุทธ” ที่วัดศรีโสดาในเดือนเมษายน

2.13 ให้สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค กำหนด
จำนวนชั้นเรียนที่ขอเปิดสอนให้เหมาะสมกับงบประมาณที่ตั้งไว้

2.14 ให้สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จัดงาน “ชุมนุม

ชวพุทธ” ในต้นเดือนเมษายน ที่วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่ เพื่อนำเยาวชนที่ผ่านเกณฑ์มาเข้ารับการประเมินผลและเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมแก่สาธารณชน

2.15 ให้สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคจัดค่าใช้จ่าย
ดังนี้

2.15.1 ค่าดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็นรายเดือน (แบ่งเป็นค่า
อุปกรณ์การอบรม ค่าอาหาร ค่าครูสอน)

2.15.2 ค่าดำเนินการนำเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมประเมินผล ปลายปี
การศึกษา(งานชุมนุมชวพุทธ) ตามจ่ายจริง

2.15.3 ค่าวัสดุ-อุปกรณ์สำนักงานในการดำเนินการและประเมินผล
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตามจ่ายจริง

2.15.4 ค่าปฐมนิเทศ-ฝึกอบรมด้านเทคนิคการสอนแก่พระธรรมจาริกที่
เปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 2 ครั้ง ตามจ่ายจริง

2.15.5 ค่าจัดกิจกรรม “งานชุมนุมชวพุทธ”ที่วัดศรีโสดา จำนวน 1 ครั้ง
ตามจ่ายจริง

3. เพื่อให้การดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อย ปฏิบัติดังนี้

3.1 ให้สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคดำเนินการ
ประสานงาน กำหนดการจัดงาน “ชุมนุมชวพุทธ”ประจำปี ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ และ
สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนกลาง ภายในเดือนกุมภาพันธ์

3.2 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดงาน “ชุมนุมชวพุทธ” ให้เสร็จสิ้นภายใน
เดือนมีนาคม

หมู่บ้าน	ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	สถานการณ์ปัญหา	ความตระหนัก ด้านศีลธรรม	ศักยภาพและข้อจำกัด		จุดเชื่อม	รูปแบบหลักสูตรที่ พัฒนา
				ศักยภาพ	ข้อจำกัด		
ชุมชนกัวหน่า(ม้ง) 1. บ้านบวักเงิน	ตั้งหมู่บ้านบนที่ราบเชิงเขา มีการ พึ่งพิงกันตามระบบเครือญาติ แต่ ระบบวัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนแปลง ไป	ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดิน ปัญหาผู้สาว	มีในระดับปาน กลางค่อนข้าง น้อย	- มีความฉลาด - สนใจด้านอาชีพ	ไม่เห็นแก่ส่วน รวมมากนัก	ประโยชน์ที่ ได้รับ	- ความสามัคคี - สังคหวัตถุ - อปายมุง - เบญจศีล - เบญจธรรม

บทที่ 7

บทวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาในโครงการพระธรรมจาริก เป็นอีกโครงการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินการ โดยใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาในชุมชนบนพื้นที่สูงที่ประสบความเดือดร้อน และควรที่ผู้เกี่ยวข้องจะให้การสนับสนุนการดำเนินการด้านการบริหาร ด้านวิชาการ การจัดการกระบวนการ รวมถึงงบประมาณอย่างเพียงพอ และควรนำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) มาใช้ร่วมในกระบวนการเผยแพร่ ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นส่วนสำคัญการดำเนินการวิจัย และการจัดการเปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามโครงการนี้เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้ให้ได้ ข้อมูลชุมชน สภาพบริบทชุมชน การร่วมกันค้นพบปัญหาและสาเหตุของการเกิดปัญหา ศึกษาภาพและข้อจำกัดในการแก้ปัญหา กับชุมชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมควรคำนึงถึง บริบทชุมชน ศึกษาภาพ ข้อจำกัด การปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการดำเนินงาน การประสานชุมชนและยังเป็นตัวเชื่อมบริบทชุมชน ตัวปัญหา ศึกษาภาพ ข้อจำกัด กับปัญหาด้านความตระหนักด้านศีลธรรม(จิตใจ) ของชุมชน วัฒนธรรม ซึ่งในด้านการพัฒนาควรจะต้องมีจุดเชื่อมที่มีจุดบรรจบที่พอดีหรือลงตัว

จากการวิจัยพบว่า หมู่บ้านที่ความเจริญด้านวัตถุยังเข้าไปไม่ถึงหรือเข้าถึงไม่มากนัก ควรที่จะนำหลักธรรมมาสอนโดยตรงตามเนื้อหาที่ทุกฝ่ายได้เข้ามาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และร่วมกันเสนอแนะ จัดทำหลักสูตร แต่ในหมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว ซึ่งดูจากระบบสาธารณูปโภค ควรเริ่มการเรียนการสอนจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาหรือสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น แล้วจึงสอนด้วยแบบเรียน หลักสูตรที่มีอยู่ อาจจะพูดถึงกฎแห่งกรรม หรือหลักธรรม ความเชื่ออื่น ๆ ของแต่ละชุมชนซึ่งผู้สอนต้องค้นหาให้พบก่อนที่จะทำการสอน ซึ่งหมายถึงผู้สอนต้องศึกษากระบวนการของความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ จนเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วจึงนำมาประยุกต์หรือประกอบการสอนโดยโยงเข้ากับหลักสูตร แล้วจึงสรุปด้วยเรื่องหรือหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจากการวิจัยพบว่าเด็กและเยาวชนสนใจในกิจกรรมหรือเทคนิคใหม่ ๆ ควบคู่ไปกับการสนใจในเรื่องความเชื่ออื่น ๆ เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องของนรก สวรรค์

ส่วนเนื้อหาหลักสูตรต้องเกิดจากชุมชนไม่ใช่เป็นการนำมาจากส่วนกลางหรือที่อื่นใด แต่ควรเป็นเนื้อหาหลักสูตรที่เป็นส่วนผสมจากการวิเคราะห์ชุมชนของพระ ชุมชน เด็ก โดยตระหนักถึงความเจริญของชุมชน ความเชื่อ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ในด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังทัศนคติในด้านศีลธรรม ควรมีการสอดแทรกธรรมะอย่างเป็นธรรมชาติที่แท้จริง โดยยึดหลักอริยสัจสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรจ มรรค เช่นการสนทนาเรื่องกฎแห่งกรรม หรือหลักกรรม ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ ทำให้ไม่ต้องสอนศาสนาแบบเดิม เพื่อนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนในชุมชนได้

ด้านการเปรียบเทียบของหมู่บ้านที่จัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) อย่างเต็มรูปแบบ นั้นทำให้มีฐานข้อมูลที่ชัดเจนในด้านต่าง ๆ ทั้งบริบทชุมชน ปัญหา ศักยภาพ ข้อจำกัด ผลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ที่ชัดเจน โดยชุมชนเองได้ทราบและรับรู้ปัญหา เมื่อจัดกิจกรรมขึ้น ทำให้การจัดกิจกรรมเป็นไปอย่างถูกทางได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากขึ้น เพราะชุมชนมองเห็นถึงศักยภาพที่พระสงฆ์มีอยู่ พระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมอย่างมั่นใจ จริงจัง มีความเพียรพยายามเพิ่มมากขึ้นเพราะได้รับการยอมรับ สนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เขาชนมีความสนใจกระตือรือร้นในการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าหมู่บ้านที่เปิดการสอนโดยไม่ได้ทำการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวิจัยทำให้เกิดกิจกรรมร่วมกันของชุมชนและพระสงฆ์มากยิ่งขึ้นก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันเชื่อมโยงให้มีกระบวนการพัฒนาชุมชนต่อไป ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจร่วมสามัคคีของชุมชน แม้จะมีปัญหาในการดำเนินการเช่น งบประมาณ ความแตกต่างของเพศและวัยของนักเรียน นับว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาเขาชนชาวเขาให้มีคุณภาพโดยใช้หลักศาสนาในการจัดการกับปัญหา โดยมีพระสงฆ์และเขาชนเป็นตัวเชื่อมประสาน

ผลกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกับ พระ เด็ก ชุมชน

การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาการด้านการจัดการศึกษาของชุมชนชาวเขาให้มีรูปแบบที่เหมาะสม ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความชัดเจนโดยการพัฒนาไปพร้อมกัน ได้แก่ การปรับปรุงกระบวนการบริหาร, กระบวนการพัฒนานุเคราะห์, กระบวนการจัดการเรียนการสอน, กระบวนการประเมินผล, การพัฒนาหลักสูตร จนสามารถทำให้การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว มีแบบรูปชัดเจนและสามารถดำเนินงานต่อไปได้เป็นอย่างดี ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้นมากกว่าเดิม ส่งผลในด้านการพัฒนาชุมชนที่เป็นเป้าหมายในการวิจัยเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้เข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประยุกต์ ริเริ่ม พัฒนาโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างดีเยี่ยม

ส่วนผู้เรียนคือเด็กและเยาวชนสามารถพัฒนาตนตามกิจกรรมที่ได้รับจนเกิดผลดีต่อตนและสังคม

เมื่อชุมชนสามารถประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นระบบทำให้เกิดมีพลังการขับเคลื่อนในชุมชนและสังคม ด้านทางจริยธรรม คุณธรรม วัฒนธรรม ประเพณี โดยมีการจัดศูนย์การศึกษาด้านจริยธรรมแก่เยาวชนเป็นแกนหลัก ได้คือ เมื่อเพิ่มกระบวนการ อบรมจริยธรรมช่วยเสริมและอนุรักษ์ประเพณีของชนเผ่าที่ดำรงต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้าน เด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน คนชราสนใจในวัฒนธรรม จารีต ประเพณีดั้งเดิมมากขึ้น เกิดการเคลื่อนไหวและพัฒนาด้านจริยธรรม ศีลธรรมที่ดีงามแก่ชุมชนในทางบวก มีกิจกรรมการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนที่จะเชื่อมโยงไปยังเครือข่ายอื่นต่อไป ซึ่งการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

ชุมชนให้การยอมรับการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา รูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นอย่างดี ซึ่งประเมินได้ว่าชุมชนต่าง ๆ ในปัจจุบันเริ่มต้นไปด้วยปัญหาที่ต้องแก้ไข ซึ่งปัญหานั้นเกิดจากสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ มากมาย การจัดการเรียนการสอนเรื่องศีลธรรมจึงเป็นกิจกรรมที่ชุมชนให้การสนับสนุน ชุมชนให้การยอมรับในพระสงฆ์มากขึ้นโดยคาดหวังว่าจะเป็นผู้อบรมศีลธรรม และร่วมส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน เป็นการแก้ไขเชิงป้องกันปัญหาในอนาคต

การร่วมกันพัฒนาศักยภาพชุมชนเคลื่อนไหวไปพร้อมกับการขับเคลื่อนทางศีลธรรมของชุมชน เป็นทั้งการป้องกันและป้องปราม ประคับประคองให้ชุมชนขับเคลื่อนไปด้วยพลังกระบวนการการวิจัยเชิงพัฒนา เข้าพัฒนาบุคลากรในชุมชนไปพร้อมๆกัน เพื่อการลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกฝ่ายตั้งแต่เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้าน หน่วยงานของรัฐและเอกชน

พระสงฆ์ (ผู้สอน) เมื่อได้ผ่านกระบวนการอบรมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนทำให้เพิ่มศักยภาพให้แก่ตนเอง มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน ศึกษาชุมชน ด้านปัญหา แล้วเข้าไปจัดกระบวนการให้ชุมชน พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาในระดับหนึ่งเป็นผู้เริ่มและมีเยาวชนเป็นสื่อแกนกลาง เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา สังเคราะห์ปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล ด้วยความร่วมมือร่วมใจหาแนวทางแก้ไขที่ดีที่สุดและร่วมรับผิดชอบจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน

เด็กและเยาวชนเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน รับทราบข้อมูล ร่วมเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ผล แนวทางแก้ไข สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยรวมที่ดีขึ้น เช่นการเรียนรู้อย่างตั้งใจมากขึ้น

คณะผู้วิจัยคาดว่า เมื่อมีการจัดกระบวนการที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนเข้าไปกระตุ้นขับเคลื่อนในชุมชนทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของสังคมในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านระเบียบสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน โดยแนวทาง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ชุมชนจะมีพลังในการที่จะร่วมมือหล่อหลอมพลัง ช่วยคิด ช่วยทำ ทำให้คนในชุมชนตื่นตัว และมอบพลังแห่งความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันใส่ใจและพลังความคิด

สุดท้ายชุมชนย่อมได้รับผลประโยชน์ จากการที่เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างเข้าศึกษาหลักธรรม หรือร่วมกิจกรรมที่วัดแล้วมีความประพฤดี พฤติกรรมที่ดีขึ้นเช่นการแสดงออกคำณิชา มารยาท การพูด ที่นอบน้อม การเคารพผู้ใหญ่ ทำให้ผู้ปกครองและคนในชุมชนเห็นคุณค่าของศาสนา หันมาร่วมมืออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีมากขึ้น โดยมีวัดหรืออาศรมฯ เป็นศูนย์กลาง เมื่อชุมชนมีหลักธรรมทำให้ชุมชนหันหน้าเข้าปรึกษาแก้ปัญหที่เกิดขึ้นหรือสามารถแก้ไขไปได้อย่างเท่าทัน สามารถใช้กระบวนการทางศีลธรรมและหลักประชาธิปไตยของชุมชนแก้ไขปัญหาลุล่วงในที่สุด

การเรียนรู้ของทีมวิจัย ด้านศักยภาพและข้อจำกัด

ทีมวิจัยได้เรียนรู้งานวิจัยและมีศักยภาพที่เพิ่มขึ้น ได้แก่สามารถพัฒนาการดำเนินการงานวิจัยเชิงพัฒนาและกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีแบบแผนมากขึ้น มีวิสัยทัศน์และศักยภาพในการใช้กระบวนการวิจัยเชิงพัฒนาสามารถไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมอื่น ๆ และได้เรียนรู้กระบวนการการพัฒนาที่มีรูปแบบ วัฒนธรรมที่แตกต่าง แปลกใหม่ออกไปได้ดีขึ้น สามารถมองเห็นภาพรวมในการดำเนินงาน เข้าใจแนวทางในพัฒนา การดำเนินการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา การดำเนินงานช่วงต่อไป รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาและจากกระบวนการดำเนินการวิจัยทำให้เห็นสภาพที่แท้จริงของปัญหาในชุมชนในหลายมุมมองอย่างชัดเจน ทีมวิจัยได้เรียนรู้ระบบการปฏิบัติงานร่วมกันของชุมชน และหน่วยงาน

การศึกษาวิจัยทำให้ทราบและเข้าใจถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และ สถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนและหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานด้านชาวเขา

ส่วนข้อจำกัดของนักวิจัยได้แก่ การประสานงานในการจัดเตรียมเวทีประชุมในชุมชน ระยะทางในการเดินทางเก็บข้อมูลซึ่งมีพื้นที่เป้าหมายอยู่ห่างไกลกัน เผ่าพันธุ์ของประชากรแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ห่างกันและแตกต่างกัน การเก็บข้อมูลจึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างชุมชน ผู้ช่วยนักวิจัย และนักวิจัย มีการแปล สื่อความหมายหลายทอด อาจมีประเด็นที่เบี่ยงเบนได้มากในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลกลุ่ม พระสงฆ์ผู้ช่วยในการวิจัยมีความเข้าใจในด้านการวิจัยเชิงพัฒนาไม่มากนัก และเนื่องจากบางครั้งมีผู้สนใจในการร่วมในกิจกรรมมากจึงมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานมากกว่าที่วางแผนไว้

การวิจัยที่มีพื้นที่มีความแตกต่างกันสูงนั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งทางด้านการค้นคว้าข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การดำเนินการต่าง ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งจากทีมงานคณะวิจัยและเยาวชน ชุมชน ผู้เรียน ผู้สอน หรือหน่วยงาน องค์กรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงทีมงานผู้วิจัยที่ต้องมีเป้าหมายของครุรวม วิสัยทัศน์ ความรู้ชัดเจนในการดำเนินการวิจัยเชิงพัฒนา

ทีมวิจัยมีมุมมองพื้นฐานในแง่มุมมองการวิจัยเชิงพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่ไม่กว้าง ไม่สอดคล้อง ไม่ชัดเจน และความไม่เพียงพอของสื่อ อุปกรณ์และงบประมาณความหลากหลายของชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม ความห่างไกลของพื้นที่ที่ทำการวิจัยและพัฒนา ความลดน้อยของชุมชนด้านความร่วมมือ ความสามัคคี การพัฒนาอาจส่งผลด้านลบต่อเนื่องงานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชน พระผู้สอน ผู้เรียน ผู้นำชุมชน บางส่วนไม่เข้าใจเป้าหมายในการดำเนินงานตามกระบวนการต่างๆ ไม่สนใจเรียนรู้ รวมทั้งปัญหาด้านชาวบ้านที่จะต้องประกอบอาชีพ จึงไม่มีเวลาในการพัฒนาหรือไม่เห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาที่ยังมองเห็นภาพไม่ชัดเจน

ข้อสังเกต

1. การวิจัยเชิงพัฒนาในเป้าหมายด้านพื้นที่กว้าง(ระยะทาง-พื้นที่-เป้าหมาย)อาจส่งผลถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล
2. คณะวิจัยควรมีทีมงานที่เข้มแข็ง ดำเนินงานอย่างเต็มที่ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา ด้านนั้น ๆ อย่างสูง จึงจะประสบความสำเร็จ และควรมีพื้นที่ เป้าหมาย แผนการดำเนินงานที่ชัดเจน
3. การวิจัยเชิงพัฒนานั้นควรวางยุทธวิธีที่สอดคล้องกับชุมชน รวมถึงมีความต่อเนื่อง และระบบการอุปถัมภ์ การพึ่งพา ความเอื้ออาทร ยังคงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของทีมวิจัยและชุมชน

บรรณานุกรม

- _____. การอบรมเชิงปฏิบัติการการวิจัยแบบมีส่วนร่วม. สำนักวิจัยและบริการวิชาการ
สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ : (เอกสารอัดสำเนา), 2543.
- _____. คู่มือการบริหารงานวิจัย : ประเภททุนวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2542.
- กิตติ ธรานนท์. เทคนิคการบริหารโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2539.
- กองสงเคราะห์ชาวเขา. 30 ปี พระธรรมจาริก. กรุงเทพฯ : นิลนาการพิมพ์, 2538.
- ทวีศักดิ์ นพเกษร. คู่มือวิทยากรกระบวนการ. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2540.
- ถาวร พู่เฟื่อง. ชาวเขา ตำนานชนเผ่าต่างวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : ม.ป.ท., 2543.
- เทอดศักดิ์ เดชคง. จากความฉลาดทางอารมณ์สู่สติและปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ 2 :
สำนักพิมพ์มติชน, 2542.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (ผู้แปล). แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2538
- เบญจา จิรภัทรพิมล. ผลกระทบของการพัฒนาสังคมต่อชาวเขา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2535.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2543.
- ประจวบ ประเสริฐสังข์. ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก : ศึกษาเฉพาะกรณีของ
พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่. หลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- พระชนวิษณุ เกื้อกูลและคณะ. การให้การศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่. การ
ศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
นเรศวร, 2543.
- พระภาวนาวิสุทธิคุณ. พัฒนาคุณธรรมของข้าราชการเพื่อยกระดับจิตใจ. กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการ
พิมพ์, 2532.
- พระราชสุทธานมมงคล. คู่มือวิธีสอนของสมเด็จพระบรมครู. เพชรบุรี : เพชรภูมิออฟเซตการ
พิมพ์, 2535.

พระธรรมปิฎก.เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,2542.

พระธรรมปิฎก. เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ.กรุงเทพฯ:มูลนิธิพุทธธรรม,2542.

พระธรรมปิฎก.พุทธวิธีในการสอน.พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม,2541.

พระพุทธศาสนา,ฝ่ายเผยแผ่.คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา.2541

พิสิฐ เจริญสุข.คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา,2542.

ฝ่ายวิชาการฯวัดชลประทานรังสฤษฎ์,คณะกรรมการ.ประมวลผลการเรียนการสอนตามแผนภาคฤดูร้อน.กรุงเทพฯ : ธรรมสภา,2538.

สงเคราะห์ชาวเขา,กอง.ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ปี 2540. นนทบุรี : สหมิตรพรินต์,2541.

_____. พระธรรมจาริก รุ่นที่ 35 ประจำปี 2542.เชียงใหม่ : ม.ป.ท.,2543.

สิริวัฒน์ คำวันสา.ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด,2541.

สมิทธิ์ สระอุบล. การพัฒนาเยาวชน.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนส โตร์,2534.

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.กรุงเทพฯ : (เอกสารอัดสำเนา),2541.

อภิชัย พันธเสน,คร..พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค ตอนที่ 1 แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา,2541.

อุทัย ดุลยเกษม. ระบบการศึกษาชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ : บริษัท แปลน พับลิชชิง จำกัด, 2540

ภาคผนวก

รายชื่ออาศรมที่เปิดสอนพุทธศาสนาในอาศรมฯ 2543 (หลักสูตรโครงการพระธรรมจาริก)

ที่	อาศรมพระธรรมจาริกบ้าน/ตำบล/อำเภอ/จังหวัด/ผู้รับผิดชอบ	เฝ้า
1.	บ้านบวจัน/ โป่งแยง/ แม่ริม/ เชียงใหม่ (พระปัญญา ปัญญาธโร)	ม้ง
2.	แม่แฮเหนือ/ แม่นาจร/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่ (พระศิริโรจน์ ฐานวุฑโฒ)	กะเหรี่ยง
3.	ทุ่งหลวง/ แม่วัน/ แม่วาง/ เชียงใหม่ (พระสมชาย กัลยาณธัมโม)	กะเหรี่ยง
4.	ห้วยห้วยก/ บ้านแก่ง/ ศรีสันดาลย์/ สุโขทัย (พระสุวรรณ เตชะโร)	กะเหรี่ยง
5.	แม่สาน/ แม่สำ/ ศรีสันดาลย์/ สุโขทัย (พระวิละ ชินวิโส)	กะเหรี่ยง
6.	โป่งขาว/ บ้านจันทร์/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่ (พระภาณุ ธัมมรังสิโย)	กะเหรี่ยง
7.	วังใหม่/ ร่องเคาะ/ วังเหนือ/ ลำปางพระสุชาติ สุวัฑฒโก	เย้า ลีซอ ลัว
8.	แม่แดดน้อย/ แม่แดด/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่ (พระสมบัติ ธัมมธโร)	กะเหรี่ยง
9.	ผาผึ้ง/ กองแขก/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่ (พระชัยน ชยวโร)	กะเหรี่ยง
10.	ขุนแตะ/ ดอยแก้ว/ จอมทอง/ เชียงใหม่ (พระเวทจรูญ ปัญญาวิโร)	กะเหรี่ยง
11.	โล๊ะโคะ/ โกสัมพี/ โกสัมพี/ กำแพงเพชร (พระมหาสุวิชัย ญาณวิชัย)	ลีซอ ม้ง มูเซอ
12.	ปูแป้/ พะวอ/ แม่สลด/ ตาก (พระบุญกร ชาติปัญญา)	กะเหรี่ยง
13.	ขุนแม่มว/ แจ่มหลวง/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่/พระมหาบุญเหลือธีรปัญญา	กะเหรี่ยง
14.	แอเอะ/ แจ่มหลวง/ แม่แจ่ม/ เชียงใหม่ (พระภักดี จักกวโร)	กะเหรี่ยง
15.	คอดยาว/ ทุ่งกล้วย/ ภูซาง/ พะเยา (พระมหาอวยชัย สุนทโร)	กะเหรี่ยง
16.	น้ำตม/ผาช้างน้อย/ปง/พะเยา (พระเทอดไทย อัครจิตโต)	เย้า
17.	ห้วยวังหลวง/ ทาเหนือ/ แม่ออน/ เชียงใหม่ (พระชุมพล สิริวัชรโร)	กะเหรี่ยง
18.	โป่งจอก/ แม่ทะลบ/ ไชยปราการ/ เชียงใหม่(พระธนพงษ์ จันทาโก)	มูเซอ
19.	ห้วยโกน/ ห้วยโกน/ เฉลิมพระเกียรติ/ น่าน(พระยงยุทธ ธัมมวโร)	ไทลื้อ
20.	ห้วยสะแดง/ งอบ/ ทุ่งช้าง/ น่าน (พระวิระศักดิ์ สิริวัฒน์)	ขมุ
21.	ปากกลาง/ ปากกลาง/ บัว/ น่าน (พระวุฒิชัย ปภัสสรโร)	เย้า ถิ่น ม้ง
22.	น้ำหมาเป็น/ บ่อเกลือใต้/ บ่อเกลือ/ น่าน (พระสุชาติ ชยมงคลโล)	ถิ่น ลัวะ
23.	ห้วยมอญ/ เรือง/ เมือง/ น่าน (พระสุทัศน์ สุธัมโม)	ถิ่น เย้า
24.	ยางคำ/ ดอยฮาง/ เมือง/ เชียงราย (พระชาติ ชาติวิโร)	กะเหรี่ยง
25.	วาวี/ วาวี/ แม่สรวาย/ เชียงราย (พระเพชร อาภัสสรโร)	กร.ย ทญ.อก ฯ
26.	ห้วยชมภู/ เมือง/ เชียงราย (ส.ณ.บุญ ศรีคุ้มเกล้า)	เย้า จีนฮ่อ
27.	ป่าเลา/ ทากาศ/ แม่ทา/ ลำพูน (พระวิเชียร อารยธัมโม)	กะเหรี่ยง
28.	ละอับ/แม่ลาน้อย/แม่ฮ่องสอน(พระศรีวงศ์ ศิริวัฒน์โน)	ลัวะ
29.	เมืองน้อย/ปาย/แม่ฮ่องสอน (พระจันทร์ เขมกาโม)	กะเหรี่ยง
30.	มอนเงาะ/ เมืองกาย/ แม่แตง/ เชียงใหม่ (พระธีรพล สิริธัมโม)	ม้ง

โครงการ รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาโดยพระธรรมจาริก

(Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project)

ชื่อหัวหน้าโครงการ พระณชาธิ์ อุปสนโด

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

หน่วยงาน โครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

หลักการและเหตุผล

โครงการพระธรรมจาริกได้ส่งพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือกว่า 270 รูป มีสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจเรียกว่าอาศรมพระธรรมจาริกกว่า 170 แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ 3-7 หมู่บ้าน การกิจหลักของพระธรรมจาริกนอกจากการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และการอบรมศีลธรรมให้แก่ชาวเขาแล้ว ยังมีภารกิจรองที่จะต้องปฏิบัติ ในลักษณะการเป็น “นักพัฒนา” อีกมากมาย เช่น การสอนหนังสือแก่ชาวเขาทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ชาวเขา การส่งเสริมให้ชาวเขาใช้พืชสมุนไพร การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาในชุมชน (เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเยาวชน)

เมื่อโครงการพระธรรมจาริกมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนชาวเขามากขึ้น ภารกิจเกี่ยวกับการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจึงได้รับการเน้นหนักเป็นพิเศษ โดยได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การสอน จริยศึกษาในโรงเรียนสังกัด สปช. , การอบรมค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชนชาวเขา (หลักสูตรระยะสั้น 3-5 วัน) รวมทั้งสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สำหรับการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ในรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา ปัจจุบันมีอาศรมฯ ที่ดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 32 แห่ง ซึ่งการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกถือว่าเป็นเรื่องใหม่ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ดำเนินการส่วนใหญ่อาศัยรูปแบบการสอนจากคณะสงฆ์พื้นราบทั่วไป ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับเยาวชนชาวเขาสภาพของชุมชนชาวเขานัก ด้วยความต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา สภาพความต้องการและปัญหาของพื้นที่ เป็นต้น

ดังนั้น การให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการศึกษา ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ หรือที่เรียกว่า การศึกษาชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้หลักการพื้นฐานของ PRA คือ การเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้าน การให้ความสำคัญกับความรู้ที่มาจากประสบการณ์/สถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน เน้นการระดมพลังในชุมชนเพื่อแก้ปัญหา สนับสนุนให้ชาวบ้านเป็นผู้กระทำและมีบทบาทหลักในการดำเนินการ

การให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาของตนเอง ตระหนักถึงศักยภาพของตนเองและสามารถวางแผนและดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาของตนเองได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาหลักสูตรในการอบรมจริยธรรมแก่ชุมชนต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าว การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริกจึงควรที่จะมีรูปแบบที่เฉพาะและแตกต่างไปจากรูปแบบการสอนปกติบนพื้นราบทั่วไป เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

โจทย์ / ปัญหาวิจัย

รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขาควรมีลักษณะอย่างไร ?

คำถามรอง

- บริบทชุมชนและสถานการณ์ปัญหาในชุมชนชาวเขาเป็นอย่างไร ?
- ทักษะด้านจิตสำนึก ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมของคนในชุมชนเป็นอย่างไร ?
- ศักยภาพและข้อจำกัดของของชุมชนในการดำเนินงานการเรียนการสอนธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ?
- ชุมชนสามารถประยุกต์หลักธรรมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างไร ?
- รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ชาวเขาควรเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์การวิจัย :

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา
2. เพื่อศึกษาและสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ชุมชนชาวเขาในเขตจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทยจำนวน 5 แห่ง โดยมีเกณฑ์การเลือก ดังนี้

- เป็นชุมชนที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาแล้ว 1 ปี
- มีชุมชนที่ใกล้เคียงกัน สามารถทำกิจกรรมรวมกันได้
- พื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยมีตัวแทนวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยน (๒ แห่ง)และยังคงเดิมอยู่ (2 แห่ง)
- แบ่งกลุ่มชาวเขาเป็นกลุ่มคือ กะเหรี่ยง และม้ง ได้ดังนี้
บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
บ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ (กะเหรี่ยง)
บ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (ม้ง)

นอกจากนี้ยังใช้ชุมชนที่เปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 25 ชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษาเปรียบเทียบ

2. ขอบเขตประชากร

1. พระสงฆ์/วิทยากรที่มีประสบการณ์ด้านการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในรูปแบบต่าง ๆ จำนวน 10 รูป
2. พระสงฆ์ ที่ปฏิบัติศาสนากิจอยู่ในชุมชนชาวเขา แห่งละ 2 รูป รวมจำนวน 10 รูป
3. ผู้นำและชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการเปิดการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขา หมู่บ้านละ 25 คน 6 หมู่บ้าน รวมจำนวน 250 คน
4. เยาวชน(ผู้เรียน)ที่เข้าศึกษาตามหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจาก 5 หมู่บ้าน จำนวน 100 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 ศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพปัญหาชุมชนชาวเขาด้านศีลธรรม วัฒนธรรม จริยธรรม

3.2 สรุปปัญหา ความสำเร็จรูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาในอดีต (การประเมินโครงการแบบมีส่วนร่วม)

3.3 การพัฒนา รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ แล้วนำไป ปฏิบัติจริง และมีการสรุปบทเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์จนสามารถได้รูปแบบหรือหลักสูตรศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขา

- การพัฒนาด้านรูปแบบ(หลักสูตร) ,วิทยากร, สื่อการอบรม,การจัดการ,การดำเนินการ
- กลุ่มเป้าหมาย,จุดมุ่งหมาย,ระยะเวลา,เนื้อหา,วิธีการ, อื่นๆ
- ศักยภาพและข้อจำกัดของของชุมชนในการเรียนการสอน
- การสร้างทัศนคติ การฝึกอบรมทักษะและเทคนิคการสอน
- การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสรุปบทเรียนร่วมกัน
- สรุปรูปแบบเนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม ฯลฯ ที่เหมาะสม

ประโยชน์ของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบและเข้าใจถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนและหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานด้านชาวเขาต่อไป

2. ชุมชนสามารถประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นระบบ

3. ทำให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคม โดยแรงขับเคลื่อนทางจริยธรรมโดยมีการจัดศูนย์การศึกษาจริยธรรมแก่เยาวชน ดังนี้

3.1 ชาวบ้าน เด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ คนชราสนใจในวัฒนธรรมจารีต ประเพณีมากขึ้น

3.2 มีกิจกรรมการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนที่จะเชื่อมโยงไปยังเครือข่ายอื่น

3.3 การรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งปัจจุบันและอนาคตต่อไป

3.4 กระบวนการอบรมจริยธรรมสามารถเสริมและอนุรักษ์ประเพณีของชนเผ่าที่ดีงามต่อเนื่องตลอดทั้งปี

3.5 เกิดการเคลื่อนไหวและพัฒนาด้านจริยธรรม ศีลธรรมที่ดีงามแก่ชุมชนในทางบวกตลอดทั้งปี

4. ได้รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขา

รายละเอียดกิจกรรม

กิจกรรม / วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	สถานที่
๑.ฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PAR) - เพื่อให้พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง - เพื่อการนำไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพของผู้เข้ารับการอบรม	จัดการอบรม มีรายละเอียดดังนี้ - เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ แห่ง - เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญมาฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน - ระยะเวลา ๒ วัน	ก.ค.- ส.ค. ๒๕๔๓	- วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่
๒.สัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา” - เพื่อผู้เข้าสัมมนามีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ร่วมกัน - เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้	จัดสัมมนา มีรายละเอียดดังนี้ - เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ แห่ง - เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ คน - ระยะเวลา ๒ วัน - เนื้อหาการสัมมนา ได้แก่ ความเข้าใจในสภาพปัจจุบันและวิสัยทัศน์ในอนาคตของบริบทสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ตามลำดับ - ผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา	สิงหาคม ๒๕๔๓	- วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่

กิจกรรม / วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	สถานที่
๓.ประชุมสรุปบทเรียนการสอน พุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน ชาวเขาของพระธรรมจาริก - เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปบทเรียนการสอน พุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน ชาวเขา - เพื่อทราบถึงปัญหาและ อุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อ จำกัดของหลักสูตรและรูปแบบ วิธีการสอนเพื่อจะได้ พัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้อง กับสังคมวัฒนธรรมของ ชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน	จัดประชุม มีรายละเอียดดังนี้ - เชิญพระสงฆ์/วิทยากรที่มีประสบการณ์ ในการสอนโรงเรียนพุทธ ศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑๐ คน/ รูป - เชิญพระสงฆ์ที่เคยเปิดสอนพุทธ ศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน ๑๐ แห่ง - เนื้อหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความ สำเร็จ อุปสรรค - ผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา	สิงหาคม ๒๕๔๓	- วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่
๔. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ”รูปแบบ การสอนพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” - เพื่อได้หลักสูตร รูปแบบวิธี การสอนพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่ เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหา และสังคม วัฒนธรรมของ ชาวเขา - เพื่อพัฒนารูปแบบการสอน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ เยาวชนชาวเขา	จัดการสัมมนา มีรายละเอียดดังนี้ - เนื้อหา สรุปหลักสูตร รูปแบบวิธี การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้อง กับปัญหาและสังคม วัฒนธรรม ของชาวเขา - ได้ข้อสรุปที่ออกมาในรูปเอกสาร และหลักสูตร สามารถนำไป จัดทำเป็นหลักสูตรการสอนได้ - ผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา	สิงหาคม ๒๕๔๓	- วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่

กิจกรรม / วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	สถานที่
๕. จัดอบรมพระธรรมจาริกที่ทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - เพื่ออบรมพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ผู้สอนได้เข้าใจถึงรูปแบบวิธีการสอน หลักสูตร การถ่ายทอด	จัดการอบรม มีรายละเอียดดังนี้ - เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ แห่ง - เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญมาฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน - ระยะเวลา ๒ วัน	กันยายน ๒๕๔๓	- วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่
๖. ประชุมสรุปบทเรียนระหว่าง การทดลองสอน(ทุก ๒ เดือน) - เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลการเรียนการสอนของพระที่เปิดสอน - เพื่อติดตาม หนุนช่วย การสอนของพระผู้สอน ในชุมชน - เพื่อสร้างกำลังใจ แรงจูงใจ การสอนพระผู้สอนในชุมชน - การประเมินและปรับปรุง กระบวนการ รูปแบบการ สอน	รายละเอียดดังนี้ - ระยะเวลา ๑ วัน ทุก ๒ เดือน - เนื้อหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนการสอน , ประเมินผลสำเร็จ อุปสรรคของการเรียนการสอน , ฝึกทักษะแผนปฏิบัติเพิ่มเติม - ประชุมเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลการเรียนการสอนของพระที่เปิดสอน ประเมินภาพรวมการเรียนการสอน - ผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา - ทีมวิจัย ติดตาม หนุนช่วยการทำงาน รวบรวมข้อมูลการเรียนการสอน	ทุกวันที่ ๓๐ ของเดือน พฤศจิกายน ๒๕๔๓ มกราคม ๒๕๔๔ มีนาคม ๒๕๔๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔	วัดศรีโสดา อ. เมือง จ.เชียงใหม่ หรือสลับไปตาม ชั้นเรียนที่เปิด สอน

กิจกรรม / วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	สถานที่
๗.การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สรุปบทเรียนที่เหมาะสมในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริกในรูปแบบวิธีการใหม่” - เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปรูปแบบการเรียนการสอน - เพื่อสรุปรูปแบบหลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขา	จัดสัมมนา มีรายละเอียดดังนี้ - ระยะเวลา ๒ วัน - เนื้อหาหาข้อสรุปมาในรูปแบบของเอกสารสามารถนำไปเป็นแนวทางในพัฒนาเป็นรูปแบบ/หลักสูตรเฉพาะในกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาในถิ่นทุรกันดารได้ต่อไป - ผู้เข้าร่วมได้แก่ พระธรรมจาริกผู้สอน ทีมวิจัย ที่ปรึกษา	๑ มิ.ย. ๒๕๔๔	วัดศรีโสดา อ. เมือง จ.เชียงใหม่
เขียนรายงานวิจัย / เสนอผล			

ผลดำเนินงานวิจัยโดยย่อและบทสรุป

๑. ประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก

สถานที่ วัดศรีโสดา ด.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
- เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน

รายละเอียด

- เชิญพระสงฆ์/วิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเคยเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน ๑๐ แห่ง จำนวน ๒๐ รูป/คน

- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอน แก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค

ผลการดำเนินการ

- ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวชน
- ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อยกเว้นและข้อด้อย ของสภาพชุมชนและหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนที่ผ่านมาของโครงการพระธรรมจาริก
- ได้พื้นที่ดำเนิน โครงการวิจัยโดยสมาชิกผู้สอนได้พิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่ที่ควรวิจัย

สรุป

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการที่ส่งพระภิกษุสงฆ์ไปพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นทุรกันดาร ได้ทดลองเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ในปี 2542 จำนวน 17 แห่ง ใน 5 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน สุโขทัย น่าน ในการจัดการเรียนการสอนนั้นพบว่า มีปัญหาคือ

หลักสูตร ไม่มีหลักสูตรที่ชัดเจน ขาดสื่อ อุปกรณ์การศึกษา บทเรียนไม่เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น

ด้านผู้สอน ขาดเทคนิคในการถ่ายทอด เทคนิคการใช้แรงจูงใจ ไม่มีการอบรมครูผู้สอน ขาดสื่อ

ผู้เรียน มีความแตกต่างด้าน อายุ เผ่าพันธุ์ ภาษาพูด ความรู้สึก การออกกลางคัน บางแห่งมีผู้เรียนมาก งบประมาณไม่เพียงพอ

สถานที่ ในการจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผล ไม่เพียงพอและควรแจ้งล่วงหน้าในการนำนักเรียนเข้าวัดประเมินผล รวมทั้งห้องน้ำห้องส้วม ห้องพัก ไม่เพียงพอต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้ปกครอง ไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร หรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีบางครอบครัวไม่สนใจการจัดการเรียนการสอนนี้เพราะอาจเรื่องเศรษฐกิจและไม่เข้าใจในการดำเนินการครั้งนี้

๒. ฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR)

สถานที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาด่าน ต.ตากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน
วัตถุประสงค์

- เพื่อให้พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง
- เพื่อการนำไปใช้อย่างถูกต้อง ตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพของผู้เข้ารับการอบรม

รายละเอียด

- เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ แห่ง
- เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญมาฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน โดยฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่คณะผู้ช่วยนักวิจัย ในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แนวคิด เทคนิคและวิธีการ ของ PRA เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ชุมชน การตั้งตนากลุ่ม

ผลการดำเนินการ

- จัดอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 1 ครั้ง จำนวน ๒ วัน
- ผู้ช่วยนักวิจัยได้มีความเข้าใจระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- ผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้แนวคิด เทคนิค และวิธีการของ PAR การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
- ผู้ช่วยนักวิจัยฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนจริงและวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของการฝึกวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้จริง
- ผู้ช่วยนักวิจัยสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงได้

สรุป

การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ทั้งทางด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เทคนิค และวิธีการ ซึ่งเป็นการฝึกจริงในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้เข้ารับการอบรมและปฏิบัติการจริง ในการสืบค้นหาข้อมูล บริบทชุมชน โดยการนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าประยุกต์ใช้เป็นอีกแนวทางหนึ่งของการนำกระบวนการ PAR มาใช้แบ่งเป็นกลุ่มไปสืบค้นข้อมูลที่มีอยู่ในหมู่บ้านเป็นข้อมูลดิบอยู่ตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ออกเป็นส่วนที่ต้องการ แล้วนำเสนอในวันถัด

ไป และฝึกการวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนโดยแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม โดยชาวบ้านเอง โดยให้
พระผู้เข้ารับการอบรมเป็นวิทยากรกระบวนการ

ทำให้ทราบถึงจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละกลุ่ม แต่ละคน และทราบปัญหาความต้องการของ
หมู่บ้านที่แท้จริง โดยมีวิทยากรกระบวนการเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการจัดการกระบวนการวิเคราะห์
ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้ผลดีพอสมควร

กิจกรรมนี้ ผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาและทดลองปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วม โดยการฝึกอบรมและปฏิบัติจริงในสถานที่ ที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่พระธรรมจาริกปฏิบัติงาน
อยู่ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ได้ผลจริง อย่างไรก็ตามในการอบรมครั้งนี้ได้ผลคือฝึกพระวิทยากรกระบวนการและ
แนะแนวทางให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนแบบมีส่วน
บ้านจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไปอีกด้วย

๓.วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA)ในชุมชน (จำนวน ๖ แห่ง)

สถานที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจั่น ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
อาศรมพระธรรมจาริกบ้านโป่งจ๊อก ต.แม่ทะลุ อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่
อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่เฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- เมื่อทำการสัมมนา คือ ปัญหาของชุมชน วิธีการแก้ปัญหา ความต้องการในด้านหลัก
สูตรที่จะให้เปิดสอน
- เพื่อผู้เข้าวิเคราะห์ชุมชนมีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชน
ชาวเขา ร่วมกันระหว่างชุมชนและพระธรรมจาริกผู้สอน
- เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้

รายละเอียด

- เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัย
- เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ชาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้ง
หมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน อย่าง
ต่ำ ๒๐ คน
- ระยะเวลา ๒ วัน

ผลการดำเนินการ

- ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและร่วมกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ผู้รับผิดชอบ ในชุมชนแต่ละชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเผ่ากะเหรี่ยงในวัฒนธรรมดั้งเดิมและเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่ เผ่าม้ง เผ่าลาหู่
- ได้ทราบจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน
- ได้ทราบถึงบริบทชุมชนและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน
- ความต้องการของชุมชนที่อยากให้พระธรรมจาริกได้สอนเพิ่มเติมเป็นวิชาเนื้อหาพิเศษ
- ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

สรุป

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มพื้นที่เป้าหมาย การวิจัย โดยมีพระธรรมจาริกผู้สอนและได้รับการอบรมการจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนมาแล้ว เข้าไปจัดกระบวนการนี้นอกจากเป็นการเสริมเพิ่มความรู้และประสบการณ์เพื่อสให้สามารถนำไปใช้ในได้ต่อไป โดยการสลับสับเปลี่ยนการเป็นวิทยากร ก่อให้ชุมชนเกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

และได้สรุปปัญหาของแต่ละชุมชน การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เหมาะสมต่อไป

สรุปได้ดังนี้

ชุมชนได้เรียนรู้ ถ่านโอนองค์ความรู้เรื่อง การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีข้อเด่น ข้อด้อย ที่แตกต่างกันออกไป มีความกล้าคิด กล้าแสดงออกทั้งเด็ก เยาวชน กลุ่มพ่อบ้าน ร่วมกันทำกิจกรรมอย่างมีความสุข ให้เกียรติแก่กันและกัน พบว่าปัญหาที่ชาวบ้านตระหนักกลับเป็นปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม โดนเน้นการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรองลงมาก็คือเรื่องวัฒนธรรม สาธารณูปโภค(การสุขอนามัย) และ ขาดเสพติด

การดำรงเอกลักษณ์ของชนเผ่า เช่นการทอผ้า การจักสาน การร้องเพลงประจำถิ่น การเย็บปักถักร้อย การละเล่นตามประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียนมักจะหาผู้รับผิดชอบในการสอนหรือกิจกรรมเหล่านี้ได้ยาก

การจัดเวทีนับว่าเป็นการเปิดใจวิเคราะห์ตนเองและเปิดเผยต่อผู้อื่น โดยทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ได้ผลตามกิจกรรมเป็นอย่างมาก ประเมินได้จากหลายกรณี เช่น กรณีของบ้านขุนแม่รวม มีการพูดถึงการปล่อยหมูให้หากินโดยไม่มีการจับมัดขังไว้ในคอก ก่อความเดือดร้อนเสียหายกับพืชผักสวนครัวของผู้คนที่ปลูกไว้ โดยมีการอ้างว่าไม่มีตะปู ซึ่งต่อมาได้เข้าไปทำการวิเคราะห์ชุมชนเป็นครั้งที่ 2 พบว่าเกือบทุกหลังคาบ้านได้มีการจัดสร้างรั้วให้หมูอยู่ในคอกอย่างเรียบร้อย ทั้งนี้เกิดจากการตั้งกฎของหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นมา

ในหลายแห่งที่เด็กเป็นผู้ชี้ประเด็นให้เกิดความตระหนัก เช่น ผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับอนาคตของลูก หลาน เพราะตัดไม้ทำลายป่าจนน้อยลง รวมทั้งการขาดความสามัคคี ไม่เห็นแก่ส่วนรวม ไม่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาพัฒนาโดยไม่เสียสละเวลา

ส่วนในด้านแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ชุมชนมีความต้องการนั้นพอสรุปได้ดังนี้ ต้องการเรียนแบบให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบ่งกลุ่มทำกิจกรรม มีสื่อประกอบการเรียนให้มากขึ้น ให้เพิ่มการบ้านหรือการค้นคว้าด้วยตนเอง มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีเกมส์ประกอบ

รวมทั้งการประยุกต์หลักธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ชีวิตประจำวัน การดำรงชีพในสังคม ความรู้ที่จำเป็นต่อการการแก้ปัญหาในชุมชน รวมถึงการสอนวิชาชีพ เช่น เย็บปักถักร้อย การทำอาหาร ทำไม้กวาด ฯลฯ ส่วนในด้านสถานที่ให้ปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาที่สอน

อุปสรรคและปัญหา คือ การวิเคราะห์ชุมชนเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน ดังนั้นการที่จะได้ข้อมูลนั้นจึงขัดเขี้ยว และการสื่อสารด้วยภาษาพูด ความเข้าใจอาจไม่ตรงกันและใช้เวลานาน แม้จะแก้ไขด้วยการใช้ล่ามหรือผู้ที่สามารถแปลและกระตุ้นกลุ่มได้ ก็ไม่สามารถได้ครบถ้วนทุกประเด็นตามที่ได้วางแผนไว้

๔. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ"รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา"

สถานที่ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์

วัดคอบสะเก็ด อ.คอบสะเก็ด จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- ได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้อง

กับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา

- เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา

รายละเอียด

- เนื้อหา สรุปหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา
- ได้ข้อสรุปที่ออกมาในรูปเอกสารและหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการสอนได้

ผลการดำเนินการ

- ได้สรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละพื้นที่
- ได้ประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนและปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องกับ พี่-น้อง ชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขที่แตกต่างและหลากหลายให้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่องต่อไป
- ได้แลกเปลี่ยนแก้กันและกัน จากที่เคยผ่านงานในชุมชนเพื่อที่จะได้แข่งขันประสบการณ์และนำไปปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านได้ต่อไป มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง
- ได้บริบทชุมชน
- ได้ประเมินศักยภาพชุมชน เยาวชน ผู้สอน
- ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เยาวชนชาวเขา

สรุป

ได้สรุปบทเรียนจาก บริบทชุมชนที่เป็นภาพรวมของโครงการพระธรรมจาริกที่เข้าไปปฏิบัติงานและเปิดการเรียนการสอนทั้งสิ้น โดยแบ่งเป็นกลุ่ม

พบปัญหาที่แตกต่างกันหลากหลาย โดยมีมุมมองจากพระธรรมจาริกผู้สอน เกี่ยวกับปัญหาในหมู่บ้าน ในชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับเยาวชน

จุดเด่น พระสงฆ์ที่เข้าไปสอนมีความเสียสละ ชุมชนมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาสูง, เยาวชนมีศักยภาพความเป็นผู้นำ ความเชื่อมั่นในคนสูง, พื้นที่ส่วนใหญ่สื่อ สามารถใช้ VDO, VCD, TV ได้, ชุมชนยังมีการรักษาศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อดั้งเดิม มีระบบการแบ่งปันระหว่างเครือญาติ

จุดด้อย พระสงฆ์ขาดทักษะและเทคนิคในการจัดการเรียนการสอน ,เยาวชนบางส่วนติดยาเสพติด ขาดโอกาสทางการศึกษา, สื่อ T.V. บางครั้งก็เป็นอุปสรรคต่อการเผยแพร่ ,ชุมชนบางแห่งขาดความสามัคคี มีความขัดแย้งเรื่องความเชื่อทางศาสนา ความซับซ้อนของปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน

รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยสรุปรวมให้มีวิชาที่ผู้เข้ารับการเปิดการเรียนการสอน คือ พุทธประวัติ ธรรม ศาสนพิธี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

๕. กิจกรรม อบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สถานที่ ห้องสมุนไพร

อาคาร ศ.ว. วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย : พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการฯ จำนวน ๓๒ รูป
วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอน จนสามารถนำไปใช้ได้จริง

๒. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสามารถนำกระบวนการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน

๓. เพื่อนำไปประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา ในการจัดรูปแบบการอบรมจริยธรรม ศิลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน โดยใช้กลไกของชุมชน

รายละเอียด

เป็นโครงการเสริมศักยภาพพระสงฆ์ในด้านเทคนิคการจัดการเรียน การสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น มีทักษะในการใช้สื่อต่างๆ เช่น การ เล่านิทาน การใช้มือประกอบการบรรยาย การใช้รูปภาพ การใช้ VDO เทคนิคการใช้เครื่องฉายสไลด์ ให้เป็นที่น่าสนใจในการเรียนการสอนและไม่น่าเบื่อ เพราะเทคนิคเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนการสอนของผู้เรียน ซึ่งทำให้นักเรียนเกิดอยากเรียน ถ้าขาดเทคนิคและประสบการณ์จะทำให้ นักเรียนเกิดการเบื่อต่อการเรียนการสอนได้ โดยการเชิญวิทยากรที่มีความสามารถในด้านการจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสอน

ผลการดำเนินการ

- พระผู้สอนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎี เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่จัด ทำให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอนได้ครอบคลุมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีทัศน์ของผู้สอนด้วย

- พระผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบวิธีการสอนแก่เยาวชนสามารถจัดทำเป็นแผนการสอนในรูปแบบเอกสารและหลักสูตรได้

- ได้แลกเปลี่ยนถึงข้อเด่น ข้อด้อย ปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการจัดการเรียน การสอนในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน

- การประเมินและปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน และสอดคล้องในวิถีชีวิตของความเป็นจริงในสภาพแวดล้อมที่อยู่ สามารถนำผลการสรุปบทเรียนมาวางแผนจัดการ

เรียนการสอนได้และแบบทดสอบได้

สรุป

ผู้เข้ารับการอบรมได้ทักษะในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก และเทคนิคของการจัดการเรียน-การสอนที่นำไปปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชุมชน หรือการใช้สื่อการสอน เช่น การพูด การเล่านิทาน การใช้รูปภาพ และเทคนิคครูสมพรสอน ซึ่งเป็นเทคนิคและทักษะในการประกอบการเรียนการสอนต่อผู้เรียน

จุดเด่น พระสงฆ์มีพื้นฐานทางการศึกษาอยู่แล้ว และอยู่ในพื้นที่ของชุมชน เป็นผู้นำทางศาสนาในด้านพิธีกรรมต่างของชุมชน จุดด้อย พระขาดประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ และเทคนิคในการอธิบายการเล่าเรื่อง

ปัญหาที่พบ ซึ่งการอบรมครูผู้สอนมีเวลาเพียง ๒ วันเวลาน้อยไปไม่เพียงพอ และพระธรรมจาริกต้องเดินทางจากสถานที่ต่างหรือหลาย ๆ จังหวัดมารวมกันที่เชียงใหม่

๖. ประชุมผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อประเมินผล

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อประเมินผลในการจัดศูนย์การศึกษาพระพุทธ

ศาสนาวินิจฉัยของโครงการพระธรรมจาริก

๒. เพื่อจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผลการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวินิจฉัยของโครงการพระธรรมจาริกวัตถุประสงค์

๓. เพื่อประเมินผลการนำหลักสูตรที่รูปแบบ –เนื้อหา ไปใช้

๔. เพื่อนำผลที่ได้ประเมินและปรับปรุง กระบวนการ

ประเมินผล

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๑. นักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย จำนวน ๕๐๐ คน

๒. ผู้สอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินิจฉัย ๓๐ รูป

๓. ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ประมาณ ๑๐๐ คน

รายละเอียด

๑. จัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง , แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน , ประชุมมอบหมายงาน และดำเนินการ

๒. ประสานงานผู้สอนพุทธศาสนาวินิจฉัย ในชุมชนที่มีการเรียน และเครือข่ายทั้งหมด จำนวน 30 แห่ง ในการนำผู้เรียนเข้ามาสอบประเมินผลการเรียน ทั้งภาคข้อเขียนใน 3 วิชา คือ พุทธศาสนพิธี ธรรม ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (รูปแบบการนำเสนอโดยเวทีการแสดง) การแข่งขันสวนมนต์ทำนองสรภัญญะ

๓. การจัดประเมินผล ทั้งแบบข้อเขียน โดยการสุ่มตัวอย่างและสังเกตการสัมภาษณ์

๔. เตรียม ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีการประชุม / แต่งตั้งคณะกรรมการ และจัดประชุม คณะกรรมการเตรียมงาน

ผลการดำเนินการ

ได้มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของวัดศรีโสดาซึ่งเป็นสถานที่สอบวัดประเมินผล ในส่วนของการจัดคณะกรรมการเตรียมงานด้านต่าง ๆ ในด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานหลายเดือน มีตัวแทนแกนนำชุมชน พระผู้สอน เยาวชนที่ได้เข้าร่วมในโครงการเข้ามาร่วมกิจกรรมเช่นการสอบวัดประเมินผลข้อเขียน การแสดงศิลปวัฒนธรรม การทัศนศึกษา

สรุป

เป็นการประเมินในด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องความร่วมมือ เช่น ความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ

ดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งประเมินด้านความรู้ ความเข้าใจ ผลของการจัดการเรียนการสอนด้วย ทำให้ทราบถึงผลรวมของการดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมา

๗. ประชุมสรุปบทเรียนในการทดลองสอน

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- เพื่อจัดประชุมสรุปบทเรียนการจัดการเรียนการสอน
- เพื่อแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อ

จำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอน

- เพื่อประเมิน ปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสามารถนำไปใช้จริง

รายละเอียด

- เชิญพระสงฆ์เปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน ๓๐ รูป/คน
- ดำเนินกิจกรรม โดยการแบ่งกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล

สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค แล้วนำเสนอตามหัวข้อที่กำหนดไว้

ผลการดำเนินการ

- ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบ หลักการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนา

วันอาทิตย์แก่ชาวชน

- สรุปปัญหาและอุปสรรค ข้อนิยมและข้อด้อย หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอน

สรุป

การประชุมให้ได้แผนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ปรับปรุงเพื่อใช้เป็นแบบในการสอนต่อไปและได้แลกเปลี่ยนและสรุปประเด็นผลการเปิดชั้นเรียนต่อครู เด็ก ชุมชน อุปสรรค ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	พระณชาธิ์ย์ อุปสนุโค	
เกิด	10 เมษายน -	
ภูมิลำเนา	อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร	
ติดต่อปัจจุบัน	วัดศรีโตดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	
การศึกษา		
ระดับประถม	ประถมศึกษาปีที่ 4	โรงเรียนบ้านท่าเสากระโดง จังหวัดกำแพงเพชร
	ประถมศึกษาปีที่ 6	โรงเรียนอ่างทองพัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร
ระดับมัธยม	มัธยมศึกษาปีที่ 6	โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จังหวัดเชียงราย
ปริญญาตรี	ค.บ.	สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
ปริญญาโท	กศ.ม.	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำแหน่ง-หน้าที่		
2535-ปัจจุบัน	พระธรรมจาริกเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงในโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงใหม่	
2537-ปัจจุบัน	พระวิทยากรตามโครงการอบรมค่ายคุณธรรม	
2539	หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านหัวหวาย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย	
2541-2543	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ จังหวัดเชียงใหม่	
2543-2544	หัวหน้าโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก	
2543-ปัจจุบัน	หัวหน้าฝ่ายฝึกอบรม โครงการพระธรรมจาริก หัวหน้าโครงการค่ายเยาวชนร่วมใจต้านภัยเอดส์ - ยาเสพติด ประธานกลุ่มงานธรรมพัฒน์ จังหวัดกำแพงเพชร	